

Πανεπιστήμιο
Κύπρου

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΥΝ-ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΣΥΝ-ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ:
ΚΑΛΛΙΕΡΓΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΙΣΘΗΣΗ
ΤΟΥ «ΑΝΗΚΕΙΝ» ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
διδακτορικού τίτλου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Κύπρου

Δεκέμβριος 2023

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ

Υποψήφια Διδάκτορας: Χριστίνα Παναγή

Τίτλος Διατριβής: Παιδαγωγική συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης στην Αρχιτεκτονική: καλλιεργώντας την αίσθηση του «ανήκειν» στην πόλη

*Η παρούσα Διδακτορική Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για απόκτηση Διδακτορικού διπλώματος στο **Τμήμα Αρχιτεκτονικής** και εγκρίθηκε στις 30 Νοεμβρίου 2023 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.*

Εξεταστική Επιτροπή:

Ερευνητική Σύμβουλος:

Νάτια Χαραλάμπους, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Άλλα μέλη Επιτροπής:

Μάριος Κ. Φωκάς, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αντρέας Σαββίδης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σταυρούλα (Ρίβα) Λάββα, Επίκουρη Καθηγήτρια, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Κωνσταντίνος Κίζης, Αναπληρωτής Καθηγητής, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΥΠΟΨΗΦΙΑΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ

Η παρούσα διατριβή υποβάλλεται προς συμπλήρωση των απαιτήσεων για απονομή Διδακτορικού Τίτλου του Πανεπιστημίου Κύπρου. Είναι προϊόν πρωτότυπης εργασίας αποκλειστικά δικής μου, εκτός των περιπτώσεων που ρητώς αναφέρονται μέσω βιβλιογραφικών αναφορών, σημειώσεων ή και άλλων δηλώσεων.

Χριστίνα Παναγή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή έχει ως στόχο τη συμβολή στην αρχιτεκτονική παιδαγωγική, διερευνώντας δια μέσω του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, μεθόδους και διαδικασίες συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης με σκοπό την παραγωγή βιώσιμων και ανθεκτικών πόλεων, μέσω της ενδυνάμωσης της αίσθησης του «ανήκειν». Ποια τα οφέλη, οι περιορισμοί και οι ευκαιρίες μιας παιδαγωγικής προσέγγισης που βασίζεται στην κοινοτική εμπλοκή και στη διεπιστημονικότητα μέσω της συν-δημιουργίας και στη μάθηση σε αυθεντικά και πραγματικά πλαίσια μέσω της κατασκευής, στο κυπριακό κτιστό περιβάλλον; Πώς δομείται το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού ώστε ο μελλοντικός αρχιτέκτονας να σκέφτεται και να σχεδιάζει σ' ένα συμμετοχικό πλαίσιο; Πώς το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μπορεί μέσω συμμετοχικής έρευνας δράσης και κοινοτικής εμπλοκής να γίνει σημείο συνάντησης της αρχιτεκτονικής έρευνας και παιδαγωγικής και της κοινωνίας, οδηγώντας στη συνεχή συμπαραγωγή νέας γνώσης και μακροπρόθεσμα σε σχεδιασμό βάση τεκμηρίωσης;

Η διερεύνηση των πιο πάνω ερευνητικών ερωτημάτων, γίνεται μέσα από μια κυκλική επαναλαμβανόμενη διαδικασία συνεχούς σχεδιασμού, εφαρμογής και συν-αξιολόγησης του προτεινόμενου θεωρητικού πλαισίου και μεθοδολογίας στο στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού δευτέρου έτους του Τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου (co-creation studio). Η υλοποίηση της έρευνας γίνεται σε τρεις διαδοχικές φάσεις - κύκλους διερεύνησης με στόχο τη σταδιακή αλλαγή και βελτίωση ανά κύκλο: την πιλοτική έρευνα (2021), την Α και Β φάση κυρίως έρευνας (2022 και 2023 αντίστοιχα). Η συν-αξιολόγηση πραγματοποιείται ταυτόχρονα με την εφαρμογή, εμπλέκει όλους τους συμμετέχοντες (διδάσκοντες-ερευνητές, φοιτητές, ενδιαφερόμενα μέρη), και δομείται γύρω από τρεις άξονες: την αξιολόγηση της δομής και μεθοδολογίας του στούντιο ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης, συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής, την αξιολόγηση του αντικτύπου της παιδαγωγικής προσέγγισης στο φοιτητή και στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα και την αξιολόγηση της ίδιας της συμμετοχικής έρευνας δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης.

Τα αποτελέσματα της έρευνας οδηγούν στη διαδοχική αναθεώρηση και βελτίωση, αναδεικνύοντας σημαντικές πτυχές ανά έτος, επαναλαμβανόμενα μοτίβα κατά τη διάρκεια των ετών και συσχετίσεις μεταξύ των αξόνων. Το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού σε συνδυασμό με το εργαστήριο κατασκευής που προτείνεται, αποτελούν βασικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα ακαδημαϊκά ιδρύματα μπορούν να επεκτείνουν την επιρροή τους πέρα από τα όρια της αίθουσας διδασκαλίας, καλώντας τους φοιτητές να ασχοληθούν με το απρόβλεπτο του πραγματικού αστικού τοπίου, αναπτύσσοντας γνώσεις, δεξιότητες

και κριτική σκέψη, επανεξετάζοντας κριτικά το ρόλο τους και κατανοώντας την πολυπλοκότητα του αστικού περιβάλλοντος και την κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής.

Μέσα από τα αποτελέσματα αναδεικνύεται ο κοινωνικός ρόλος της αρχιτεκτονικής έρευνας και παιδαγωγικής που καθιστά τη σχολή αρχιτεκτονικής ενεργό ενδιαφερόμενο φορέα στις αστικές διαδικασίες, μέσα από μια ουσιαστική και δυναμική σχέση με πραγματικές κοινότητες, αρχές και φορείς. Η συνεχής και δομημένη αξιολόγηση όπως προτείνεται, καθιστά το στούντιο σημαντικό σημείο έρευνας και συμπαραγωγής γνώσης, γεφυρώνοντας τον ακαδημαϊκό και μη ακαδημαϊκό κόσμο. Η παραγόμενη γνώση βάση τεκμηρίωσης που προκύπτει, οδηγεί σ' ένα κύκλο συνεχούς αναστοχασμού και βελτίωσης της παιδαγωγικής προσέγγισης, συνδέοντας τη διδασκαλία με την έρευνα. Το στούντιο μπορεί να παρέχει έτσι, ένα ανεκτίμητο απόθεμα γνώσης, έχοντας τη δυνατότητα να συντείνει στην επανεξέταση της αρχιτεκτονικής παιδαγωγικής και έρευνας, οδηγώντας μακροπρόθεσμα σε σχεδιασμό της πόλης βάση τεκμηρίωσης, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση πολύπλοκων αστικών προκλήσεων και στη δημιουργία βιώσιμων και ανταποκρινόμενων λύσεων.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ (ABSTRACT)

The present doctoral dissertation aims to contribute to architectural pedagogy by exploring, through the architectural design studio, methods and processes of co-creation and co-governance with the goal of producing sustainable and resilient cities. This is achieved by empowering a sense of "belonging." The research investigates the benefits, limitations, and opportunities of an educational approach based on community engagement, transdisciplinarity and situated learning through co-creation and design and build approach within the Cypriot built environment.

The research explores how the architectural design studio can be structured to encourage future architects to think and design within a participatory framework. Through participatory action research and community engagement, the studio becomes a meeting point for architectural research, pedagogy, and society, leading to the continuous co-production of new knowledge and long-term evidence-based design.

The investigation of the above research questions is conducted through a cyclical and iterative process of continuous design, implementation, and co-evaluation of the proposed theoretical framework and methodology in the second-year architectural design studio at the Department of Architecture, University of Cyprus (co-creation studio). The research implementation occurs in three successive phases/ cycles of exploration, aiming for gradual change and improvement: the pilot study (2021), and the two phases of main research (2022 and 2023, respectively).

Co-evaluation takes place concurrently with the implementation and involves all participants (educators-researchers, students, stakeholders). It is structured around three axes: evaluating the structure and methodology of the studio as a process of teaching and learning, co-creation, and community engagement; assessing the impact of the pedagogical approach on the students and the design outcome; and evaluating the participatory action research itself as a data collection methodology enhancing co-creation of knowledge.

The results lead to successive revisions and improvements, highlighting significant aspects each year, repeating patterns over the years, and correlations between the axes. The architectural design studio, in conjunction with the proposed design and build workshop, serves as a primary example of how academic institutions can extend their influence beyond the classroom, challenging students to engage with the unpredictability of the real urban landscape, developing knowledge, skills, and critical thinking, re-evaluating their role and understanding the complexity of the urban environment and the social responsibility of architecture.

The outcomes emphasize the social role of architectural research and pedagogy, recognizing the architecture school as an active actor in urban processes through a meaningful and dynamic relationship with real communities, authorities, and stakeholders. The continuous and structured evaluation, as proposed, makes the studio a significant point for research and co-production of knowledge, bridging the academic and non-academic worlds. The generated knowledge, based on documentation, leads to a cycle of continuous reflection and improvement, connecting teaching with research. Ultimately, the studio can provide an invaluable knowledge, contributing to the re-examination of architectural pedagogy and research, leading in the long term to evidence-based urban planning and addressing complex urban challenges while creating sustainable and responsive solutions.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για την ολοκλήρωση της παρούσας διδακτορικής διατριβής, οφείλω να ευχαριστήσω μια ομάδα ανθρώπων, για τον σημαντικό και καθοριστικό τους ρόλο.

Αρχικά, θα ήθελα να εκφράσω τη βαθύτατη και ειλικρινή ευγνωμοσύνη μου στην κύρια επιβλέποντα μου Δρ. Νάτια Χαραλάμπους για τις πολύτιμες συμβουλές και την καθοδήγησή της όλα αυτά τα χρόνια, τον ενθουσιασμό και τις καινοτόμες ιδέες της. Η συνεχής υποστήριξη της σε επαγγελματικό και προσωπικό επίπεδο και η εμπιστοσύνη που μου έδειξε αποτέλεσαν για εμένα σημαντική πηγή έμπνευσης και σημείο αναφοράς. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω θερμά τους συνεπιβλέποντές μου Δρ. Ανδρέα Σαββίδη και Δρ. Μάριο Φωκά για τη σημαντική στήριξη και τα εποικοδομητικά σχόλια τους, καθώς και τα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής αξιολόγησής μου Δρ. Σταυρούλα (Ρίβα) Λάββα και Δρ. Κωνσταντίνο Κίζη για την πολύτιμη συμβολή τους.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω επίσης στην Ευφροσύνη Ρούσσου για την άψογη συνεργασία και πολύτιμη συμβολή, κυρίως κατά τα εργαστήρια κατασκευής και στον Γιώργο Κυριαζή, για την ευχάριστη και εποικοδομητική συν-διδασκαλία. Ευχαριστώ επίσης τον Γιώργο Βεσσιάρη, για τη σημαντική συμβολή του μέσω του Fab Lab του Πανεπιστημίου Κύπρου, καθώς και το Τμήμα Αρχιτεκτονικής γενικότερα.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες σε όλους τους φοιτητές και φοιτήτριες του Τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου, που αποτέλεσαν αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της έρευνας και έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον και δέσμευση. Καθοριστικός ήταν και ο ρόλος όλων των εμπλεκόμενων μερών, τοπικών αρχών, κατοίκων και χρηστών στις τρεις περιοχές υπό μελέτη, που με τις ιδέες, τις εμπειρίες και τη θετική τους διάθεση αποτέλεσαν κινητήριο δύναμη για την εφαρμογή της έρευνάς μου και τους ευχαριστώ θερμά. Μεγάλη ευγνωμοσύνη οφείλω ακόμη, στον Δρ. Αιμίλιο Μιχαήλ και σε μια ομάδα επαγγελματιών και αρχιτεκτόνων, για τη σημαντική συμβολή τους μέσω γνώσεων και εμπειριών, στα εργαστήρια κατασκευής.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την αμέριστη ευγνωμοσύνη μου στον σύζυγό μου Ανδρέα, για την πρακτική, ηθική και συναισθηματική υποστήριξή του, την ακέραια πίστη του σε εμένα και τη συνεχή ενθάρρυνσή του. Ευχαριστώ τους γονείς μου για τις δυνατότητες που μου παρείχαν και τη σταθερή τους υποστήριξη, τις αδερφές μου και την ευρύτερη οικογένειά μου, συμπεριλαμβανομένων των φίλων και οικείων μου, για την υπομονή, τη στήριξη και την κατανόησή τους. Ευχαριστίες οφείλω επίσης, στην αγαπημένη μου φίλη και συνάδερφο Ραφαέλα Χριστοδούλου για τις εποικοδομητικές συζητήσεις, την κατανόηση και στήριξη.

Σας ευχαριστώ όλους από καρδιάς.

Στα κορίτσια μου, Κυριακή και Νικολέτα..

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ	ii
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΥΠΟΨΗΦΙΑΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ	iii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iv
ΠΕΡΙΛΗΨΗ (ABSTRACT)	vi
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	viii
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	x
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	xiv
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	xv
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	xvi
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Εισαγωγή.....	1
1.1 Πρόβλημα, σημαντικότητα και πρωτοτυπία.....	2
1.2 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	5
2.1 Η σύγχρονη πραγματικότητα στο αστικό περιβάλλον.....	5
2.1.1 Αστική ανθεκτικότητα (urban resilience), κοινωνική βιωσιμότητα (social sustainability), αίσθηση του «ανήκειν» (sense of belonging).....	6
2.1.2 Τρέχουσες προσεγγίσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχεδιασμού των πόλεων και των γειτονιών	8
2.1.2.1 Αστικά κοινά (urban commons) και κοινοτική εμπλοκή (community engagement)	10
2.2 Τρέχουσες προσεγγίσεις στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση με έμφαση στο στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (design studio).....	12
2.2.1 Ο ρόλος της ακαδημαϊκής κοινότητας: γεφυρώνοντας την έρευνα, τη διδασκαλία και την κοινωνία	17
2.3 Παιδαγωγική συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης στην αρχιτεκτονική: θεωρητικό πλαίσιο	19

2.3.1	Αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία και μέθοδοι συμμετοχής.....	22
2.3.2	Αστικά εργαστήρια πειραματισμού και συν-δημιουργίας (Urban Living Labs-ULLs)	33
2.3.3	Live projects/ studios: Εμπειρικές μελέτες περίπτωσης	39
2.3.3.1	Live projects, Σχολή Αρχιτεκτονικής, Πανεπιστήμιο Σέφιλντ (School of Architecture, University of Sheffield-SSOA)	40
2.3.3.2	Hands-on Bristol, Σχολή Αρχιτεκτονικής Μπρίστολ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αγγλίας (Bristol School of Architecture, University of the West of England-UWE) .	44
2.3.3.3	NTNU Live Studio, Σχολή Αρχιτεκτονικής και Καλών Τεχνών, Πανεπιστήμιο Επιστημών και Τεχνολογίας της Νορβηγίας (Faculty of Architecture and Fine Art, Norwegian University of Science and Technology)	47
2.4	Κύρια συμπεράσματα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	Παιδαγωγική συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης στην αρχιτεκτονική: Μεθοδολογία	56
3.1	Φάσεις και στάδια έρευνας.....	57
3.2	Δείγμα έρευνας, δομή και θεματολογία ανά φάση-κύκλο διερεύνησης.....	59
3.3	Δείκτες, μέσα και εργαλεία για τη συλλογή δεδομένων κατά τη συν-αξιολόγηση	61
3.4	Περιορισμοί.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	Συν-δημιουργώντας νέα γνώση μέσα από το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.....	66
4.1	Πιλοτική έρευνα (2021)	66
4.1.1	Αναστοχασμός και επανασχεδιασμός πλαισίου (1).....	73
4.2	Κυρίως έρευνα - Α φάση (2022).....	77
4.2.1	Αναστοχασμός και επανασχεδιασμός πλαισίου (2).....	94
4.3	Κυρίως έρευνα - Β φάση (2023).....	98
4.3.1	Αναστοχασμός και επανασχεδιασμός πλαισίου (3).....	113
4.4	Συμπεράσματα από τα τρία χρόνια σχεδιασμού, εφαρμογής και συν-αξιολόγησης	117

4.4.1 Δομή και μεθοδολογία στούντιο	118
4.4.2 Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης	119
4.4.3 Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης.....	120
4.4.4 Κάθετες συσχετίσεις μεταξύ των αξόνων	123
4.4.5 Η υφιστάμενη πραγματικότητα στην κυπριακή κοινωνία	123
4.4.6 Σύγκριση με παρόμοιες διδακτικές απόπειρες στο διεθνή χώρο	124
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 Συμπεράσματα και συζήτηση	127
5.1 Ο κοινωνικός ρόλος της ακαδημαϊκής κοινότητας (έρευνας και παιδαγωγικής) μέσα από το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.....	127
5.1.1 Η συν-δημιουργία ως αποτέλεσμα και όχι ως διαδικασία	128
5.2 Συν-δημιουργία γνώσης βάση τεκμηρίωσης: Προτάσεις για μελλοντική έρευνα ...	129
5.2.1 Ο ρόλος του διδάσκοντα-ερευνητή	131
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Πιλοτική έρευνα (2021).....	132
A.1 Συν-αξιολόγηση: Δομή συνεντεύξεων σε εμπλεκόμενους φορείς	132
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Α Φάση κυρίως έρευνας (2022).....	134
B.1 Εφαρμογή: Οδηγίες συμμετοχικών δραστηριοτήτων.....	134
B.2 Συν-αξιολόγηση:.....	145
B.2.1 Δομή συνεντεύξεων σε κατοίκους	145
B.2.2 Δομή ερωτηματολογίων σε φοιτητές.....	147
B.2.3 Δομή ομάδων εστίασης	164
B.3 Σχεδιαστικό αποτέλεσμα δημόσιου χώρου	166
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: Β Φάση κυρίως έρευνας (2023)	172
Γ.1 Εφαρμογή: Οδηγίες συμμετοχικών δραστηριοτήτων	172
Γ.2 Συν-αξιολόγηση:	178
Γ.2.1 Δομή συνεντεύξεων σε μαθητές και φοιτητές	178

Γ.2.2 Δομή ερωτηματολογίων σε φοιτητές	180
Γ.2.3 Δομή κριτικής ανασκόπησης	193
Γ.3 Σχεδιαστικό αποτέλεσμα κατασκευής στην αυλή του σχολείου	195
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	197

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ορισμοί και προσεγγίσεις αποτελεσματικής συμμετοχικής διαδικασίας.....	27
Πίνακας 2: Συσχετισμός μεθόδων συμμετοχής και προσεγγίσεων για την αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία.....	32
Πίνακας 3: Συσχετισμός των χαρακτηριστικών των ULLs με την ενσωμάτωσή τους στην ευρύτερη αστική ανάπτυξη.....	38
Πίνακας 4: Παράγοντες/ δείκτες συλλογής δεδομένων.....	63
Πίνακας 5: Εργαλεία συμμετοχής κατά την πιλοτική έρευνα (2021).....	67
Πίνακας 6: Αποτελέσματα πιλοτικής έρευνας ανά άξονα και υποκατηγορία.....	75
Πίνακας 7: Εργαλεία συμμετοχής κατά την Α φάση της κυρίως έρευνας (2022).....	79
Πίνακας 8: Απαντήσεις στην ερώτηση «Ποιος πιστεύεις πως πρέπει να είναι ο ρόλος σου ως αρχιτέκτονας μέσα στο πλαίσιο της συν-δημιουργίας και της κατασκευής;» στα ερωτηματολόγια που δόθηκαν στους φοιτητές μετά από το στούντιο (E1) και με το τέλος του θερινού μαθήματος κατασκευής (E2) κατά την Α φάση της κυρίως έρευνας (2022)...	89
Πίνακας 9: Αποτελέσματα Α φάσης κυρίως έρευνας ανά άξονα και υποκατηγορία.....	97
Πίνακας 10: Εργαλεία συμμετοχής κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).....	100
Πίνακας 11: Απαντήσεις για τον ορισμό της συν-δημιουργίας σε επί μέρους εργασίες που παρέδωσαν οι φοιτητές στην αρχή και στο τέλος του στούντιο (EE1) και με το τέλος του θερινού μαθήματος κατασκευής (EE2) κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).	106
Πίνακας 12: Απαντήσεις για τις ικανότητες/ δεξιότητες που αναπτύχθηκαν μέσω του στούντιο στο ερωτηματολόγιο που δόθηκε στο τέλος του μαθήματος κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).....	107
Πίνακας 13: Αποτελέσματα Β φάσης κυρίως έρευνας ανά άξονα και υποκατηγορία.....	116

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία και αρχές ULLs (Arbter et al., 2007; Haufe et al., 2018; McCormick & Hartmann, 2017; Menny et al., 2018).....	35
Διάγραμμα 2: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία, αρχές και μαθησιακά αποτελέσματα Live projects, SSOA.....	43
Διάγραμμα 3: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία, αρχές και μαθησιακά αποτελέσματα Hands on Bristol project, UWE.....	46
Διάγραμμα 4: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία, αρχές και μαθησιακά αποτελέσματα Live Studio, NTNU.....	49
Διάγραμμα 5: Προτεινόμενο θεωρητικό μοντέλο της παιδαγωγικής προσέγγισης για το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.....	53
Διάγραμμα 6: Επαναλαμβανόμενοι κύκλοι βελτίωσης και αλλαγής.....	57
Διάγραμμα 7: Στάδια και φάσεις εντός κάθε κύκλου έρευνας.....	59
Διάγραμμα 8: Δείγμα έρευνας και δομή ανά φάση-κύκλο διερεύνησης.....	60
Διάγραμμα 9: Διαδικασία συν-αξιολόγησης μέσω συλλογής δεδομένων από τον διδάσκοντα-ερευνητή, τους φοιτητές και τους υπόλοιπους συμμετέχοντες και ενδιαφερομένα μέρη.....	64
Διάγραμμα 10: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για τις μαλακές-οριζόντιες δεξιότητές τους πριν και μετά το θερινό μάθημα κατασκευής, κατά την Α φάση κυρίως έρευνας (2022).....	86
Διάγραμμα 11: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για τις ειδικές δεξιότητές τους πριν και μετά το θερινό μάθημα κατασκευής, κατά την Α φάση κυρίως έρευνας (2022).....	87
Διάγραμμα 12: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα του δημόσιου χώρου στην οδό Μήλου, μετά το θερινό μάθημα κατασκευής, κατά την Α φάση κυρίως έρευνας (2022).....	92
Διάγραμμα 13: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για τις ικανότητές τους (εντοπισμού και αξιολόγησης παραγόντων και φορέων, επίλυσης σχεδιαστικών προβλημάτων, επικοινωνίας με άτομα εκτός κλάδου, αξιολόγησης ρόλου ως μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας) πριν και μετά το στούντιο, κατά τη Β φάση κυρίως έρευνας (2023).....	106
Διάγραμμα 14: Εξέλιξη μεθοδολογίας έρευνας από χρόνο σε χρόνο.....	122

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Δραστηριότητες εφαρμογής και συν-αξιολόγησης κατά την πιλοτική έρευνα (2021).....	68
Εικόνα 2: Απαντήσεις στα ερωτηματολόγια από τους κατοίκους και χρήστες της γειτονιάς στην Παλλουριώτισσα Λευκωσίας κατά τη φάση συν-ταυτοποίησης (πιλοτική έρευνα - 2021).....	69
Εικόνα 3: Ανάλυση περιοχής και αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Ειρήνη Ανδρέου, Μαρία Μαυρογιώργη, Βασίλης Ευθυμίου, Αλέξανδρος Στάκιτς (πιλοτική έρευνα - 2021).	72
Εικόνα 4: Αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Μαριλένα Ζαχαρίου, Άντρη Κίζα, Νικόλας Σταυρινίδης, Παναγιώτης Χριστοφόρου (πιλοτική έρευνα - 2021).....	72
Εικόνα 5: Δραστηριότητες εφαρμογής και συν-αξιολόγησης κατά την Α φάση της κυρίως έρευνας (2022).	79
Εικόνα 6: Ανοιχτό εργαστήριο στο Δημαρχείο Λατσιών κατά τη φάση συν-σχεδιασμού και εφαρμογής (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).....	81
Εικόνα 7: Θερινό εργαστήριο κατασκευής (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).....	83
Εικόνα 8: Ανάλυση περιοχής και αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Αναστασία Σπύρου, Στυλιάνα Ιωακείμ, Νικολέττα Βίττη, Ευαγγελία Ιωάννου (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).	91
Εικόνα 9: Ανάλυση περιοχής και αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Ραφαήλ Σαρμαλλής, Άννα Μαρία Ιωάννου, Βίκτωρας Πιλαβάς, Πέτρος Ραζβαν (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022)....	91
Εικόνα 10: Τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα επί μέρους κατασκευών (χώροι φύτευσης, καθίσματα, παιχνίδια) στο δημόσιο χώρο (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).	93
Εικόνα 11: Τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα δημόσιου χώρου (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).....	94
Εικόνα 12: Δραστηριότητες εφαρμογής και συν-αξιολόγησης κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).	100
Εικόνα 13: Δραστηριότητες κατά το στάδιο συν-δημιουργίας στο Λύκειο Λατσιών (Β φάση κυρίως έρευνας - 2023).	101
Εικόνα 14: Θερινό εργαστήριο κατασκευής (Β φάση κυρίως έρευνας - 2023).	103
Εικόνα 15: Τελική πρόταση συγκατοίκησης - Φοιτητές: Σταύρος Θεοφάνους, Αικατερίνη Λαδά, Ανδρέας Νικολάου, Δημήτρης Παπανικολάου (Β φάση κυρίως έρευνας - 2023).	111

Εικόνα 16: Τελική πρόταση συγκατοίκησης - Φοιτητές: Σάββας Δημητρίου, Αλκίνοος Ιωάννης Ιωαννίδης, Θεοδώρα Βασίλεβα, Γιώργος Μπέης (B φάση κυρίως έρευνας - 2023).
..... 112

Εικόνα 17: Τελικό αποτέλεσμα πρότασης «take a seed» στην αυλή του Λυκείου Λατσιών (B φάση κυρίως έρευνας - 2023). 112

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

Καθώς οι πόλεις σε όλο τον κόσμο υπόκεινται σε συνεχείς αλλαγές λόγω των ποικίλων σύγχρονων προκλήσεων, ο σχεδιασμός της πόλης και των στοιχείων της έχει εξελιχθεί σε μια σύνθετη διαδικασία, φέρνοντας στο προσκήνιο έννοιες όπως η αστική ανθεκτικότητα, η κοινωνική βιωσιμότητα και η αίσθηση του «ανήκειν». Ακαδημαϊκοί, επαγγελματίες και ακτιβιστές, μεταξύ άλλων, έχουν τονίσει τη σημασία της συμπερίληψης και τη συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και σχεδιασμού σχετικά με τον αστικό χώρο, ως ζωτικό στοιχείο για την επίτευξη και τη διατήρηση της αστικής ανθεκτικότητας (LopezDeAsiain & Díaz-García, 2020; Esteban, 2020). Παράλληλα, η κοινωνική βιωσιμότητα και η δημιουργία κοινωνικών δεσμών και αίσθησης του «ανήκειν» αναγνωρίζονται ως σημαντικό μέρος της βιώσιμης ανάπτυξης, βελτιώνοντας την ποιότητα ζωής μιας κοινότητας (Colantonio, 2010; Dempsey et al., 2011; Raparport et al., 2018).

Η κατανόηση της πόλης ως ένα πεδίο συνύπαρξης, διαπραγμάτευσης και σύγκρουσης μεταξύ διαφορετικών φορέων και παραγόντων καθιστά τη διεπιστημονική συνεργασία και τη συνεργατική συμμετοχή πολλών και διαφορετικών ενδιαφερόμενων μερών στον σχεδιασμό και στη λήψη αποφάσεων σχετικά με το αστικό περιβάλλον σημαντική και επίκαιρη. Προσεγγίσεις που βασίζονται στη διεπιστημονικότητα, στη συν-δημιουργία και στην κοινοτική εμπλοκή στον σχεδιασμό των πόλεων και των γειτονιών, καθώς και καινοτόμες πρωτοβουλίες που αφορούν τα αστικά κοινά, φαίνεται να είναι σήμερα ζωτικής σημασίας. Υπογραμμίζοντας την ανάγκη δημιουργίας ολιστικών προσεγγίσεων επίλυσης προβλημάτων για τον σχεδιασμό της πόλης μέσω του συνδυασμού γνώσεων, εργαλείων και μεθόδων που προέρχονται τόσο από τον ακαδημαϊκό όσο και από τον μη ακαδημαϊκό κόσμο (Doucet & Janssens, 2011), μια διεπιστημονική προσέγγιση υποστηρίζει συνεργασίες από κάτω προς τα πάνω και δημιουργεί ένα περιβάλλον αμοιβαίας μάθησης μεταξύ των διαφορετικών συμμετεχόντων (Klein et al, 2001). Σ' ένα τέτοιο πλαίσιο, η συν-δημιουργία ορίζεται ως μια διαδικασία όπου οι συμμετέχοντες μπορούν να έχουν ενεργό δυνατότητα απόφασης, αυξημένη δέσμευση, ευθύνη και αίσθηση ιδιοκτησίας της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων της (Puerari et al., 2018). Μέσα από τα αστικά κοινά, ως μοντέλο συν-διακυβέρνησης της πόλης με έμφαση στα κοινωνικά οφέλη, ενθαρρύνεται η δημιουργία δημιουργικών και ανοιχτών διαδικασιών πειραματισμού και συνεργατικής παραγωγής γνώσης, ενώ παράλληλα δομείται η εμπιστοσύνη μεταξύ των εμπλεκόμενων.

Η ανάγκη για συνεργατικές, χωρίς αποκλεισμούς πρακτικές στο σχεδιασμό και τη διακυβέρνηση της πόλης, με έμφαση στην κοινωνία και στον άνθρωπο, αντικατοπτρίζεται σημαντικά και στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση. Με στόχο η επόμενη γενιά αρχιτεκτόνων να

είναι σε θέση να συν-δημιουργεί αστικά περιβάλλοντα που να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις, διάφορες παιδαγωγικές προσεγγίσεις βασισμένες στην κοινοτική εμπλοκή (community-engaged approach), την μάθηση σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια (situated learning) και τη διεπιστημονική γνώση (transdisciplinary knowledge) βρίσκονται σήμερα στο επίκεντρο των συζητήσεων για την αρχιτεκτονική εκπαίδευση. Η ανάγκη για μια πιο ανταποκρινόμενη αρχιτεκτονική παιδαγωγική έχει εγείρει ερωτήματα σχετικά με τη συνάφεια της γνώσης και της έρευνας στην αρχιτεκτονική ως εκπαιδευτικό κλάδο και ως επάγγελμα, ενώ ο παραδοσιακός ρόλος του αρχιτέκτονα, οι γνώσεις και οι δεξιότητες που απαιτούνται από αυτόν βρίσκονται υπό αμφισβήτηση (Salama, 2005). Το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, με κύριο ρόλο στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση ανά το παγκόσμιο, βρίσκεται στο επίκεντρο του προβληματισμού αυτού, με τη συζήτηση για την ένταξή του στον πραγματικό κόσμο, να φέρνει στο προσκήνιο την ανάγκη για μια διεπιστημονική προσέγγιση και κοινοτική εμπλοκή στην αρχιτεκτονική παιδαγωγική. Από τις αρχές του 21ου αιώνα, ένα ευρύ φάσμα παιδαγωγικών αρχιτεκτονικών προσεγγίσεων έχουν συζητηθεί, εφαρμοστεί και αξιολογηθεί ευρέως, όπως ο κοινοτικός σχεδιασμός (community design) (Salama, 2013), τα «live projects» (Anderson and Priest, 2012; Harris and Widder, 2014) και τα «design to build projects» (Stonorov, 2017). Στο πλαίσιο αυτό, αναγνωρίζεται η αστική και κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης.

1.1 Πρόβλημα, σημαντικότητα και πρωτοτυπία

Παρόλο που οι προσεγγίσεις για ένταξη του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στον πραγματικό κόσμο, μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης και κοινοτικής εμπλοκής, έχουν απασχολήσει εκτεταμένα και διαχρονικά την ακαδημαϊκή κοινότητα, η ανάγκη για πλαisiώση, δοκιμή και αμφισβήτησή τους είναι μεγάλη, και ο τρόπος αξιολόγησής τους βρίσκεται ακόμη υπό εξέλιξη (Morrow, 2014). Αν και η εμφάνιση τέτοιων προσεγγίσεων είναι ευρεία, οι περιπτώσεις όπου υπάρχει δομημένη αξιολόγησή και προσβάσιμα ερευνητικά αποτελέσματα είναι περιορισμένες, ειδικότερα για παραδείγματα στη νοτιοανατολική μεσόγειο. Αυτό αντικατοπτρίζει την έλλειψη ανοιχτής πρόσβασης στη μεθοδολογία και λειτουργία τους, στους μαθησιακούς στόχους, στις αρχές και στον τρόπο αξιολόγησής τους, δημιουργώντας ένα κενό τεκμηριωμένης γνώσης σχετικά με τον αντίκτυπο τέτοιων παιδαγωγικών προσεγγίσεων που θα μπορούσε αφενός να ενθαρρύνει ευκαιρίες αναστοχασμού ως μια μορφή «έρευνας-δράσης» μέσα στην ίδια τη διδασκαλία (Natarajan και Short, 2023) και αφετέρου να οδηγήσει μακροπρόθεσμα σε σχεδιασμό βάση τεκμηρίωσης (evidence-based design). Η συστηματική αξιολόγηση τέτοιων προσεγγίσεων είναι ζωτικής σημασίας για τον καθορισμό ενός πλαισίου που να αφορά τη συμμετοχική και

διεπιστημονική διαδικασία, τη μαθησιακή εμπειρία, την δομή και μεθοδολογία τους, τον αντίκτυπο στους φοιτητές, εμπλεκόμενους φορείς και στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα διδακτορική διατριβή μπορεί να συμβάλει στη διερεύνηση μιας παιδαγωγικής προσέγγισης που βασίζεται στην κοινοτική εμπλοκή και τη διεπιστημονικότητα μέσω της συν-δημιουργίας και ενθαρρύνει τη μάθηση σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια μέσω της κατασκευής. Η διερεύνηση αυτή μπορεί να γίνει μέσα από μια σειρά συνεχούς σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης στο κυπριακό πλαίσιο και ειδικότερα στο στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού δευτέρου έτους στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου (co-creation studio, <https://www.instagram.com/cocreationstudio.ucy/>). Μέσα από μια τέτοια προσέγγιση στο στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, οι φοιτητές αποκτούν την ευκαιρία να αναπτύξουν σημαντικές γνώσεις και δεξιότητες, να εκτεθούν σε πραγματικά περιβάλλοντα και χρήστες, να έρθουν σε επαφή με τοπικές αρχές, φορείς και επαγγελματίες, να εμπλακούν στην κατασκευή και επιπλέον, όντας δευτεροετείς, να παρατηρήσουν και να κρίνουν τη μακροπρόθεσμη χρήση της κατασκευής τους κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών σπουδών τους.

Η συνεχής και δομημένη αξιολόγηση, αναστοχασμός και βελτίωση της προσέγγισης, καθιστά το ίδιο το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού σημείο έρευνας και συν-δημιουργίας γνώσης, μέσα από τη συμμετοχική έρευνα δράσης (ΣΕΔ) και την κοινοτική εμπλοκή, επιτρέποντας στους πολίτες να γίνονται «πάροχοι και χρήστες δεδομένων» (Vohland et al., 2021) και γεφυρώνοντας τον ακαδημαϊκό (έρευνα και διδασκαλία) και μη ακαδημαϊκό κόσμο. Η ΣΕΔ δίνει τον διπλό ρόλο στους διδάσκοντες να δρουν και ως ερευνητές, σ' ένα πλαίσιο αναστοχασμού, κριτικής σκέψης και δέσμευσης για βελτίωση. Τα ερευνητικά ευρήματα που προκύπτουν και η γνώση βάση τεκμηρίωσης, οδηγούν σ' ένα κύκλο συνεχούς βελτίωσης της παιδαγωγικής προσέγγισης, συνδέοντας τη διδασκαλία με την έρευνα. Το στούντιο μπορεί να παρέχει έτσι, ανεκτίμητες επιστημονικές γνώσεις σχετικά με τον αντίκτυπο της παιδαγωγικής προσέγγισης, παράγοντας απτά αποτελέσματα που ωφελούν τόσο τους φοιτητές όσο και τις κοινότητες με τις οποίες συνεργάζονται.

Ένα τέτοιο απόθεμα γνώσης, έχει τη δυνατότητα να συντείνει στην επανεξέταση της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης και έρευνας, οδηγώντας μακροπρόθεσμα σε σχεδιασμό της πόλης βάση τεκμηρίωσης, συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση πολύπλοκων αστικών προκλήσεων και στην δημιουργία βιώσιμων και ανταποκρινόμενων λύσεων, μέσα από έρευνα και εμπειρικά στοιχεία (Karimi, 2023). Οι κοινότητες και τα πανεπιστήμια κατ' επέκταση, μπορούν να αναπτύξουν μια αμφίδρομη συνεργασία συμπαραγωγής γνώσης, που καθιστά το πανεπιστήμιο «έναν αστικό παράγοντα με μετασχηματιστικές δυνατότητες για τη συν-δημιουργία πιο βιώσιμων και ανθεκτικών κοινοτήτων» (Sara and Jones, 2018).

1.2 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα

Με αφετηρία τα πιο πάνω ερευνητικά κενά, ευκαιρίες και προκλήσεις, η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο την συμβολή στην προπτυχιακή εκπαίδευση του μελλοντικού αρχιτέκτονα, διερευνώντας το πώς το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μπορεί να προωθή τη συν-δημιουργία και συν-διακυβέρνηση, στοχεύοντας στην παραγωγή βιώσιμων και ανθεκτικών πόλεων, μέσω της ενδυνάμωσης της αίσθησης του «ανήκειν». Για τη διερεύνηση αυτή, πρόκειται να εξεταστούν τα πιο κάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς οι αρχές και το πλαίσιο της αποτελεσματικής συμμετοχικής διαδικασίας και η μεθοδολογία των αστικών εργαστηρίων πειραματισμού και συν-δημιουργίας (Urban Living Labs, ULLs) μπορούν να τροφοδοτήσουν τη δομή του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού με τρόπο που ο μελλοντικός αρχιτέκτονας να εκπαιδεύεται ώστε να σκέφτεται και να σχεδιάζει σ' ένα συμμετοχικό πλαίσιο;
2. Ποια τα οφέλη, οι περιορισμοί και οι ευκαιρίες μιας παιδαγωγικής προσέγγισης που βασίζεται στην κοινοτική εμπλοκή και τη διεπιστημονικότητα μέσω της συν-δημιουργίας και στη μάθηση σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια μέσω της κατασκευής, στο κυπριακό πλαίσιο;
3. Πώς το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μπορεί μέσω συμμετοχικής έρευνας δράσης και κοινοτικής εμπλοκής να γίνει σημείο συνάντησης της αρχιτεκτονικής έρευνας και παιδαγωγικής και της κοινωνίας, οδηγώντας στη συνεχή συμπαραγωγή νέας γνώσης και μακροπρόθεσμα σε σχεδιασμό βάση τεκμηρίωσης, διερευνώντας ερωτήματα που αφορούν:
 - 3.1. τη δομή και μεθοδολογία του ίδιου του στούντιο ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης και ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής;
 - 3.2. τον αντίκτυπο μιας τέτοιας παιδαγωγικής προσέγγισης στον ίδιο το φοιτητή και στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα και κατ' επέκταση στην αστική ανάπτυξη;
 - 3.3. τη μεθοδολογία της ίδιας της συμμετοχικής έρευνας δράσης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

2.1 Η σύγχρονη πραγματικότητα στο αστικό περιβάλλον

Οι σύγχρονες πόλεις σε όλο τον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες, έχουν αλλάξει ριζικά σε ότι αφορά την κλίμακα, το εύρος και την πολυπλοκότητά τους, ως αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης, της κινητικότητας, της κλιματικής και τεχνολογικής αλλαγής, της μετανάστευσης, των εσωτερικών μετακινήσεων, του κινήματος προσφύγων, των αλλαγών στις κοινωνικές δομές, της ιδιωτικοποίησης, της αστάθειας στην αγορά εργασίας και άλλων πρόσφατων κοινωνικοοικονομικών εξελίξεων (Marcuse & Van Kempen, 2000). Καθώς το παγκοσμιοποιημένο καπιταλιστικό σύστημα που βρίσκεται σε κατάσταση αναταραχής καθιστά την ανθρώπινη ευχαρίστηση, την περιβαλλοντική άνεση και ελευθερία προϊόντα που ορίζονται από τη χρηματική αξία και την ιδιοκτησία, η δημιουργία δομημένων περιβαλλόντων που να δίνουν προτεραιότητα στις ανθρώπινες ανάγκες και συνειδητά να διερευνούν τη σφαίρα της ατομικής και κοινωνικής ελευθερίας, έχει αποδειχθεί να είναι δύσκολο εγχείρημα (Schneider & Till, 2009). Αυτές οι ραγδαίες αλλαγές σε διάφορα επίπεδα, συνεπάγονται τον συνεχή μετασχηματισμό της αστικής μορφής και τον διαρκή επαναπροσδιορισμό του ρόλου του δημόσιου χώρου, στην καθημερινή ζωή των πόλεων. Ως εκ τούτου, προκύπτουν διαφορετικές τρέχουσες συνθήκες και προκλήσεις για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη που καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα περιβαλλοντικών και κοινωνικών θεμάτων: κυκλοφοριακά προβλήματα, συνεχής αύξηση της παραγωγής στερεών αποβλήτων, υψηλή (και συχνά αναποτελεσματική) κατανάλωση ενέργειας, κλιματική αλλαγή, κοινωνικός διαχωρισμός και εντάσεις, αστικές συγκρούσεις και βία, αστική φτώχεια, αποκλεισμός και κοινωνική στέρσηση (Bouzguenda et al., 2019).

Καθώς το εύρος των προκλήσεων, των παραγόντων και συμφερόντων στην αστική ανάπτυξη ποικίλλει ευρέως, ο σχεδιασμός της πόλης και των στοιχείων της καθίσταται μια πολύπλοκη και πολυδιάστατη διαδικασία και η υιοθέτηση νέων πρακτικών αναπαραγωγής και διαχείρισής τους γίνεται επιτακτική ανάγκη. Η κοινωνική πολυμορφία που χαρακτηρίζει τον δημόσιο χώρο, με τους χρήστες και τους διεκδικητές του να αποτελούνται από διαφορετικές κοινωνικές, οικονομικές, πολιτισμικές και άλλες ομάδες με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, ενδιαφέροντα, συμφέροντα και ικανότητες, τον καθιστά πεδίο διαπραγμάτευσης πολλών διαφορετικών εξουσιών και δυνάμεων (Calderon & Chelleri, 2013). Οι συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες, προκλήσεις και ανάγκες των διαφορετικών παραγόντων και εμπλεκόμενων φορέων στην πόλη έφεραν στο επίκεντρο την αναζήτηση νέων λύσεων και πρακτικών από τους αρχιτέκτονες και αστικούς σχεδιαστές. Η βιωσιμότητα (περιβαλλοντική και κοινωνική), η ανθεκτικότητα των πόλεων και των

δημόσιων χώρων και παράλληλα η αίσθηση του «ανήκειν» μέσα σε αυτές αποκτούν πρωταρχική σημασία στο πλαίσιο εξέτασης καινοτόμων σχεδιαστικών λύσεων, μεθόδων και μοντέλων σχεδιασμού. Κατ' επέκταση αναδύονται νέες δομές αστικού σχεδιασμού και διακυβέρνησης, τόσο σε ακαδημαϊκό, όσο και σε επαγγελματικό επίπεδο.

2.1.1 Αστική ανθεκτικότητα (urban resilience), κοινωνική βιωσιμότητα (social sustainability), αίσθηση του «ανήκειν» (sense of belonging)

Η αστική ανθεκτικότητα (urban resilience) έχει γίνει σημαντικός στόχος για τις πόλεις, ειδικά ενόψει των σύγχρονων προκλήσεων (Bautista-Puig et al., 2022), και αφορά την ανάκαμψη από μεμονωμένες κρίσεις περιλαμβάνοντας έννοιες όπως η ικανότητα προσαρμογής η ικανότητα απορρόφησης και η μετασχηματιστική ικανότητα (Zeng et al., 2022). Είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ότι η θέσπιση της αστικής ανθεκτικότητας είναι αναπόφευκτα μια αμφισβητούμενη διαδικασία στην οποία εμπλέκονται διάφοροι ενδιαφερόμενοι φορείς με διαφορετικά κίνητρα και γι' αυτό θα πρέπει να αντιμετωπίζεται συλλογικά, μέσω ενός περιεκτικού και ανοιχτού λόγου (Meerow et al., 2016). Η κατανόηση και απάντηση πέντε βασικών ερωτημάτων: ποιος, τι, πότε, πού και γιατί, προτείνονται ως αναγκαία προϋπόθεση για τη δημιουργία πραγματικά ανθεκτικών πόλεων. Παρόλο που δεν υπάρχουν σωστές ή εύκολες απαντήσεις σε αυτά τα ερωτήματα, η αστική ανθεκτικότητα διαμορφώνεται από το ποιος καθορίζει την ατζέντα, ποιος έχει προτεραιότητα, ποιος επωφελείται ή χάνει ως αποτέλεσμα, από τον ίδιο τον ορισμό της κάθε φορά, τις χρονικές και χωρικές κλίμακες εφαρμογής και από τα υποκείμενα κίνητρα της (Meerow et al., 2016).

Τα τελευταία χρόνια η έρευνα για την αστική ανθεκτικότητα επικεντρώνεται όλο και περισσότερο στη διερεύνηση της σχέσης της με την έννοια της βιωσιμότητας (Bautista-Puig et al., 2022), αφού οι δύο έννοιες αναγνωρίζονται ως αλληλένδετες υπογραμμίζοντας την ικανότητα επίτευξης βιώσιμης αστικής ανάπτυξης (Zeng et al., 2022). Η ανθεκτικότητα θεωρείται επίσης βασικό στοιχείο των ευρύτερων στόχων βιωσιμότητας, όπως φαίνεται από την ανάπτυξη του 11ου Στόχου Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development Goals, SDGs) του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), ο οποίος στοχεύει να κάνει τις πόλεις πιο περιεκτικές, ασφαλείς, ανθεκτικές και βιώσιμες (Zeng et al., 2022).

Καθώς η βιώσιμη ανάπτυξη έχει ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή στον σχεδιασμό των πόλεων, οι συζητήσεις για αυτήν δεν επικεντρώνονται πλέον αποκλειστικά στις περιβαλλοντικές προκλήσεις, αλλά ενσωματώνουν επίσης οικονομικές και κοινωνικές διαστάσεις. Η κοινωνική βιωσιμότητα (social sustainability) αναγνωρίζεται ως βασική πτυχή της βιώσιμης ανάπτυξης και ο ορισμός της έχει απασχολήσει εκτεταμένα την επιστημονική κοινότητα. Καθιερώνεται ως προϋπόθεση και διαδικασία που βελτιώνει την ποιότητα ζωής μιας κοινότητας (Colantonio, 2010), ορίζεται ως μια ανάπτυξη συμβατή με την αρμονική

εξέλιξη της κοινωνίας των πολιτών, ενισχύοντας ένα περιβάλλον ευνοϊκό για τη συμβίωση πολιτιστικά και κοινωνικά διαφορετικών ομάδων και ενθαρρύνοντας την κοινωνική ένταξη και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλα τα τμήματα του πληθυσμού (Poiese & Stren, 2000), και συνδέεται με την επαρκή κατανομή της ποιότητας ζωής στο παρόν και το μέλλον (Mostafa και El-Gohary, 2014). Κατά τους Grum και Kobal Grum (2020) η κοινωνικά βιώσιμη ανάπτυξη πηγάζει από μια ποιοτικά ανεπτυγμένη κοινωνική υποδομή, οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά αποδεκτή, φιλική προς το περιβάλλον και οικολογική, καλύπτοντας όλες τις ανάγκες των χρηστών, οδηγώντας στην ικανοποίηση, την ευτυχία, την ασφάλεια, την υγεία και την ποιότητα ζωής τους.

Σύμφωνα με τους Dempsey, Bramley, Power, και Brown (2011), η κοινωνική βιωσιμότητα προκύπτει από την υποκείμενη αναζήτηση των κοινωνικών στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, αποτελεί μια πολυδιάστατη έννοια και αφορά ένα μεγάλο εύρος φυσικών (ελκυστική δημόσια σφαίρα, αξιοπρεπής στέγαση, τοπική περιβαλλοντική ποιότητα και άνεση, προσβασιμότητα, φιλική προς τους πεζούς γειτονιά, κ.ά.) ή μη φυσικών παραγόντων (κοινωνική δικαιοσύνη, συμμετοχή και τοπική δημοκρατία, υγεία, ποιότητα ζωής και ευημερία, κοινωνική ένταξη, κοινότητα, ασφάλεια, κοινωνική συνοχή, κ.ά.). Η κοινωνική βιωσιμότητα πρέπει να θεωρείται ως μια δυναμική έννοια, η οποία αλλάζει με την πάροδο του χρόνου μέσω εξωτερικών επιρροών και συσχετίζεται με έννοιες όπως η κοινωνική ισότητα (social equity), η βιωσιμότητα της κοινότητας (sustainability of community), η κοινωνική αλληλεπίδραση (social interaction), η συμμετοχή (participation), η κοινοτική σταθερότητα (community stability), η αίσθηση τόπου (sense of place) και η ασφάλεια (safety and security) (Dempsey et al., 2011).

Η αίσθηση κοινότητας (sense of community), η αίσθηση του «ανήκειν» (sense of belonging) και οι αποτελεσματικές πρακτικές εμπλοκής (community engagement) της κοινότητας αναγνωρίζονται ως μη φυσικοί παράγοντες συμβολής στην αστική κοινωνική βιωσιμότητα (Dempsey et al., 2011). Οι Rapaport, Hornik-Lurie, Cohen, Lahad, Leykin και Aharonson-Daniel (2018) στην έρευνά τους για τη σχέση μεταξύ του τύπου κοινότητας και της ανθεκτικότητας της κοινότητας σε Ισραηλινούς Εβραίους πολίτες, μεταξύ 2011 και 2014 σε τρεις τύπους κοινοτήτων, υποστηρίζουν ότι παρόλο που οι αγροτικές κοινότητες δεν είχαν επαρκή προσβασιμότητα σε πόρους και επείγουσα βοήθεια, ήταν λιγότερο ευάλωτες λόγω της σχέσης και αλληλεπίδρασής τους, της αίσθησης του «ανήκειν» και της κοινωνικής συμμετοχής των κατοίκων, διαπιστώνοντας ότι οι κοινωνικοί δεσμοί είναι ένας σημαντικός παράγοντας για την ανθεκτικότητα μιας κοινότητας.

Αυτό που συχνά περιγράφεται ως «αίσθημα κοινότητας» σχετίζεται με την αίσθηση προσκόλλησης των κατοίκων στο φυσικό περιβάλλον στο οποίο ζουν, αλλά και με την κοινωνικο-χωρική ερμηνεία της γειτονιάς και τη σχέση των κατοίκων μεταξύ τους (Dempsey

et al., 2011). Η «αίσθηση της κοινότητας» ορίζεται ως ένα κράμα της κοινής συναισθηματικής επαφής μέσω της αλληλεπίδρασης με άλλους και του «δικαιώματος να ανήκεις» (Talen, 1999), των βαθιών και ισχυρών κοινών αξιών (Fukuyama, 2000), των κοινών κανόνων και κωδίκων συμπεριφοράς και, σε μικρότερο βαθμό, της κουλτούρας του πολίτη σε μια γειτονιά (Kearns and Forrest, 2000).

2.1.2 Τρέχουσες προσεγγίσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχεδιασμού των πόλεων και των γειτονιών

Η κατανόηση των στοιχείων της πόλης ως τόποι συνύπαρξης, συνάντησης, διαπραγμάτευσης και σύγκρουσης μεταξύ ποικίλων παραγόντων και ενδιαφερόμενων μερών είναι κρίσιμη, όπως και η ανάγκη να αντιμετωπιστούν συλλογικά, με μια πολυδιάστατη προσέγγιση. Η πολυπλοκότητα των σύγχρονων προκλήσεων και επιπτώσεων στις πόλεις απαιτεί δέσμευση από διάφορους κλάδους μέσω μιας ολοκληρωμένης διεπιστημονικής προσέγγισης, η οποία υπερβαίνει τα όρια των διαφόρων επιστημονικών κλάδων, παράγοντας γνώση (Maturana et al., 2021). Η διεπιστημονική αυτή προσέγγιση στην αρχιτεκτονική συνεπάγεται τον συντονισμό μεταξύ των κλάδων, με ένα σύνολο κοινών στόχων και προς έναν κοινό σκοπό. Άλλωστε, ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός από τη φύση του, ως ένα διερευνητικό και μετασχηματιστικό γνωστικό πεδίο που συσχετίζεται με ανθρωπιστικές, εμπειρικές, διεπιστημονικές, εφαρμοσμένες και τυπικές επιστήμες, μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι εγγενώς διεπιστημονικός και πολυδιάστατος (Hensel, 2012; Phocas, 2015).

Μέσω ενός τέτοιου διαλόγου η διεπιστημονική προσέγγιση (transdisciplinary approach) αποτελεί μια μορφή μάθησης μέσω δράσης που περιλαμβάνει τη συνεργασία μεταξύ διαφορετικών τμημάτων της κοινωνίας, επαγγελματιών και ακαδημαϊκού κόσμου με στόχο την ανταπόκριση στις σύνθετες σύγχρονες κοινωνικές προκλήσεις, ξεκινώντας από απτά πραγματικά προβλήματα (Salama, 2021). Μια τέτοια προσέγγιση διαβρώνει και διαπερνά τα όρια των διάφορων επιστημών, χαρακτηρίζεται από την υβριδική της φύση και τη μη γραμμικότητά της (Salama, 2021). Οι Salama και Alshuwaikhat (2006) συζητώντας για τη βιώσιμη προσιτή κατοίκηση, αναγνωρίζουν ότι η πραγματικά βιώσιμη ανάπτυξη για το δομημένο περιβάλλον σε διάφορα επίπεδα (σχεδιασμός, σχεδιασμός, κατασκευή, λειτουργία και διαχείριση) μπορεί να επέλθει μέσω μιας μορφής έρευνας, επαγγελματικής πρακτικής και παραγωγής γνώσης που διασχίζει τα όρια διαφορετικών κλάδων και απευθύνεται σε χρήστες και διαφορετικούς ενδιαφερόμενους φορείς (users and stakeholders).

Η συνεργατική εμπλοκή πολλαπλών και ποικίλων ενδιαφερόμενων μερών στο σχεδιασμό, και στην ανάπτυξη των αστικών περιοχών αναδεικνύεται ως θεμελιώδες θέμα στη

διαμόρφωση της αστικής μορφής. Η συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων για τις αστικές περιοχές, έχοντας την έννοια της συν-δημιουργίας (co-creation), επικεντρώνεται στην ενσωμάτωση πολλαπλών μορφών γνώσης προκειμένου να βρεθούν νέες καινοτόμες λύσεις σε περίπλοκα ζητήματα και καταστάσεις (Lund, 2018), να καλλιεργηθεί η αίσθηση της κοινότητας, να διασφαλιστεί μια χωρίς αποκλεισμούς, βιώσιμη ανάπτυξη και να αντιμετωπιστεί η κοινωνική ανισότητα (Lorne, 2017). Η συν-δημιουργία και η συν-διακυβέρνηση προτείνονται από αρκετούς μελετητές στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής δημοκρατίας, όπου η συλλογική λήψη αποφάσεων από τους εμπλεκόμενους φορείς και χρήστες δημιουργεί ένα ανταποκρινόμενο περιβάλλοντος στις διαρκώς εναλλασσόμενες ανάγκες, δομεί το αίσθημα της κοινότητας και ενδυναμώνει τους πολίτες (Sanoff, 1988; Wates, 2014). Κατ' επέκταση, ο συμμετοχικός σχεδιασμός βρίσκεται σήμερα στο επίκεντρο του αστικού σχεδιασμού, ως μια συμπεριληπτική διαδικασία σχεδιασμού, στην οποία λαμβάνουν μέρος διάφορα άμεσα ή έμμεσα ενδιαφερόμενα μέρη της κοινωνίας (όπως πολίτες, επαγγελματίες, τοπικές αρχές) με την πεποίθηση ότι οι μελλοντικοί χρήστες οφείλουν να συμμετέχουν στη διαδικασία παραγωγής του χώρου που θα χρησιμοποιήσουν (Robertson et al., 2013).

Στο πλαίσιο αυτό, αρκετοί ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν ότι οι όροι αρχιτεκτονική και αρχιτέκτονας είναι ενδεχομένως περιοριστικοί όσον αφορά τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της διαμόρφωσης ενός χώρου. Κατά τους Awan, Schneider και Till (2013) ο όρος αρχιτεκτονική μπορεί να αντικατασταθεί από τον όρο-ομπρέλα «spatial agency», προτείνοντας ένα πολύ πιο εκτεταμένο πεδίο ευκαιριών στο οποίο μπορούν να δραστηριοποιηθούν αρχιτέκτονες και μη, εισάγοντας άλλους τρόπους αρχιτεκτονικής. Ο όρος επιδιώκει να αναδείξει μια διεπιστημονική πρακτική που διαμορφώνει συνέργειες οι οποίες θέτουν «τη χωρική κρίση, την αμοιβαία γνώση και την κριτική επίγνωση» στην πρώτη γραμμή (Awan et al., 2012; Lorne, 2017). Ξεφεύγοντας από την παραδοσιακή εικόνα της αρχιτεκτονικής που ισοδυναμεί με το σχεδιασμό κτιρίων από τον αρχιτέκτονα, ο όρος αυτός αντικατοπτρίζει κάθε χωρική πρακτική, αναδεικνύοντας τις συνέργειες που λαμβάνουν χώρα εντός των διαδικασιών παραγωγής του χώρου, με στόχο τη βελτίωση ζωής μιας κοινότητας χρηστών. Ο αρχιτέκτονας αντίστοιχα, πέραν από τον παγιωμένο ρόλο ενός μοναδικού συγγραφέα-δημιουργού με εξουσία που εκτελεί έργα για να παραδώσει τις ιδέες του, εκτίθεται σε ζητήματα εξουσίας και αποκτά το ρόλο ενός «χωρικού διαμεσολαβητή» ("spatial agent") που επιφέρει αλλαγές μέσω της ενδυνάμωσης των άλλων, επιτρέποντας σε άλλους να «πάρουν τον έλεγχο» του περιβάλλοντός τους, μέσα από μια συμμετοχική, μη καιροσκοπική διαδικασία (Schneider & Till, 2009). Ο ρόλος των «άλλων» γίνεται επομένως εξίσου σημαντικός και αναγνωρίζεται η αξία της συμβολής μιας μεγάλης ομάδας ατόμων στη διαδικασία σχεδιασμού μέσα από διαφορετικές δεξιότητες, γνώσεις και εμπειρίες, μέσα σ' ένα πλαίσιο διαλόγου και διαπραγμάτευσης.

2.1.2.1 Αστικά κοινά (*urban commons*) και κοινοτική εμπλοκή (*community engagement*)

Η Ατζέντα 2030 για τη Βιώσιμη ανάπτυξη και οι 17 Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης (Sustainable Development Goals, SDGs) που περιλαμβάνει, αποτυπώνει από το Σεπτέμβριο του 2015 στο πλαίσιο της 70ής Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, μια παγκόσμιου επιπέδου κοινή επιδίωξη προς στην επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης (οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής). Με το Στόχο 11 (SDG11) να αποβλέπει μέχρι το 2030 την χωρίς αποκλεισμούς και βιώσιμη αστικοποίηση για όλους και την εδραίωση ενός συμμετοχικού, ολοκληρωμένου και βιώσιμου σχεδιασμού και διαχείρισης των ανθρώπινων οικισμών για όλες τις χώρες, η υιοθέτηση νέων ρόλων από τους πολίτες, τις τοπικές αρχές και τους επαγγελματίες έχει αναδειχθεί να είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη κοινωνικά βιώσιμων και ανθεκτικών πόλεων. Παράλληλα, η ευρωπαϊκή πρωτοβουλία New European Bauhaus (NEB) που ανακοινώθηκε το 2020 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και επικεντρώνεται στη βιωσιμότητα, στην αισθητική και στη συμπερίληψη, στοχεύει να επανεξετάσει βιώσιμες πρακτικές και να σχεδιάσει μελλοντικούς τρόπους ζωής σε πόλεις και γειτονίες. Με βραβεία, χορηγίες, δράσεις και προγράμματα, η πρωτοβουλία αυτή αποτέλεσε κινητήριο δύναμη για διάφορες άλλες μικρότερες πρωτοβουλίες και προσεγγίσεις στο σταυροδρόμι μεταξύ τέχνης, πολιτισμού και επιστήμης, ώστε να έρθουν στο προσκήνιο και να μπορέσουν να αναπτυχθούν και να εδραιωθούν. Στο πλαίσιο αυτό, διάφορες καινοτόμες προσεγγίσεις από οργανωμένους φορείς και σύνολα καθώς και άτυπες πρωτοβουλίες από ακτιβιστές ή ομάδες πολιτών σε σχέση με τη συμμετοχή και τη συν-δημιουργία στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχεδιασμού των πόλεων και των γειτονιών και την από κοινού ενασχόληση με τα αστικά κοινά έχουν εμφανιστεί και εδραιωθεί τα τελευταία χρόνια σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

Καθώς οι πολίτες σε πολλές περιπτώσεις έχουν αρχίσει, με άτυπες ή οργανωμένες πρωτοβουλίες, να διεκδικούν την πόλη και το δημόσιο χώρο και να εμπλέκονται ενεργά στην εύρεση λύσεων για τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, η αναβίωση των αστικών κοινών προκαλεί παγκόσμιο ενδιαφέρον, αφού φαίνεται να υπονοεί ότι υπάρχουν διαθέσιμες εναλλακτικές όταν η κυβέρνηση αποτυγχάνει και όταν η ιδιωτικοποίηση είναι ανεπιθύμητη (Bollier & Helfrich, 2014). Τα αστικά κοινά (*urban commons*) είναι αστικοί πόροι των οποίων η διαχείριση γίνεται από τους χρήστες μέσω ενός συστήματος κανόνων και κατάλληλων, μη τετριμμένων μορφών διακυβέρνησης (Parker & Schmidt, 2017), αποτελούν διαδικασίες ατελείς και σε εξέλιξη και συγκροτούνται μέσα από συνεχείς συλλογικές αποφάσεις και καθημερινές πρακτικές μιας κοινότητας ανθρώπων σχετικά με την πρόσβαση, τη χρήση, το όφελος, τη φροντίδα και την ευθύνη (Williams, 2018). Παρόλο που η αναζωογόνηση των αστικών κοινών φαίνεται «να εμπνέει ελπίδα υπό το πρίσμα των τρεχουσών κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών κρίσεων», είναι σημαντικό να

δίνεται προσοχή τόσο στην κλίμακα των αστικών κοινών σε σχέση με τον τρόπο συλλογικής διακυβέρνησής τους, επαρκούς επικοινωνίας και αμοιβαίας διαχείρισης, όσο και στην πιθανότητα αποκλεισμού που εξ' ορισμού εμπεριέχουν, ως ένας κοινόχρηστος πόρος υπό τη διαχείριση μιας συγκεκριμένης κοινότητας ή ομάδας χρηστών (Harvey, 2011; Parker & Schmidt, 2017).

Η αναγνώριση των κοινών ως μια «δεξαμενή κοινών πόρων» οι οποίοι μπορούν να παρέχονται και να χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά όταν ομάδες χρηστών μπορούν να συνενωθούν για τη ρύθμισή τους (Parker & Schmidt, 2017), καθιστά την εμπλοκή μιας κοινότητας ατόμων απαραίτητη προϋπόθεση. Η κοινοτική εμπλοκή (community engagement), έχει οριστεί με διαφορετικούς τρόπους στη σύγχρονη βιβλιογραφία, σηματοδοτεί μια περιεκτική προσέγγιση και περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δομημένων διαδικασιών με τις οποίες οι πολίτες μπορούν να εμπλακούν σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων για δημόσια προβλήματα (Stewart & Lithgow, 2015). Κεντρικό ρόλο στον ορισμό της έχει η έννοια της εμπλοκής των μελών μιας κοινότητας, των ηγετών της, των υπευθύνων χάραξης πολιτικής, του ιδιωτικού τομέα και των επαγγελματιών, μέσα από μια σχέση αμοιβαίου σεβασμού, εμπιστοσύνης και έχοντας έναν κοινό σκοπό (Omoleke et al., 2021). Αν και πολλές φορές η έννοια συγχέεται με την έννοια της συμμετοχής, η εμπλοκή μπορεί να περιλαμβάνει την πληροφόρηση (information), τη διαβούλευση (consultation) μέσω αμφίδρομης ανταλλαγής ή την άμεση συμμετοχή (participation) στη λήψη αποφάσεων (Stewart & Lithgow, 2015).

Παρόλο που συχνά εκτιμάται ότι οι διαδικασίες εμπλοκής στοχεύουν στην ικανοποίηση μιας κοινότητας μέσω της επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων που πιθανώς να επιθυμεί, η βιβλιογραφία αξιολόγησης τέτοιων διαδικασιών υποδηλώνει ότι σημαντικοί δείχτες επιτυχίας είναι τα μέλη της κοινότητας να γνωρίζουν ότι μπορούν «να ακούγονται» και να έχουν την αίσθηση ότι οι ανησυχίες τους λαμβάνονται σοβαρά υπόψη (Cavaye, 2004; Stewart & Lithgow, 2015). Οι Balestrini, Rogers, Hassan, Creus, King και Marshall (2017) συζητώντας τα ευρήματα της συμμετοχικής έρευνας δράσης τους σε συγκεκριμένες κοινότητες στο Μπρίστολ, που βασίστηκε σε ένα πλαίσιο που αναδεικνύει την πόλη ως κοινό, αναφέρουν ότι η κοινοτική εμπλοκή μπορεί να κλιμακωθεί μέσω της οικοδόμησης σχέσεων μεταξύ υπαρχόντων τοπικών κοινωνιών, έχοντας ένα κοινό σκοπό και όραμα, μέσω αξιοποίησης των υπαρχόντων δικτύων, τεχνογνωσιών και πόρων, μέσω της επαφής πρόσωπο με πρόσωπο και μέσω της διατήρησης μιας ανοικτής - ευέλικτης διαδικασίας που επιτρέπει την «επιβίβαση» ατόμων και ενδιαφερόμενων μερών σε διάφορα στάδια. Επισημαίνουν επίσης, ότι για τη διατήρηση της υψηλής εμπλοκής είναι απαραίτητη η προώθηση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και η ανάπτυξη δεξιοτήτων με τρόπο προσβάσιμο και ευχάριστο, σ' ένα πλαίσιο οριζόντιας συνεργασίας. Κατά τους Stewart και Lithgow (2015), κρίσιμοι παράγοντες για την επίτευξη θετικών αποτελεσμάτων εμπλοκής

της κοινότητας είναι η σχετική ισχύς της κοινότητας και της κυβέρνησης ώστε να υπάρχουν κίνητρα για συμμετοχή, η επικοινωνία και η εμπιστοσύνη μεταξύ πολιτών και κυβέρνησης, ο ρόλος των εκπροσώπων του δημοσίου στην προώθηση και διευκόλυνση της διαδικασίας και ιδιαίτερα της αποτελεσματικής επικοινωνίας και τέλος οι αξίες και η «νοοτροπία» της κυβέρνησης ώστε το έργο και τα αποτελέσματα της διαδικασίας να εκτιμώνται.

2.2 Τρέχουσες προσεγγίσεις στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση με έμφαση στο στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (design studio)

Παρά τις συνεχείς αλλαγές που διαδραματίζονται στις πόλεις και στην ίδια την αρχιτεκτονική πρακτική, η αρχιτεκτονική παιδαγωγική με κύριο μοντέλο εκπαίδευσης το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, είχε παραμείνει για καιρό αρκετά «απομονωμένη» από τον «πραγματικό» κόσμο (Dutton, 1991) και οι ριζικές θεσμικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση υπήρξαν σπάνιες (Tzonis, 2014). Η σύγχρονη πραγματικότητα στο αστικό περιβάλλον και οι τρέχουσες προσεγγίσεις στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχεδιασμού των πόλεων έφερε στο προσκήνιο ερωτήματα και προκλήσεις για το ρόλο του μελλοντικού αρχιτέκτονα, τη σχέση του ακαδημαϊκού κόσμου με την κοινωνία, την επαναδιατύπωση του τι σημαίνει αρχιτεκτονική ως κλάδος και επομένως τι θα πρέπει να είναι η αρχιτεκτονική εκπαίδευση. Οι προκλήσεις αυτές απαιτούν την αναδιαμόρφωση του ίδιου του πλαισίου του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (Τζώνης, 2014), αποκαλύπτοντας μια συνεχώς μεταβαλλόμενη και ενημερωμένη ευκαιρία για επανεξέταση και αναθεώρηση των σύγχρονων εκπαιδευτικών εργαλείων, μεθόδων και πολιτικών σε όλα τα επίπεδα, για την ενίσχυση των ακαδημαϊκών προγραμμάτων, την ενίσχυση του ρόλου των εκπαιδευτικών στη διαμόρφωση και στη βελτίωση της ποιότητας της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης (Charalambous & Kyriazis, 2018).

Το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, ως το κυριότερο μοντέλο αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο, αποτέλεσε μέχρι σήμερα ένα μέρος που προωθεί τη γρήγορη και δημιουργική δράση, αποτελώντας ένα πρακτικό, εικονικό κόσμο που αντιπροσωπεύει τον πραγματικό κόσμο της πρακτικής και είναι σχετικά απαλλαγμένος από τις πιέσεις, τις περισπασμούς και τους κινδύνους της πραγματικότητας (Schön, 1988). Η παιδαγωγική του στούντιο παρέχει μια μεγάλη σειρά πλεονεκτημάτων στην εκπαίδευση του μελλοντικού αρχιτέκτονα, αφού μπορεί να προωθήσει και να υποστηρίξει την κριτική, αναλυτική και συνθετική σκέψη και έχει τη δυνατότητα να μεταφέρει, να μεταδώσει ή ακόμα και να μεταμορφώσει αξίες του σχεδιασμού και της κοινωνίας γενικότερα (Dutton, 1991), ενθαρρύνοντας την κριτική σκέψη και την αμφισβήτηση, προσφέροντας δυνατότητες δημιουργικής ανακάλυψης, εξερεύνησης ιδεών και κριτικών συζητήσεων (Koch, Schwensen, Dutton & Smith, 2002).

Στο πλαίσιο κριτικής προσέγγισης του στούντιο, κάποιοι θεωρητικοί υποστηρίζουν ότι το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό μοντέλο μπορεί να προωθήσει την απομόνωση από τον πραγματικό κόσμο, τη διατήρηση, και την αναπαράσταση υφιστάμενων προκαταλήψεων και στερεοτύπων ή την αντίσταση στην αλλαγή (Dutton, 1991). Υποστηρίζουν επίσης ότι το στούντιο οδηγεί σε ένα στατικό αποτέλεσμα που συνήθως ανταποκρίνεται σε ένα σταθερό λειτουργικό πρόγραμμα (Habraken, 2007). Ο ορισμός του Schön (1988) για «ένα κόσμο που αντιπροσωπεύει τον πραγματικό κόσμο της πρακτικής, αλλά είναι σχετικά απαλλαγμένος από τις πιέσεις, τους περισπασμούς και τους κινδύνους του», επισημαίνει τον ίδιο προβληματισμό, αφού συνεπάγεται μια λεπτή ισορροπία μεταξύ εμπλοκής και αποδέσμευσης από τον πραγματικό κόσμο. Αυτή η αποστασιοποιημένη από την πραγματικότητα παιδαγωγική προσέγγιση τείνει να δημιουργήσει ένα χάσμα μεταξύ της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης και του δυναμικού κόσμου, παρεμποδίζοντας την αποτελεσματική ανταπόκριση των αστικών σχεδιαστών και αρχιτεκτόνων στις σύγχρονες συνθήκες (Koch et al., 2002). Σύμφωνα με την έκθεση που εκπονήθηκε από το Αμερικανικό Ινστιτούτο Φοιτητών Αρχιτεκτονικής (American Institute of Architecture Students - AIAS), μια παιδαγωγική προσέγγιση που παραμένει αποσπασμένη από την πραγματικότητα του δομημένου περιβάλλοντος δεν βοηθά να ξεπεραστεί το χάσμα μεταξύ της ακαδημαϊκής εκπαίδευσης και του δυναμικού και περίπλοκου κόσμου και συνεπώς η σύγχρονη παιδαγωγική του στούντιο δεν μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στη διαρκώς μεταβαλλόμενη φύση του δομημένου περιβάλλοντος και στις μεταβολές που υφίσταται η αρχιτεκτονική πρακτική (Koch et al., 2002). Η δημιουργική ελευθερία που ένας φοιτητής καλείται να έχει, απαιτεί εμπειρία, γνώση, λογική και κρίση, τα οποία ισοδυναμούν με την ωριμότητα που ένα στούντιο σχεδιασμού μπορεί να ενθαρρύνει, μέσω της εμπλοκής του με τον αληθινό κόσμο (Maturana, 2011).

Παράλληλα με τη συζήτηση για την ένταξη του στούντιο στον πραγματικό κόσμο, εντοπίζεται το θέμα της ανάγκης για μια διεπιστημονική προσέγγιση και κοινοτική εμπλοκή στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση. Με γνώμονα την πολυπλοκότητα των σύγχρονων αρχιτεκτονικών προβλημάτων και την απαίτηση για πολυδιάστατες, καινοτόμες και ανθεκτικές, βιώσιμες λύσεις, οι μελλοντικοί αρχιτέκτονες θα πρέπει να είναι σε θέση να κατανοήσουν τη γλώσσα πολλαπλών επιστημονικών κλάδων και τομέων εμπειρογνωμοσύνης. Οι Koch et al., (2002) υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση πρέπει να προσφέρει μια ευρύτερη βάση ιδεών από τις οποίες να μπορούν οι εκπαιδευόμενοι να αντλήσουν, διαφορετικούς τρόπους γνώσης, διαφορετικές μεθόδους έρευνας και ανάλυσης και διαφορετικές προσεγγίσεις και στάσεις. Η εμπλοκή με τις κοινωνικές, πολιτικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές πραγματικότητες διασφαλίζει την ικανότητα του αρχιτέκτονα να εμπνέει την αλλαγή και παράλληλα τη δέσμευση του για το δημόσιο συμφέρον και την κοινωνική ευθύνη. Οι συγκρουόμενες ανάγκες, φιλοδοξίες και

πραγματικότητες όλων των εμπλεκομένων που δύναται να συμμετέχουν στη διαδικασία σχεδιασμού μπορεί να δημιουργούν έντονες εντάσεις και προκλήσεις στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση, αλλά ταυτόχρονα αποτελούν αφετηρία για νέες ευκαιρίες και ιδέες (Charalambous & Kyriazis, 2018).

Από την άλλη, κάποιες αντίθετες θεωρητικές προσεγγίσεις, που αμφισβητούν την ένταξη του στούντιο στην πραγματικότητα, δίνουν μια εικόνα των περιορισμών που ενδέχεται να υπάρχουν. Κάποιες απόψεις θέλουν την έκθεση στις πραγματικές συνθήκες να μειώνει την ευκαιρία δημιουργικής ελευθερίας και άλλοι θεωρούν ότι οι στόχοι της πρακτικής που συνήθως εστιάζει σε οικονομικούς παράγοντες έρχονται σε αντίθεση με τους στόχους της εκπαίδευσης (Maturana, 2011). Παρόμοια θέματα θίγονται και στον ορισμό του Schön (1988) που αναφέρθηκε προηγουμένως, αφού εμπεριέχει την άποψη ότι η απόλυτη έκθεση στην «πραγματικότητα» συνοδεύεται από «πιέσεις, περισπασμούς και κινδύνους» και μπορεί να αποτρέπει τον πειραματισμό. Ο Habraken (2007) επισημαίνει τρία σημεία σύγκρουσης: την αλλαγή με βάση τις κοινωνικές και τεχνολογικές αλλαγές, τον έλεγχο σχεδιασμού και τις αξίες όπως η αξία του μοιράσματος. Με βάση αυτά τα τρία σημεία, προτείνει την αναδιαμόρφωση της διδασκαλίας, ώστε να προωθεί την αλλαγή και να διασφαλίζει την κατανομή της ευθύνης σχεδιασμού των αξιών.

Καθώς η σύγχρονη πραγματικότητα στο αστικό περιβάλλον απαιτεί από τους μελλοντικούς αρχιτέκτονες να δημιουργούν περιβάλλοντα που να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά σε κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις, η ανάγκη για μια πιο ανταποκρινόμενη αρχιτεκτονική παιδαγωγική φέρνει στο επίκεντρο ερωτήματα σχετικά με τη σημασία που δίνεται στη γνώση και στην έρευνα για την αρχιτεκτονική ως εκπαιδευτικός κλάδος και ως επάγγελμα (Salama, 2005). Τέτοια ερωτήματα αφορούν το σημερινό σύστημα αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης και τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις που βασίζονται στη γνώση (knowledge-based) ή στην ανάπτυξη δεξιοτήτων (skill-based). Παρόλο που το εκπαιδευτικό σύστημα είχε μέχρι σήμερα ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ορισμένων από τα πιο διαρκή και αξιόλογα αρχιτεκτονικά επιτεύγματα, το συνολικό δομημένο περιβάλλον υφίσταται όλο και πιο κακή διαχείριση με αποτέλεσμα τόσο ο κλάδος όσο και η αρχιτεκτονική εκπαίδευση να αντιμετωπίζουν σοβαρές προκλήσεις (Salama, 2005). Ο παραδοσιακός ρόλος του αρχιτέκτονα, οι γνώσεις και οι μέχρι τώρα δεξιότητες που καλείται να έχει, βρίσκονται σ' ένα διαρκή επαναπροσδιορισμό. Σύμφωνα με τον ακαδημαϊκό Ashraf M. Salama (2005) θα πρέπει να δίνεται συνεχής έμφαση στις δεξιότητες που απαιτούνται για την επιτυχημένη πρακτική, ενώ η απόκτηση, η αφομοίωση και η παραγωγή γνώσης να έρχονται σε δεύτερη μοίρα, εντάσσοντας σενάρια που περιλαμβάνουν πραγματική αλληλεπίδραση με το καθημερινό περιβάλλον και ενσωματώνοντας στην αρχιτεκτονική παιδαγωγική προγράμματα που να ενθαρρύνουν την κριτική σκέψη.

Διάφορες παιδαγωγικές προσεγγίσεις στην αρχιτεκτονική βασισμένες στην κοινοτική εμπλοκή (community-engaged approach), στην μάθηση σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια (situated learning) και στη διεπιστημονική γνώση (transdisciplinary knowledge) βρίσκονται σήμερα στο επίκεντρο των συζητήσεων για την αρχιτεκτονική εκπαίδευση, στο πλαίσιο μιας κριτικής παιδαγωγικής (critical pedagogy) η οποία ενθαρρύνει τον ενεργό ρόλο του φοιτητή στη διαδικασία μάθησής του (Natarajan & Short, 2023). Κατ' επέκταση, ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών παιδαγωγικών αρχιτεκτονικών προσεγγίσεων και μεθοδολογιών που προτείνουν το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού να είναι ενταγμένο στο πραγματικό περιβάλλον μέσα από ένα πλαίσιο συν-δημιουργίας έχουν συζητηθεί ευρέως, εφαρμοστεί και δεχθεί κριτική από τις αρχές του 21ου αιώνα, όπως ο κοινοτικός σχεδιασμός (community design) (Salama, 2013), τα «live projects» (Anderson and Priest, 2012; Harris and Widder, 2014) και τα «design to build projects» (Stonoron, 2017). Κατά τους Natarajan και Short (2023) η διδασκαλία των φοιτητών να δημιουργούν κοινωνικά πολύτιμους χώρους με ποικίλες και αμφισβητούμενες έννοιες, απαιτεί την αναγνώριση της πολυπλοκότητας στους τρόπους με τους οποίους οι ίδιοι κατανοούν, διαβάζουν, ερμηνεύουν και επομένως δημιουργούν το χώρο και υποδηλώνει ότι η εκπαίδευση για το δομημένο περιβάλλον περιλαμβάνει πρακτικές κοινωνικά ευαισθητοποιημένης μάθησης για την αστική ανάπτυξη και πρακτικές συμπαραγωγής στο πλαίσιο της αστικής διακυβέρνησης. Υποστηρίζουν ότι μια κριτική παιδαγωγική (critical pedagogy) σήμερα, θα πρέπει να υπερβαίνει τα θεσμικά όρια των πανεπιστημίων, εμπλέκοντας τους φοιτητές σε κάτι περισσότερο από το να ακούνε και δίνοντας λιγότερη έμφαση στη μετάδοση πληροφοριών και περισσότερη στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, μέσω σκέψης ανώτερης τάξης (ανάλυση, σύνθεση, αξιολόγηση) και μέσω της εξερεύνηση των στάσεων και των αξιών τους (Marouli et al., 2018; Natarajan & Short, 2023).

Οι Sara και Jones (2018) υποστηρίζουν ότι οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις με κοινοτική εμπλοκή (community-engaged) εντάσσουν τους πολίτες στη διαδικασία συν-δημιουργίας, εμπλέκουν χώρους της κοινότητας, επαναπροσδιορίζουν τον ρόλο των επαγγελματιών και αναγνωρίζουν τη δημοκρατία ως μια βιωμένη καθημερινή εμπειρία. Οι φοιτητές έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν γνώσεις μαζί με άλλους στην πόλη, μαθαίνοντας από τις αλληλεπιδράσεις τους με τους ενδιαφερόμενους φορείς και από τις εμπειρίες τους μέσα από πραγματικές αστικές διαδικασίες (Natarajan & Short, 2023), αποκτώντας δεξιότητες όπως η συνεργασία, η επικοινωνία, η διαπραγμάτευση, ο επαγγελματισμός, η ηγεσία και η κριτική σκέψη (Sara and Jones, 2018). Μια τέτοια προσέγγιση ενθαρρύνει την ποικιλομορφία των γνώσεων και των μορφών μάθησης που υπάρχουν στην πόλη, αναγνωρίζοντας τη σημασία των εμπλεκόμενων μερών για την ενεργό μάθηση και ανάπτυξη δεξιοτήτων των φοιτητών και συνδέεται εγγενώς με άτομα εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας που εμπλέκονται άμεσα στις αστικές διαδικασίες (Natarajan & Short, 2023).

Ταυτόχρονα, οι προσεγγίσεις που αφορούν τη μάθηση σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια (situated learning) (Brown et al., 1989, Lave & Wenger, 1991) βασίζονται στη σημασία της μάθησης εντός πλαισίου (learning in context), εκθέτουν τους φοιτητές στην πολυπλοκότητα και την ασάφεια της μάθησης στον πραγματικό κόσμο (Stein, 1998), τους φέρνουν σε επαφή με νέους ανθρώπους, τεχνικές και υλικά (Denicke-Polcher and Khonsari, 2015; Morrow, 2014). Οι Lave και Wenger (1991) μιλώντας για τη μάθηση σε ρεαλιστικά περιβάλλοντα υποστηρίζουν ότι «οι εκπαιδευόμενοι αναπόφευκτα συμμετέχουν σε κοινότητες επαγγελματιών» και ότι «η ανάπτυξη της γνώσης και των δεξιοτήτων απαιτεί από αυτούς να προχωρήσουν προς την πλήρη συμμετοχή στις κοινωνικοπολιτιστικές πρακτικές μιας κοινότητας». Κατά τους Anderson και Priest (2014), μέσω μιας τέτοιας προσέγγισης και συγκεκριμένα μέσω των «live projects» αναπτύσσεται μια σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων η οποία δίνει κίνητρο για τη μάθηση και έναυσμα για την ανάπτυξη μιας κοινής αναζήτησης για τη σχεδιαστική διαδικασία και για τον ορισμό της αρχιτεκτονικής πρακτικής, ενθαρρύνοντας τους φοιτητές να πειραματιστούν με «νέους τρόπους εξάσκησης της αρχιτεκτονικής» (Morrow, 2014).

Παρόλο που τέτοιες προσεγγίσεις προσπαθούν σε μεγάλο βαθμό να ανταποκριθούν στους περιορισμούς που εξ' ορισμού έχουν οι έννοιες της συν-δημιουργίας, της κοινοτικής εμπλοκής και της έκθεσης σε πραγματικές συνθήκες, μια σειρά προκλήσεων που συσχετίζονται κυρίως με το παιδαγωγικό κομμάτι εξακολουθούν να υπάρχουν. Αρκετοί περιορισμοί φαίνεται να υπάρχουν όταν εξετάζονται οι κρίσιμες πτυχές μιας τέτοιας προσέγγισης στην παροχή τεχνογνωσίας που επιτρέπει την είσοδο των αποφοίτων στην αγορά εργασίας, καθώς και όταν εξετάζονται οι τρόποι που μπορούν να εφαρμοστούν τέτοιες προσεγγίσεις. Οι δεξιότητες και η ιεραρχία γνώσεων που αναμένεται να αναπτύξουν οι φοιτητές, τα είδη μηχανισμών που μπορούν να υποστηρίξουν τη διαδικασία με την πάροδο του χρόνου, ο τρόπος με τον οποίο τέτοιες προσεγγίσεις μπορούν απλά και αποτελεσματικά να «ταιριάζουν» στα εξάμηνα δεδομένων των απαιτητικών χρονοδιαγραμμάτων που μπορεί να έχουν, οι μέθοδοι αξιολόγησης που σχετίζονται με τη δυναμική ισχύος εντός των διαδικασιών εκπαίδευσης και τη δημιουργική πρακτική μέσα στη διαδικασία είναι κάποιες από αυτές τις προκλήσεις (Lunce, 2006; Morrow, 2014). Επιπλέον, το γεγονός ότι οι φοιτητές καλούνται να ασκήσουν κριτική μέσα από τέτοιες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις σε υφιστάμενες δομές και καταστάσεις, να εντοπίσουν και να αναδείξουν μέσω της συμμετοχικής διαδικασίας μια ποικιλομορφία εναλλακτικών απόψεων και να καταλήξουν σε αβέβαια αποτελέσματα στα οποία οι ίδιοι και οι διδάσκοντες μπορεί να έχουν μειωμένο έλεγχο, αποτελεί μια ιδιαίτερη πρόκληση, σε σχέση με τα πρότυπα αριστείας και τα καθιερωμένα θεσμικά πλαίσια της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (Natarajan & Short, 2023).

Ο Salama (2008) θίγει το ζήτημα του σαφή διαχωρισμού μεταξύ απόκτησης και εφαρμογής γνώσης στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση, αφού η τυπική προσέγγιση σε επίπεδο παράδοσης γνώσης γίνεται μέσω διαλέξεων σε διαφορετικές θεματικές οι οποίες υποτίθεται ότι θα μπορέσουν να εφαρμοστούν από τους φοιτητές στο στούντιο. Η υιοθέτηση μιας διεπιστημονικής προσέγγισης (transdisciplinary approach) θα μπορούσε ν' αποτελέσει λύση μέσω συνεργασίας φοιτητών από διαφορετικούς κλάδους με στόχο την επίτευξη ομαδικών σχεδιαστικών εργασιών σ' ένα διεπιστημονικό μοντέλο στούντιο ή με το συνδυασμό διαλέξεων και στούντιο μέσω μιας «νέας ρύθμισης» όπου διάφορα σώματα γνώσης θα παραδίδονται από διαφορετικό διδακτικό προσωπικό, με την ταυτόχρονη εφαρμογή από τους φοιτητές μέσω συγκεκριμένων σχεδιαστικών εργασιών που θα επιτρέπουν την ενσωμάτωση διαφορετικών τύπων γνώσης στο σχεδιασμό. Μια τέτοια προσέγγιση θα βοηθούσε τους φοιτητές να αναπτύξουν ικανότητες κριτικής σκέψης, να παράγουν γνώση και όχι απλά να την καταναλώνουν, να κατανοήσουν και να εκτιμήσουν τους διαφορετικούς τύπους γνώσης που προέρχονται από άλλους κλάδους που μπορεί να διαφέρουν δραματικά από την αρχιτεκτονική, αλλά είναι κρίσιμοι για αυτήν. Πρόκληση σε ένα τέτοιο εγχείρημα αποτελεί η εύρεση εργασιών που να μπορούν να ανταποκρίνονται σε τόσο συγκεκριμένα διεπιστημονικά περιβάλλοντα και θεματικές (Salama, 2008).

2.2.1 Ο ρόλος της ακαδημαϊκής κοινότητας: γεφυρώνοντας την έρευνα, τη διδασκαλία και την κοινωνία

Τα πανεπιστήμια έχουν αστική ευθύνη απέναντι στις πόλεις στις οποίες αποτελούν μέρος, μέσω του μοιράσματος της παραγόμενης τεχνογνωσίας και γνώσης (Sara & Jones, 2018). Οι Natarajan και Short (2023) τονίζουν το σημαντικό ρόλο του πανεπιστημίου τόσο ως εκπαιδευτικό ίδρυμα όσο και ως «σημαντικός θεσμικός παράγοντας» στις διαδικασίες αστικής ανάπτυξης με μεγάλη δύναμη και ορατότητα, επισημαίνοντας τον τρόπο με τον οποίο η τριτοβάθμια εκπαίδευση μπορεί να τεθεί «στην υπηρεσία για την ευρύτερη κοινωνία». Τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, πέραν από το ότι διαμορφώνουν μια σημαντική γενιά αποφοίτων μέσω της εκπαιδευτικής τους προσφοράς, έχουν τη δύναμη να συμμετέχουν στην κοινωνικοοικονομική, πολιτιστική και πολιτική λειτουργία των πόλεων, ενώ αντίστοιχα οι ακαδημαϊκοί, μπορούν να δημιουργήσουν νέες προσεγγίσεις σε αστικά ζητήματα, μέσω της έρευνας και της προώθησης γνώσης (Natarajan & Short, 2023). Σύμφωνα με τους Sara και Jones (2018) κοινότητες και πανεπιστήμια δεν περιορίζονται σε μια μονοκατευθυντική σχέση, αλλά μπορούν να δημιουργήσουν μια αμφίδρομη συνεργασία μεταξύ πολιτών, αρχιτεκτόνων, φοιτητών και ακαδημαϊκών για τη συν-δημιουργία νέας γνώσης και την επίτευξη σημαντικών θετικών αλλαγών. Κατ' επέκταση, τα πανεπιστήμια μπορούν να διαδραματίσουν βασικό ρόλο στη δημοκρατική και βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων, μετατοπίζοντας το μοίρασμα της γνώσης που δημιουργείται εντός τους, σε

συλλογική συν-δημιουργία γνώσης «επί τόπου» με τις κοινότητες. Αυτή η συμπαραγωγή γνώσης καθιστά το πανεπιστήμιο «αστικό παράγοντα με μετασχηματιστικές δυνατότητες για τη συν-δημιουργία πιο βιώσιμων, ανθεκτικών κοινοτήτων» και μπορεί να είναι μεταμορφωτική, αφού η πόλη και οι κοινότητες εντός της γίνονται παράγοντες αλλαγής για τα πανεπιστημιακά ιδρύματα και αυτά με τη σειρά τους αποτελούν παράγοντα αλλαγής για την πόλη (Sara & Jones, 2018).

Το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στο πλαίσιο των τρεχόντων προσεγγίσεων για την ένταξη του στον πραγματικό κόσμο, μέσω μιας διεπιστημονικής προσέγγισης και κοινοτικής εμπλοκής, βρίσκεται στο επίκεντρο μιας τέτοιας γεφύρωσης του ακαδημαϊκού κόσμου (έρευνας, διδασκαλίας) με την κοινωνία. Παρά την ευρεία ενασχόληση της ακαδημαϊκής κοινότητας με αυτές τις προσεγγίσεις και την ευρεία εφαρμογή τους, η ανάγκη πλαισίωσης, δοκιμής και αμφισβήτησής τους είναι μεγάλη, και ο τρόπος αξιολόγησής τους βρίσκεται υπό εξέλιξη (Morrow, 2014). Αν και τα παραδείγματα όπου το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού υιοθετεί μια τέτοια προσέγγιση ποικίλουν σε διεθνές επίπεδο και υπάρχουν συγκεντρωμένα σε διάφορες βάσεις δεδομένων όπου κανείς μπορεί να δει τον τρόπο εφαρμογής τους, εντοπίζεται η ανάγκη για συστηματοποίηση της έρευνας σχετικά με τη μεθοδολογία τους και η σύνδεση της με την παιδαγωγική, μέσω αξιολόγησης του αντικτύπου τους, ειδικότερα για παραδείγματα στη νοτιοανατολική μεσόγειο.

Η Morrow (2014), αναφερόμενη στα «live projects» εισηγείται ότι η αξιολόγησή τους πιθανώς θα πρέπει να περιλαμβάνει την αξιολόγηση διαφορετικών τύπων εκπαιδευόμενων, με διαφορετικούς τρόπους, σε διαφορετικούς χρόνους, ενώ οι Natarajan και Short (2023) μιλώντας για προσεγγίσεις αρχιτεκτονικής παιδαγωγικής με εμπλοκή της κοινότητας, αναγνωρίζουν ευκαιρίες αναστοχασμού και αυτοκριτικής, κομβικές για την εκπαίδευση, ως μια μορφή «έρευνας-δράσης» μέσα στην ίδια τη διδασκαλία μέσα από τις συμμετοχικές δραστηριότητες. Κατ' επέκταση, το ίδιο το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μπορεί να αποτελέσει σημείο έρευνας και διδασκαλίας, μέσω της εμπλοκής της κοινότητας στη συν-δημιουργία γνώσης, με στόχο τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου και στέρεης γνώσης που να μπορεί να οδηγήσει σε σχεδιασμό βάση τεκμηρίωσης (evidence-based design). Ο ρόλος των πολιτών στη συν-δημιουργία γνώσης σχετικά με τη λήψη αποφάσεων για την πόλη είναι σημαντικός, και όπως περιγράφεται στον ορισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2017) για την επιστήμη των πολιτών (citizen science), οι πολίτες γίνονται «πάροχοι και χρήστες δεδομένων» και θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα «να συμμετέχουν στην πολιτική και στη λήψη αποφάσεων» (Vohland et al., 2021). Ο σχεδιασμός της πόλης βάση τεκμηρίωσης μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση πολύπλοκων αστικών προκλήσεων και στη δημιουργία βιώσιμων και ανταποκρινόμενων λύσεων, μέσα από την ενημέρωση της σχεδιαστικής διαδικασίας από έρευνα και εμπειρικά στοιχεία (Karimi, 2023).

2.3 Παιδαγωγική συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης στην αρχιτεκτονική: θεωρητικό πλαίσιο

Έχοντας ως αφετηρία τη συμβολή του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού ως σημείο έρευνας και διδασκαλίας στη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου που να αφορά την παιδαγωγική συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης για τη δημιουργία βιώσιμων και ανθεκτικών πόλεων, μέσω της ενδυνάμωσης της αίσθησης του «ανήκειν», το παρόν κεφάλαιο εξετάζει κριτικά και σε βάθος τις έννοιες συν-δημιουργία και συν-διακυβέρνηση. Η ανάλυση αυτή περιλαμβάνει την κριτική ανασκόπηση των ορισμών των δύο αυτών και άλλων σχετικών εννοιών και την αναλυτική εξέταση διαφόρων τρεχόντων πρακτικών, όχι με το συνήθη τρόπο που έχουν απασχολήσει εκτεταμένα και διαχρονικά την επιστημονική κοινότητα με ποικίλους ορισμούς και προσεγγίσεις, αλλά αναζητώντας αποτελεσματικά μοντέλα συμμετοχής και συν-δημιουργίας, με στόχο να δημιουργηθεί ένα θεωρητικό πλαίσιο που να αφορά τη συν-δημιουργία και τη συν-διακυβέρνηση και να μπορεί να ενημερώσει την παιδαγωγική προσέγγιση.

Καθώς η ανάπτυξη ενός δημόσιου χώρου στην πόλη έχει την ικανότητα να επηρεάζει, μεταξύ άλλων, δικαιώματα ιδιοκτησίας, επιχειρηματικά συμφέροντα, κοινωνικές δυναμικές, θέματα υγείας και ευεξίας, οικολογικά δίκτυα, συλλογικές και ατομικές αξίες, η παραγωγή και ο μετασχηματισμός του αγγίζει τα συμφέροντα και τις αξίες ποικίλων παραγόντων (άτομα, ομάδες, φορείς ή ιδρύματα) με διαφορετικές δυναμικές, ιστορίες ή ανησυχίες (Calderon & Chelleri, 2013). Διαφορετικοί παράγοντες και φορείς όπως εταιρείες, επενδυτές, πολιτικοί, διοικητικές αρχές, σχεδιαστές και πολεοδόμοι ή οι καθημερινοί κάτοικοι και χρήστες, όλοι διεκδικούν λόγο στη διαμόρφωση του δημόσιου χώρου με διαφορετικούς τρόπους, με στόχο την επίτευξη των επιθυμητών για αυτούς δραστηριοτήτων ή καταστάσεων (Carr, 1992), με αποτέλεσμα ο δημόσιος χώρος της πόλης να γίνεται αντιληπτός ως το αποτέλεσμα των σχέσεων εξουσίας μεταξύ διάφορων ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders).

Ο Foucault (1991) ορίζει την έννοια της εξουσίας ως μια σχέση μέσω της οποίας γίνεται προσπάθεια καθορισμού συμπεριφορών και αναφέρεται στις «σχέσεις εξουσίας», ως ένα πλέγμα σχέσεων που αποτελείται από ένα πολύπλοκο σύνολο κανόνων, μηχανισμών και θεσμών που αλληλοεπιδρούν, ως ένας τρόπος δράσης που δεν ενεργεί άμεσα στους άλλους αλλά ενεργεί στην ίδια τους τη δράση, στοχεύοντας τον καθορισμό πιθανών δράσεων μιας ομάδας σε επίπεδο καθημερινής ζωής. Όπως επισημαίνει η εξουσία δεν έχει πάντα καταπιεστικό χαρακτήρα, αλλά διασχίζει κάθε πτυχή της ζωής, παράγει και δημιουργεί. Εξουσία μπορεί να θεωρείται η ικανότητα προσδιορισμού της χωρικής οργάνωσης τόσο σε πιο τυπικό και επίσημο επίπεδο, όσο και σε πιο άτυπο επίπεδο όπου ένας πολίτης δημιουργεί μια προσωρινή και ίσως παράνομη δομή στο δημόσιο χώρο

(Anaxagorou, 2019). Σύμφωνα με το Lefebvre (1968) η ίδια η πόλη αποτελεί μέρος των κοινωνικών δομών στο οποίο εντοπίζονται οι θεσμοί και οι ιδεολογίες της κοινωνικής αναπαραγωγής, ενώ ο αστικός χώρος αποτελεί μια μεσολάβηση στα χέρια μιας εξουσίας, μιας κυρίαρχης τάξης ή ομάδας και γι' αυτό η διαμόρφωση και λειτουργία του αποτελούν τμήμα μιας διευρυμένης στρατηγικής άσκησης εξουσίας. Χρειάζεται να δοθεί έμφαση στους διάφορους φορείς που εμπλέκονται και επηρεάζονται από οποιοδήποτε αστικό έργο και να εξεταστεί η δύναμη ή η ικανότητα τους να επηρεάζουν το ίδιο το έργο (Calderon & Chelleri, 2013).

Η αστική διακυβέρνηση (urban governance) αφορά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τις σχέσεις εξουσίας στον αστικό χώρο και κατά τον Pieterse (2000) αναφέρεται κυρίως στη φύση, στην ποιότητα και στον σκοπό των σχέσεων μεταξύ των διάφορων θεσμικών σφαιρών στον αστικό χώρο, όπως η τοπική πολιτεία, η κοινωνία και ο ιδιωτικός τομέας. Ο όρος «φύση» στον παραπάνω ορισμό αναφέρεται στο βάθος των σχέσεων μεταξύ των διαφορετικών θεσμικών σφαιρών (όπως το επίπεδο εμπλοκής τους), ο όρος «ποιότητα» υποδηλώνει χαρακτηριστικά όπως η αμοιβαιότητα, η εμπιστοσύνη και η αξιοπιστία που καθορίζουν μια ουσιαστική αλληλεπίδραση των ομάδων και ο «σκοπός» αναφέρεται στο κατά πόσο οι σχέσεις, εμβαθύνοντας διαρκώς μέσω της συνεργασίας, μπορούν να πετύχουν κοινούς κοινωνικούς στόχους.

Ο όρος αστική συν-διακυβέρνηση (urban co-governance) έχει σχετικά πρόσφατα εμφανιστεί στην υφιστάμενη βιβλιογραφία και ο ακριβής της ορισμός βρίσκεται ακόμη υπό εξέλιξη. Αφορά την ευρύτερη συμμετοχή μιας κοινότητας στη λήψη αποφάσεων (Johnson & Osborne, 2003), την αλληλεπίδραση συλλογικοτήτων μέσω της συνεργασίας με στόχο την αμοιβαία εκπροσώπηση και διακυβέρνηση (Kooiman, 2002) και τη συνεργασία ομάδων ανθρώπων στη λήψη αποφάσεων (Somerville & Haines, 2008). Ορίζεται ως ο τρόπος με τον οποίο δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς και άτομα συμμετέχουν στο σχεδιασμό και τη διαχείριση των κοινών θεμάτων μιας πόλης και στις διαδικασίες που χρησιμοποιούνται για την αποτελεσματική ανάπτυξη μιας πόλης, αναγνωρίζοντας ότι υπάρχει αποτελεσματική εξουσία και μηχανισμοί διακυβέρνησης εντός και εκτός των επίσημων θεσμών της κυβέρνησης (González Mendoza, 2020). Άτυποι (κοινωνικοί κανόνες, έθιμα και παραδόσεις) και επίσημοι (σύνταγμα, νομοθεσία και κανονισμοί) θεσμοί καθορίζουν από κοινού τη λήψη αποφάσεων οικονομικής, κοινωνικής ή πολιτικής φύσης στα χωρίς αποκλεισμούς πλαίσια της συν-διακυβέρνησης, διασφαλίζοντας ότι εκπροσωπούνται εξίσου οι μειονότητες και ευάλωτες κοινωνικές ομάδες και δομείται ένα ανταποκρινόμενο περιβάλλον στις υπάρχουσες και μελλοντικές ανάγκες (González Mendoza, 2020).

Ο Pieterse (2000) αναφέρεται στη «συμμετοχική διακυβέρνηση» (participatory governance) ως προέκταση της αστικής διακυβέρνησης, διερευνώντας τους επτά πυλώνες πίσω από

αυτή: τη δημοκρατία, την ευθύνη, τη διαφάνεια, την ικανότητα ανταπόκρισης, την κοινωνική δικαιοσύνη, την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα και την ασφάλεια, ώστε να προωθηθούν και να ενδυναμωθούν. Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) προτείνει την υιοθέτηση πέντε βασικών αρχών για την αστική διακυβέρνηση, οι οποίες αλληλοεξαρτώνται και αλληλοενισχύονται: η αποτελεσματικότητα (effectiveness), η δικαιοσύνη (equity), η ευθύνη (accountability), η ασφάλεια (security) και η συμμετοχή (participation). Δεδομένης της υπάρχουσας ανάγκης για ψηφιοποίηση και στο πλαίσιο μιας έξυπνης και ανταποκρινομένης διακυβέρνησης, προτείνει επίσης την ψηφιοποίηση, τη διαχείριση γνώσης (digitalization and knowledge management) και τη διαφάνεια (transparency) (González Mendoza, 2020).

Είναι σημαντικό να αναγνωριστεί ο κίνδυνος επιφανειακής χρήσης των πιο πάνω εννοιών σαν διαδεδομένες έννοιες ή τάσεις της εποχής (Pieterse, 2000) αφού η εμπλοκή της κοινότητας ή των καθημερινών χρηστών δεν συνεπάγεται τη συν-διακυβέρνηση. Απαιτείται δέσμευση για πραγματική εκχώρηση δύναμης στις κοινότητες, ανάπτυξη δημοκρατίας στο επίπεδο γειτονιάς και διασφάλιση πραγματικά ισότιμων σχέσεων (Somerville & Haines, 2008). Επιπλέον, είναι σημαντικό το ζήτημα διαχείρισης της κλίμακας καθώς απαιτείται ενίσχυση της ικανότητας διακυβέρνησης σε «χαμηλές» κλίμακες όπως η κλίμακα της γειτονιάς και παράλληλα ο οριζόντιος συντονισμός των γειτονιών μεταξύ τους καθώς και ο κάθετος συντονισμός μεταξύ «χαμηλών» και «υψηλότερων» κλιμάκων (Somerville & Haines, 2008).

Στο πλαίσιο της αστικής συν-διακυβέρνησης, ο συμμετοχικός σχεδιασμός (participatory planning/ design), έχει απασχολήσει εκτεταμένα την ακαδημαϊκή κοινότητα και αρχιτεκτονική πρακτική. Η υφιστάμενη βιβλιογραφία περιλαμβάνει εκτενείς αναφορές σχετικά με τα πλεονεκτήματά του, με κάποια από τα κυριότερα να είναι η συνάντηση διαφορετικών απόψεων, γνώσεων και πολλαπλών πτυχών ενός ζητήματος, η κατ' επέκταση λήψη πιο ολοκληρωμένων αποφάσεων που βασίζονται σε πραγματικές και επικαιροποιημένες ανάγκες, η πιο εύκολη αποδοχή των αποφάσεων από τους εμπλεκόμενους, εφόσον αυτές λαμβάνονται από κοινού και η ανθεκτικότητα και βιωσιμότητα των αποτελεσμάτων (Arbter et al., 2007). Επιπλέον αξιοσημείωτα πλεονεκτήματα είναι η εξασφάλιση οικονομικών πόρων, πέραν των κρατικών, η εύρεση αποδοτικότερων λύσεων και κατάλληλων αποτελεσμάτων προσεγγίζοντας τα ουσιαστικά προβλήματα, η δημιουργία ενός ανταποκρινόμενου περιβάλλοντος στις διαρκώς εναλλασσόμενες ανάγκες των πολιτών, η τοποθέτηση των πολιτών στη θέση του αποφασίζοντος, και το κατ' επέκταση αίσθημα υπευθυνότητας για το περιβάλλον τους, η δόμηση του αισθήματος κοινότητας, η ενδυνάμωση των πολιτών και η εκπαίδευση των ειδικών μέσω της επαφής τους με τα καθημερινά προβλήματα (Wates, 2014).

Ταυτόχρονα, σημαντικά είναι τα όρια και οι παγίδες πίσω από τα πραγματικά κίνητρα του συμμετοχικού σχεδιασμού. Ο Miessen (2010) εκφράζει την ανησυχία του και αναφέρεται στη συμμετοχή ως μια έννοια που έχει χρησιμοποιηθεί υπερβολικά και αλόγιστα, σε βαθμό που η χρήση της γίνεται «τρομακτική» αφού στην αρχιτεκτονική, η χρήση της συμμετοχής υπάρχει κίνδυνος να γίνεται ως στοιχείο εκμοντερνισμού, ως μια τάση που χρησιμοποιείται σε στρατηγικά σημεία των έργων για να τα κάνει πιο ελκυστικά. Αναφέρεται ακόμη σε μια νοοτροπία αποποίησης ευθυνών, στο πλαίσιο της οποίας η δημοκρατική συμμετοχή είναι εργαλείο πολιτικής νομιμοποίησης, από φόβο να παρθεί μια μη-δημοφιλής απόφαση. Παρόμοιους προβληματισμούς εκφράζει και η Stratigea (2016) για τις περιπτώσεις όπου η κατ' επίφαση συμμετοχή καταλήγει να αποτελεί απλώς το εργαλείο για την προώθηση συγκεκριμένων αποφάσεων, όπου στην πραγματικότητα αυτές λαμβάνονται με μια «από πάνω προς τα κάτω» (top-down) προσέγγιση. Οι Arbter et al., (2007), αναφέρονται στους περιορισμούς που έχουν οι διαδικασίες συμμετοχής, αφού για παράδειγμα υπάρχουν ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας αν οι ενδιαφερόμενοι είναι απρόθυμοι να συμμετάσχουν, αν οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων δεν υποστηρίζουν τέτοιες διαδικασίες, αν δεν υπάρχει περιθώριο δράσης, διότι οι βασικές αποφάσεις για κάποιο συγκεκριμένο ζήτημα έχουν ήδη ληφθεί ή αν δεν υπάρχει κατάλληλη προσέγγιση της κοινωνικής πολυμορφίας.

Παρόλο που η συμμετοχή αποτελεί καθοριστικό χαρακτηριστικό για το συμμετοχικό σχεδιασμό, ερωτήματα που αφορούν το σαφή ορισμό της αποτελεσματικής συμμετοχής (Andersen et al., 2015) και τον τρόπο επίτευξης ουσιαστικής συμμετοχικής διαδικασίας (Leyden et al., 2017), παραμένουν ανοιχτά θέματα προς συζήτηση. Κάποιοι προβληματισμοί σ' αυτό το πλαίσιο, αφορούν επίσης το πώς επιτυγχάνεται η συν-απόφαση, υπό ποιες συνθήκες και με ποιο τρόπο, οι εμπλεκόμενες ομάδες πέραν από την ανταλλαγή γνώσης και πληροφοριών μεταξύ τους, έρχονται τελικά σε από κοινού συμφωνία (Delli Priscoli, 2003).

2.3.1 Αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία και μέθοδοι συμμετοχής

Η έννοια της συμμετοχής είναι αρκετά πολύπλοκη και χαρακτηρίζεται συχνά θεμιτή ή ανεπιθύμητη από κάποιους φορείς, ανάλογα με την περίπτωση. Η υφιστάμενη βιβλιογραφία, περιλαμβάνει διάφορους ορισμούς για τη συμμετοχική διαδικασία στο πλαίσιο του σχεδιασμού, δίνοντας έμφαση κυρίως στην ίδια τη διαδικασία και στο αποτέλεσμα της, αλλά και επισημαίνοντας τη σημασία της συμπερίληψης (inclusivity), της διαφάνειας (transparency) και της αίσθησης ιδιοκτησίας των αποτελεσμάτων από τους εμπλεκόμενους (sense of ownership). Κάποιοι θεωρητικοί, αναφέρονται επίσης στην έκταση της συμμετοχής, εμπλέκοντας τον παράγοντα χρόνο και αναλύουν τα διαφορετικά επίπεδα της και τους λόγους συμμετοχής ή δέσμευσης των εμπλεκόμενων στη διαδικασία.

Διαδικασία και αποτέλεσμα

Οι Haufe, Franta, Dangschat και Witthöf (2017) ορίζουν τη συμμετοχική διαδικασία ως τη διαδικασία που έχει σαν κύριο στοιχείο τη μετατόπιση εξουσίας μεταξύ των μελών (stakeholders) και τις επακόλουθες επαναδιαπραγματεύσεις των σχέσεων εξουσίας μέσα σ' αυτήν. Σύμφωνα με τους Renn, Webler, Rakel, Dienel και Johnson (1993), ο συμμετοχικός σχεδιασμός αφορά την εμπλοκή και επικοινωνία μεταξύ διαφόρων ομάδων, με στόχο την διευκόλυνση της λήψης αποφάσεων. Όπως υποστηρίζουν, μέσω του συμμετοχικού σχεδιασμού τα ενδιαφερόμενα μέρη (stakeholders), οι εμπειρογνώμονες (experts), και οι πολίτες, συνεισφέρουν, μέσω της δικής τους γνώσης και εμπειρίας. Τα ενδιαφερόμενα μέρη, των οποίων διακυβεύονται τα συμφέροντά τους και έχουν ήδη καταβάλει προσπάθειες για προσέγγιση του θέματος, αποτελούν σημαντική πηγή για τον ορισμό πιθανών ανησυχιών και για την ανάπτυξη των κριτηρίων αξιολόγησης της λύσης. Οι ειδικοί είναι απαραίτητοι για την παροχή των δεδομένων και των λειτουργικών σχέσεων μεταξύ των διαφόρων επιλογών και επιπτώσεων. Οι πολίτες είναι οι άμεσα επηρεαζόμενοι από τα προτεινόμενα μέτρα σχεδιασμού και γι' αυτό είναι ιδανικοί για την αξιολόγηση των διαφόρων διαθέσιμων επιλογών.

Οι προσεγγίσεις της ουσιαστικής συμμετοχής ως προς το αποτέλεσμα της συμμετοχικής διαδικασίας ποικίλουν. Μέσα από την υιοθέτηση συμμετοχικών προσεγγίσεων, η διαδικασία του σχεδιασμού καθίσταται πεδίο πολιτικού διαλόγου, στο οποίο επιχειρείται να βρεθεί ο κοινός τόπος, η περιοχή συμφωνίας ανάμεσα στις πολιτικές προτεραιότητες και επιλογές, την επιστημονική κοινότητα και τις κοινωνικές ομάδες, στις οποίες ο σχεδιασμός απευθύνεται (Stratigea, 2016). Η συνεργασία είναι ιδιαίτερα σημαντικό στοιχείο, σ' αυτό το πλαίσιο, αφού δημιουργεί κλίμα συναίνεσης και εξομαλύνονται οι συγκρούσεις ανάμεσα στις ομάδες ενδιαφερόντων. Από την άλλη, ο Miessen (2010) εισάγει την ιδέα ενός ανεξάρτητου και «απρόσκλητου συμμετέχοντα» (crossbench practitioner), που δεν ακολουθεί οποιεσδήποτε πολιτικές ή άλλες εντολές, του οποίου ο ρόλος είναι να δημιουργήσει αλλαγή με δημιουργική και καθαρή διάθεση, υποστηρίζοντας ότι η σύγκρουση αποτελεί δυνατότητα ενεργούς συμμετοχής, πολύ περισσότερο από τη συναίνεση. Ο «απρόσκλητος συμμετέχοντας» αποτελεί την κινητήρια δύναμη για δημιουργία σύγκρουσης και ενθαρρύνει την εισαγωγή εξωτερικής σκέψης με όλα τα θετικά που μπορεί να φέρει αυτό. Αναφέρει ότι η συμμετοχή είναι μορφή σύγκρουσης εξ' ορισμού αντί το μοίρασμα κοινών στοιχείων μεταξύ των εμπλεκόμενων και ενθαρρύνει τη σύγκρουση ως κινητήρια δύναμη, έναντι της διαμεσολάβησης που οδηγεί στη συναίνεση (Miessen, 2017). Ο Delli Priscoli (2003) τονίζει την αξία της σύγκρουσης στη συμμετοχική διαδικασία, η οποία συνεισφέρει θετικά σε αυτήν με τουλάχιστον πέντε τρόπους. Εντοπίζει προβλήματα που πρέπει να επιλυθούν, προσδιορίζοντας την πηγή τους, αποτρέπει την στασιμότητα επιτρέποντας την

προσαρμογή και την εξελικτική αλλαγή, βοηθά τις ομάδες εμπλεκομένων να ορίσουν την ταυτότητα και τα όρια τους, τις διαφορές και τα κοινά ενδιαφέροντα τους, ενώ παράλληλα αποτελεί ένα τρόπο απόρριψης μέρους της δυσαρέσκειας που πιθανόν να δημιουργείται μεταξύ των διαφορετικών ομάδων, ένα τρόπο έκφρασης και αποσυμφόρησης της έντασης, και τέλος ένα συναρπαστικό, ακόμα και διασκεδαστικό τρόπο επικοινωνίας. Από την άλλη, είναι σημαντική κατά τον Delli Priscoli (2003) η αναγνώριση μιας υγιούς και εποικοδομητικής σύγκρουσης από μια καταστροφική. Προτείνει αρχικά τον εντοπισμό και την ανάδειξη των «ακραίων» θέσεων, ώστε να φανούν οι λόγοι και οι αξίες πίσω από αυτές και έπειτα την εύρεση «κοινού εδάφους», αντί για κοινών απόψεων, μέσω της δημιουργίας εναλλακτικών και δημιουργικών λύσεων που δεν είχαν προηγουμένως συλληφθεί. Μια άλλη προσέγγιση θέτει την έννοια του «αγωνισμού» (agonism), ως ευκαιρία για τη δημιουργία μιας αρένας αντιμετώπισης των διαφορών, κατά την οποία η συμμετοχή θα πρέπει να επιτρέπει την πιθανότητα εμφάνισης συγκρούσεων. Ο «αγωνισμός» βρίσκεται στον πυρήνα μιας ζωντανής δημοκρατίας, η οποία δεν προϋποθέτει τη δυνατότητα συναίνεσης και ορθολογικής επίλυσης των συγκρούσεων, αλλά ενθαρρύνει αμοιβαία έντονες, όμως ανεκτικές διαφορές μεταξύ ομάδων (Mouffe, 2000).

Η σχεδιαστική λύση σε μια διαδικασία συμμετοχικού σχεδιασμού δεν είναι το αποτέλεσμα της συμμετοχικής διαδικασίας, αλλά μέρος αυτής. Θα πρέπει να βρίσκεται σε μια συνεχή διαδικασία τροποποιήσεων και αλλαγών, ώστε να μπορέσει να προσαρμοστεί, να εξελιχθεί και να αξιολογηθεί από τους συμμετέχοντες (Sanoff, 1988).

Συμπερίληψη (inclusivity)

Η συμμετοχική διαδικασία κατά την Arnstein (1969) θα πρέπει να είναι «εγγενώς πολιτική» και να αφορά την ανακατανομή της εξουσίας σε όσους συνήθως αποκλείονται από πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες, για να έχει πραγματικό νόημα. Οι Haufe et al. (2017) αναφέρονται στην κοινωνική επιλεκτικότητα (social selectivity) λόγω παραγόντων όπως το φύλο, η ηλικία, η καταγωγή, η εκπαίδευση και θεωρούν ότι η συμμετοχική διαδικασία θα πρέπει να χρίζει χειρισμού της επιλεκτικότητας. Παράλληλα, διευκρινίζουν ότι δεν είναι δυνατή η προσέλκυση όλων των ατόμων με τον ίδιο τρόπο σε καμία συμμετοχική διαδικασία και ότι συνήθως γίνεται υπέρ ή υπό εκπροσώπηση ορισμένων κοινωνικών ομάδων.

Διαφάνεια (transparency)

Σύμφωνα με τον Sanoff (1988) η διαφάνεια στη συμμετοχική διαδικασία συνεπάγεται την πλήρη κατανόηση των αποφάσεων από τους συμμετέχοντες. Σ' αυτό συγκλίνει και η άποψη της Stratigea (2016), για την οποία η ουσιαστική συμμετοχή είναι εφικτή σε ένα πλαίσιο διαφάνειας και ειλικρίνειας, όπου μέσω ανοιχτής επικοινωνίας διασφαλίζεται η ανεμπόδιστη έκφραση των απόψεων των συμμετεχόντων και η πρόσβαση τους σε

οποιοσδήποτε πληροφορίες. Αναφέρει ότι η απρόσκοπτη πρόσβαση του κοινού στην πληροφορία αποτελεί κινητήριο δύναμη της ουσιαστικής εμπλοκής του ισότιμα στη συμμετοχική διαδικασία και αυτό είναι δυνατό με την ανάπτυξη της τεχνολογίας. Η διεύρυνση της πρόσβασης των ομάδων σε πληροφορία, λόγω της ανάπτυξης των διαδικτυακών τεχνολογιών και των εφαρμογών τους, αυξάνει το απόθεμα γνώσης τους και την εξ' αυτής απορρέουσα δυνατότητα ουσιαστικής εμπλοκής τους στις συμμετοχικές διαδικασίες (Delli Priscoli, 2003).

Αίσθηση ιδιοκτησίας των αποτελεσμάτων (sense of ownership)

Η συμμετοχική διαδικασία θα πρέπει να δίνει στους συμμετέχοντες την αίσθηση ιδιοκτησίας των λύσεων που προτείνονται, από την άποψη ότι έχουν οι ίδιοι επηρεάσει τις αποφάσεις και όχι απλά αντιδράσει σε λύσεις που τους έχουν δοθεί (Sanoff, 1988). Αυτό κατά τους Leyden et al. (2017) δεν είναι δεδομένο, αφού συχνά η συμμετοχή περιορίζεται στην απλή ενημέρωση που δεν επιδέχεται παρά κάποιες μικρής σημασίας αλλαγές στα αποτελέσματά της.

Διάρκεια και επίπεδα συμμετοχής

Σύμφωνα με την Arnstein (1969) ο βαθμός συμμετοχής όπως αποτυπώνεται στη «σκάλα συμμετοχής» διακρίνεται σε οχτώ επίπεδα που κλιμακώνονται από τη μη συμμετοχή (non-participation), στη συμβολική συμμετοχή (tokenism), μέχρι την εξουσία των πολιτών (citizens' power) που αντιπροσωπεύει την πλήρη συμμετοχή. Τα οχτώ επίπεδα συμμετοχής, είναι διαδοχικά ο χειρισμός (manipulation), η θεραπεία (therapy), η πληροφόρηση (informing), η διαβούλευση (consultation), η ειρήνευση (placation), ο συνεταιρισμός (partnership), η εξουσία διά αντιπροσώπων (delegate power) και η εξουσία των πολιτών (citizens' power). Οι Arbter et al. (2007) αναφέρονται σε τρία πιο απλοποιημένα επίπεδα: το επίπεδο πληροφόρησης (information), το επίπεδο διαβούλευσης (consultation) και το επίπεδο συν-απόφασης (co-decision). Στο επίπεδο πληροφόρησης, οι συμμετέχοντες ενημερώνονται για τις αποφάσεις, με πολύ μικρό ενδεχόμενο επιρροής στα αποτελέσματα, στο επίπεδο διαβούλευσης, οι συμμετέχοντες μπορούν να κάνουν σχόλια, να αντιδράσουν, να διαμορφώσουν ιδέες και εισηγήσεις, σχέδια και αποφάσεις που θα ληφθούν υπόψη στο στάδιο της τελικής απόφασης και στο επίπεδο συν-απόφασης, οι συμμετέχοντες μπορούν να έχουν ουσιαστικό λόγο στην ανάπτυξη, διαμόρφωση και εφαρμογή της ιδέας. Στόχος της συμμετοχικής διαδικασίας είναι κατά τους Arbter et al., (2007) η επίτευξη ενός από τα τρία επίπεδα συμμετοχής: ενημέρωση, διαβούλευση, συν-απόφαση, ενώ κατά τους Haufe et al., (2017) στόχος είναι το επίπεδο της συν-απόφασης, παράλληλα με την πληροφόρηση που θα πρέπει να συνοδεύει όλα τα

στάδια της συμμετοχικής διαδικασίας, για λόγους διαφάνειας και για να κρατήσει ζωντανό το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων.

Δέσμευση και λόγοι συμμετοχής

Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να παρακινηθούν ώστε να ενδιαφέρονται να δεσμευτούν στη συμμετοχική διαδικασία, με τον καθορισμό κατάλληλων συνθηκών συνεργασίας και συν-δημιουργίας λύσεων που να μπορούν να επιτευχθούν μέσω της γνώσης και των φιλοδοξιών τους (Simonsen και Hertzum, 2012). Ο κυριότερος λόγος συμμετοχής των ομάδων σε μια συμμετοχική διαδικασία είναι δυνατότητα για ανάπτυξη μιας λύσης σε ένα πρόβλημα που να τους αφορά ή επηρεάζει (Manzini και Rizzo, 2011).

Αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία	
Διαδικασία και αποτέλεσμα	<ul style="list-style-type: none"> • Επαναδιαπραγμάτευση σχέσεων εξουσίας μεταξύ των εμπλεκομένων (Haufe et al., 2017) • Συνεισφορά γνώσης, εμπειρίας και δυνατοτήτων από τους εμπλεκομένους (Renn et al., 1993) • Προσπάθεια εξεύρεσης κοινού τόπου, περιοχής συμφωνίας μέσα σε ένα κλίμα συναίνεσης (Stratigea, 2016) • Δημιουργία σύγκρουσης ως κινητήρια δύναμη για ενεργή συμμετοχή (Miessen, 2017) • Υγιής και εποικοδομητική σύγκρουση για την ανάδειξη των «ακραίων» θέσεων και την εύρεση «κοινού εδάφους», μέσω εναλλακτικών και δημιουργικών λύσεων (Delli Priscoli, 2003) • Ενθάρρυνση «αγωνισμού» (agonism) ως ευκαιρία δημιουργίας αμοιβαίων, έντονων, όμως ανεκτικών διαφορών μεταξύ των εμπλεκομένων (Mouffe, 2000) • Σχεδιασμός ως μέρος της διαδικασίας, σε μια συνεχή τροποποίηση, ώστε να προσαρμοστεί, να εξελιχθεί και να αξιολογηθεί από τους συμμετέχοντες (Sanoff, 1988)
Συμπερίληψη (inclusivity)	<ul style="list-style-type: none"> • Ανακατανομή εξουσίας σε όσους συνήθως αποκλείονται από πολιτικές και οικονομικές διαδικασίες (Arnstein, 1969) • Διαχείριση της κοινωνικής επιλεκτικότητας των μεθόδων συμμετοχής (Haufe et al., 2017)
Διαφάνεια (transparency)	<ul style="list-style-type: none"> • Πλήρης κατανόηση των αποφάσεων από τους συμμετέχοντες (Sanoff, 1988) • Ανοιχτή επικοινωνία και διασφάλιση της ανεμπόδιστης έκφρασης απόψεων των συμμετεχόντων και της πρόσβασής τους σε οποιεσδήποτε πληροφορίες (Stratigea, 2016) • Απρόσκοπτη πρόσβαση του κοινού σε πληροφορία, ως κινητήριος δύναμη της ισότιμης εμπλοκής του, μέσω της τεχνολογίας (Stratigea, 2016) • Διευρυμένη πρόσβαση των εμπλεκομένων σε πληροφορία και αύξηση του αποθέματος γνώσης τους, μέσω των διαδικτυακών τεχνολογιών και των εφαρμογών τους (Delli Priscoli, 2003)
Αίσθηση ιδιοκτησίας	<ul style="list-style-type: none"> • Επηρεασμός των λύσεων που προτείνονται από τους συμμετέχοντες και όχι απλά αντίδρασή τους σε αυτές (Sanoff, 1988)

(sense of ownership)	<ul style="list-style-type: none"> • Όχι απλή ενημέρωση που δεν επιδέχεται παρά κάποιες μικρής σημασίας αλλαγές στα αποτελέσματά της (Leyden et al., 2017)
Διάρκεια και επίπεδα συμμετοχής	<ul style="list-style-type: none"> • Οχτώ επίπεδα συμμετοχής: <ul style="list-style-type: none"> ◦ μη συμμετοχή (non-participation), συμβολική συμμετοχή (tokenism) και εξουσία των πολιτών (citizens' power) που αντιπροσωπεύει την πλήρη συμμετοχή (Arnstein, 1969) • Τρία επίπεδα συμμετοχής: <ul style="list-style-type: none"> ◦ επίπεδο πληροφόρησης, επίπεδο διαβούλευσης και επίπεδο συν-απόφασης (Arbter et al., 2007) • Στόχος η επίτευξη ενός από τα τρία επίπεδα συμμετοχής: ενημέρωση, διαβούλευση, συν-δημιουργία (Arbter et al., 2007) • Στόχος το επίπεδο της συν-απόφασης, παράλληλα με την πληροφόρηση που θα πρέπει να συνοδεύει όλα τα στάδια (Haufe et al., 2017)
Δέσμευση (commitment) και λόγοι συμμετοχής	<ul style="list-style-type: none"> • Ενδιαφέρον για δέσμευση των εμπλεκόμενων με κατάλληλες συνθήκες και αναγνώριση των γνώσεων και φιλοδοξιών τους (Simonsen και Hertzum, 2012) • Συμμετοχή των εμπλεκόμενων λόγω επίλυσης κάποιου προβλήματος που τους αφορά ή επηρεάζει (Manzini και Rizzo, 2011)

Πίνακας 1: Ορισμοί και προσεγγίσεις αποτελεσματικής συμμετοχικής διαδικασίας.

Η αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία εξαρτάται από την επιλογή της κατάλληλης μεθόδου συμμετοχής. Οι μέθοδοι και πρακτικές συμμετοχής στην υπάρχουσα βιβλιογραφία ποικίλουν, με κάποιες από αυτές να έχουν διάφορες εκδοχές και προσεγγίσεις. Κάποιοι θεωρητικοί έχουν απαριθμήσει διάφορους παράγοντες για την επιλογή κατάλληλων μεθόδων ενώ αρκετοί τις έχουν ομαδοποιήσει με διαφορετικούς τρόπους, ως προς την ίδια τη διαδικασία, το στόχο της, τα εργαλεία που χρησιμοποιεί και το αποτέλεσμα της. Κατά τους Haufe et al., (2017) η επιλογή κατάλληλης μεθόδου και εργαλείων συμμετοχής απαιτεί μια σειρά αποφάσεων στην αρχή της συμμετοχικής διαδικασίας, όπου θα πρέπει να δημιουργηθεί μια σειρά πιθανών μεθόδων και των στόχων που εξυπηρετούν, ανά φάση ή στάδιο της διαδικασίας. Η κάθε μέθοδος θα πρέπει να επιλέγεται με βάση τους στόχους, τις δυνατότητες και τα όρια της διαδικασίας συμμετοχής και παράλληλα να λαμβάνει υπόψη την κοινωνική σύνθεση της ομάδας συμμετεχόντων ή της γειτονιάς εφαρμογής (ηλικία, δομή νοικοκυριών, καταγωγή, δομή εισοδημάτων και επαγγελμαμάτων, επίπεδο εκπαίδευσης), την τοπική κουλτούρα και έθιμα. Η κοινωνική δομή είναι καθοριστική για την επιλογή και το συνδυασμό των κατάλληλων μεθόδων, αφού κάποιες κοινωνικές ομάδες θα πρέπει να προσεγγιστούν διαφορετικά (γλώσσα, πρόσβαση). Άλλοι σημαντικοί παράγοντες στη επιλογή της κατάλληλης μεθόδου είναι η διάρκεια της, το κόστος και ο αριθμός συμμετεχόντων που μπορεί να περιλαμβάνει (Haufe et al., 2017).

Ομαδοποίηση με βάση τα επίπεδα συμμετοχής

Οι Haufe et al., (2017) ομαδοποιούν τις μεθόδους με βάση τα τρία επίπεδα συμμετοχής: πληροφόρηση (information), διαβούλευση (consultation) και συν-απόφαση (co-decision). Στην πρώτη ομάδα τοποθετούν τις πιο ενημερωτικού χαρακτήρα μεθόδους με μικρό εύρος επιρροής στις αποφάσεις που λαμβάνονται (π.χ. δημόσιες ενημερωτικές συναντήσεις), στη δεύτερη, τις μεθόδους που δίνουν την ευκαιρία στους εμπλεκόμενους να σχολιάσουν και να παρουσιάσουν τις εναλλακτικές ιδέες τους οι οποίες θα ληφθούν υπόψη κατά τη λήψη αποφάσεων και στην τρίτη ομάδα τοποθετούν τις μεθόδους όπου οι εμπλεκόμενοι έχουν την ευκαιρία να διαμορφώσουν μια απόφαση, ένα έργο και τις λεπτομέρειες εφαρμογής του. Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να πληροφορηθούν και να γνωρίζουν το επίπεδο συμμετοχής που επιτρέπει η κάθε μέθοδος, ώστε να διακρίνουν το επίπεδο επιρροής που θα έχουν στη λήψη αποφάσεων για σωστή διαχείριση των προσδοκιών τους προτού λάβουν μέρος στη συμμετοχική διαδικασία (Delli Priscoli, 2003).

Ομαδοποίηση ως προς τη διαδικασία και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα

Μια άλλη κατηγοριοποίηση είναι ανάλογα με τους στόχους που μια μέθοδος επιδιώκει σε σχέση με την ίδια τη διαδικασία ή το αποτέλεσμά της. Ενώ σε κάποιες περιπτώσεις η συμμετοχική διαδικασία είναι το μέσο για επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, άλλοτε η συμμετοχική διαδικασία είναι ο ίδιος ο σκοπός, ως τρόπος ενδυνάμωσης των πολιτών και της δημοκρατίας. Επιπλέον, ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, ορισμένες πρακτικές στοχεύουν να δώσουν ένα φάσμα επιλογών και εναλλακτικών λύσεων, χαρτογραφώντας τη διαφορετικότητα και ποικιλομορφία των απόψεων (εστίαση στην απόκλιση), ενώ κάποιες άλλες έχουν ως στόχο την εστίαση σε μια επιλογή και την επίτευξη συναίνεσης (εστίαση στην σύγκλιση) (Van Asselt Marjolein & Rijkens-Klomp, 2002).

Διάκριση σε επίσημες (formal) ή / και ανεπίσημες-άτυπες (informal) μεθόδους

Οι Arbter et al., (2007) αναφέρονται σε επίσημες και ανεπίσημες μεθόδους συμμετοχής. Οι επίσημες διέπονται από κανονισμούς σχετικά με το επίπεδο συμμετοχής, τη διαδικασία και τη διαχείριση των αποτελεσμάτων και αποτελούνται συνήθως από τυπικές διαδικασίες, όπου η τελική απόφαση λαμβάνεται από κάποιον αρμόδιο (διοικητική ή/και πολιτική απόφαση). Από την άλλη, οι ανεπίσημες-άτυπες διαδικασίες δεν έχουν αυστηρούς κανονισμούς και μπορούν να δομηθούν με πολλούς τρόπους, ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι ευέλικτες και καθορίζονται είτε στην αρχή από τους διοργανωτές ή κάποιες φορές στην πορεία από τα άτομα που συμμετέχουν στη διαδικασία (Arbter et al., 2007). Τα επίπεδα συμμετοχής εξαρτώνται από το κατά πόσο η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί είναι επίσημη (formal) ή ανεπίσημη (informal) (Haufe et al., 2017).

Ομαδοποίηση ανά στάδιο ή φάση της συμμετοχικής διαδικασίας

Μια άλλη ομαδοποίηση που προτείνεται από τους Haufe et al., (2017) είναι η διαλογή των μεθόδων ανά τέσσερις φάσεις ή στάδια της συμμετοχικής διαδικασίας, δηλαδή μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στο στάδιο 1: συν-ταυτοποίησης και συν-επικύρωσης (co-identification and co-validation phase), μέθοδοι για το στάδιο 2: συν-ανάπτυξης και συν-επιλογής (co-development and co-selection phase), μέθοδοι για το στάδιο 3: συν-υλοποίησης και συν-δημιουργίας (co-implementation and co-creation phase) και μέθοδοι για την φάση 4: συν-εκτίμησης και συν-αξιολόγησης (co-assessment and co-evaluation phase).

Διάκριση σε διαδικτυακές ή / και φυσικές μεθόδους

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο διαχωρισμός των μεθόδων σε διαδικτυακές και φυσικές. Οι διαδικτυακές μέθοδοι χρησιμοποιούν ένα ευρύ φάσμα εργαλείων, είτε σε απλές μορφές όπως ερωτηματολόγια και ψηφιακές συζητήσεις, μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Twitter, YouTube κ.ά.), είτε μέσω της παιχνιδοποίησης (gamification) (Haufe et al., 2017).

Πλεονεκτήματα τους είναι η μακροπρόθεσμη πρόσβαση, ο αυθορμητισμός των απόψεων ειδικά στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, η διαφάνεια σε κάποιες μεθόδους όπου οι συζητήσεις εξελίσσονται μέσω δημοσιευμένου σχολιασμού και ψηφοφορίας, καθώς και η δυνατότητα συμμετοχής κάποιων ομάδων από το σπίτι ή από τα κινητά τηλέφωνα τους, που η προσέγγιση τους πιθανώς να ήταν δύσκολη σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο ή που δεν συμμετείχαν λόγω έλλειψης αυτοπεποίθησης. Ακόμη, η συμμετοχή μέσω τεχνολογίας, προτιμάται από πιο νέους εμπλεκόμενους, οι οποίοι τείνουν να υπο-εκροσωπούνται σε παραδοσιακής μορφής συμμετοχικές διαδικασίες (Haufe et al., 2017). Μέσω της παιχνιδοποίησης (gamification) προσφέρονται καινοτόμοι τρόποι ουσιαστικής εμπλοκής ατόμων που δεν έχουν οποιοδήποτε αρχιτεκτονικό ή προγραμματικό υπόβαθρο στη διαδικασία της λήψης αποφάσεων (Christodoulou et al., 2018). Από την άλλη, οι Haufe et al., (2017) επισημαίνουν τα όρια των διαδικτυακών μεθόδων, υποστηρίζοντας ότι η ψηφιακή συμμετοχή δεν αρκεί, αφού μέσω της φυσικής συνάντησης επιτρέπονται οι δυναμικές συζητήσεις πρόσωπο με πρόσωπο και η εδραίωση κοινότητας. Επιπλέον, δεν έχουν όλοι πρόσβαση στο διαδίκτυο ή δεν μπορούν όλοι να κατανοήσουν πλήρως τα διαδικτυακά εργαλεία αν δεν είναι εξοικειωμένοι με αυτά. Κάποια εργαλεία έχουν το μειονέκτημα ότι λόγω των νόμων προστασίας δεδομένων, δεν μπορούν να καταγράφουν προσωπικά στοιχεία των συμμετεχόντων, γεγονός που δεν δίνει σαφή αποτελέσματα και κρύβει τον κίνδυνο συμμετοχής από χρήστες με ψεύτικα προφίλ και λογαριασμούς.

Προτείνεται ο συνδυασμός ψηφιακών και μη μεθόδων και εργαλείων σε μια συνεχή διαδικασία, για εξισορρόπηση των δυνατών και αδύνατων σημείων των δύο ειδών. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να μετριαστεί η κοινωνική επιλεκτικότητα, αφού θα μπορούν να

εκπροσωπούνται άτομα που με μόνο το ένα ή το άλλο είδος μεθόδων θα είχαν αποκλειστεί (Haufe et al., 2017).

Συνοπτικά, μέσα από την παραπάνω βιβλιογραφική ανασκόπηση είναι αντιληπτό ότι οι μέθοδοι συμμετοχής, συσχετίζονται με ποικίλους τρόπους, άμεσα ή έμμεσα, με τους διάφορους ορισμούς και προσεγγίσεις για την αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία (Πίνακας 2).

	Ομαδοποίηση με βάση τα επίπεδα συμμετοχής	Ομαδοποίηση ως προς τη διαδικασία και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Επίσημες (formal) ή / και ανεπίσημες – άτυπες (informal) μέθοδοι	Ομαδοποίηση ανά στάδιο ή φάση της συμμετοχικής διαδικασίας	Διαδικτυακές ή / και φυσικές μέθοδοι
Διαδικασία και αποτέλεσμα	-	<ul style="list-style-type: none"> • Διαδικασία ως στόχος • Διαδικασία ως μέσο • Χαρτογράφηση διαφορετικότητας και ποικιλομορφίας • Επίτευξη συναίνεσης και σύγκλισης 	<ul style="list-style-type: none"> • Άτυπες μέθοδοι για ευελιξία διαδικασίας και διαμόρφωσή της στην πορεία 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Φυσική συνάντηση για δυναμικές συζητήσεις πρόσωπο με πρόσωπο και εδραίωση αισθήματος κοινότητας
Συμπερίληψη (inclusivity)	-	<ul style="list-style-type: none"> • Χαρτογράφηση διαφορετικών απόψεων και ποικιλομορφία, από όσο το δυνατόν περισσότερες διαφορετικές κοινωνικές ομάδες 	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • Διαδικτυακές μέθοδοι για συμμετοχή όσων η προσέγγισή τους είναι δύσκολη ή δεν συμμετέχουν λόγω έλλειψης αυτοπεποίθησης ή προγραμματικής γνώσης (παιχνιδοποίηση) • Φυσικές μέθοδοι αφού δεν έχουν όλοι πρόσβαση στο διαδίκτυο ή δεν μπορούν όλοι να κατανοήσουν τα διαδικτυακά εργαλεία

Διαφάνεια (transparency)	-	-	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • Διαδικτυακές μέθοδοι για διαφάνεια με συζητήσεις μέσω δημοσιευμένου σχολιασμού και ψηφοφορίας • Φυσικές μέθοδοι για συμμετοχή μόνο ατόμων με αληθινά προσωπικά στοιχεία
Αίσθηση ιδιοκτησίας (sense of ownership)	<ul style="list-style-type: none"> • Μέθοδοι που να δίνουν ευκαιρία επιρροής στο αποτέλεσμα, όχι απλή ενημέρωση ή αντίδραση σε αυτό 	-	-	-	-
Διάρκεια και επίπεδα συμμετοχής	<ul style="list-style-type: none"> • Μέθοδοι πληροφόρησης (information) • Μέθοδοι διαβούλευσης (consultation) • Μέθοδοι συν-απόφασης (co-decision) 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Επίσημες μέθοδοι με κανονισμούς για επίπεδο συμμετοχής και τελική απόφαση από αρμόδιους • Άτυπες μέθοδοι για καθορισμό διαδικασίας από όλους 	<ul style="list-style-type: none"> • Στάδιο συν-ταυτοποίησης και συν-επικύρωσης • Στάδιο συν-ανάπτυξης και συν-επιλογής • Στάδιο συν-υλοποίησης και τη συν-δημιουργίας • Στάδιο συν-εκτίμησης και συν-αξιολόγησης 	<ul style="list-style-type: none"> • Διαδικτυακές μέθοδοι για μακροπρόθεσμη πρόσβαση των συμμετεχόντων σε πληροφορία
Δέσμευση (commitment) και λόγοι συμμετοχής	<ul style="list-style-type: none"> • Πληροφόρηση για το επίπεδο συμμετοχής για σωστή διαχείριση των προσδοκιών των εμπλεκόμενων 	-	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • Διαδικτυακές μέθοδοι που προτιμώνται από νέους εμπλεκόμενους (ενδιαφέρον)

Πίνακας 2: Συσχετισμός μεθόδων συμμετοχής και προσεγγίσεων για την αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία.

2.3.2 Αστικά εργαστήρια πειραματισμού και συν-δημιουργίας (Urban Living Labs-ULLs)

Στο πλαίσιο της συμμετοχής των πολιτών στο σχεδιασμό της γειτονιάς, το παρόν κεφάλαιο εξετάζει κριτικά τα αστικά εργαστήρια «Urban Living Labs-ULLs» τα οποία έχουν συζητηθεί αρκετά στην πρόσφατη υφιστάμενη βιβλιογραφία ως ένα είδος σύγχρονου και πειραματικού συμμετοχικού σχεδιασμού όπου η πόλη μετατρέπεται σε ένα εργαστήριο συμμετοχικής διακυβέρνησης. Η ανάλυση που ακολουθεί έχει ως στόχο την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας των εργαστηρίων, της μεθοδολογίας και των αρχών που τα διέπουν (Διάγραμμα 1), για τον εμπλουτισμό του θεωρητικού πλαισίου και της μεθοδολογίας της προτεινόμενης παιδαγωγικής προσέγγισης που αφορά τη συν-δημιουργία και τη συν-διακυβέρνηση.

Τα «Urban Living Labs» εισήχθησαν επίσημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) το 2006, όταν η Φινλανδική Προεδρία εγκαθίδρυσε το Ευρωπαϊκό Δίκτυο για αυτά (European Network of Living Labs - ENoLL) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή άρχισε να χρηματοδοτεί τη δημιουργία τους (Nesti, 2018). Σύμφωνα με τους Menny, Palgan και McCormick (2018), αποτελούν διαδικασίες σχεδιασμού, δοκιμής και μάθησης μέσω της καινοτομίας σε πραγματικό χρόνο και κατά τους Voytenko, McCormick, Evans και Schliwa (2016) αποτελούν νέες μορφές διακυβέρνησης που αναπτύσσονται και δοκιμάζονται στις πόλεις. Μπορούν να θεωρηθούν «πλατφόρμες καινοτομίας» που εφαρμόζονται στην ανάπτυξη νέων προϊόντων, συστημάτων, υπηρεσιών και διαδικασιών, χρησιμοποιώντας μεθόδους που εμπλέκουν τους ανθρώπους ως χρήστες και συν-δημιουργούς σε ολόκληρη την διαδικασία ανάπτυξης, για να μπορούν να διερευνήσουν, να πειραματιστούν και να αξιολογήσουν «νέες ιδέες, διαδικασίες και δημιουργικές λύσεις σε σύνθετα και πραγματικά περιβάλλοντα» (Bulkeley et al., 2016). Κατά τους Bergvall-Kåreborn et al., (2009) τα εργαστήρια αυτά αποτελούν συμπράξεις δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, όπου διάφορες επιχειρήσεις, ερευνητές, τοπικές αρχές και πολίτες συνεργάζονται για να δημιουργήσουν και να επικυρώσουν καινούριες υπηρεσίες, ιδέες και τεχνολογίες σε πραγματικές συνθήκες. Είναι δηλαδή, ένα περιβάλλον, όπου το καθημερινό πλαίσιο και οι ανάγκες των χρηστών «προκαλούν και διεγείρουν την έρευνα και την ανάπτυξη και όπου οι αρχές και οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά στη διαδικασία καινοτομίας». Κατά τους Haufe et al., (2018) βασίζονται σε μια συστηματική διεπιστημονική προσπάθεια ενσωμάτωσης ιδεών και προτάσεων των χρηστών σε διαδικασίες έρευνας και καινοτομίας και μέσω αυτής της προσπάθειας συν-πειραματισμού και συν-εκτίμησης, συν-αναπτύσσονται δημιουργικές καινοτομίες που ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες προκλήσεις. Σκοπός των εργαστηρίων «Urban Living Labs» είναι να δημιουργήσουν μια κοινή αρένα όπου διαδικασίες και νέοι τρόποι εργασίας να μπορούν να αναπτυχθούν και να δοκιμαστούν από εκπροσώπους των χρηστών και ερευνητές

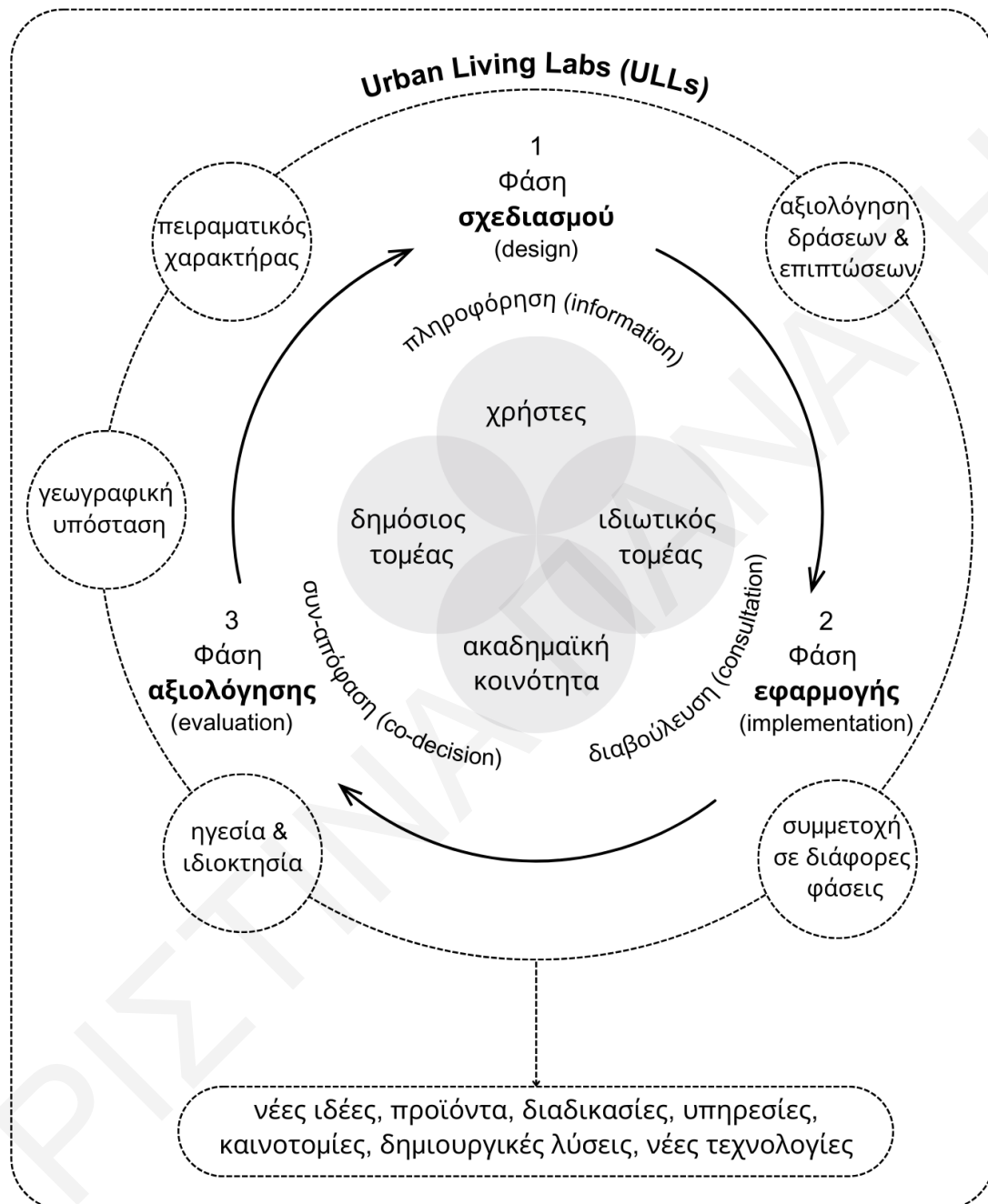
(BergvallKåreborn et al., 2009) μέσω ανοικτών και συνεργατικών καθημερινών καταστάσεων σε συγκεκριμένο περιβάλλον και πλαίσιο (Haufe et al., 2018).

Τα «Urban Living Labs» εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο των πραγματικών εργαστηρίων (Real-world Laboratories - RwLs) μαζί με άλλες πειραματικές προσεγγίσεις έρευνας όπως τα εργαστήρια μάθησης (learning labs), τα εργαστήρια κινητικότητας γειτονιάς (neighbourhood mobility labs), τις πρωτοβουλίες έξυπνης πόλης (smart city initiatives), τα εργαστήρια πόλης (city labs), τις κοινοτικές πρωτοβουλίες (community-based initiatives), τα εργαστήρια κοινωνικής καινοτομίας (social innovation labs) και άλλα. Οι διάφορες αυτές προσεγγίσεις έχουν δικά τους ξεχωριστά χαρακτηριστικά, αλλά όλες διαθέτουν πειραματικό χαρακτήρα, στοιχεία διεπιστημονικής γνώσης και συν-δημιουργίας μεταξύ των εμπλεκόμενων και δυναμική μετασχηματισμού (Haufe et al., 2018).

Πέντε βασικά χαρακτηριστικά τους είναι η γεωγραφική τους υπόσταση, αντί μόνο της ψηφιακής (η τοποθέτηση τους για παράδειγμα σε μια γειτονιά), ο πειραματικός και μαθησιακός χαρακτήρας τους μέσω της δοκιμής σε πραγματικές συνθήκες, η συμμετοχή και εμπλοκή των χρηστών στα διάφορα στάδια της διαδικασίας, η ηγεσία και η ιδιοκτησία που τα διέπουν καθώς και η αξιολόγηση των δράσεων και των επιπτώσεων τους (Haufe et al., 2018; McCormick & Hartmann, 2017). Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο ENoLL ορίζει πέντε βασικές αρχές, απαραίτητες για τη λειτουργία τους: τη συνέχεια, τον ανοικτό χαρακτήρα τους, το ρεαλισμό, την ενδυνάμωση των χρηστών και τον αυθορμητισμό. Μέσω της συνέχειας δίνεται η απαραίτητη πρακτική εμπειρία για τη δυνατότητα σχεδιασμού και εκτέλεσης των διαφόρων πειραμάτων και την κατ' επέκταση οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ χρηστών και άλλων συμμετεχόντων. Ο ανοικτός χαρακτήρας των διαδικασιών, συμβάλλει στη συλλογή ποικίλων προοπτικών, στην επίτευξη ταχείας προόδου και στην όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη συμμετοχή ακόμη και φαινομενικά μη επηρεαζόμενων χρηστών. Ο ρεαλισμός είναι απαραίτητος στη συμπεριφορά και στις απόψεις των εμπλεκόμενων για τη δημιουργία πραγματικών αποτελεσμάτων σ'ένα όσο πιο «φυσικό περιβάλλον». Η ενδυνάμωση και το κίνητρο των χρηστών για συμμετοχή δεσμεύει τους συμμετέχοντες σε μια συνεχή πορεία καινοτομίας απαραίτητη με την πάροδο του χρόνου. Τέλος, η ανίχνευση των αυθόρμητων αντιδράσεων των χρηστών είναι πολύ σημαντική στο πλαίσιο αναζήτησης νέων, ανταποκρινόμενων και εμπνευσμένων λύσεων (Haufe et al., 2018).

Σύμφωνα με τους Menny et al. (2018), υπάρχουν τρεις κυρίως φάσεις στην κυκλική διαδικασία των «Urban Living Labs», οι οποίες δεν είναι απόλυτα διακριτές και συχνά φαίνεται να αλληλεπικαλύπτονται: η φάση σχεδιασμού (όταν σχεδιάζεται το πλαίσιο και δραστηριότητες του εργαστηρίου), η φάση εφαρμογής (όταν οι ιδέες τίθενται σε εφαρμογή) και η φάση αξιολόγησης (όταν διακρίνονται και αξιολογούνται τα αποτελέσματα). Κάθε

φάση μπορεί να εμπλέκει τους χρήστες σε διάφορα επίπεδα που κυμαίνονται από την πληροφόρηση (information), στη διαβούλευση (consultation) μέχρι τη συν-απόφαση (co-decision) (Arbter et al., 2007).

Διάγραμμα 1: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία και αρχές ULLs (Arbter et al., 2007; Haufe et al., 2018; McCormick & Hartmann, 2017; Menny et al., 2018).

Παρόλο που η υπάρχουσα βιβλιογραφία περιλαμβάνει αρκετές αναφορές για τους ορισμούς και τα χαρακτηριστικά τέτοιων εργαστηρίων, πιο περιορισμένες είναι οι προσεγγίσεις που υιοθετούν μια πιο κριτική προσέγγιση στην ανάλυση τους, επιδιώκοντας να διερευνήσουν την εμφάνιση και την ενσωμάτωση τους μέσα στην ευρύτερη αστική ανάπτυξη, τις συνέπειες, τις επιπτώσεις τους και τις πιθανές αλλαγές που μπορούν να προκαλέσουν στα αστικά κοινωνικά συστήματα (Bulkeley et al., 2016). Αν και η έρευνα για τη συμμετοχή των

χρηστών σε αυτά είναι εκτεταμένη, οι μελέτες που αναλύουν και επισημαίνουν τη σημασία της αναζητώντας τη σχέση μεταξύ της συμμετοχής των χρηστών και του μετασχηματιστικού δυναμικού των εργαστηρίων είναι περιορισμένες (Menny et al., 2018).

Οι Menny et al. (2018) υποστηρίζουν ότι συμμετοχή των χρηστών είναι βασική στη λειτουργία και επιτυχία των εργαστηρίων και αποτελεί μια πρακτική πρόκληση που χρήζει περαιτέρω έρευνας, αφού συνδέεται με τη μετασχηματιστική δυναμική τους. Έχουν παρατηρήσει ότι το επίπεδο της συν-δημιουργίας (ή συν-απόφασης κατά τους Arbter et al. (2007)) δεν επιτυγχάνεται πάντα, αλλά συνήθως παρουσιάζεται κατά τη φάση εφαρμογής. Εξαρτάται επίσης από τους ηγετικούς παράγοντες του εκάστοτε εργαστηρίου και από το σκοπό του. Παρόλο που η συν-δημιουργία είναι συνυφασμένη με την έννοια των εργαστηρίων ώστε οι χρήστες να είναι συν-δημιουργοί στη διαμόρφωση του αποτελέσματος συμβάλλοντας με τη γνώση και την εμπειρία τους, έχει περισσότερη σημασία ένας κατάλληλος συνδυασμός διαφορετικών επιπέδων συμμετοχής των χρηστών στα διαφορετικά στάδια του κύκλου ζωής των εργαστηρίων, για τη βελτίωση των αποτελεσμάτων τους και της μετασχηματιστικής δυναμικής τους (Menny et al., 2018). Παρόμοια είναι και η άποψη των Juujärvi and Lund (2016) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι είναι ζωτικής σημασίας ο συνδυασμός «από κάτω προς στα πάνω» (bottom-up) και «από πάνω προς στα κάτω» (top-down) προσεγγίσεων κατά τις διάφορες φάσεις των εργαστηρίων. Αναφέρουν ότι οι «από κάτω προς στα πάνω» προσεγγίσεις είναι πιο κατάλληλες στο αρχικό στάδιο, ώστε να οριστεί το πρόβλημα και να δοθούν διάφορες αρχικές ιδέες, όμως θα πρέπει να συνοδεύονται από μια σειρά «από πάνω προς στα κάτω» προσεγγίσεων που θα παρέχουν τις απαραίτητες πληροφορίες για τα επίσημα πλάνα, στόχους, σχέδια και διαδικασίες. Η μεγάλη συμμετοχή των χρηστών συνδέεται με τη μετασχηματιστική δυναμική τους, αλλά δεν αποτελεί απαραίτητη ή μοναδική προϋπόθεση. Η δομή διακυβέρνησης, η ηγεσία και η κατανομή δύναμης σε αυτά είναι επίσης σημαντικοί παράγοντες. Εξίσου σημαντική είναι η επίτευξη μιας ηθικής και χωρίς οποιουσδήποτε κοινωνικούς ή άλλους αποκλεισμούς διαδικασίας (Menny et al., 2018).

Όσον αφορά την ενσωμάτωση των «Urban Living Labs» στη ευρύτερη αστική ανάπτυξη και τις αλλαγές που μπορούν να προκαλέσουν στα αστικά κοινωνικά συστήματα, ο Evans (2016) ισχυρίζεται ότι παρόλο που τα αστικά πειράματα εξυπηρετούν συγκεκριμένους στόχους κάθε φορά, είναι επίσης ανοιχτές διαδικασίες και τα αποτελέσματά τους είναι συνήθως αβέβαια. Αυτό, τους δίνει τη δυνατότητα να αντιστέκονται στις επικρατούσες μορφές αστικής διακυβέρνησης. Όπως αναφέρει «τα αστικά πειράματα καθιερώνουν μια διαδικασία διακυβέρνησης που προκαλεί και διαταράσσει» δίνοντας σημαντικό ρόλο σε αστικά ζητήματα όπως «η τοπική δημοκρατία και το δικαίωμα στην πόλη». Οι Bulkeley et al. (2016) αναφέρονται σε μια ευρύτερη μετατόπιση στη φύση της αστικής διακυβέρνησης,

αναγνωρίζοντας τα «Urban Living Labs» όχι ως ένα αυτόνομο σύνολο παρεμβάσεων, αλλά ως κομμάτι μιας «πολιτικής πειραματισμού» που ενθαρρύνει συγκεκριμένες αστικές συνθήκες και αποτελεί μέρος της μετατόπισης στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία ανταποκρίνεται στις αστικές προκλήσεις. Αναφέρονται στην κατανόηση τέτοιων εργαστηρίων ως μια διακυβέρνηση καινοτομίας και μια καινοτομία διακυβέρνησης, που είναι κάτι περισσότερο από μια απλή προώθηση της μάθησης και της καινοτομίας, είναι μέρος του τρόπου με τον οποίο διακυβεύονται οι αστικές απαντήσεις σε τρέχουσες προκλήσεις.

Παρόλα αυτά δεν είναι όλα τα αστικά εργαστήρια εξίσου επιτυχημένα ως προς την επίτευξη των στόχων τους σε σχέση με την αστική διακυβέρνηση. Ο σχεδιασμός, οι πρακτικές και οι διαδικασίες των εργαστηρίων είναι θεμελιώδη όσον αφορά το ρόλο τους στην αστική διακυβέρνηση. Οι τρόποι οργάνωσης και διαμόρφωσης των εργαστηρίων, τα κοινωνικά δίκτυα, οι προσδοκίες και οι μορφές μάθησης μέσα σε αυτά, έχουν κρίσιμο ρόλο, αφού δημιουργούν το χώρο στον οποίο νέες ιδέες και συνεργασίες μπορούν να δοκιμαστούν σε έναν «προστατευμένο» περιβάλλον με τη δυνατότητα εύρεσης εναλλακτικών λύσεων (Bulkeley et al., 2016). Οι φάσεις των εργαστηρίων είναι εξίσου σημαντικές αφού κατά τους McCormick και Hartmann (2017), μια ανοικτή διαδικασία κατά τη φάση αξιολόγησης παρέχει τη δυνατότητα ευελιξίας σε πολλαπλές ιδέες και δυνατότητα παραγωγής συλλογικών αποτελεσμάτων, ενώ παράλληλα δημιουργεί τη δυνατότητα να ξεπεραστούν υπάρχουσες εδραιωμένες ιδέες, δίνοντας χώρο συχνά στην αποκάλυψη μη συμβατικών γνώσεων.

Συμπερασματικά, μέσα από τις παραπάνω βιβλιογραφικές αναφορές φαίνεται ότι τα πέντε χαρακτηριστικά των «Urban Living Labs» (η γεωγραφική τους ενσωμάτωση, ο πειραματικός και μαθησιακός χαρακτήρας τους, η συμμετοχή των χρηστών στις διάφορες φάσεις τους, η αξιολόγηση των δράσεων και επιπτώσεων τους και η ηγεσία και ιδιοκτησία τους (Haufe et al., 2018), επηρεάζουν την ενσωμάτωση τους στην ευρύτερη αστική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, συσχετίζονται με ποικίλους τρόπους τόσο με τη μετασχηματιστική δυναμική τους όσο και με τη δυνατότητά τους να αποτελούν μέρος της ευρύτερης αστικής διακυβέρνησης (Πίνακας 3). Περαιτέρω εμβάθυνση στις συνθήκες και τους τρόπους λειτουργίας τους μπορεί να οδηγήσει στην κατανόηση ερωτημάτων όπως το πώς, από ποιον και με ποιες συνέπειες πραγματοποιείται η διακυβέρνηση τους (Bulkeley et al., 2016) καθώς και στην πιο λεπτομερή κατανόηση των παραγόντων που επηρεάζουν τη μετασχηματιστική δυναμική τους.

	Πειραματικός χαρακτήρας	Συμμετοχή σε διάφορες φάσεις	Αξιολόγηση δράσεων και επιπτώσεων	Ηγεσία και ιδιοκτησία
Μετασχηματιστική δυναμική ULLs	-	<ul style="list-style-type: none"> • Κατάλληλος συνδυασμός διαφορετικών επιπέδων συμμετοχής στις διάφορες φάσεις των εργαστηρίων (Menny et al., 2018) • Συνδυασμός «από κάτω προς στα πάνω» και «από πάνω προς στα κάτω» προσεγγίσεων στις διάφορες φάσεις (Juujärvi and Lund, 2016) 	-	<ul style="list-style-type: none"> • Ηθική και χωρίς οποιουδήποτε κοινωνικούς ή άλλους αποκλεισμούς διαδικασία (Menny et al., 2018)
Δυνατότητα επιρροής στην αστική διακυβέρνηση	<ul style="list-style-type: none"> • «Πολιτική πειραματισμού» που αποτελεί μέρος της μετατόπισης στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία ανταποκρίνεται στις αστικές προκλήσεις (Bulkeley et al., 2016) 	<ul style="list-style-type: none"> • Ανοικτή διαδικασία κατά τη φάση αξιολόγησης που δίνει τη δυνατότητα ευελιξίας σε πολλαπλές ιδέες και παραγωγής συλλογικών αποτελεσμάτων (McCormick και Hartmann, 2017) 		<ul style="list-style-type: none"> • Κατάλληλος σχεδιασμός, τρόπος οργάνωσης και διαμόρφωσης, προσδοκίες, οράματα και μορφές μάθησης μέσα στα εργαστήρια (Bulkeley et al., 2016)
	<ul style="list-style-type: none"> • Αβεβαιότητα αποτελεσμάτων των εργαστηρίων στο πλαίσιο μιας ανοικτής διαδικασίας συμμετοχής και δοκιμής που αντιστέκεται στις επικρατούσες μορφές αστικής διακυβέρνησης (Evans, 2016) 		-	-

Πίνακας 3: Συσχετισμός των χαρακτηριστικών των ULLs με την ενσωμάτωσή τους στην ευρύτερη αστική ανάπτυξη.

2.3.3 Live projects/ studios: Εμπειρικές μελέτες περίπτωσης

Καθώς όλο και περισσότερα εκπαιδευτικά ιδρύματα τα εντάσσουν ως μέρος του προγράμματος σπουδών τους, τα «live projects» αποτελούν ένα σύγχρονο παιδαγωγικό μοντέλο που βρίσκεται στα όρια μεταξύ αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης και πρακτικής (Harris & Widder, 2014). Καθορίζονται από έναν ισχυρό συμμετοχικό χαρακτήρα και λειτουργούν σε πραγματικό χρόνο, με πραγματικά άτομα έξω από τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, παρέχοντας πολλές προκλήσεις για τους φοιτητές. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι ότι συνδέουν τον κόσμο της ακαδημαϊκής κοινότητας με τον «πραγματικό» κόσμο (πελάτες, χρήστες, πραγματικός χρόνος) και εμπλέκονται άμεσα με τις πολυπλοκότητες των πραγματικών καταστάσεων ως τρόπος μάθησης και κριτικής της θεωρίας και της πρακτικής της αρχιτεκτονικής (Butterworth, 2013; Sara, 2004). Οι διακρίσεις τους με το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού είναι σαφείς και αφορούν κυρίως τους διαφορετικούς ρόλους του διδάσκοντα, τη διαφορετική έμφαση στη διαδικασία και στο αποτέλεσμα και την ισορροπία μεταξύ ομαδικής και ατομικής εργασίας (Butterworth, 2013).

Κατά την Butterworth (2013), αποτελούν μια μορφή μάθησης που δίνει στους φοιτητές την ευκαιρία να εξερευνήσουν μια αρχιτεκτονική που είναι κοινωνικά και περιβαλλοντικά βιώσιμη. Μπορούν να ανταποκριθούν στα ανεξέλεγκτα περιβάλλοντα που τους παρουσιάζονται, αποτελώντας πρόκληση για τις παραδοσιακές μορφές εκπαίδευσης όπου ο διδάσκοντας καθορίζει το πλαίσιο και εν μέρη την έκταση της μάθησης του φοιτητή, βάσει ενός καθορισμένου προτύπου (Morrow & Brown, 2012). Οι Charalambous και Kyriazis (2018) επισημαίνουν ότι μέσω της ουσιαστικής και εποικοδομητικής αλληλεπίδρασης με την κοινότητα και με το επάγγελμα, οι φοιτητές μπορούν να αποκομίσουν εμπειρίες, μαθαίνοντας ενεργά για την πολυπλοκότητα των κοινωνικών ζητημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Με την έκθεσή τους σε πραγματικές συνθήκες, βιώνουν μια πρακτική, άτυπη μάθηση, μέσω της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασής τους με όλους τους εμπλεκόμενους παράγοντες. Αυτό, συμβάλλει στη δημιουργία δεσμών μεταξύ κοινότητας και πανεπιστημίου και στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ κουλτούρας του τόπου και ακαδημαϊκής κατάρτισης. Τα «live projects» βρίσκονται μεταξύ των «φυσιολογικών» δραστηριοτήτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, της επαγγελματικής εκπαίδευσης και της επαγγελματικής πρακτικής και έτσι δίνουν την ευκαιρία δημιουργίας νέας γνώσης και όχι απλής μετάδοσης της (Charalambous & Kyriazis, 2018). Είναι σημαντικά για την εκπαίδευση των μελλοντικών αρχιτεκτόνων αφού αναπτύσσουν συνεργατικές και συμμετοχικές δεξιότητες και εμπλουτίζουν τις μαθησιακές εμπειρίες τους, αλλά παρέχουν και μια σειρά πλεονεκτημάτων στους εξωτερικούς παράγοντες που εμπλέκουν, δίνοντας τους την ευκαιρία να λάβουν πλήρως αναπτυγμένες φιλόδοξες και εξελιγμένες προτάσεις

σχεδιασμού, οι οποίες μπορούν να παρουσιαστούν για σκοπούς χρηματοδότησης και προώθησης (A Handbook for Live Projects, 2013).

Τα «live projects», ως ένας πλέον αρκετά διαδεδομένος τρόπος αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης, έχουν δεχτεί πολλές κριτικές και εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο έρευνας και αναθεώρησης. Η μεγάλη εμφάνιση και ποικιλομορφία τους, καθιστά απαραίτητη την περαιτέρω εξέτασή τους ως προς το περιεχόμενο (εμπλεκόμενα άτομα, διαδικασίες, διαδικασία κατασκευής, αναπτυσσόμενες δεξιότητες, συστήματα αξιών), τη μέθοδο (μαθησιακές προθέσεις και αποτελέσματα, υποστήριξη και χρονοδιάγραμμα διαδικασίας) και τον τρόπο αξιολόγησης των αποτελεσμάτων τους για τη δημιουργία ενός πλαισίου καθορισμού και συσχέτισής τους με το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (Morrow, 2014). Οι Morrow και Brown (2012), μέσα από την ανάλυση δύο εμπειρικών μελετών, επισημαίνουν, ότι για την επιτυχία των «live projects» έχει μεγάλη σημασία η μετατόπιση της εστίασης της παιδαγωγικής από την κρίση των εκπαιδευτικών για την παραγόμενη αρχιτεκτονική στην κρίση τους για την αντανάκλαση που έχει η διαδικασία και η αρχιτεκτονική πρακτική στους φοιτητές. Χωρίς αυτή την μετατόπιση εστίασης, αυτός ο τρόπος εκπαίδευσης κινδυνεύει να επαναλάβει κανονιστικά μοντέλα της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης χωρίς να εκμεταλλεύεται πλήρως τις δυνατότητες του.

2.3.3.1 Live projects, Σχολή Αρχιτεκτονικής, Πανεπιστήμιο Σέφιλντ (School of Architecture, University of Sheffield-SSOA)

Η πιο κάτω ανάλυση αφορά τα «live projects» όπως εισήχθησαν από τη Σχολή Αρχιτεκτονικής του Πανεπιστημίου του Σέφιλντ το 1999 για τους μεταπτυχιακούς φοιτητές αρχιτεκτονικής και στοχεύει στην κατανόηση των στόχων, του τρόπου λειτουργίας, των αρχών που τα διέπουν και του τρόπου αξιολόγησής τους. Για τη συλλογή πληροφοριών, χρησιμοποιήθηκε η ιστοσελίδα του Πανεπιστημίου του Σέφιλντ (<https://liveprojects.ssoa.info/>) και ο Οδηγός για τα Live Projects (A Handbook for Live Projects) ο οποίος ετοιμάστηκε το 2013 από τους Carolyn Butterworth, Jen Langfield, Ian Hicklin, Sam Brown και Jon Cannon.

Μαθησιακά αποτελέσματα

Στόχος των συγκεκριμένων «live projects» είναι να παρέχουν ένα «ζωντανό» τρόπο μάθησης, εξάσκησης και σκέψης, να δώσουν τη δυνατότητα εξερεύνησης μιας περιβαλλοντικά και κοινωνικά βιώσιμης αρχιτεκτονικής, και να προβληματίσουν σχετικά με τις διαδικασίες, τους ρόλους και τα αποτελέσματα της αρχιτεκτονικής. Επιδιώκουν επίσης να ενθαρρύνουν την έρευνα με βάση το σχεδιασμό και την οπτικοποίηση των ιδεών ως ερευνητικό εργαλείο που λαμβάνει μέρος στη διαδικασία ανατροφοδότησης μεταξύ φοιτητών και χρηστών. Σημαντικές θεματικές προς εξερεύνηση είναι η κοινωνική ευθύνη

της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης, έρευνας και πρακτικής και το όφελος σε πραγματικές κοινότητες και ανθρώπους, ο επαγγελματισμός μέσω της δημιουργικότητας, επιχειρηματικότητας, πρακτικότητας και προσαρμοστικότητας και ο διευρυμένος ρόλος του σύγχρονου αρχιτέκτονα, η ενθάρρυνση και διευκόλυνση της συμμετοχής ατόμων πέρα από την ομάδα πελατών στην παραγωγή της αρχιτεκτονικής και η συνεργατική εργασία, η κοινωνική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα, η ανάγκη αναστοχασμού και κριτικής σκέψης σχετικά με την αρχιτεκτονική εκπαίδευση και πρακτική.

Συγκεκριμένα, μέσω των «live projects» στόχος είναι οι φοιτητές να αναπτύξουν δεξιότητες σχεδιασμού: χωροταξικός σχεδιασμός, κατασκευή, συναρμολόγηση, ετοιμασία παρουσιάσεων και εκθέσεων, δεξιότητες κριτικής σκέψης: κατανόηση έργου στο ευρύτερο πλαίσιο της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης και πρακτικής, αναλογισμός ρόλου του αρχιτέκτονα και αντικτύπου του έργου στον πελάτη, κατανόηση σχέσης στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και μελλοντικής πρακτικής, αναστοχασμός και μαλακές-οριζόντιες δεξιότητες. Οι τελευταίες περιλαμβάνουν δεξιότητες διαχείρισης: οργάνωση μιας ομάδας, διαχείριση σχέσης με πελάτη, προγραμματισμός, διαχείριση πόρων, διεξαγωγή συναντήσεων, διαχείριση προσδοκιών, παράδοση εντός χρονοδιαγράμματος και κοινωνικές δεξιότητες: αποτελεσματική επικοινωνία και αλληλεπίδραση με τους πελάτες και τα ενδιαφερόμενα μέρη, ενθαρρυντική συμμετοχή, επίλυση συγκρούσεων.

Λειτουργία - Μεθοδολογία

Η ομάδα (team) απαρτίζεται από τον πελάτη (client), την ομάδα φοιτητών (students) και τον μέντορα (mentor). Ο πελάτης συνήθως επιλέγεται από το δημόσιο τομέα ή από κάποιο εθελοντικό οργανισμό και είναι υπεύθυνος για την παροχή πληροφοριών, την οργάνωση συναντήσεων με άλλους εμπλεκόμενους, την τακτική ανατροφοδότηση σχετικά με το σχεδιασμό και την κάλυψη των οικονομικών εξόδων. Η ομάδα φοιτητών, διαμορφώνεται και οργανώνεται κατάλληλα, με την υιοθέτηση ρόλων και την ανάθεση καθηκόντων. Είναι υπεύθυνη για την ανάπτυξη ενός πλάνου (brief) και χρονοδιαγράμματος (timeline), για τη συμφωνία σχετικά με τη διαδικασία και το αποτέλεσμα, για την παράδοση του έργου σύμφωνα με το χρονοδιάγραμμα και το οικονομικό πλάνο που συμφωνήθηκε, την επικοινωνία με τα εμπλεκόμενα μέρη, την οικονομική οργάνωση, την επίσημη παρουσίαση των αποτελεσμάτων, και την κριτική ανασκόπηση της διαδικασίας. Ο μέντορας, έχει κυρίως συμβουλευτικό ρόλο στη διαδικασία, παρέχοντας υποστήριξη σχετικά με τη σαφήνεια και την επικέντρωση στο στόχο, επισημαίνοντας σημεία που πιθανώς να έχουν παραληφθεί, θέτοντας δύσκολα ερωτήματα, παρατηρώντας τη συνεργασία της ομάδας φοιτητών μεταξύ τους και σε σχέση με τον πελάτη και παρέχοντας βοήθεια στην κριτική ανασκόπηση και στην αξιολόγηση του εργαστηρίου. Ο μέντορας δεν έχει το ρόλο διδάσκοντα (tutor), και ο ρόλος του είναι μη παρεμβατικός.

Το πλάνο (brief) συμφωνείται από κοινού μεταξύ φοιτητών και πελάτη και περιλαμβάνει τους στόχους και των δύο μερών, τις προσδοκίες και φιλοδοξίες τους για το έργο. Το πλάνο αυτό δεν ολοκληρώνεται από την αρχή, αλλά αναθεωρείται κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου. Το χρονοδιάγραμμα (timeline) διαχειρίζεται από την ομάδα φοιτητών και κοινοποιείται στον πελάτη, ενώ οφείλει να είναι ρεαλιστικό, ορθό και διαχειρίσιμο στο πλαίσιο των έξι εβδομάδων διεξαγωγής του έργου.

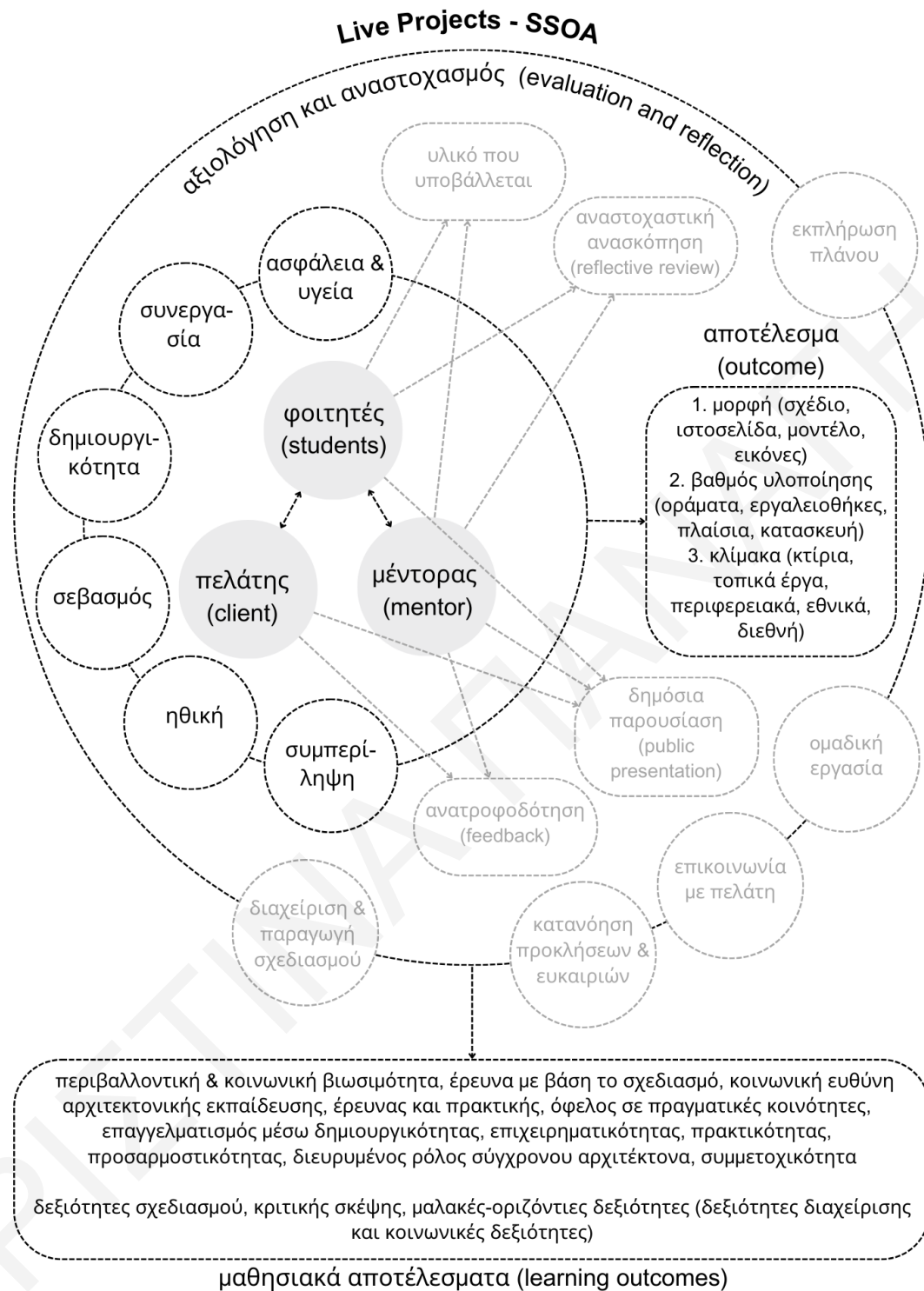
Το αποτέλεσμα (outcome) της διαδικασίας θα πρέπει να είναι εποικοδομητικού και κατανοητό-ευανόητο για τον πελάτη, να εξυπηρετεί το στόχο του και να είναι στη μορφή που έχει συμφωνηθεί (σχέδιο, ιστοσελίδα, μοντέλο, εικόνες κ.ά.). Τα αποτελέσματα διαφέρουν από έργο σε έργο. Κάποια έχουν ως αποτέλεσμα την κατασκευή και άλλα είναι πιο στρατηγικά, προτείνοντας οράματα, συμμετοχικές εργαλειοθήκες και αναπτυξιακά πλαίσια. Η κλίμακα τους έχει ένα μεγάλο εύρος και αφορά κτίρια, τοπικά έργα, έργα σε όλη την πόλη, περιφερειακά, εθνικά ή και έργα σε διεθνή κλίμακα.

Αρχές

Η εμπλοκή με την κοινότητα απαιτεί συνεργασία με ομάδες διαφορετικών ατόμων με συγκεκριμένα ενδιαφέροντα, εμπειρίες και ανάγκες. Οι φοιτητές καλούνται να αναπτύξουν κατάλληλες, δημιουργικές και ηθικές προσεγγίσεις συνεργασίας, ώστε να πετύχουν την επιθυμητή εμπλοκή των ομάδων, με σεβασμό στην ευημερία, στην αξιοπρέπεια και στα δικαιώματα όλων των συμμετεχόντων καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Η διαχείριση της ασφάλειας και της υγείας (health and safety) είναι επίσης σημαντική, καθώς και η διαχείριση θεμάτων συμπερίληψης (inclusivity) σε ότι αφορά τους συμμετέχοντες.

Αξιολόγηση και αναστοχασμός

Η αξιολόγηση της επιτυχίας ενός «live project» στο συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο αφορά όλες τις πτυχές της διαδικασίας: την ομαδική εργασία εντός της ομάδας, την εκπλήρωση του πλάνου, δίνοντας στον πελάτη ένα χρήσιμο και κατάλληλο σχεδιαστικό αποτέλεσμα, την επικοινωνία με τον πελάτη, τη διαχείριση και παραγωγή σχεδιασμού. Εξίσου σημαντική είναι η αξιολόγηση του κατά πόσο η ομάδα έχει κατανοήσει και στοχαστεί σχετικά με τις ευκαιρίες, τις προκλήσεις και τους περιορισμούς του έργου στο ευρύτερο πλαίσιο της σύγχρονης αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης και πρακτικής. Η αξιολόγηση γίνεται με βάση το υλικό που υποβάλλουν οι φοιτητές, μέσω μιας δημόσιας παρουσίασης (public presentation), μέσω μιας αναστοχαστικής ανασκόπησης (reflective review) και με βάση την ανατροφοδότηση που υποβάλλεται από τον πελάτη και τον μέντορα.

Διάγραμμα 2: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία, αρχές και μαθησιακά αποτελέσματα Live projects, SSOA.

Η δημόσια παρουσίαση επικεντρώνεται στα αποτελέσματα του κάθε έργου, συνοψίζοντας τη διαδικασία και δίνει την ευκαιρία στους φοιτητές να επιδείξουν τη συνάφεια και την ποιότητα των σχεδιαστικών αποτελεσμάτων τους, μέσω σχεδίων, μοντέλων και διαφανειών. Είναι ανοιχτή προς το Πανεπιστήμιο και τους πελάτες, ενώ στο τέλος κάθε παρουσίασης υπάρχει χρόνος για ερωτήσεις, συζήτηση και ανατροφοδότηση. Η δημόσια παρουσίαση αξιολογείται με βάση την προετοιμασία, τη σαφήνεια και τη συνοπτικότητα, τον

επαγγελματισμό και τη σχεδιαστική ποιότητα του υλικού που παρουσιάζεται. Η αναστοχαστική ανασκόπηση (reflective review) αποτελεί μια ευκαιρία για προβληματισμό, κατά την οποία συζητούνται λεπτομερώς οι διαδικασίες και το ευρύτερο πλαίσιο του κάθε έργου, η επιτυχία του και πιθανοί τρόποι βελτίωσης. Πραγματοποιείται μετά τη δημόσια παρουσίαση της ομάδας σε μια λεπτομερή συζήτηση στρογγυλής τραπέζης, με την παρουσία της ομάδας, του μέντορα και ενός επιπλέον κριτή. Κατά την ανασκόπηση αυτή, η αξιολόγηση γίνεται με βάση την αποτελεσματικότητα της σχέσης της ομάδας με τον πελάτη, με βάση την καταλληλότητα και τη δημιουργικότητα κάθε συμμετοχικής δραστηριότητας, την αποτελεσματικότητα της οργάνωσης, της επικοινωνίας και παραγωγής της ομάδας, την ποιότητα σχεδίασης, την εστίαση, τη χρησιμότητα και τον επαγγελματισμό των αποτελεσμάτων, και τέλος με βάση τον αναστοχασμό της ομάδας σχετικά με τις προκλήσεις, τους περιορισμούς και τις διαδικασίες του έργου και την ευρύτερη επίδρασή του στην αρχιτεκτονική πρακτική και εκπαίδευση.

2.3.3.2 Hands-on Bristol, Σχολή Αρχιτεκτονικής Μπρίστολ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αγγλίας (Bristol School of Architecture, University of the West of England-UWE)

Το Hands-on-Bristol είναι μια συνεργασία μεταξύ της Σχολής Αρχιτεκτονικής του Μπρίστολ του Πανεπιστημίου της Δυτικής Αγγλίας και της κοινότητας του Μπρίστολ, όπου μέσω των «live projects» γίνεται ανταλλαγή μεταξύ εκπαιδευτικών προγραμμάτων, έρευνας και τοπικών κοινοτήτων, με στόχο την ανάπτυξη βέλτιστων πρωτοβουλιών που αναλαμβάνονται από φοιτητές και το προσωπικό του Πανεπιστημίου. Το Hands-on-Bristol διερευνά τη σχέση μεταξύ εκπαίδευσης και πρακτικής, τα ίδια τα «live projects» ως σημεία έρευνας και τη σχέση μεταξύ της ακαδημαϊκής και της ευρύτερης κοινότητας. Για τη συλλογή πληροφοριών, χρησιμοποιήθηκε η ιστοσελίδα του έργου Hands-on-Bristol (<http://www.hands-on-bristol.co.uk/>) και ο Οδηγός καλής πρακτικής για τα Live Projects (Live projects: A guide to good practice Live Project Handbook Contents) ο οποίος εκδόθηκε από τους Joe Gibbs, Louis Rice και Rachel Sara το 2020.

Μαθησιακά αποτελέσματα

Στόχος είναι η ανάπτυξη μιας κρίσιμης τοποθέτησης στους φοιτητές που να γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης και πρακτικής, αφού μέσα από τα «live projects» οι φοιτητές αναπτύσσουν την κριτική σκέψη και μαθαίνουν να προβληματίζονται για το ρόλο τους ως μελλοντικοί αρχιτέκτονες στην ευρύτερη κοινωνία, αναπτύσσοντας βαθιά επίγνωση της ανάγκης του επαγγελματισμού ως μια βασική ικανότητα και της κοινωνικής και ηθικής ευθύνης τους. Η «ζωντανή» φύση των έργων, συμβάλλει στην ανάπτυξη δεξιοτήτων επικοινωνίας, διαπραγμάτευσης, διαχείρισης έργου, αντιμετώπισης έκτακτων θεμάτων,

διαχείρισης κόστους και συμμετοχικών διαδικασιών, δημιουργώντας ικανούς αποφοίτους με έγκυρη εμπειρία σε πραγματικά έργα.

Λειτουργία – Μεθοδολογία

Η ομάδα των φοιτητών καθορίζει ένα τρόπο επικοινωνίας, αλλά και τους ρόλους των μελών της μέσα σε αυτήν με βάση τις προσωπικότητες και τις ικανότητες τους. Μπορεί να υπάρχει ο συντονιστής (co-ordinator), ο τεχνικός (technical person), το άτομο για τη σύλληψη ιδέας (conceptual person) και το άτομο για την απεικόνιση (visual person). Από νωρίς γίνεται συνάντηση με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη και τον πελάτη για επισήμανση των αναγκών και προσδοκιών τους.

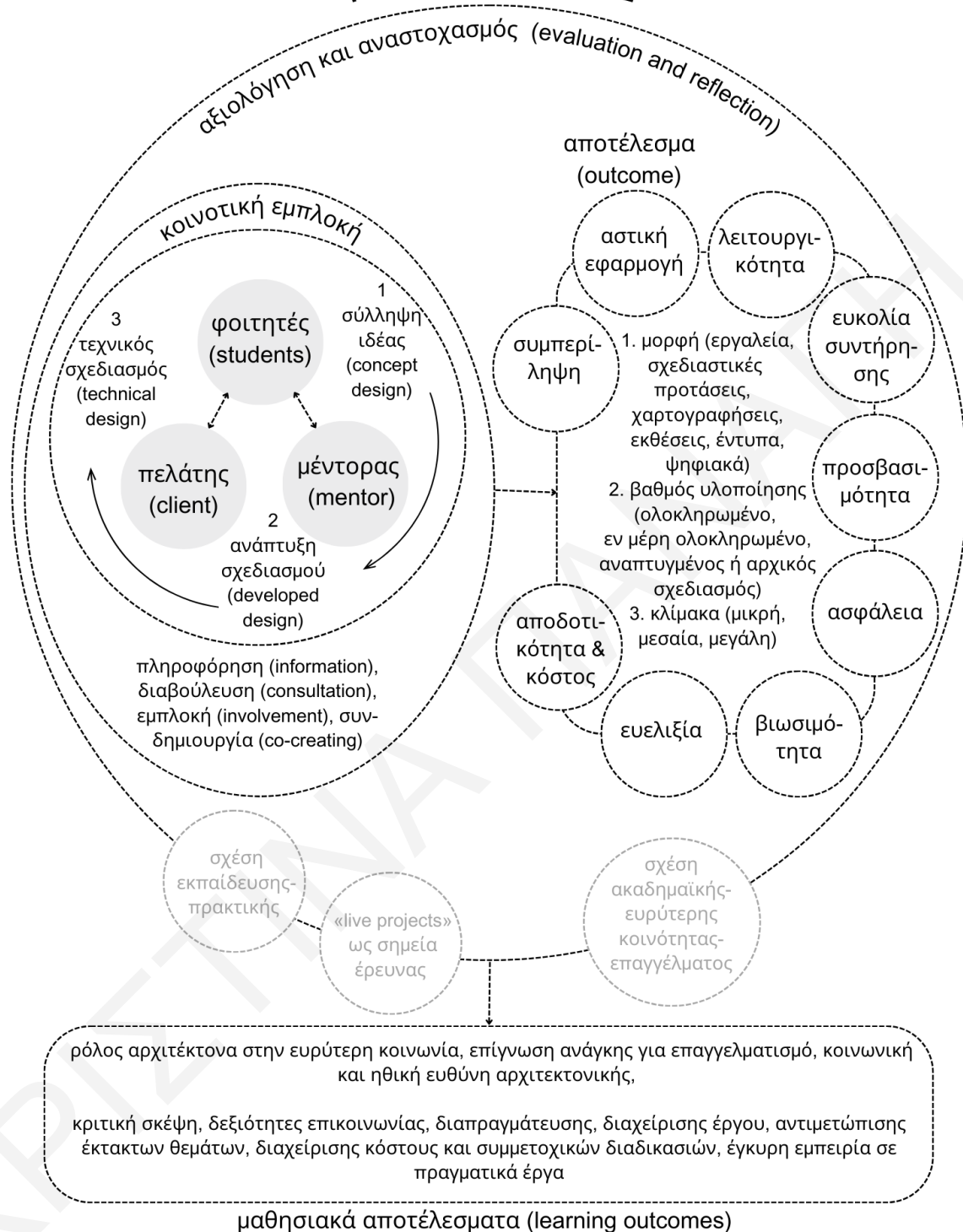
Η ομάδα φοιτητών καταγράφει τις απαιτήσεις του πελάτη (client) και των ενδιαφερόμενων μελών και αναπτύσσεται έτσι από κοινού ένα πλάνο (brief) στόχων, οραμάτων και επιθυμητών αποτελεσμάτων. Το πλάνο αναθεωρείται καθ' όλη τη διάρκεια του εργαστηρίου, σε τρεις φάσεις: στρατηγικό πλάνο (strategic brief) στην αρχική φάση σχεδιασμού και σύλληψης ιδέας (concept design phase), το οποίο καθορίζει τους στόχους, τις φιλοδοξίες των πελατών και την αρχική ιδέα, λειτουργικό πλάνο (functional brief) στη φάση ανάπτυξης του σχεδιασμού (developed design phase) που αναφέρει με πιο μετρήσιμους όρους τι χρειάζεται και τεχνικό πλάνο (technical brief) στη φάση τεχνικού σχεδιασμού (technical design phase) το οποίο αφορά πιο λεπτομερείς απαιτήσεις.

Το επίπεδο εμπλοκής της κοινότητας σε συνδυασμό με την κλίμακα (scale) του έργου (μικρή, μεσαία, μεγάλη κλίμακα), επηρεάζουν το επίπεδο ολοκλήρωσης (stage of completed-ness) του έργου (ολοκληρωμένο, εν μέρη ολοκληρωμένο, αναπτυγμένος σχεδιασμός, αρχικός σχεδιασμός). Τα αποτελέσματα (outcomes) μπορεί να είναι σε διάφορες μορφές ανάλογα με το κάθε έργο, όπως προτάσεις εργαλείων, σχεδιαστικές προτάσεις, μικρής κλίμακας κατασκευές ή παρεμβάσεις, εκθέσεις ή χαρτογραφήσεις σε έντυπη ή ψηφιακή μορφή (π.χ. διαδραστικές εφαρμογές).

Κοινωνική εμπλοκή

Ανάλογα με το κάθε έργο, βρίσκεται η κατάλληλη ισορροπία κοινωνικής εμπλοκής που κυμαίνεται από την πληροφόρηση (information), στη διαβούλευση (consultation), την εμπλοκή (involvement) και τη συν-δημιουργία (co-creating). Κάποια παραδείγματα κοινωνικής εμπλοκής είναι οι ομάδες εστίασης (focus groups) που χρησιμοποιούνται για να συγκεντρώσουν απόψεις, ιδέες, και πεποιθήσεις, οι διαβουλεύσεις (consultations) όπου γίνεται γρήγορα και εύκολα συλλογή δεδομένων μέσω απλών και σύντομων ερωτήσεων και τα εργαστήρια (workshops) τα οποία μπορεί να έχουν ποικίλες μορφές και αποτελούν ένα πολύ καλό τρόπο εμπλοκής των συμμετεχόντων.

Hands-on Bristol - UWE

Διάγραμμα 3: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία, αρχές και μαθησιακά αποτελέσματα Hands on Bristol project, UWE.

Αρχές

Τα αποτελέσματα λαμβάνουν υπόψη τη λειτουργικότητα (functionality), τη διαχείριση της συμπερίληψης (inclusiveness) ειδικά σε ότι αφορά άτομα που συχνά δεν εκπροσωπούνται (άτομα με χαμηλό εισόδημα, ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ κ.ά.), την αποδοτικότητα σε συνδυασμό με το κόστος (efficiency), την ευελιξία (flexibility), τη βιωσιμότητα (sustainability), την αστική

εφαρμογή (urban fit), θέματα ασφάλειας (safety and security), την προσβασιμότητα (accessibility) και την ευκολία συντήρησης (maintenance).

Αξιολόγηση και αναστοχασμός

Η αξιολόγηση των «live projects» αποτελεί μέρος ευρύτερης έρευνας που πραγματοποιείται στο συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο και βασίζεται σε τρεις άξονες. Ο πρώτος αφορά τη σχέση εκπαίδευσης και πρακτικής και αξιολογεί κατά πόσο τα «live projects» αποτελούν τον τρόπο γεφύρωσης του χάσματος μεταξύ εκπαίδευσης και πρακτικής δημιουργώντας έναν πραγματικά επαγγελματία πτυχιούχο με επίγνωση της κοινωνικής και ηθικής ευθύνης του. Ο δεύτερος αφορά τα ίδια τα «live projects» ως σημεία έρευνας και διερευνά το πώς και ποια γνώση παράγεται μέσα από αυτά, πώς χρησιμοποιούν δημιουργικές πρακτικές για να δημιουργήσουν γνώση που βασίζεται στον τόπο, πώς διευκολύνουν την περιβαλλοντική και κοινωνική αλλαγή σε κοινότητες/οργανισμούς, ποιες μορφές γνώσης που βασίζεται στον τόπο παράγονται και ποιος εμπλέκεται (και ποιος αποκλείεται) στη διαδικασία δημιουργίας γνώσης. Τέλος ο τρίτος άξονας αφορά τη σχέση μεταξύ της ακαδημαϊκής και της ευρύτερης κοινότητας και επαγγέλματος και τον αντίκτυπο που έχει στην παραγωγή γνώσης.

2.3.3.3 NTNU Live Studio, Σχολή Αρχιτεκτονικής και Καλών Τεχνών, Πανεπιστήμιο Επιστημών και Τεχνολογίας της Νορβηγίας (Faculty of Architecture and Fine Art, Norwegian University of Science and Technology)

Το Πανεπιστήμιο Επιστημών και Τεχνολογίας της Νορβηγίας ξεκίνησε να ασχολείται από το 2004 με τα «live projects» ως μέρος της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης. Έχει αναπτύξει ένα διπλό μοντέλο στούντιο όπου το ακαδημαϊκό προσωπικό συνεργάζεται με τους φοιτητές μέσω του Studio:beta, ώστε το NTNU Live Studio να εξισορροπεί την ανεξαρτησία και τον ενθουσιασμό των φοιτητών, τον απαραίτητο επαγγελματισμό για τα παραγόμενα έργα και την ταυτόχρονη επίβλεψη από τους μέντορες (mentors or facilitators) για την εξασφάλιση ακαδημαϊκών οφελών προς τους φοιτητές. Για τη συλλογή πληροφοριών, χρησιμοποιήθηκε ο Οδηγός για το NTNU Live Studio (NTNU Live Studio: Handbook 1 edition/draft) ο οποίος εμπνεύστηκε από τον Οδηγό για τα Live Projects του Πανεπιστημίου του Σέφιλντ και ετοιμάστηκε το 2015 από τους φοιτητές Anders Gunleiksrud, Sebastian Østlie, John Haddal Mork και Kristin Solhaug Næss και το ακαδημαϊκό προσωπικό Steffen Wellinger, Elena Achirovaic, Hans Narve Skotte και Fredrik Pettersson, ενώ για τα γραφιστικά εργάστηκε η Sunniva Huus Nordbø.

Μαθησιακά αποτελέσματα

Μέσω του NTNU Live Studio δίνεται η ευκαιρία στους φοιτητές να ανταπεξέλθουν σε διάφορους ρόλους ηγεσίας, διαχείρισης έργου, διαχείρισης κατασκευής, υπεύθυνου

σχεδιασμού και άλλους και να κατανοήσουν την κοινωνική ευθύνη που έχουν μέσα από το ρόλο τους ως μελλοντικοί αρχιτέκτονες. Οι φοιτητές, θα κληθούν να προβληματιστούν για τη σημασία της ίδιας της αρχιτεκτονικής, αναπτύσσοντας την κριτική τους σκέψη και αναγνωρίζοντας τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές της βιώσιμης αρχιτεκτονικής.

Τους δίνεται επίσης η ευκαιρία να αναπτύξουν νέες δεξιότητες μέσω της πρακτικής εμπειρίας τους και της εμπλοκής τους σε νέες προκλήσεις, όπως σχεδιαστικές δεξιότητες και ικανότητες διαχείρισης παράλληλα με την αίσθηση υπευθυνότητας και ιδιοκτησίας για το παραγόμενο έργο τους. Η ομαδική εργασία μεταξύ φοιτητών, ενθαρρύνει την ανάπτυξη ικανοτήτων συνεργασίας και επικοινωνίας στο πλαίσιο μιας ομάδας, ενώ η ανταλλαγή απόψεων με τους διάφορους εμπλεκόμενους (πελάτες, τοπικές αρχές, χρήστες) βοηθά τους φοιτητές να αναπτύξουν επιχειρήματα και ικανότητες διαπραγμάτευσης για την υποστήριξη της πρότασής τους. Τέλος, η ανάγκη για επικοινωνία του έργου τους σε διάφορες ομάδες (άλλοι φοιτητές, πελάτες, άτομα εκτός αρχιτεκτονικής), τους βοηθά να αναπτύξουν ικανότητες απεικόνισης και προφορικής επικοινωνίας.

Λειτουργία - Μεθοδολογία

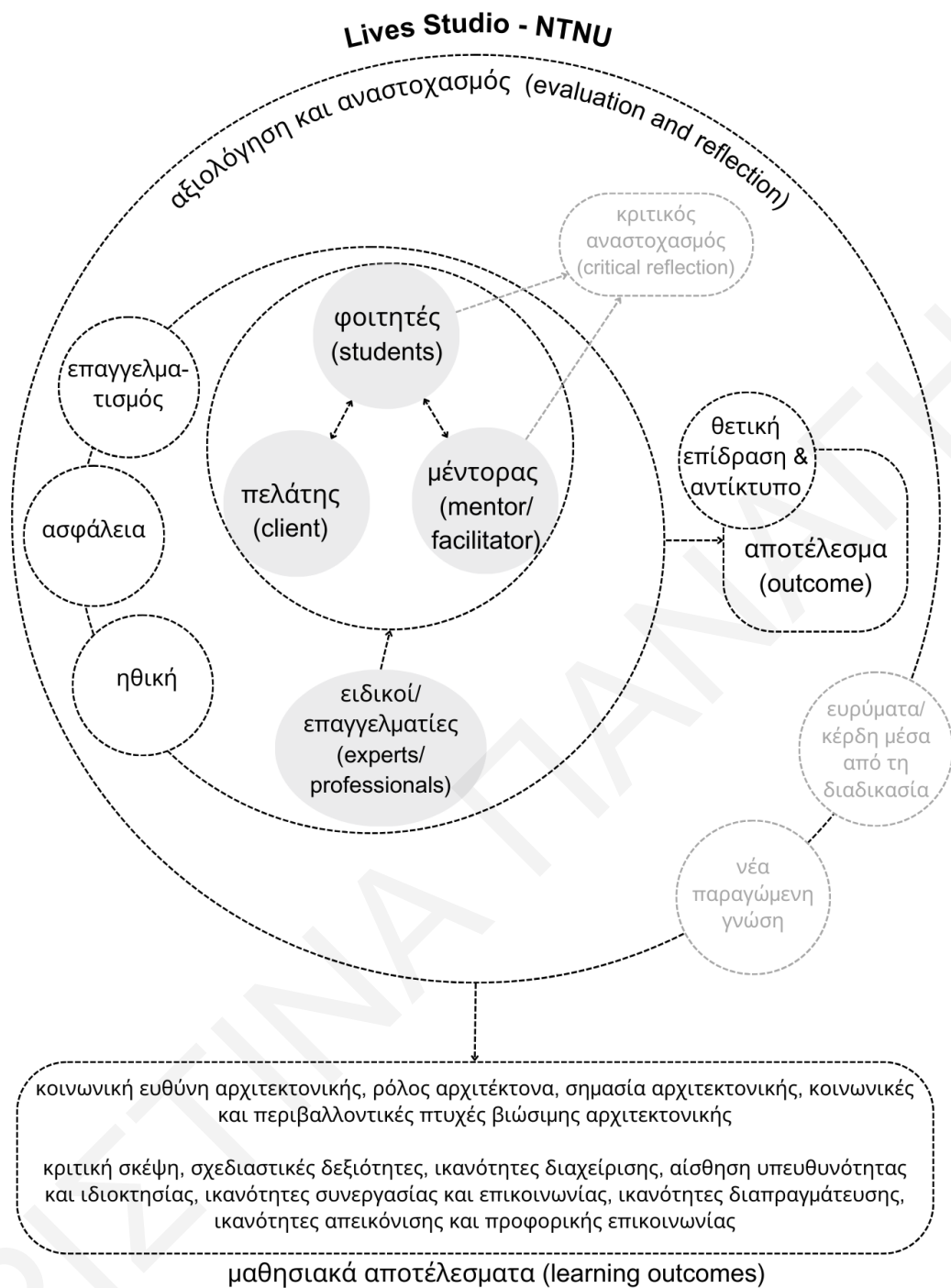
Η ομάδα των NTNU Live Studios απαρτίζεται από τρία κύρια μέρη: τους φοιτητές (students), τους πελάτες (clients) και τους μέντορες (mentors/ facilitators). Οι φοιτητές έχουν την πλήρη ευθύνη για το έργο και επικοινωνούν και συνεργάζονται απευθείας με τους πελάτες, άτομα δηλαδή εκτός του Πανεπιστημίου. Οι μέντορες είναι άτομα εντός του Πανεπιστημίου που μπορεί να ενδιαφέρονται ή να επικεντρώνουν την έρευνά τους στα «live studios» και έχουν ένα υποστηρικτικό ρόλο. Κάποιες φορές, ανάλογα με το έργο, απαιτείται υποστήριξη από άτομα πέραν της ακαδημαϊκής κοινότητας (π.χ. πολιτικός μηχανικός, υπεύθυνος πυροπροστασίας κ.ά).

Αρχές

Βασική αρχή είναι η υιοθέτηση μιας ηθικής προσέγγισης και επαγγελματισμού σε όλα τα στάδια της διαδικασίας και όταν προτείνονται λύσεις, ώστε να υπάρχει πάντα προβληματισμός για τον αντίκτυπο και τη θετική επίδραση των παραγόμενων έργων. Δίνεται επίσης σημασία σε θέματα ασφάλειας, κυρίως κατά την κατασκευή.

Αξιολόγηση και αναστοχασμός

Στο τέλος του στούντιο (ή την επόμενη ακαδημαϊκή περίοδο) γίνεται ένας κριτικός αναστοχασμός, σαν μια άτυπη συζήτηση μεταξύ των ομάδων φοιτητών και μεντόρων, όπου συζητείται η όλη διαδικασία, οι ανακαλύψεις των φοιτητών και η νέα γνώση που κερδήθηκε ή δημιουργήθηκε.

Διάγραμμα 4: Τρόπος λειτουργίας, μεθοδολογία, αρχές και μαθησιακά αποτελέσματα Live Studio, NTNU.

2.4 Κύρια συμπεράσματα από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση

Είναι σαφές από την πιο πάνω βιβλιογραφική ανασκόπηση ότι οι διαφορετικές τρέχουσες συνθήκες και προκλήσεις για τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη καθιστούν το σχεδιασμό της πόλης και των στοιχείων της ως μια πολυδιάστατη διαδικασία που απαιτεί την υιοθέτηση νέων πρακτικών και ρόλων και την αναζήτηση νέων δομών αστικού σχεδιασμού και διακυβέρνησης σε ακαδημαϊκό και επαγγελματικό επίπεδο. Η εξέταση καινοτόμων σχεδιαστικών λύσεων είναι μεγίστης σημασίας και φέρνει στο επίκεντρο θέματα

περιβαλλοντικής και κοινωνικής βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας των πόλεων και των δημόσιων χώρων, παράλληλα με την καλλιέργεια της αίσθησης του «ανήκειν». Η κατανόηση της πολυμορφίας των στοιχείων της πόλης ως τόποι ενδιαφέροντος διαφόρων κοινωνικών και άλλων ομάδων ενισχύει την ανάγκη αντιμετώπισής τους συλλογικά, μέσω μιας πολυδιάστατης, ολοκληρωμένης και διεπιστημονικής προσέγγισης, η οποία υπερβαίνει τα όρια των διαφόρων επιστημονικών κλάδων, παράγοντας νέα γνώση (Maturana et al., 2021) και ενθαρρύνοντας τη συνεργατική εμπλοκή πολλαπλών και ποικίλων ενδιαφερόμενων μερών μέσω της συν-δημιουργίας (co-creation) και συν-διακυβέρνησης (co-governance). Κατ' επέκταση, διάφορες καινοτόμες οργανωμένες και άτυπες προσεγγίσεις και πρωτοβουλίες έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια, σε σχέση με τη συμμετοχή και τη συν-δημιουργία στη διαδικασία σχεδιασμού των πόλεων και των γειτονιών και την από κοινού ενασχόληση με τα αστικά κοινά, ενθαρρύνοντας την κοινοτική εμπλοκή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Οι συνεχείς αλλαγές στην αρχιτεκτονική πρακτική, φαίνεται να επηρεάζουν σε έντονο βαθμό τις τρέχουσες προσεγγίσεις στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση με έμφαση το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, το οποίο καλείται να «αναδιαμορφωθεί» (Τζώνης, 2014), μέσω «επανεξέτασης και αναθεώρησης των σύγχρονων εκπαιδευτικών εργαλείων, μεθόδων και πολιτικών σε όλα τα επίπεδα» (Charalambous & Kyriazis, 2018). Η ανάγκη για υιοθέτηση νέων ρόλων από τους σύγχρονους και μελλοντικούς αρχιτέκτονες, ώστε να είναι ικανοί να ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις σύγχρονες προκλήσεις, προάγοντας κοινωνικά βιώσιμες και ανθεκτικές πόλεις, φέρνει τη συζήτηση για την ένταξη του στούντιο στον πραγματικό κόσμο στο επίκεντρο, παράλληλα με την ανάγκη για μια διεπιστημονική προσέγγιση και κοινοτική εμπλοκή στην αρχιτεκτονική εκπαίδευση. Διάφορες παιδαγωγικές προσεγγίσεις στην αρχιτεκτονική όπως ο κοινοτικός σχεδιασμός (community design), τα «live projects» και τα «design to build projects», βασισμένες στην κοινοτική εμπλοκή (community-engaged approach), την μάθηση σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια (situated learning) και τη διεπιστημονική γνώση (transdisciplinary knowledge) βρίσκονται σήμερα στο επίκεντρο των συζητήσεων για την αρχιτεκτονική εκπαίδευση, προτείνοντας την ένταξη του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού στον πραγματικό κόσμο μέσα σ' ένα πλαίσιο συν-δημιουργίας.

Παρά την έντονη εμφάνιση και απασχόληση της ακαδημαϊκής κοινότητας με τέτοιες παιδαγωγικές προσεγγίσεις, η ανάγκη για την πλαισίωση, δοκιμή και αμφισβήτηση τους είναι μεγάλη (Morrow, 2014), ειδικότερα στην περίπτωση της νοτιοανατολικής μεσογείου. Οι μελέτες περίπτωσης που αναλύθηκαν και αφορούν τα Live Projects της Σχολής Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Σέφιλντ, το Hands-on Bristol στη Σχολή Αρχιτεκτονικής Μπρίστολ στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αγγλίας και το NTNU Live Studio της Σχολής

Αρχιτεκτονικής και Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Επιστημών και Τεχνολογίας της Νορβηγίας, αναδεικνύουν μια κοινή προσπάθεια αξιολόγησης και αναστοχασμού σχετικά με τη διαδικασία και τα αποτελέσματα των «live projects», αλλά ταυτόχρονα φανερώνουν την έλλειψη συστηματοποίησης της έρευνας σχετικά με τη μεθοδολογία τους και την ανάπτυξη ενός πλαισίου για την αξιολόγησή τους και αξιολόγηση του αντικτύπου τους.

Και στις τρεις περιπτώσεις που αναλύθηκαν, το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού γίνεται σημείο αφετηρίας της έρευνας ή αξιολόγησης για την ίδια την παιδαγωγική προσέγγιση, με τη συμμετοχή των φοιτητών και ακαδημαϊκών (μέντορες) στην περίπτωση της Νορβηγίας και του Σέφιλντ και τη συμβολή εξωτερικών ενδιαφερόμενων μερών (πελάτες), στο Σέφιλντ. Είναι σαφές ότι το στούντιο έχει τη δυνατότητα να αποτελέσει σημείο παράλληλης έρευνας και διδασκαλίας, με στόχο τη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου και στέρεης γνώσης για μια τέτοια παιδαγωγική προσέγγιση, που να μπορεί να οδηγήσει μακροπρόθεσμα σε σχεδιασμό βάση τεκμηρίωσης (evidence-based design). Μέσω της εμπλοκής της κοινότητας στη συν-δημιουργία γνώσης και της συμβολής ενδιαφερόμενων μερών πέραν της ακαδημαϊκής κοινότητας, το στούντιο βρίσκεται στο επίκεντρο της γεφύρωσης του ακαδημαϊκού κόσμου (έρευνας, διδασκαλίας) με την κοινωνία, ενθαρρύνοντας τη δημιουργία μιας «αμφίδρομης συνεργασίας μεταξύ πολιτών, αρχιτεκτόνων, φοιτητών και ακαδημαϊκών για τη συν-δημιουργία νέας γνώσης και την επίτευξη σημαντικών θετικών αλλαγών» (Sara και Jones, 2018). Κατ' επέκταση, αναγνωρίζονται ευκαιρίες αναστοχασμού και αυτοκριτικής, κομβικές για την ίδια την αρχιτεκτονική εκπαίδευση, ως μια μορφή συμμετοχικής έρευνας δράσης που συμβαίνει μέσα στην ίδια τη διδασκαλία μέσα από τις συμμετοχικές δραστηριότητες (Natarajan και Short, 2023).

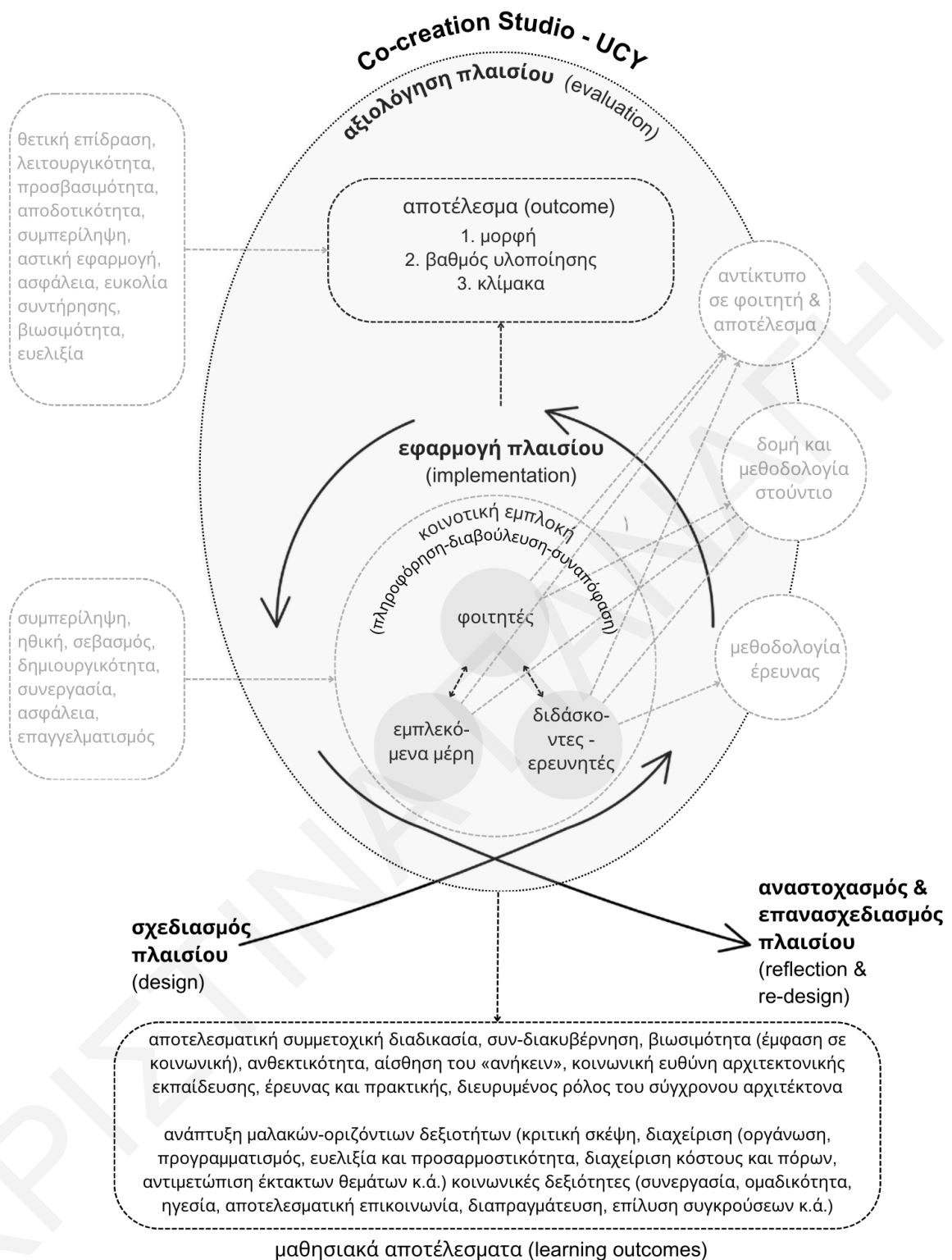
Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο την συμβολή στην προπτυχιακή εκπαίδευση του μελλοντικού αρχιτέκτονα, διερευνώντας το πώς το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μπορεί να προωθή τη συν-δημιουργία και συν-διακυβέρνηση, στοχεύοντας στην παραγωγή βιώσιμων και ανθεκτικών πόλεων, μέσω της ενδυνάμωσης της αίσθησης του «ανήκειν». Για αυτή τη διερεύνηση, εξετάζονται τα πιο κάτω ερευνητικά ερωτήματα:

1. Πώς οι αρχές και το πλαίσιο της αποτελεσματικής συμμετοχικής διαδικασίας και η μεθοδολογία των αστικών εργαστηρίων πειραματισμού και συν-δημιουργίας (Urban Living Labs, ULLs) μπορούν να τροφοδοτήσουν τη δομή του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού με τρόπο που ο μελλοντικός αρχιτέκτονας να εκπαιδεύεται ώστε να σκέφτεται και να σχεδιάζει σ' ένα συμμετοχικό πλαίσιο;
2. Ποια τα οφέλη, οι περιορισμοί και οι ευκαιρίες μιας παιδαγωγικής προσέγγισης που βασίζεται στην κοινοτική εμπλοκή και στη διεπιστημονικότητα μέσω της συν-

δημιουργίας και στη μάθηση σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια μέσω της κατασκευής, στο κυπριακό πλαίσιο;

3. Πώς το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μπορεί μέσω συμμετοχικής έρευνας δράσης και κοινοτικής εμπλοκής να γίνει σημείο συνάντησης της αρχιτεκτονικής έρευνας και παιδαγωγικής και της κοινωνίας, οδηγώντας στη συνεχή συμπαραγωγή νέας γνώσης και μακροπρόθεσμα σε σχεδιασμό βάση τεκμηρίωσης, διερευνώντας ερωτήματα που αφορούν:
 - 3.1. τη δομή και μεθοδολογία του ίδιου του στούντιο ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης και ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής;
 - 3.2. τον αντίκτυπο μιας τέτοιας παιδαγωγικής προσέγγισης στον ίδιο το φοιτητή και στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα και κατ' επέκταση στην αστική ανάπτυξη;
 - 3.3. τη μεθοδολογία της ίδιας της συμμετοχικής έρευνας δράσης;

Για τη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων, το θεωρητικό πλαίσιο που υιοθετείται ως αποτέλεσμα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης βασίζεται στην αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία ως βασική προϋπόθεση και στην κατανόηση του τρόπου λειτουργίας, της μεθοδολογίας και των αρχών που διέπουν τα αστικά εργαστήρια πειραματισμού και συν-δημιουργίας (Urban Living Labs, ULLs). Με βάση την ανασκόπηση διαφόρων ορισμών και προσεγγίσεων έχουν εντοπιστεί τα χαρακτηριστικά της αποτελεσματικής συμμετοχικής διαδικασίας που καθορίζουν το θεωρητικό πλαίσιο και αφορούν κυρίως τη διαδικασία συν-δημιουργίας και το αποτέλεσμα της, θέματα συμπερίληψης και διαφάνειας, την αίσθηση ιδιοκτησίας, τη διάρκεια και τα επίπεδα συμμετοχής, τη δέσμευση και τους λόγους συμμετοχής (Πίνακας 1). Τα χαρακτηριστικά αυτά συσχετίζονται με ποικίλους τρόπους, άμεσα ή έμμεσα, με τις μεθόδους συμμετοχής, υπογραμμίζοντας τη σημασία επιλογής κατάλληλης μεθόδου ανά περίπτωση με βάση τον επιδιωκόμενο στόχο. Οι μέθοδοι συμμετοχής ομαδοποιούνται με βάση το επίπεδο συμμετοχής, τη διαδικασία και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, ανά στάδιο ή φάση της συμμετοχικής διαδικασίας, τη διάκρισή τους σε επίσημες ή ανεπίσημες, φυσικές ή διαδικτυακές μεθόδους (Πίνακας 2). Όπως φαίνεται από την ανάλυση των αστικών εργαστηρίων ULLs ως καινοτόμες μορφές διακυβέρνησης που αναπτύσσονται και δοκιμάζονται στις πόλεις, το επίπεδο εμπλοκής των χρηστών (πληροφόρηση, διαβούλευση, συν-απόφαση) στις διάφορες φάσεις της διαδικασίας είναι κριτικής σημασίας για τη μετασχηματιστική δυναμική τους και τη δυνατότητά τους να αποτελούν μέρος της ευρύτερης αστικής διακυβέρνησης. Εξίσου σημαντικά είναι χαρακτηριστικά όπως η γεωγραφική ενσωμάτωση, ο πειραματικός και μαθησιακός χαρακτήρας, η αξιολόγηση των δράσεων και επιπτώσεων, η ηγεσία και ιδιοκτησία (Haufe et al., 2018) (Πίνακας 3).

Διάγραμμα 5: Προτεινόμενο θεωρητικό μοντέλο της παιδαγωγικής προσέγγισης για το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού.

Με βάση την κυκλική μεθοδολογία σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης των αστικών εργαστηρίων ULLs (Menny et al., 2018), καθώς και τον επαναλαμβανόμενο κύκλο σχεδιασμού, δράσης, παρατήρησης και αναστοχασμού που συμβαίνει κατά την έρευνα δράσης (Kemmis και McTaggart, 1990), η προτεινόμενη παιδαγωγική προσέγγιση για το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (Διάγραμμα 5) ακολουθεί μια κυκλική,

επαναλαμβανόμενη διαδικασία βελτίωσης και αλλαγής. Βασιζόμενη στις εμπειρικές μελέτες περίπτωσης που αναλύθηκαν, η παιδαγωγική προσέγγιση έχει ως πρωταγωνιστές τους φοιτητές, τους διδάσκοντες-ερευνητές και τα ενδιαφερόμενα μέρη εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας (πολίτες, χρήστες, τοπικές αρχές, επαγγελματίες κ.ά.). Η σχέση φοιτητών και εμπλεκόμενων μερών καθορίζεται από το βαθμό κοινοτικής εμπλοκής και συμμετοχής, μέσω της επιλογής μεθόδων και εργαλείων συμμετοχής στις διάφορες φάσεις. Η σύμπραξη αυτή βασίζεται στην κοινοτική εμπλοκή και διέπεται από αρχές όπως η συμπερίληψη, η ηθική, ο σεβασμός, η δημιουργικότητα, η συνεργασία, η ασφάλεια και ο επαγγελματισμός. Στόχος της είναι η παραγωγή ενός αποτελέσματος που μπορεί να έχει διάφορες μορφές (εργαλεία, σχεδιαστικές προτάσεις, χαρτογραφήσεις, εκθέσεις, ιστοσελίδες, μοντέλα, εικόνες κ.ά.), κλίμακα (μικρή, μεσαία, μεγάλη, κτίρια, τοπικά, περιφερειακά, εθνικά, διεθνή έργα κ.ά.) και βαθμό υλοποίησης (οράματα, εργαλειοθήκες, πλαίσια, κατασκευές, ολοκληρωμένος, εν μέρη ολοκληρωμένος, αναπτυσσόμενος ή αρχικός σχεδιασμός κ.ά.), θα έχει θετική επίδραση και αντίκτυπο στα ενδιαφερόμενα μέρη και την ευρύτερη κοινότητα και θα χαρακτηρίζεται ανάλογα με την περίπτωση από αρχές και χαρακτηριστικά όπως λειτουργικότητα, προσβασιμότητα, ευκολία συντήρησης, ασφάλεια, βιωσιμότητα, ευελιξία, αποδοτικότητα, συμπερίληψη και αστική εφαρμογή.

Όσον αφορά την έρευνα και τη συν-δημιουργία νέας γνώσης σχετικά με την ίδια την παιδαγωγική προσέγγιση, στόχος είναι η διερεύνηση γύρω από τρεις άξονες: 1. το στούντιο ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης και ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής, 2. τον αντίκτυπο της παιδαγωγικής προσέγγισης στους φοιτητές και στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα και 3. τη συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία. Οι φοιτητές, οι διδάσκοντες-ερευνητές και τα ενδιαφερόμενα μέρη εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας θα συμμετέχουν στη διαδικασία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργία γνώσης με διάφορα εργαλεία, σε διάφορες φάσεις της διαδικασίας.

Απώτερος στόχος, μέσα από την παιδαγωγική αυτή προσέγγιση και με βάση τις εμπειρικές μελέτες περίπτωσης είναι η προώθηση μιας αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης, για την παραγωγή βιώσιμων και ανθεκτικών πόλεων, μέσω της ενδυνάμωσης της αίσθησης του «ανήκειν». Αυτό για να επιτευχθεί χρειάζεται οι μελλοντικοί αρχιτέκτονες, μέσα από το στούντιο να κατανοήσουν έννοιες όπως η αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία, η συν-διακυβέρνηση, η βιωσιμότητα (με έμφαση στην κοινωνική βιωσιμότητα) και ανθεκτικότητα, η αίσθηση του «ανήκειν», η κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής εκπαίδευσης, έρευνας και πρακτικής, και ο διευρυμένος ρόλος του σύγχρονου αρχιτέκτονα. Καλούνται επίσης να αναπτύξουν μαλακές-οριζόντιες δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένων των δεξιοτήτων κριτικής σκέψης, διαχείρισης (οργάνωση, προγραμματισμός, ευελιξία και προσαρμοστικότητα, διαχείριση κόστους και πόρων, αντιμετώπιση έκτακτων θεμάτων κ.ά.) και κοινωνικών δεξιοτήτων (συνεργασία,

ομαδικότητα, ηγεσία, αποτελεσματική επικοινωνία, διαπραγμάτευση, επίλυση συγκρούσεων κ.ά.), απαραίτητες για το σύγχρονο και μελλοντικό αρχιτέκτονα.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Παιδαγωγική συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης στην αρχιτεκτονική: Μεθοδολογία

Με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και το προτεινόμενο θεωρητικό μοντέλο της παιδαγωγικής προσέγγισης για το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (Διάγραμμα 5) διερευνώνται τα ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με το πώς το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού μπορεί να προωθή τη συν-δημιουργία και συν-διακυβέρνηση, στοχεύοντας στην παραγωγή βιώσιμων και ανθεκτικών πόλεων, μέσω της ενδυνάμωσης της αίσθησης του «ανήκειν».

Για τη διεξαγωγή της παρούσας έρευνας και την επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων, χρησιμοποιείται η συμμετοχική έρευνα δράσης - ΣΕΔ (participatory action research - PAR). Εξ ορισμού, η ΣΕΔ δεν περιορίζεται σε μια ανακάλυψη, αλλά περιλαμβάνει ένα στοιχείο δράσης που επιδιώκει να επιφέρει κάποια θετική αλλαγή και αποτελεί μια συμμετοχική διαδικασία (Walter, 2009). Ο συμμετοχικός χαρακτήρας της, δίνει τη δυνατότητα σε όλους τους εμπλεκόμενους (ερευνητές ή μη) να συμμετέχουν στην παραγωγή γνώσης και η κυκλική εξέλιξή της, μέσω διάφορων επαναληπτικών κύκλων σχεδιασμού, δράσης, παρατήρησης και αναστοχασμού που συνδέουν τη θεωρία με την πράξη, ενθαρρύνουν τη βελτίωση και την αλλαγή. Αρχικά εντοπίζεται το πρόβλημα ή το θέμα προς επίλυση ή εξέλιξη, έπειτα αναπτύσσεται ένα πλάνο δράσης, στη συνέχεια υλοποιείται και μέσω παρατήρησης αξιολογείται τόσο το ίδιο το πλάνο όσο και τα αποτελέσματα που επιφέρει. Η αξιολόγηση οδηγεί στην αναθεώρηση και βελτίωση του πλάνου δράσης και στην εκ νέου υλοποίηση και αξιολόγησή του. Η διαδικασία αυτή επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά μέχρι το επιθυμητό αποτέλεσμα ή λύση (Walter, 2009).

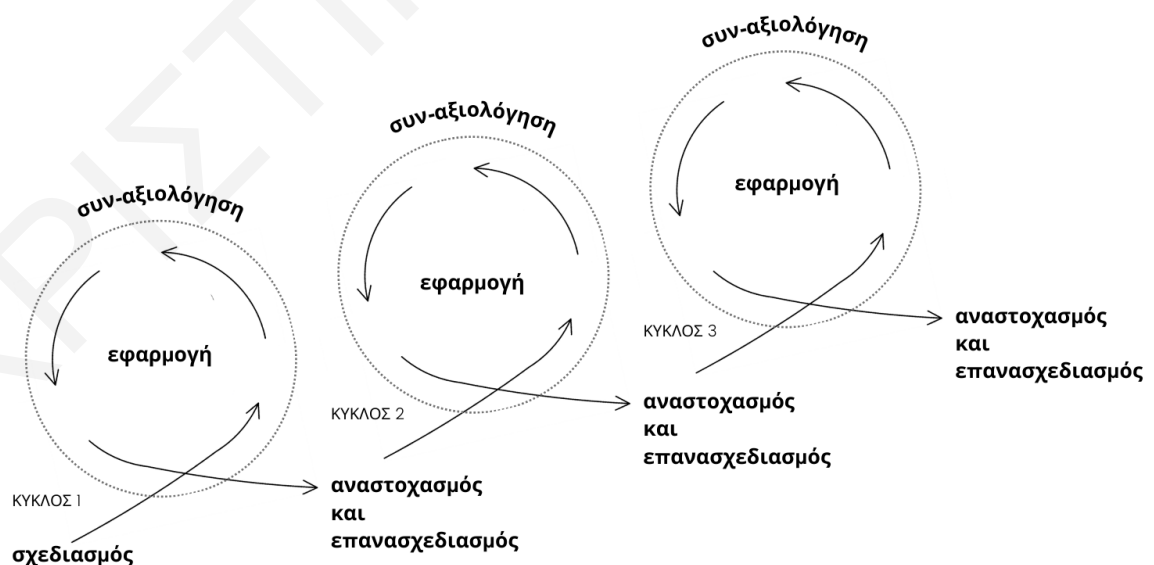
Η συγκεκριμένη μέθοδος έρευνας, επιλέγεται αφού ενσωματώνει αρχές των αστικών εργαστηρίων ULLs επιδιώκοντας τη συνεχή κυκλική εξέλιξη και βελτίωση, μέσω ενός συμμετοχικού πλαισίου που οδηγεί στη συν-δημιουργία γνώσης. Προϋποθέτει συμμετοχή και συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων για την παραγωγή γνώσης και επιλέγεται, ως μέσο για τη συνάντηση της αρχιτεκτονικής έρευνας, αρχιτεκτονικής παιδαγωγικής και κοινωνίας, λόγω του αναστοχαστικού της πλαισίου και της κυκλικής διαδικασίας βελτίωσης και αναθεώρησης που προσφέρει, συνδέοντας τα ευρήματα της έρευνας με την παιδαγωγική στην πράξη.

Η συμμετοχική έρευνα δράσης προτείνεται ως πλαίσιο για τη δόμηση συνεργατικών συμπράξεων μάθησης και για την παραγωγή εργαλείων παιδαγωγικής και αξιολόγησης που υποστηρίζουν «μετασχηματιστικές αξίες και μια ηθική μάθησης» (Pine and Urie, 2017),

καθώς οι διδάσκοντες - ερευνητές εμπλέκονται σε ένα είδος «αυτο-αναστοχαστικής διδασκαλίας» με στόχο τη βελτίωση και την αλλαγή (Tran, 2009). Η έρευνα δράσης θα πρέπει να είναι ικανή να λείει «ανεπιθύμητες αλήθειες» (Kemmis, 2006) κατευθυνόμενη από την επιθυμία για συνεχή βελτίωση (McTaggart, 1997). Η κυκλική και επαναλαμβανόμενη φύση της, όπως προτάθηκε από τους Kemmis και McTaggart (1990), μέσω του σχεδιασμού, της δράσης, της παρατήρησης και του αναστοχασμού, υπογραμμίζει την ανάγκη για ευελιξία και ανταπόκριση, αλλά και την ανάγκη για συλλογή τεκμηρίων και στοιχείων που να συμβάλλουν στην βελτίωση. Αποδεικτικά στοιχεία μπορεί να σημαίνει τήρηση αρχείων για το τι συμβαίνει ή συλλογή και ανάλυση αντιδράσεων ή εντυπώσεων, μέσω συνεντεύξεων, παρατήρησης, ηχογραφήσεων ή ημερολογίων αναστοχασμού (Kemmis, 1991; McTaggart, 1997).

3.1 Φάσεις και στάδια έρευνας

Η υλοποίηση της παρούσας έρευνας γίνεται σε τρεις διαδοχικές φάσεις-κύκλους διερεύνησης και έχει ως στόχο τη διαδοχική αλλαγή και βελτίωση ανά κύκλο: την πιλοτική έρευνα (2021) και την κυρίως έρευνα που υλοποιείται σε δύο φάσεις (2022 και 2023). Κάθε φάση-κύκλος βασίζεται στο θεωρητικό πλαίσιο και τη μεθοδολογία των Urban Living Labs (Bulkeley et al., 2019; Menny et al., 2018), καθώς και στον επαναλαμβανόμενο κύκλο έρευνας δράσης που προτάθηκε από τους Kemmis και McTaggart (1990) και αποτελείται από τέσσερα κύρια μέρη: το σχεδιασμό του πλαισίου (design), την υλοποίηση (implementation), τη συν-αξιολόγηση (co-evaluation), τον αναστοχασμό και επανασχεδιασμό (reflection and re-design) (Διάγραμμα 6).

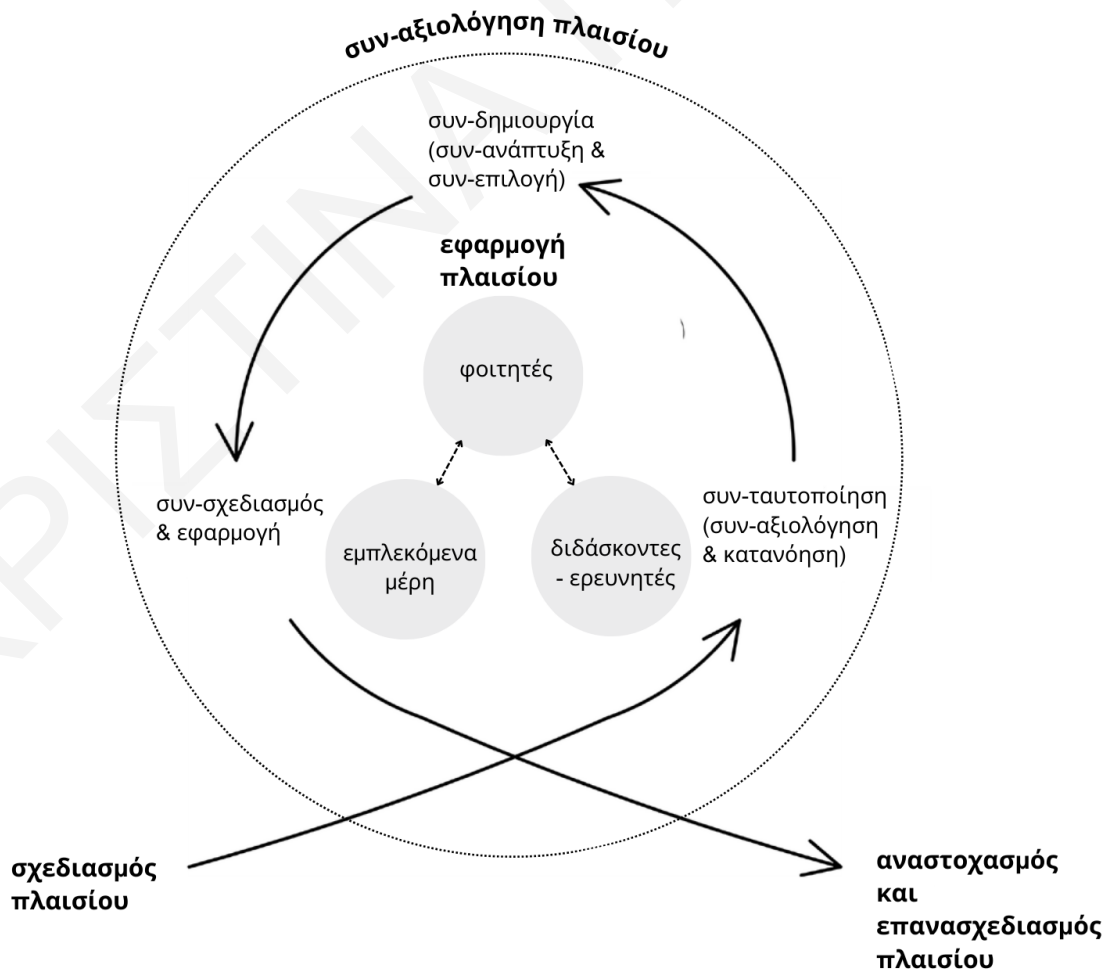

Διάγραμμα 6: Επαναλαμβανόμενοι κύκλοι βελτίωσης και αλλαγής.

Ο σχεδιασμός του συμμετοχικού πλαισίου περιλαμβάνει μια πρώτη αναγνώριση και ανάλυση χώρου (preliminary site analysis), την αναγνώριση και ταυτοποίηση των

ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders), επιτρέποντας όμως την ενσωμάτωση και άλλων στη συνέχεια, τον προσδιορισμό των εργαλείων συμμετοχικότητας (participation toolkit) και την ανάπτυξη ενός λεπτομερούς πλάνου (detailed schedule), ανάλογα με τις ανάγκες των ενδιαφερόμενων μερών και επιτρέποντας ευελιξία και προσαρμογή σε μετέπειτα στάδια. Ο,τιδήποτε συμβαίνει κατά την υλοποίηση του πλαισίου (Διάγραμμα 7) είναι ρευστό, μη γραμμικό και επιρρεπές σε αλλαγές, ακολουθώντας κατά κύριο λόγο μια μη γραμμική διαδικασία τριών σταδίων, χωρίς σαφή όρια:

1. στάδιο συν-ταυτοποίησης: συν-αξιολόγηση και κατανόηση (co-identification: co-assessing and understanding), όπου γίνεται εισαγωγή, συν-αξιολόγηση και κατανόηση της υφιστάμενης κατάστασης και ταυτοποίηση ζητημάτων ή αναγκών
2. στάδιο συν-δημιουργίας: συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή (co-creating: co-development and co-selection), όπου αναπτύσσονται πιθανές λύσεις και σενάρια, αξιολογούνται και επιλέγεται/ονται η/οι καλύτερη/ες
3. στάδιο συν-σχεδιασμού και εφαρμογής (co-design and implementing), όπου υλοποιείται/ούνται η/οι βέλτιστη/ες λύση/εις στην συμφωνηθείσα μορφή, κλίμακα και βαθμό υλοποίησης.

Διάγραμμα 7: Στάδια και φάσεις εντός κάθε κύκλου έρευνας.

Η συν-αξιολόγηση πραγματοποιείται ταυτόχρονα με την εφαρμογή και περιλαμβάνει την αξιολόγηση του πλαισίου γύρω από τρεις άξονες:

1. την αξιολόγηση της δομής και μεθοδολογίας του στούντιο
 - ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησης
 - ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής
2. την αξιολόγηση του αντικτύπου της παιδαγωγικής προσέγγισης
 - στον ίδιο το φοιτητή, αξιολογώντας την ανάπτυξη δεξιοτήτων και επίτευξη μαθησιακών αποτελεσμάτων, τα κίνητρα και την εμπειρία του, τη στάση του σε σχέση με το ρόλο του ως μελλοντικός επαγγελματίας
 - στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα
3. την αξιολόγηση της ίδιας της συμμετοχικής έρευνας δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης.

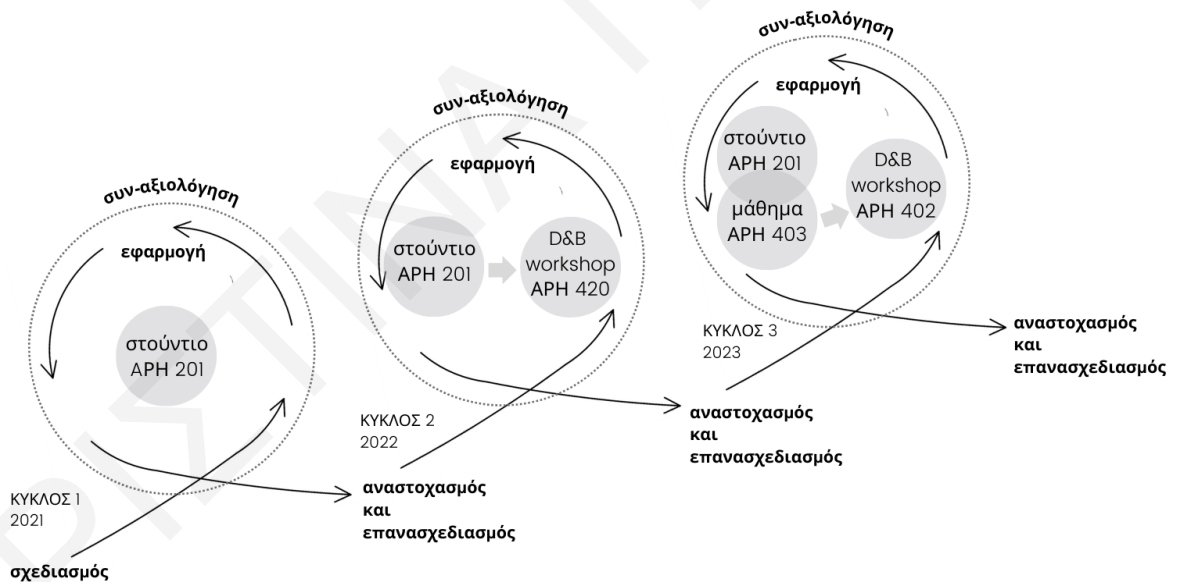
3.2 Δείγμα έρευνας, δομή και θεματολογία ανά φάση-κύκλο διερεύνησης

Η πρώτη φάση-κύκλος διερεύνησης (πιλοτική έρευνα) γίνεται στο πλαίσιο διεξαγωγής του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού 2^{ου} έτους του τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου (APH 201, Αρχιτεκτονική Σύνοψη IV) κατά το Εαρινό Εξάμηνο 2021 (Ιανουάριος 2021- Μάιος 2021). Το στούντιο γίνεται δύο φορές τη βδομάδα και σε αυτό, συμμετέχουν 28 δευτεροετείς φοιτητές αρχιτεκτονικής, χωρισμένοι σε 7 ομάδες. Διδάσκοντες είναι η Δρ. Νάτια Χαραλάμπους, αναπληρώτρια καθηγήτρια και ο Γιώργος Κυριαζής, ειδικός επιστήμονας διδασκαλίας. Λόγω της πανδημίας COVID-19 και των μέτρων καταπολέμησής της, το στούντιο σχεδιάζεται, υλοποιείται και αξιολογείται αποκλειστικά σε διαδικτυακή μορφή. Η θεματολογία του συγκεκριμένου στούντιο στηρίζεται στο σύγχρονο τρόπο κατοίκησης και σε έννοιες όπως η «συλλογική κατοίκηση», η «συγκατοίκηση» και το «μοίρασμα», σε μια περιοχή στην Παλλουριώτισσα Λευκωσίας, δίπλα από το ιδιωτικό Πανεπιστήμιο Frederick. Δίνεται έμφαση στο σύγχρονο ρυθμό ζωής φοιτητών στον αστικό χώρο μέσα από τη συνύπαρξη των προσωπικών τους χώρων κατοίκησης και στις δυνατότητες «μοιράσματος» (χώρου, δραστηριότητας, χρόνου) και συλλογικότητας με άλλους χρήστες. Ζητούμενο του στούντιο είναι η δημιουργία «μικρόκοσμων» κατοίκησης και συλλογικών χρήσεων εντός ενός συγκεκριμένου τεμαχίου, μέσα από μια σειρά συμμετοχικών εργαστηρίων με διάφορα ενδιαφερόμενα μέρη και χρήστες της συγκεκριμένης περιοχής.

Η κυρίως έρευνα υλοποιείται σε δύο φάσεις: στο πλαίσιο διεξαγωγής του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού 2^{ου} έτους του τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου (APH 201, Αρχιτεκτονική Σύνοψη IV) κατά το Εαρινό Εξάμηνο 2022 (Ιανουάριος 2022-

Μάιος 2022) και κατά το Εαρινό Εξάμηνο 2023 (Ιανουάριος 2023- Μάιος 2023). Και στις δύο περιπτώσεις το στούντιο γίνεται δύο φορές τη βδομάδα και διδάσκοντες είναι οι Δρ. Νάτια Χαραλάμπους, Γιώργος Κυριαζής και Χριστίνα Παναγή.

Το 2022 συμμετέχουν 30 δευτεροετείς φοιτητές χωρισμένοι σε 8 ομάδες, ενώ το στούντιο ακολουθεί ένα θερινό μάθημα σε μορφή εργαστηρίου κατασκευής (APH 420, Design&Build workshop) που πραγματοποιείται το καλοκαίρι 2022 (Ιούνιος 2022) με τη συμμετοχή 32 φοιτητών (21 δευτεροετείς, 5 τριτοετείς και 6 τεταρτοετείς) χωρισμένων σε 4 ομάδες. Η θεματολογία του στούντιο βασίζεται στην έννοια της «συλλογικής κατοίκησης» και «μοιράσματος» στην κατοικία και στο δημόσιο χώρο. Οι φοιτητές, μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία, καλούνται να σχεδιάσουν συλλογικές μορφές κατοίκησης σε συγκεκριμένα τεμάχια σε μια γειτονιά στο Δήμο Λασιών, στη Λευκωσία, γύρω από ένα μικρό δημόσιο χώρο που εφάπτεται της οδού Μήλου. Καλούνται επίσης να σχεδιάσουν το συγκεκριμένο δημόσιο χώρο, συσχετίζοντάς τον με τις προτάσεις κατοίκησης τους και την υφιστάμενη γειτονιά. Στο πλαίσιο του θερινού μαθήματος, ο δημόσιος χώρος στην οδό Μήλου σχεδιάζεται με λεπτομέρεια, ενώ παράλληλα υλοποιούνται και αξιολογούνται συγκεκριμένες κατασκευές με τη βοήθεια του εργαστηρίου Fab Lab του Πανεπιστημίου Κύπρου.

Διάγραμμα 8: Δείγμα έρευνας και δομή ανά φάση-κύκλο διερεύνησης.

Κατά τη δεύτερη φάση της κυρίως έρευνας, στο στούντιο του 2023 συμμετέχουν 29 δευτεροετείς φοιτητές σε 8 ομάδες. Το στούντιο γίνεται παράλληλα με το ένα άλλο εαρινό μάθημα (APH 403) με τη συμμετοχή 20 φοιτητών (18 τριτοετείς και 2 τεταρτοετείς) χωρισμένοι σε 8 επίσης ομάδες στο οποίο διδάσκοντες είναι οι Νάτια Χαραλάμπους και Ευφροσύνη Ρούσσου. Το στούντιο καταπιάνεται κυρίως με την έννοια της «συλλογικής κατοίκησης» και του «μοιράσματος» εντός της γειτονιάς, εξετάζοντας κριτικά το ρόλο του σχολείου στη γειτονιά και διερευνώντας τη σχέση του με την κατοίκηση. Τα τεμάχια υπό

εξέταση βρίσκονται στο Δήμο Λατσιών στη Λευκωσία, δίπλα από το Λύκειο Λατσιών. Οι φοιτητές των δύο μαθημάτων καλούνται να δουλέψουν μαζί με τους μαθητές και καθηγητές του Λυκείου, ώστε να κατανοήσουν την υφιστάμενη κατάσταση στη συγκεκριμένη γειτονιά και να προτείνουν σενάρια για τη σχέση σχολείου και γειτονιάς. Δουλεύοντας σε παράλληλες ομάδες, οι φοιτητές του στούντιο αναπτύσσουν τις ιδέες τους για τη συλλογική κατοίκηση, ενώ οι φοιτητές του APH 403 σχεδιάζουν μια κατασκευή στην αυλή του σχολείου που θα αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο με τη γειτονιά, εξυπηρετώντας παράλληλα τις ανάγκες μαθητών και καθηγητών. Τα δύο μαθήματα ακολουθεί ένα θερινό μάθημα σε μορφή εργαστηρίου κατασκευής (APH 402, Design&Build workshop) που πραγματοποιείται το καλοκαίρι 2023 (Ιούνιος 2023) με τη συμμετοχή 21 φοιτητών (12 δευτεροετείς, 7 τριτοετείς και 2 τεταρτοετείς) χωρισμένων σε 4 ομάδες. Στο πλαίσιο αυτού του εργαστηρίου, υλοποιείται μια από τις προτάσεις για την κατασκευή στην αυλή του σχολείου, με τη βοήθεια του εργαστηρίου Fab Lab του Πανεπιστημίου Κύπρου.

3.3 Δείκτες, μέσα και εργαλεία για τη συλλογή δεδομένων κατά τη συν-αξιολόγηση

Με βάση τους τρεις άξονες αξιολόγησης του πλαισίου της παιδαγωγικής προσέγγισης (αξιολόγηση της δομής και μεθοδολογίας του στούντιο, αξιολόγηση του αντικτύπου της παιδαγωγικής προσέγγισης και αξιολόγηση της ίδιας της συμμετοχικής έρευνας δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης), με βάση το προτεινόμενο θεωρητικό μοντέλο της παιδαγωγικής προσέγγισης για το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (Διάγραμμα 5) και μέσω περαιτέρω βιβλιογραφικής ανασκόπησης, έχουν διαμορφωθεί κάποιοι παράγοντες/ δείκτες στους οποίους βασίζεται η δομή της συλλογής δεδομένων. Οι δείκτες αυτοί συνοψίζονται πιο κάτω (Πίνακας 4).

<p>ΑΞΟΝΑΣ 1</p> <p>Δομή και μεθοδολογία στούντιο</p>	<p>ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής</p>	<ul style="list-style-type: none"> • συμπερίληψη και ισορροπία εκπροσώπησης • διαφάνεια • πρόσβασιμότητα • δέσμευση, ενδιαφέρον λόγοι για συμμετοχή • κίνητρο (χρησιμότητα διαδικασίας) • εμπιστοσύνη και σεβασμός • δόμηση αίσθησης κοινότητας • κατάλληλα επίπεδα συμμετοχής <p>(A Handbook for Live Projects, 2013; Arbter et al., 2007; Delli Priscoli, 2003; Gibbs et al., 2020; Haufe et al., 2017; Leyden et al., 2017; NTNU Live Studio: Handbook, 2015; Sanoff, 1988; Simonsen and Hertzum, 2012; Stratigea, 2016)</p>
--	---	---

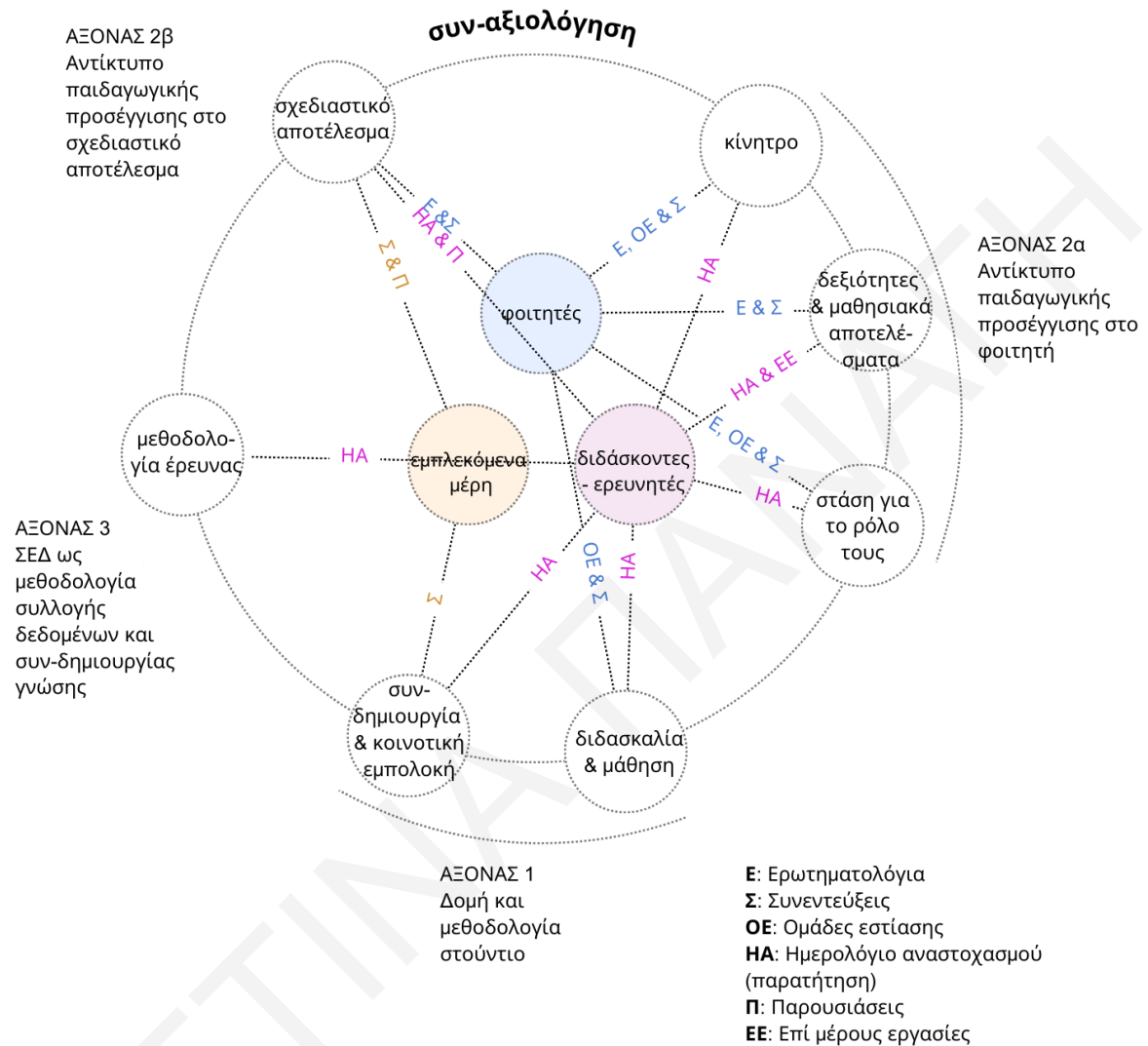
		ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησιακής εμπειρίας	<ul style="list-style-type: none"> • ενδιαφέρουσες εκπαιδευτικές δραστηριότητες • δραστηριότητες που ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή των φοιτητών/τριών στη μαθησιακή διαδικασία • σαφή και επαρκή κριτήρια και σύστημα αξιολόγησης <p>(Φορέας Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας της Ανώτερης Εκπαίδευσης, ΔΙΠΑΕ; NTNU Live Studio: Handbook, 2015)</p>
ΑΞΟΝΑΣ 2 Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης	στο φοιτητή	ανάπτυξη δεξιοτήτων και επίτευξη μαθησιακών αποτελεσμάτων	<ul style="list-style-type: none"> • ανάπτυξη μαλακών-οριζόντιων δεξιοτήτων <ul style="list-style-type: none"> ◦ κριτική σκέψη ◦ δεξιότητες διαχείρισης ◦ κοινωνικές δεξιότητες • ανάπτυξη ειδικών δεξιοτήτων • απόκτηση νέας γνώσης (αποτελεσματική συμμετοχική διαδικασία, συν-διακυβέρνηση, βιωσιμότητα, ανθεκτικότητα, αίσθηση του «ανήκειν», κοινωνική ευθύνη αρχιτεκτονικής κ.ά.) <p>(A Handbook for Live Projects, 2013; Gibbs et al., 2020; NTNU Live Studio: Handbook, 2015; Savic & Kashef, 2013)</p>
		κίνητρο	<ul style="list-style-type: none"> • ενδιαφέρον και ευχαρίστηση • αυτοπεποίθηση και έλλειψη άγχους/ ανησυχίας • δέσμευση και ευθύνη • αίσθηση χρησιμότητας/ σημαντικότητας για τη διαδικασία και το αποτέλεσμα <p>(Huitt, 2011; Savic & Kashef, 2013)</p>
		στάση σε σχέση με το ρόλο του αρχιτέκτονα	<ul style="list-style-type: none"> • κατανόηση/ προβληματισμός για το διευρυμένο ρόλο του αρχιτέκτονα • ανάπτυξη ενεργητικής σχέσης με τους άλλους συμμετέχοντες και ενδιαφερόμενους φορείς (ρόλοι εντός ομάδας) • έκφραση απόψεων, λήψη πρωτοβουλιών • κατανόηση/ προβληματισμός για τη σημασία λήψης αποφάσεων
	στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα	<ul style="list-style-type: none"> • ανταπόκριση στις ανάγκες και θετική επίδραση • συμπερίληψη 	

		<ul style="list-style-type: none"> • βιωσιμότητα • λειτουργικότητα, προσβασιμότητα και αποδοτικότητα • ευελιξία <p>(A Handbook for Live Projects, 2013; Gibbs et al., 2020; NTNU Live Studio: Handbook, 2015)</p>
	<p>ΑΞΟΝΑΣ 3</p> <p>Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης</p>	<ul style="list-style-type: none"> • επιτευξιμότητα μεθοδολογίας σε σχέση με το ακαδημαϊκό πρόγραμμα και τη συμμετοχική διαδικασία • αποτελεσματικότητα εργαλείων και της δομής συλλογής δεδομένων • μέγεθος του δείγματος • ηθική • ρόλος ερευνητή <p>(Morrow, 2014; Rehm & Gadenne, 2013; Walter, 2009)</p>

Πίνακας 4: Παράγοντες/ δείκτες συλλογής δεδομένων.

Η διαδικασία συν-αξιολόγησης περιλαμβάνει τη συλλογή δεδομένων από τον διδάσκοντα-ερευνητή, τους φοιτητές και τους υπόλοιπους συμμετέχοντες και ενδιαφερομένα μέρη (π.χ. πολίτες) (Διάγραμμα 9). Οι φοιτητές συμμετέχουν σε συζητήσεις ομάδων εστίασης, που διεξάγονται σε συγκεκριμένες στιγμές κατά τη διάρκεια της διαδικασίας με στόχο να καταγράψουν συναισθήματα, σκέψεις και άτυπες απόψεις για τη διαδικασία. Καλούνται επίσης να απαντήσουν σε συγκεκριμένα ερωτηματολόγια, συνήθως πριν και μετά τη διδακτική διαδικασία, τα οποία συνδυάζουν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου και ερωτήσεις βαθμονόμησης ή/και κατάταξης (likert scale) και δομούνται με βάση τη βιβλιογραφική ανασκόπηση και το θεωρητικό πλαίσιο. Τα ερωτηματολόγια αυτά εστιάζουν στα κίνητρα και την εμπειρία τους, στο ρόλο τους εντός της διαδικασίας και στην αυτοκριτική τους για το σχεδιαστικό αποτέλεσμα, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και επίτευξη των μαθησιακών αποτελεσμάτων. Οι φοιτητές λαμβάνουν επίσης μέρος σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις, που περιλαμβάνουν κυρίως ανοιχτές ερωτήσεις σχολιασμού, αποσκοπώντας στην καταγραφή συναισθημάτων και αυθόρμητων αντιδράσεων. Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων καλούνται να σχολιάσουν τη συνολική τους εμπειρία, το σχεδιαστικό αποτέλεσμα, τα κέρδη τους, τις συστάσεις τους για μελλοντικές βελτιώσεις σχετικά με τη διαδικασία μάθησης και τις γενικότερες σκέψεις και ιδέες τους. Ο διδάσκοντας-ερευνητής παρακολουθεί συνεχώς τη διαδικασία, προσπαθώντας να καταγράψει τις αυθόρμητες συμπεριφορές και αντιδράσεις των φοιτητών και άλλων συμμετεχόντων και συλλέγοντας δεδομένα μέσω παρατήρησης και καταγράφοντας τα σε ένα ημερολογίου αναστοχασμού (reflective diary). Επίσης, αξιολογεί συνεχώς τα σχεδιαστικά αποτελέσματα που παραδίδουν οι φοιτητές μέσω επιμέρους εργασιών και παρουσιάσεων σε τακτά διαστήματα. Τέλος, τα ενδιαφερόμενα μέρη λαμβάνουν μέρος σε ανοιχτής μορφής συνεντεύξεις, εκφράζοντας τις

απόψεις τους για την εμπειρία και τα κέρδη τους, και αξιολογώντας τη διαδικασία εμπλοκής τους. Έχουν επίσης ενεργό ρόλο στην αξιολόγηση του σχεδιαστικού αποτελέσματος, μέσω των συνεντεύξεων και της συμμετοχής τους σε ενδιάμεσες ή τελικές παρουσιάσεις.

Διάγραμμα 9: Διαδικασία συν-αξιολόγησης μέσω συλλογής δεδομένων από τον διδάσκοντα-ερευνητή, τους φοιτητές και τους υπόλοιπους συμμετέχοντες και ενδιαφερόμενα μέρη.

Τόσο τα εργαλεία συλλογής δεδομένων όσο και η συνολική διαδικασία που περιγράφεται παραπάνω προσαρμόζονται στο πρόγραμμα κάθε εξαμήνου, στους μαθησιακούς στόχους και στην ικανότητα των εκάστοτε φοιτητών. Μέσω των κύκλων διερεύνησης, η διαδικασία συν-αξιολόγησης, υπόκειται επίσης σε αλλαγές και βελτιώσεις από χρόνο σε χρόνο.

Η εγκυρότητα των δεδομένων διασφαλίζεται σε αρκετό βαθμό με τριγωνοποίηση ως προς τη χρήση διαφορετικών εργαλείων είτε ως προς τη συλλογή δεδομένων από διαφορετικά μέρη (φοιτητής, διδάσκοντα-ερευνητής, εμπλεκόμενα μέρη). Τα δεδομένα αξιολογούνται ποιοτικά, στοχεύοντας στο συνδυασμό δεδομένων ανά έτος για τον εντοπισμό κοινών στοιχείων μεταξύ του δείγματος σε καθέναν από τους τρεις άξονες και τις υποκατηγορίες

τους. Μετά το δεύτερο έτος εφαρμογής, προκειμένου να επιβεβαιωθούν οι υποθέσεις και να εντοπιστούν τυχόν επαναλαμβανόμενα μοτίβα κατά τη διάρκεια των ετών, η ανάλυση στοχεύει επίσης να βρει οριζόντιους δεσμούς και συσχετίσεις μεταξύ των ετών σε κάθε άξονα και υποκατηγορία. Τέλος, η μέθοδος ανάλυσης στοχεύει επίσης στον εντοπισμό συσχετίσεων μεταξύ των τριών αξόνων.

3.4 Περιορισμοί

Ένας περιορισμός της έρευνας όπως προτείνεται είναι ότι θα βασιστεί σε πολύ συγκεκριμένο δείγμα αντί τυχαίο (συγκεκριμένοι φοιτητές, συγκεκριμένων ετών, του Τμήματος Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου), γεγονός που θα οδηγήσει σε πολύ συγκεκριμένα συμπεράσματα τα οποία δεν μπορούν να γενικευτούν. Ταυτόχρονα, η αλλαγή της ομάδας ή ομάδων φοιτητών από χρόνο σε χρόνο, σε συνδυασμό με το διαφορετικό πλαίσιο, δυσκολεύουν τη σύγκριση των αποτελεσμάτων ανά έτος. Η επαναλαμβανόμενη έκθεση των φοιτητών στη συγκεκριμένη μεθοδολογία μέσω επαφής τους με άτομα από άλλα έτη και από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης του Τμήματος Αρχιτεκτονικής, πιθανώς να οδηγεί στην μερική αφομοίωση κάποιων εννοιών με το χρόνο και την έκθεση και έτσι τα αποτελέσματα να επηρεάζονται από χρόνο σε χρόνο, καθιστώντας σημαντική τη διατήρηση σταθερού πλαισίου αξιολόγησης.

Λόγω του ότι η διεξαγωγή ΣΕΔ έχει δεχθεί αμφισβήτηση σχετικά με την εγκυρότητα και αυστηρότητα των μεθόδων που χρησιμοποιούνται λόγω της ιδιαίτερης έμφασής της στο συμμετοχικό χαρακτήρα της (Walter, 2009), είναι σημαντικό να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη μέθοδο συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Το χρονικό πλαίσιο μιας τέτοιας έρευνας παραμένει αρκετά ασαφές, αφού η λήξη της είναι δύσκολο να αποφασιστεί και οι επαναληπτικοί κύκλοι που προτείνονται θα μπορούσαν θεωρητικά να επαναλαμβάνονται επ' αόριστο δίνοντας πάντα περιθώρια βελτίωσης και αναθεώρησης (Walter, 2009). Ωστόσο, δεν είναι απαραίτητο να αποφασιστεί κατηγορηματικά το τέλος της διαδικασίας, αφού κάθε κύκλος μπορεί να οδηγήσει σε σημαντικά αποτελέσματα. Τέλος, η αναστοχαστική γραφή (ημερολόγιο αναστοχασμού) μπορεί να προκαλέσει εκ των υστέρων μεροληψία από τον/ τους ερευνητές (Rehm & Gadenne, 2013) και γι' αυτό θα πρέπει να προβληματιστούν αρκετά για το ρόλο τους, προκειμένου να έχουν αυστηρή και αξιόπιστη γραφή που να προσθέτει θετικά και ουσιαστικά στην ερευνητική διαδικασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Συν-δημιουργώντας νέα γνώση μέσα από το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού

4.1 Πιλοτική έρευνα (2021)

Δομή και μεθοδολογία στούντιο ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής

Η διαδικασία αναγνώρισης και επιλογής των εμπλεκόμενων ξεκίνησε πριν την έναρξη του ακαδημαϊκού εξαμήνου από τους διδάσκοντες-ερευνητές (Δεκέμβριος 2020) ώστε να υπάρχει μια ομάδα εμπλεκόμενων μερών κατά την έναρξη των μαθημάτων του στούντιο (Ιανουάριος 2021) και στη συνέχεια συνέβαλαν σε αυτήν οι φοιτητές. Η αναγνώριση των ενδιαφερόμενων μερών έγινε με τον εντοπισμό τους μέσα από επίσκεψη στη συγκεκριμένη γειτονιά της Παλλουριώτισσας, με έρευνα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και με εκδήλωση ενδιαφέροντος από τους ίδιους σε δημοσιεύσεις τοπικών διαδικτυακών ομάδων ή από στόμα σε στόμα. Η λίστα ενδιαφερόμενων μερών (stakeholders) που διαμορφώθηκε περιλάμβανε 9 άτομα (1 εκπρόσωπο του Δήμου Λευκωσίας, 4 κάτοικους της περιοχής, 3 άτομα από το ιδιωτικό Πανεπιστήμιο Frederick εκ των οποίων οι 2 ήταν φοιτητές αρχιτεκτονικής και 1 εκπρόσωπο του τοπικού Δημοτικού Σχολείου). Από τα 9 άτομα οι 4 ήταν γυναίκες και υπήρχε εκπροσώπηση της ηλικίας κάτω των 25 ετών, 35-44, 45-54 και πάνω των 65 ετών.

Παρόλο που στόχος ήταν ο συνδυασμός ψηφιακών και φυσικών μεθόδων και εργαλείων συμμετοχής, για την εξισορρόπηση των δυνατών και αδύνατων σημείων των δύο ειδών, κατά την πιλοτική έρευνα, λόγω της πανδημίας COVID-19 και της εξ ολοκλήρου διαδικτυακής φύσης του στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, όλα τα εργαλεία περιορίστηκαν σε διαδικτυακή μορφή με κάποια από αυτά να προσαρμόζονται ανάλογα (Πίνακας 5). Τα εργαλεία και οι μέθοδοι συμμετοχής που επιλέχθηκαν ήταν τα ερωτηματολόγια (questionnaires), οι ομάδες εστίασης (focus groups), η χαρτογράφηση (mental maps) και η ενημέρωση μέσω μιας διαδικτυακής ομάδας στο facebook (information forum).

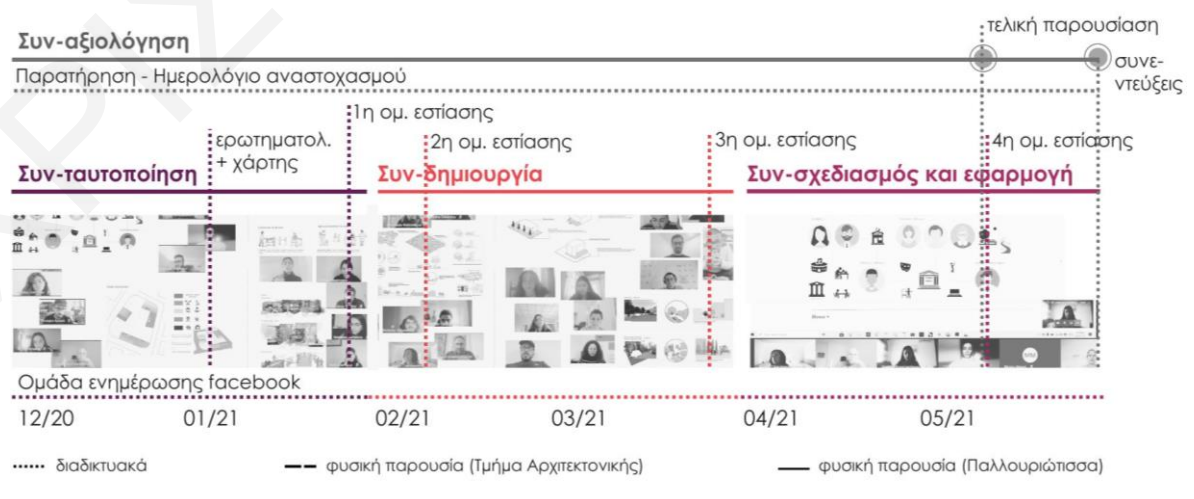
Εργαλεία	Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Στάδιο κατά την υλοποίηση	Βαθμός εμπλοκής	Επίσημο ή άτυπο εργαλείο	Φυσικό ή διαδικτυακό εργαλείο
----------	-------------------------	---------------------------	-----------------	--------------------------	-------------------------------

Ερωτηματολόγιο (questionnaire)	1. ταυτοποίηση διαφορετικών αναγκών, εισηγήσεων και ιδεών 2. δυνατότητα εκπροσώπησης περισσότερων ατόμων και ομάδων (διαχείριση συμπερίληψης)	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μικρός	πιο επίσημο	διαδικτυακό (microsoft google forms)
Ομάδα εστίασης (focus group)	1. ταυτοποίηση διαφορετικών αναγκών, εισηγήσεων και ιδεών	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μεσαίος	πιο επίσημο	διαδικτυακό (microsoft teams και zoom)
	2. επίτευξη σύγκλισης σε μια βέλτιστη λύση	συν-δημιουργία (συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή)			
Χαρτογράφηση (mental maps)	1. ανάδειξη κοινών σημείων 2. δυνατότητα εκπροσώπησης περισσότερων ατόμων και ομάδων (διαχείριση συμπερίληψης)	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μεσαίος	πιο άτυπο	διαδικτυακό (miro realtime board)
Ομάδα ενημέρωσης μέσω Facebook (information forum)	1. συνεχής πληροφόρηση και πρόσβαση σε υλικό (διαχείριση διαφάνειας και διατήρηση ενδιαφέροντος)	καθ' όλη τη φάση υλοποίησης	μικρός	πιο άτυπο	διαδικτυακό (facebook group)

Πίνακας 5: Εργαλεία συμμετοχής κατά την πιλοτική έρευνα (2021).

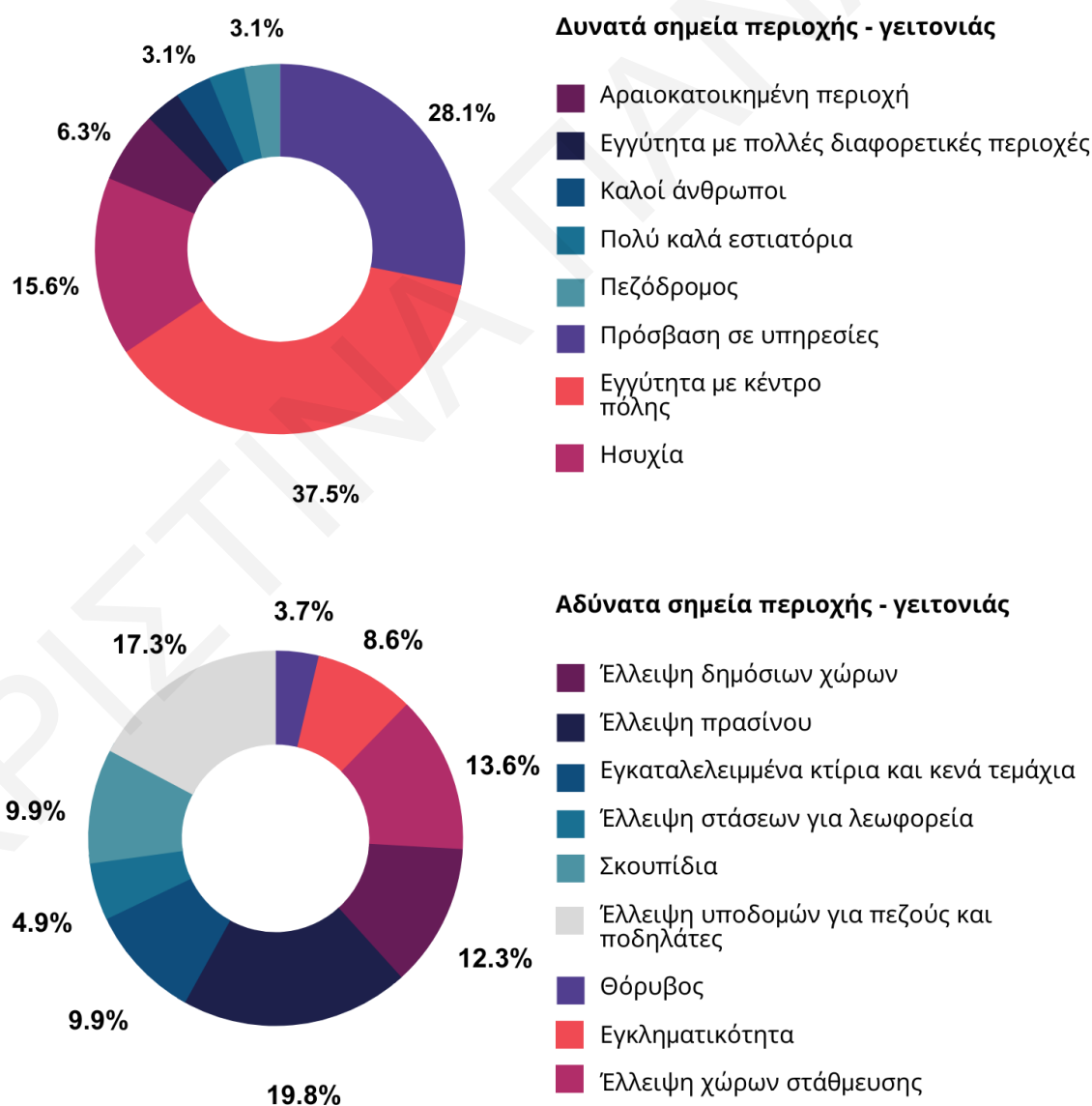
Συγκεκριμένα, στο στάδιο συν-ταυτοποίησης τα ενδιαφερόμενα μέρη ενημερώθηκαν τηλεφωνικώς για τη διαδικασία, τους στόχους και τις αρχές της και έλαβαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου πληροφορίες για το τεμάχιο υπό μελέτη, τα όρια της ευρύτερης περιοχής και το ψηφιακό ερωτηματολόγιο που καταρτίστηκε από τους φοιτητές σε google forms, σχετικά με τις ανάγκες της περιοχής. Δύο άτομα που δεν είχαν επαρκή γνώση των εφαρμογών zoom και microsoft teams εκπαιδεύτηκαν μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας και δοκιμής για τη βασική χρήση τους. Παράλληλα, δημιουργήθηκε η ομάδα ενημέρωσης στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης facebook, για διαρκή ενημέρωση όλων των συμμετεχόντων και

κοινοποιήθηκε σε διάφορες άλλες ομάδες χρηστών και κατοίκων της περιοχής, έτσι όποιος ενδιαφέρεται να μπορεί να γίνει μέλος και να ενημερωθεί για τη διαδικασία. Το ψηφιακό ερωτηματολόγιο, στάλθηκε και σε διάφορους κατοίκους και χρήστες της περιοχής μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου καθώς επίσης σε σχολεία και στο ιδιωτικό Πανεπιστήμιο για προώθησή του σε γονείς, φοιτητές και δασκάλους ή καθηγητές. Κοινοποιήθηκε ακόμη σε διάφορες ομάδες (εθελοντικές ομάδες, πολιτιστικοί όμιλοι, αθλητικοί ή άλλοι σύλλογοι περιοχής) με τη βοήθεια του facebook. Συνολικά, το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από 24 άτομα, εκ των οποίων το 62.5% ήταν γυναίκες, το 37.5% άντρες και το 29.2% φοιτητές. Σχετικά με την ηλικία τους, το 37,5% ήταν άτομα ηλικίας κάτω των 25 ετών, το 8.3% άτομα 25-34 ετών, το 33.3% άτομα 35-44 ετών, το 16.7% άτομα 45-54 ετών και το 4.2% άτομα πάνω των 65 ετών. Η ηλικία 55-64 ετών δεν εκπροσωπήθηκε. Με την ολοκλήρωση των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε η 1^η ομάδα εστίασης μέσω zoom (25 Ιανουαρίου 2021), με τη συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων, όπου συζητήθηκαν οι ανάγκες, οι ελλείψεις και τα θέματα προς επίλυση ή ανάπτυξη για τη συγκεκριμένη περιοχή. Ταυτόχρονα, μέσα από τη διαδικτυακή πλατφόρμα miro δημιουργήθηκε ένας χάρτης της περιοχής στον οποίο οι κάτοικοι και χρήστες σημείωσαν χώρους που θεωρούν συλλογικούς, σημαντικούς, χώρους που τους φοβίζονται, που τους λυπούν, χώρους που αγαπούν ή νιώθουν οικεία. Ο σύνδεσμος για πρόσβαση στο χάρτη κοινοποιήθηκε σε όλους τους συμμετέχοντες μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, σε διάφορες ομάδες, σχολεία, συλλόγους και στο ιδιωτικό Πανεπιστήμιο της περιοχής από το facebook και συνολικά σημείωσαν στον διαδικτυακό χάρτη σημεία ενδιαφέροντος 7 άτομα εκ των οποίων τα 3 συμμετείχαν στην ομάδα εστίασης. Στη συνέχεια, έγινε ανάλυση και αξιολόγηση των αναγκών από τους φοιτητές ως προς τα όρια, τους στόχους, τις προτεραιότητες και τις ευκαιρίες, ώστε να αποφασιστεί από κάθε ομάδα σε ποια από αυτά θα δοθεί προτεραιότητα για εστίαση και επίλυση.

Εικόνα 1: Δραστηριότητες εφαρμογής και συν-αξιολόγησης κατά την πιλοτική έρευνα (2021).

Κατά το στάδιο συν-δημιουργίας οι φοιτητές, καθοδηγούμενοι από τους διδάσκοντες τους προχώρησαν στην ανάπτυξη πιθανών λύσεων που να απαντούν στα προβλήματα και τις ευκαιρίες που είχαν εντοπιστεί. Μέσω μιας επαναληπτικής και κυκλικής διαδικασίας οι αρχικές ιδέες (σκίτσα και διαγράμματα) παρουσιάστηκαν από κάθε ομάδα φοιτητών, αξιολογήθηκαν (πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα) από τα εμπλεκόμενα μέρη και τους διδάσκοντες και δόθηκε ανατροφοδότηση. Η διαδικασία αυτή περιλάμβανε εβδομαδιαίες συναντήσεις ανατροφοδότησης μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων, καθώς επίσης δύο ομάδες εστίασης με τη συμμετοχή των εμπλεκόμενων μερών μέσω microsoft teams. Στη 2^η ομάδα εστίασης (8 Φεβρουαρίου 2021) συμμετείχαν 4 εμπλεκόμενα μέρη και στην 3^η ομάδα (29 Μαρτίου 2021) ενώ απάντησαν ότι θα παρευρεθούν 5 άτομα, τελικά συμμετείχε μόνο ένα. Παράλληλα, αναρτήθηκε στην ομάδα ενημέρωσης στο facebook συνοπτικό υλικό από τις ομάδες εστίασης για ενημέρωση.

Εικόνα 2: Απαντήσεις στα ερωτηματολόγια από τους κατοίκους και χρήστες της γειτονιάς στην Παλλουριώτισσα Λευκωσίας κατά τη φάση συν-ταυτοποίησης (πιλοτική έρευνα - 2021).

Η φάση συν-σχεδιασμού και εφαρμογής συμπεριλάμβανε την τελική παρουσίαση από κάθε ομάδα φοιτητών (18 Μαΐου 2021) και ανατροφοδότηση από τους μέντορες και εξωτερικούς κριτές, ώστε να γίνουν διορθώσεις και βελτιώσεις για το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα που θα παραδοθεί. Κανένα από τα εμπλεκόμενα μέρη δεν παρευρέθηκε στην τέταρτη ομάδα εστίασης γι' αυτό και αναρτήθηκε συνοπτικό υλικό στην ομάδα ενημέρωσης στο facebook, χωρίς όμως οποιαδήποτε ανατροφοδότηση από τους συμμετέχοντες.

Με βάση την παρατήρηση που έγινε και τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε κάποια από τα εμπλεκόμενα μέρη (3 συνεντεύξεις από άτομα διαφορετικών ηλικιών και φύλων), ήταν σαφές ότι η διαδικτυακή φύση του στούντιο εξασφάλισε απεριόριστη, μακροπρόθεσμη και ανά πάσα στιγμή πρόσβαση σε κοινές για όλους πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία.

Από την άλλη, φαίνεται ότι το ενδιαφέρον των εμπλεκόμενων μερών σταδιακά μειώθηκε, με αποτέλεσμα να μην εμπλέκονται αρκετά στη διαδικασία και στο τέλος να μην ενδιαφέρονται να συμμετέχουν καθόλου. Αυτό παρατηρήθηκε πιθανώς λόγω της έλλειψης πραγματικής ωφέλειας και λόγων δέσμευσης με την απουσία χειροπιαστού αποτελέσματος που θα αφορούσε άμεσα τα εμπλεκόμενα μέρη (όπως θα ήταν μια υλοποιημένη πρόταση) ή λόγω των μεγάλων διαστημάτων μεταξύ των συναντήσεων φοιτητών και εμπλεκόμενων μερών. Κάποιοι δήλωσαν ότι δεν συμμετείχαν, λόγω «μη έγκαιρης ενημέρωσής» τους για τις συναντήσεις, σχολιάζοντας τον προγραμματισμό ως «προβληματικό». Κάποιοι επίσης εξέφρασαν δυσαρέσκεια για τα αποκλειστικά διαδικτυακά εργαλεία και δεν μπόρεσαν να τα κατανοήσουν πλήρως, ενώ το διαδικτυακό εργαλείο microsoft teams χαρακτηρίστηκε από ένα άτομο ως «μη κατάλληλο εργαλείο για συμμετοχική διαδικασία, αφού μειώνει τη διαδραστικότητα». Κατά την απάντηση των ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων η ηλικία 55-64 ετών δεν εκπροσωπήθηκε, πιθανώς λόγω των αποκλειστικά διαδικτυακών εργαλείων, ενώ κατά την 1^η ομάδα εστίασης τα θέματα που συζητήθηκαν περιορίστηκαν σε θέματα που είχε εγείρει το ερωτηματολόγιο, φανερώνοντας μια έλλειψη αυθορμητισμού και πιθανώς παράλειψη ζητημάτων ή αναγκών που να πηγάζουν αυθόρμητα κατευθείαν από τα εμπλεκόμενα μέρη. Γενικότερα παρατηρήθηκε έλλειψη επαφής πρόσωπο με πρόσωπο μεταξύ μαθητών, εκπαιδευτικών και συμμετεχόντων, λόγω των αποκλειστικά διαδικτυακών εργαλείων, που θα μπορούσε να ενθαρρύνει περαιτέρω δυναμικές συζητήσεις, επικοινωνία μέσω της γλώσσας του σώματος, αυθορμητισμό, δόμηση του αισθήματος κοινότητας και εμπιστοσύνη.

Δομή και μεθοδολογία στούντιο ως διαδικασία διδασκαλίας και μαθησιακής εμπειρίας

Με βάση την παρατήρηση και το ημερολόγιο αναστοχασμού, μέσα από το διαδικτυακό εργαλείο microsoft teams υπήρχε εύκολη, μακροπρόθεσμη και απεριόριστη πρόσβαση

φοιτητών και διδασκόντων στο μαθησιακό υλικό, που διευκόλυνε την ασύγχρονη πρόσβαση.

Παρόλα αυτά, οι μαθησιακές εμπειρίες των φοιτητών ήταν αρκετά περιορισμένες και υπήρχε έλλειψη αυθόρμητων συζητήσεων μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων. Σε μεγάλα διαστήματα των διαδικτυακών συναντήσεων, οι κάμερες των φοιτητών παρέμεναν απενεργοποιημένες με αποτέλεσμα να υπάρχει μια γενικότερη αμηχανία και έλλειψη δυναμικής διδασκαλίας χωρίς την ενεργό συμμετοχή των φοιτητών στη μαθησιακή διαδικασία. Αυτό πιθανώς να οφείλεται στην έλλειψη προσωπικής επικοινωνίας και επαφής πρόσωπο με πρόσωπο και στη σχετικά πρωτόγνωρη και περιορισμένη γνώση των διαδικτυακών εργαλείων.

Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης στο φοιτητή

Όσον αφορά τον αντίκτυπο της παιδαγωγικής προσέγγισης στο κίνητρο των φοιτητών, παρατηρήθηκε ότι αρχικά έδειξαν ενδιαφέρον για τη συμμετοχική διαδικασία, που όμως σταδιακά μειώθηκε, οδηγώντας τους σε περιορισμένη δέσμευση και ευθύνη για τη διαδικασία και το αποτέλεσμά της. Οι φοιτητές καθ' όλη τη διάρκεια των συμμετοχικών δραστηριοτήτων παρατηρήθηκε να έχουν μια παθητική στάση, χωρίς να ρωτούν ερωτήσεις και να ενθαρρύνουν τη συζήτηση, λαμβάνοντας πληροφορίες από τους εμπλεκόμενους φορείς παθητικά και όχι μέσα από διάλογο. Ταυτόχρονα, κατά την ανάπτυξη των προτάσεών τους, δεν έδειξαν να επηρεάζονται σημαντικά από τους εμπλεκόμενους φορείς, έχοντας οι ίδιοι τον κύριο λόγο στη λήψη αποφάσεων. Οι παρατηρήσεις αυτές πιθανώς να συσχετίζονται με την έλλειψη συχνής και προσωπικής επαφής με τους χρήστες της περιοχής, τα χαμηλά επίπεδα εμπλοκής και την έλλειψη επί τόπου διερεύνησης στην περιοχή λόγω της πανδημίας.

Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα

Με βάση την παρατήρηση του σχεδιαστικού αποτελέσματος καθ' όλη τη διάρκεια του εξαμήνου και κατά τις ενδιάμεσες και τελικές παρουσιάσεις των φοιτητών, φαίνεται ότι οι σχεδιαστικές προτάσεις αρχικά επηρεάζονται από τις ανάγκες και τις εισηγήσεις των εμπλεκόμενων μερών και κατοίκων της περιοχής. Αυτό γίνεται κυρίως με δύο τρόπους από τους φοιτητές: είτε υιοθετώντας ιδέες από τις ανάγκες και ελλείψεις των χρηστών της περιοχής για την αρχική ιδέα του σχεδιασμού, είτε επιβεβαιώνοντας προβλήματα και ζητήματα που οι ίδιοι παρατήρησαν κατά την ανάλυση της περιοχής και προσπαθώντας να τα επιλύσουν μέσα από το σχεδιασμό. Η έλλειψη χώρων πρασίνου και δημόσιων χώρων, τα πολλά σκουπίδια, εγκαταλελειμμένα κτίρια και κενά τεμάχια που υπάρχουν στην περιοχή και οι ελλιπείς υποδομές για πεζούς και ποδηλάτες, σε συνδυασμό με τη θετική στάση των κατοίκων για την ανάπτυξη συλλογικών δράσεων και εργαστηρίων, έδωσαν έναυσμα σε

πολλές ομάδες να διαμορφώσουν τις αρχικές ιδέες τους. Βασισμένα στην περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα κάποια από τα σενάρια που προτάθηκαν αφορούσαν τη δημιουργία «μικρόκοσμων» κατοίκησης παράλληλα με συλλογικές χρήσεις κηπουρικής, μαγειρικής, τεχνών και δημόσιους χώρους κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Σε κάποιες περιπτώσεις προτάθηκαν μηχανισμοί ενεργοποίησης κενών τεμαχίων, τρόποι ενημέρωσης και διαχείρισης των απορριμμάτων, και διαδικασίες που ενθαρρύνουν την περπατήσιμη γειτονιά και τη χρήση ποδηλάτου. Το πράσινο κυριάρχησε σε πολλές προτάσεις και χρησιμοποιήθηκε τόσο σαν όριο, όσο και σαν τρόπος ενθάρρυνσης της κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Εικόνα 3: Ανάλυση περιοχής και αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Ειρήνη Ανδρέου, Μαρία Μαυρογιώργη, Βασίλης Ευθυμίου, Αλέξανδρος Στάκις (πιλοτική έρευνα - 2021).

Εικόνα 4: Αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Μαριλένα Ζαχαρίου, Άντρη Κίζα, Νικόλας Σταυρινίδης, Παναγιώτης Χριστοφόρου (πιλοτική έρευνα - 2021).

Κατά την παρουσίαση των σχεδιαστικών προτάσεων στη 2^η ομάδα εστίασης, οι φοιτητές χρησιμοποίησαν φράσεις όπως «*αυτά που παρατηρήσαμε επί τόπου επιβεβαιώθηκαν από τους stakeholders...*», «*κάποιες ανάγκες των κατοίκων όπως φάνηκαν μέσα από τα ερωτηματολόγια είναι...*», «*ένα πρόβλημα που συζητήθηκε με τους κατοίκους είναι...*», «*μας είπαν ότι...*», «*φαίνεται να υπάρχει ανάγκη για...*». Μια ομάδα φοιτητών δεν έκανε καμία αναφορά στα εμπλεκόμενα μέρη. Στην 3^η ομάδα εστίασης, κάποιες ομάδες έκαναν ξανά αναφορά στο ερωτηματολόγιο με φράσεις όπως «*οι φοιτητές της περιοχής φαίνεται να προτιμούν...*», «*άτομα άνω των 45 ετών προτείνουν...*», «*οι χρήστες έχουν ανάγκη από...*».

Πέραν από την ανάπτυξη της αρχικής ιδέας και την επιλογή αναγκών και προβλημάτων για επίλυση, οι φοιτητές κατά την 3^η ομάδα εστίασης και στην τελική παρουσίαση, δεν φαίνεται να έλαβαν υπόψη σχόλια και εισηγήσεις των εμπλεκόμενων μερών που αφορούν το ίδιο το σχεδιαστικό κομμάτι, αλλά ακολούθησαν περισσότερο τις εισηγήσεις των διδασκόντων τους και τις δικές τους ιδέες. Αυτό πιθανώς να οφείλεται τόσο στο γεγονός ότι μεσολαβήσαν μεγάλα διαστήματα μεταξύ των συμμετοχικών δραστηριοτήτων, όσο και το ότι η συμμετέχοντες σταδιακά μειώθηκαν.

Παρατηρώντας επίσης την ανάλυση χώρου και το σχεδιαστικό αποτέλεσμα, φαίνεται ότι η έλλειψη επί τόπου συναντήσεων και περιδιάβασης στο χώρο λόγω της πανδημίας, πιθανώς να δυσκόλεψε τη συσχέτιση των προτάσεων με το χώρο και να περιόρισε πολλές βιωματικές «ερμηνείες» του χώρου, μέσω εμπειριών, που θα μπορούσαν να αποκτηθούν με την επαφή με το χώρο και τους χρήστες του.

Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης

Τα εργαλεία συλλογής δεδομένων κατά την πιλοτική έρευνα ήταν περιορισμένα, αφού τα εμπλεκόμενα μέρη δεν συμμετείχαν στην αξιολόγηση του σχεδιαστικού αποτελέσματος και οι φοιτητές δεν απάντησαν τα ερωτηματολόγια που τους είχαν δοθεί στο τέλος του εξαμήνου. Αυτό πιθανώς να οφείλεται στο ότι υπήρξε κενό διάστημα μεταξύ της τελικής παρουσίασης και της ημερομηνίας παράδοσης των ερωτηματολογίων και οι φοιτητές έχασαν το ενδιαφέρον και τη δέσμευσή τους για τη διαδικασία.

4.1.1 Αναστοχασμός και επανασχεδιασμός πλαισίου (1)

Στον πιο κάτω πίνακα συνοψίζονται τα αποτελέσματα της πιλοτικής έρευνας (θετικά και αρνητικά) ανά άξονα και υποκατηγορία και οι παράγοντες που πιθανώς συνέβαλαν (Πίνακας 6).

2021	Δομή και μεθοδολογία στούντιο
------	--------------------------------------

<p>ως διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής ↓ ΗΑ ερευνητή Σ εμπλεκομένων</p>	<p>(+) μακροπρόθεσμη, απεριόριστη και ασύγχρονη πρόσβαση σε πληροφορία (διαδικτυακά μέσα google drive και facebook)</p> <p>(-) χαμηλή δέσμευση στη διαδικασία και σταδιακή έλλειψη ενδιαφέροντος υπο-εκπροσώπηση κάποιων ομάδων (θέματα συμπερίληψης) χαμηλά ή μεσαία επίπεδα συμμετοχής καθ' όλη τη διάρκεια έλλειψη αίσθησης κοινότητας έλλειψη αλληλεπίδρασης και αυθορμητισμού</p> <p>ΓΙΑΤΙ; έλλειψη άμεσης ωφέλειας και χειροπιαστού αποτελέσματος μεγάλα χρονικά διαστήματα μεταξύ των συμμετοχικών δραστηριοτήτων αποκλειστικά διαδικτυακά εργαλεία (microsoft teams, miro, google forms) και έλλειψη προσωπικής επαφής</p>	
<p>ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησιακής εμπειρίας ↓ ΗΑ ερευνητή</p>	<p>(+) εύκολη, μακροπρόθεσμη, απεριόριστη και ασύγχρονη πρόσβαση σε πληροφορία (microsoft teams)</p> <p>(-) έλλειψη δυναμικών και αυθόρμητων συζητήσεων μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων έλλειψη ενεργούς συμμετοχής των φοιτητών/τριών στη μαθησιακή διαδικασία περιορισμένες μαθησιακές εμπειρίες</p> <p>ΓΙΑΤΙ; έλλειψη προσωπικής επαφής και επικοινωνίας περιορισμένη και πρωτόγνωρη γνώση για τα διαδικτυακά εργαλεία</p>	
Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης		
<p>στο φοιτητή ↓ ΗΑ ερευνητή</p>	<p>ανάπτυξη δεξιοτήτων και επίτευξη μαθησιακών αποτελεσμάτων</p>	<p>-</p>
	<p>Κίνητρο</p>	<p>(+) αρχικό ενδιαφέρον για τη συμμετοχική διαδικασία</p> <p>(-) σταδιακή μείωση ενδιαφέροντος έλλειψη δέσμευσης και προσωπικής ευθύνης για τη συμμετοχική διαδικασία και το αποτέλεσμα της</p> <p>ΓΙΑΤΙ; έλλειψη συχνής και προσωπικής επαφής με τους χρήστες της περιοχής χαμηλά επίπεδα εμπλοκής έλλειψη επί τόπου διερεύνησης</p>
	<p>στάση σε σχέση με το ρόλο του αρχιτέκτονα</p>	<p>(-) παθητική στάση φοιτητές ως κύριοι υπεύθυνοι για τη λήψη</p>

			αποφάσεων με μικρές επιρροές από τους εμπλεκόμενους φορείς ΓΙΑΤΙ; έλλειψη συχνής και προσωπικής επαφής με τους χρήστες της περιοχής χαμηλά επίπεδα εμπλοκής έλλειψη επί τόπου διερεύνησης
στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα ↓ ΗΑ ερευνητή Π	(+) οι αρχικές ιδέες και σενάρια επηρεάζονται από τις ανάγκες της περιοχής και των χρηστών της προτάσεις βασισμένες στην περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα (-) το σχεδιαστικό αποτέλεσμα επηρεάζεται περισσότερο από τις εισηγήσεις των διδασκόντων παρά τα σχόλια των εμπλεκόμενων μερών σχεδιασμός με περιορισμένη συσχέτιση με το χώρο σχεδιασμός που φανερώνει περιορισμένες βιωματικές ερμηνείες του χώρου ΓΙΑΤΙ; έλλειψη συχνής επαφής με τα εμπλεκόμενα μέρη σταδιακή μείωση συμμετοχής από τα εμπλεκόμενα μέρη έλλειψη περιδιάβασης και επί τόπου επαφής με το χώρο και τους χρήστες		
Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης			
	(-) περιορισμένα εργαλεία συλλογής δεδομένων τα εμπλεκόμενα μέρη δεν συμμετείχαν στην αξιολόγηση του σχεδιαστικού αποτελέσματος οι περισσότεροι φοιτητές δεν απαντούν στα ερωτηματολόγια που τους δίνονται ΓΙΑΤΙ; κενό διάστημα μεταξύ της τελικής παρουσίασης και της ημερομηνίας παράδοσης των ερωτηματολογίων		

Πίνακας 6: Αποτελέσματα πιλοτικής έρευνας ανά άξονα και υποκατηγορία.

Με βάση τον Πίνακα 6, ο επανασχεδιασμός του πλαισίου βασίστηκε σε μια σειρά τροποποιήσεων και βελτιώσεων που αφορούν τη δομή και μεθοδολογία του στούντιο, (αποτέλεσμα, συμμετοχικές και διδακτικές δραστηριότητες), τη μεθοδολογία έρευνας και τα εργαλεία συλλογής δεδομένων.

Αρχικά, μια από τις σημαντικότερες αλλαγές κατά τον επανασχεδιασμό ήταν η ύπαρξη χειροπιαστού αποτελέσματος, πέραν από τις σχεδιαστικές προτάσεις, ώστε τα εμπλεκόμενα μέρη να έχουν πραγματικό κίνητρο και ουσιαστικό λόγο δέσμευσης στη διαδικασία και η συμμετοχή τους να παραμείνει όσο το δυνατόν αναλλοίωτη καθ' όλη τη διάρκεια του στούντιο. Για το λόγο αυτό, μήνες πριν την έναρξη του στούντιο, έγινε

συμφωνία με το Δήμο Λατσιών, ώστε να παραχωρηθεί ένας ανεκμετάλλετος και μη σχεδιασμένος χώρος πρασίνου στην οδό Μήλου για να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί μέσα από το στούντιο. Το γεγονός αυτό οδήγησε στην ανάπτυξη του θερινού μαθήματος σε μορφή εργαστηρίου κατασκευής (APH 420, Design&Build workshop) που να ακολουθεί το στούντιο και με τη βοήθεια του εργαστηρίου Fab Lab του Πανεπιστημίου Κύπρου να οδηγήσει στην υλοποίηση και αξιολόγηση συγκεκριμένων κατασκευών.

Όσον αφορά τη διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής, με το τέλος των αυστηρών μέτρων προστασίας από την πανδημία COVID-19, οι συμμετοχικές δραστηριότητες σχεδιάζονται ξανά, ώστε να είναι πιο συχνές, να βασίζονται στην προσωπική επαφή, αξιοποιώντας παράλληλα τα θετικά στοιχεία των διαδικτυακών εργαλείων και να εξασφαλίζουν υψηλότερα επίπεδα συμμετοχής. Στο πλαίσιο αυτό, έγινε μια προσπάθεια ένταξης συμμετοχικών δραστηριοτήτων με χειροπιαστή εμπειρία (hands-on experience) που να ενθαρρύνουν με οπτικά κατανοητούς τρόπους τη συν-δημιουργία, την ενεργό και προσωπική εμπλοκή μέσω της συμμετοχής με το σώμα (με τα χέρια). Σχεδιάστηκαν εργαστήρια (workshops), που συμπεριλαμβάνουν διάφορες δραστηριότητες με μικρά, μεσαία και υψηλά επίπεδα συμμετοχής, επιτρέποντας παράλληλα κάποιο βαθμό ευελιξίας ανάλογα με το στόχο, για καλύτερα αποτελέσματα και αποφυγή σύγχυσης ή αμηχανίας. Η ομάδα ενημέρωσης στο facebook αντικαταστάθηκε με μια ομάδα που ενθαρρύνει τη συζήτηση, την έκφραση απόψεων και ανταλλαγή πληροφοριών. Ο σχεδιασμός των συμμετοχικών δραστηριοτήτων έγινε πολύ πριν την έναρξη του στούντιο, ώστε να δημιουργηθεί και να κοινοποιηθεί εξ' αρχής σε όλους ένα πλάνο με τις συναντήσεις, για καλύτερο προγραμματισμό όλων των συμμετεχόντων.

Με το τέλος των αυστηρών μέτρων προστασίας από την πανδημία COVID-19, σχεδιάστηκε εξ' ολοκλήρου και η διδασκαλία, με τη φυσική παρουσία των φοιτητών και διδασκόντων και την παράλληλη χρήση διαδικτυακών εργαλείων όπως το microsoft teams και το miro που μπορούν να συμβάλουν θετικά στη διδασκαλία. Σχεδιάστηκαν επίσης δραστηριότητες που να ενθαρρύνουν την επί τόπου περιδιάβαση και επαφή με το χώρο και τους χρήστες, όπως ομαδικές επισκέψεις στη γειτονιά, υψομέτρηση και καθαρισμός τεμαχίου.

Η μεθοδολογία έρευνας και τα εργαλεία συλλογής δεδομένων επανασχεδιάστηκαν ώστε να αποτελούν μέρος της διαδικασίας διδασκαλίας, σε μια προσπάθεια ένταξης των εργαλείων στο πλάνο του ακαδημαϊκού εξαμήνου. Εντάχθηκαν ομάδες εστίασης κατά τη διάρκεια των μαθημάτων, ώστε οι φοιτητές να μπορούν να αξιολογήσουν διάφορες πτυχές της διαδικασίας κατά τη διάρκειά της και προνοήθηκαν χρόνοι εντός του ακαδημαϊκού προγράμματος για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων.

4.2 Κυρίως έρευνα - Α φάση (2022)

Δομή και μεθοδολογία στούντιο ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής

Κατά την Α φάση της κυρίως έρευνας, η διαδικασία αναγνώρισης και επιλογής των εμπλεκόμενων ξεκίνησε δύο μήνες πριν την έναρξη του ακαδημαϊκού εξαμήνου από τους διδάσκοντες-ερευνητές (Νοέμβριος 2021) και στη συνέχεια συνέβαλαν σε αυτήν οι φοιτητές. Αρχικά, έγιναν προκαταρκτικές συναντήσεις με αντιπροσώπους από το Δήμο Λασιών (Δήμαρχος Λασιών, Δημοτικός Μηχανικός και Ανώτερος Τεχνικός Δήμου Λασιών) και αποφασίστηκε ο χώρος παρέμβασης (χώρος πρασίνου στην οδό Μήλου). Έπειτα, προσεγγίστηκαν οι κάτοικοι της γειτονιάς μέσω έρευνας και επί τόπου επίσκεψης, από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και τις τοπικές εθελοντικές ομάδες (σύνδεσμοι γονέων, πρόσκοποι) και με εκδήλωση ενδιαφέροντος από τους ίδιους από στόμα σε στόμα. Ο δήμος Λασιών, προσέγγισε επίσης την Αναπτυξιακή Εταιρεία Λευκωσίας (ΑΝΕΛ). Σταδιακά και μέχρι την αρχή του στούντιο (Ιανουάριος 2022) η λίστα ενδιαφερόμενων μερών που διαμορφώθηκε περιλάμβανε 11 άτομα (3 εκπροσώπους του Δήμου Λασιών συμπεριλαμβανομένου του Δημάρχου, 5 κατοίκους της γειτονιάς, 2 χρήστες της ευρύτερης περιοχής και ένα εκπρόσωπο της ΑΝΕΛ). Από τα 10 άτομα οι 4 ήταν γυναίκες και υπήρχε εκπροσώπηση της ηλικίας κάτω των 25 ετών, 35-44, 45-54 και πάνω των 65 ετών.

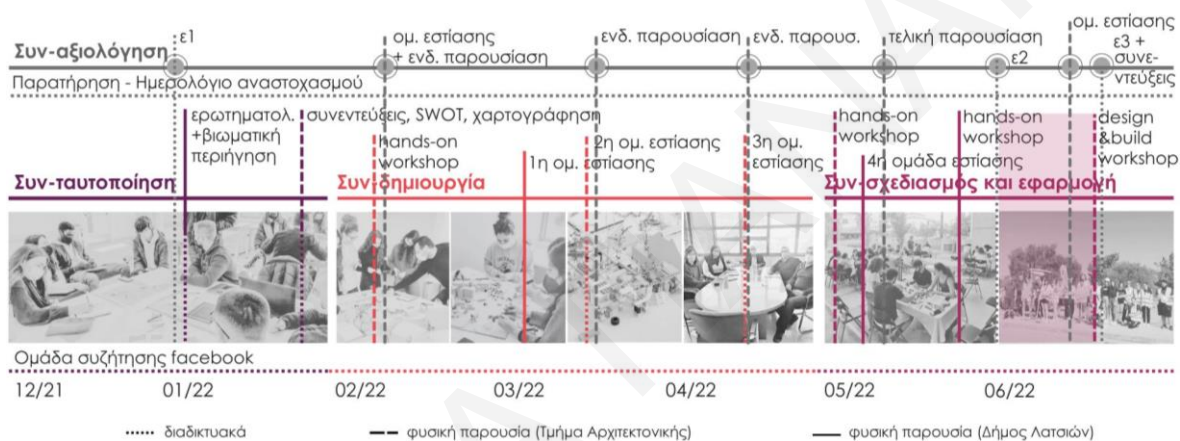
Με βάση τον αναστοχοσμό και επανασχεδιασμό που έγινε κατά την πιλοτική έρευνα, τα εργαλεία συμμετοχής που επιλέχθηκαν ήταν τα ερωτηματολόγια (questionnaires), οι συνεντεύξεις (interviews), η χαρτογράφηση (mental maps), οι ομάδες εστίασης (focus groups), η ανάλυση SWOT, η βιωματική περιήγηση, τα εργαστήρια με χειροπιαστή εμπειρία (hands-on workshops) το εργαστήριο κατασκευής και η διαδικτυακή ομάδα συζήτησης στο facebook (Πίνακας 7).

Εργαλεία	Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Στάδιο κατά την υλοποίηση	Βαθμός εμπλοκής	Επίσημο ή άτυπο εργαλείο	Φυσικό ή διαδικτυακό εργαλείο
Ερωτηματολόγιο (questionnaire)	1. ταυτοποίηση διαφορετικών αναγκών, εισηγήσεων και ιδεών 2. δυνατότητα εκπροσώπησης περισσότερων ατόμων και ομάδων (διαχείριση συμπερίληψης)	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μικρός	πιο επίσημο	διαδικτυακό (microsoft google forms)
Συνέντευξη (interview)	1. ταυτοποίηση διαφορετικών	συν-ταυτοποίηση	μεσαίος	πιο άτυπο	φυσικό ή / και

	αναγκών, προφίλ χρηστών, προσωπικών απόψεων, καθημερινών ρουτίνων	(συν-αξιολόγηση και κατανόηση)			διαδικτυακό (zoom)
Χαρτογράφηση (mental maps)	1. ανάδειξη κοινών σημείων 2. πολυεπίπεδη κατανόηση περιοχής (μονοπάτια, όρια, ορόσημα, κόμβοι, ζώνες)	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μεσαίος	πιο άτυπο	φυσικό
Ανάλυση SWOT - δυνατά και αδύνατα σημεία, ευκαιρίες και απειλές (SWOT analysis - strengths, weaknesses, opportunities, threads)	1. ταυτοποίηση διαφορετικών απόψεων για τα δυνατά και αδύνατα σημεία, τις ευκαιρίες και απειλές για την περιοχή	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μεσαίος	πιο άτυπο	φυσικό ή / και διαδικτυακό (zoom)
Βιωματική περιήγηση	1. ταυτοποίηση χώρου και βιωματική εμπειρία	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μεγάλος	άτυπο	φυσικό
Εργαστήριο με χειροπιαστή εμπειρία (hands-on workshops) με κατασκευές με legos, σχέδια και διαγράμματα	1. ανάπτυξη διαφορετικών σεναρίων και ιδεών	συν-δημιουργία (συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή)	μεγάλος	άτυπο	φυσικό
	1. ανάπτυξη και τελειοποίηση βέλτιστης λύσης/εων	συν-σχεδιασμός και εφαρμογή			
Ομάδα εστίασης (focus group)	1. ανάπτυξη και επεξεργασία ιδέας 2. αξιολόγηση και επίτευξη σύγκλισης σε μια βέλτιστη λύση	συν-δημιουργία (συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή)	μεσαίος	πιο επίσημο	φυσικό ή / και διαδικτυακό (miro realtime board)
Εργαστήριο κατασκευής	1. κατασκευή και αξιολόγηση επί μέρους	συν-σχεδιασμός και	μεγάλος	άτυπο	φυσικό

	κατασκευών και εξοπλισμού (μακέτες και 1:1)	εφαρμογή			
Ομάδα συζήτησης μέσω Facebook (information forum)	1. συνεχής πληροφόρηση, συζήτηση και πρόσβαση σε υλικό (διαχείριση διαφάνειας και διατήρηση ενδιαφέροντος)	καθ' όλη τη φάση υλοποίησης	μεσαίος	πιο άτυπο	διαδικτυακό (facebook group)

Πίνακας 7: Εργαλεία συμμετοχής κατά την Α φάση της κυρίως έρευνας (2022).

Εικόνα 5: Δραστηριότητες εφαρμογής και συν-αξιολόγησης κατά την Α φάση της κυρίως έρευνας (2022).

Στο στάδιο συν-ταυτοποίησης, τα ενδιαφερόμενα μέρη ενημερώθηκαν τηλεφωνικώς ή από κοντά για τη διαδικασία, τους στόχους και της αρχές της και έλαβαν μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου πληροφορίες για το τεμάχιο υπό μελέτη. Δημιουργήθηκε η ομάδα συζήτησης στο facebook όπου φοιτητές και εμπλεκόμενα μέρη ξεκίνησαν να συστήνονται και να συζητούν μέσω σχολίων, ενώ παράλληλα ενημερώνονταν για τις επερχόμενες συναντήσεις. Οι φοιτητές κατάρτισαν ένα ψηφιακό ερωτηματολόγιο, που στάλθηκε σε διάφορους κατοίκους και χρήστες της περιοχής και κοινοποιήθηκε σε διάφορες ομάδες της περιοχής, μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Συνολικά, το ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 17 άτομα, εκ των οποίων το 64.3% ήταν γυναίκες και το 35.7% άντρες, το 14,3% ήταν άτομα ηλικίας κάτω των 25 ετών, το 42.9% άτομα 25-34 ετών, το 14.3% άτομα 35-44, το 7.1% άτομα 45-54 ετών, το 14.3% άτομα 55-64 ετών και το 7.1% άτομα πάνω των 65 ετών. Η πρώτη συμμετοχική δραστηριότητα (20 Ιανουαρίου 2022) πραγματοποιήθηκε στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου, σε συνδυασμό με τη χρήση zoom όπου πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε 7 από τα εμπλεκόμενα μέρη με σκοπό την γνωριμία και καταγραφή του προφίλ χρηστών, καθώς και των προσωπικών

καθημερινών ρουτίνων τους. Έγινε επίσης χαρτογράφηση της περιοχής (μονοπάτια, όρια, ορόσημα, κόμβοι, ζώνες), με στόχο την πολυεπίπεδη κατανόησή της μέσα από διάφορες οπτικές και σε διάφορες κλίμακες. Φοιτητές και εμπλεκόμενα μέρη, κατέγραψαν τα δυνατά και αδύνατα σημεία της περιοχής, τις ευκαιρίες και απειλές, μέσα από αναλύσεις SWOT και περιηγήθηκαν στη γειτονιά. Κάθε ομάδα φοιτητών, ανέλυσε και αξιολόγησε τα δεδομένα που πήρε από τους χρήστες της περιοχής και αποφάσισε πού θα δοθεί προτεραιότητα.

Κατά το στάδιο συν-δημιουργίας πραγματοποιήθηκαν τρεις συμμετοχικές δραστηριότητες στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής. Το πρώτο εργαστήριο με χειροπιαστή εμπειρία (10 Φεβρουαρίου 2022) είχε ως στόχο τη δημιουργία και οπτικοποίηση πιθανών σεναρίων και αρχικών λύσεων-ιδεών για τις προτάσεις κατοίκησης και το δημόσιο χώρο και σε αυτό παρευρέθηκαν 4 κάτοικοι και χρήστες της περιοχής. Με τη βοήθεια κατασκευών από legos και ανακυκλώσιμα υλικά, με σχέδια και διαγράμματα και λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση SWOT, την ανάλυση της περιοχής και τη βιωσιμότητα (οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική), πρότειναν ιδέες που συσχέτιζαν το δημόσιο χώρο με την ευρύτερη γειτονιά. Στη συνέχεια, μέσω μιας ομάδας εστίασης (14 Μαρτίου 2022) που συνδύαζε φυσική παρουσία και εργασία μέσω της διαδικτυακής πλατφόρμας miro, οι φοιτητές και 5 από τα εμπλεκόμενα μέρη επεξεργάστηκαν με λεπτομέρεια συγκεκριμένες προτάσεις για το δημόσιο χώρο προσπαθώντας να διατυπώσουν με σαφήνεια το είδος της πρότασης και τους λόγους που την προτείνουν (τι και γιατί). Η τρίτη συμμετοχική δραστηριότητα (14 Απριλίου 2022), περιλάμβανε μια ομάδα εστίασης με παρουσίαση των ολοκληρωμένων προτάσεων για το δημόσιο χώρο στην οδό Μήλου και αξιολόγησή τους από φοιτητές, διδάσκοντες και εμπλεκόμενα μέρη μέσω ενός εντύπου αξιολόγησης, με σκοπό την επιλογή της καταλληλότερης πρότασης ή προτάσεων. Λόγω του ότι παρευρέθηκαν μόνο 2 από τα εμπλεκόμενα μέρη σε αυτήν, οι φοιτητές ανάρτησαν στο miro τις προτάσεις τους και κοινοποιήθηκε μέσω της ομάδας facebook σε όλους το έντυπο αξιολόγησης, το οποίο συμπληρώθηκε από ακόμη 3 χρήστες της περιοχής. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε μια συνάντηση στο Δημαρχείο Λατσιών (3 Μαρτίου 2022) με παρουσία τριών εκπροσώπων του Δήμου και δύο διδασκόντων-ερευνητών όπου συζητήθηκαν θέματα όπως το κόστος και η χρηματοδότηση του δημόσιου χώρου, το χρονοδιάγραμμα και το είδος της πρότασης, χωρίς όμως να υπάρχει κατάληξη σε καθορισμένο και σαφή προϋπολογισμό και κλίμακα έργου, κυρίως λόγω διαδικαστικών θεμάτων.

Με βάση την αξιολόγηση των προτάσεων που έγινε με τα έντυπα αξιολόγησης, δημιουργήθηκε μια λίστα θετικών στοιχείων και χαρακτηριστικών από όλες τις προτάσεις, με βάση τη βιωσιμότητα, την ευελιξία, την πρωτοτυπία, την ανταπόκριση στις ανάγκες και την εφικτότητα. Διαμορφώθηκε έτσι ένα πλάνο με αρχές και σχεδιαστικές στρατηγικές, με βάση το οποίο έγινε ένα μικρό διήμερο εργαστήριο ανάπτυξης μιας νέας πρότασης (29-30 Απριλίου 2022), που κατέληξε σε τρεις νέες προτάσεις για το δημόσιο χώρο στη Μήλου,

πιο απλοποιημένες και υλοποιήσιμες. Στο προαιρετικό αυτό εργαστήρι συμμετείχαν φοιτητές από το στούντιο, καθώς και φοιτητές από άλλα έτη. Οι τρεις προτάσεις που αναπτύχθηκαν, πρότειναν εναλλακτικά είδη παιχνιδιού, χώρους καλλιέργειας ως μέσο συμβολής των κατοίκων και εμπλοκής του Δήμου σε βάθος χρόνου, ένα μικρής κλίμακας στεγασμένο χώρο συνάντησης γειτονιάς και την έννοια της εξερεύνησης και της ανακάλυψης ως τρόπος αντίληψης και οικειοποίησης του χώρου. Δουλεύοντας πάνω στην πιο ανεπτυγμένη από τις προτάσεις αυτές, οι διδάσκοντες-ερευνητές την παρουσίασαν σε εκπροσώπους του Δήμου Λατσιών (5 Μαΐου 2022) και συζητήθηκαν θέματα όπως η υλικότητα, η συντήρηση και το κόστος.

Εικόνα 6: Ανοιχτό εργαστήρι στο Δημαρχείο Λατσιών κατά τη φάση συν-σχεδιασμού και εφαρμογής (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).

Κατά τη φάση συν-σχεδιασμού και εφαρμογής, πραγματοποιήθηκε στο Δημαρχείο Λατσιών ένα ανοιχτό εργαστήρι (26 Μαΐου 2022), όπου παρουσιάστηκε η πρόταση στους κατοίκους που παρευρέθηκαν και συζητήθηκαν οι αρχές και σχεδιαστικές στρατηγικές που ακολουθήθηκαν. Στη συνέχεια, φοιτητές και κάτοικοι ή χρήστες της γειτονιάς, δούλεψαν με legos, σχέδια, σκίτσα και διαγράμματα, ώστε να προτείνουν εισηγήσεις για βελτιώσεις στο γενικότερο σχέδιο πρότασης και στις επί μέρους κατασκευές στεγάστρου, καθισμάτων, παιχνιδιών και φύτευσης. Στο εργαστήρι αυτό παρευρέθηκαν φοιτητές από διάφορα έτη και συνολικά 8 χρήστες της περιοχής εκ των οποίων οι 4 ήταν παιδιά.

Στο θερινό εργαστήρι κατασκευής που ακολούθησε (30 Μαΐου - 17 Ιουνίου 2022) συμμετείχε ένας κάτοικος της γειτονιάς. Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου οι φοιτητές, χωρισμένοι σε ομάδες τελειοποίησαν το σχεδιασμό του δημόσιου χώρου και παράλληλα, με τη βοήθεια του Fab Lab του Πανεπιστημίου Κύπρου κατασκεύασαν και αξιολόγησαν μια ξύλινη κατασκευή παιχνιδιού, ένα ξύλινο κάθισμα και μια κατασκευή από τσιμεντομπλοκς με καθιστικούς χώρους και δοχεία φύτευσης. Έγινε επίσης επί τόπου καθαρισμός του τεμαχίου με τη συμβολή των υπηρεσιών του Δήμου Λατσιών και των φοιτητών. Κατά τη διάρκεια των τριών αυτών εβδομάδων, διάφοροι επαγγελματίες και ειδικοί συμμετείχαν στο

θερινό εργαστήριο, συμβάλλοντας με τις γνώσεις και την εμπειρογνωμοσύνη τους και συζητώντας με τους φοιτητές πάνω σε συγκεκριμένες θεματικές που τους απασχολούσαν στο σχεδιασμό και την κατασκευή. Επαγγελματίες αρχιτέκτονες απόφοιτοι του Τμήματος Αρχιτεκτονικής βοήθησαν με το συντονισμό και θέματα κατασκευής, άτομα από την Κυπριακή Εταιρεία Πιστοποίησης (ΚΕΠ) δούλεψαν με τους φοιτητές για να εφαρμόσουν διάφορους κανονισμούς και πρότυπα για παιδότοπους, αντιπρόσωπος από μια τοπική εταιρεία πώλησης παιχνιδιών, εξαρτημάτων και υλικών συνέβαλε με τις γνώσεις και την εμπειρία του, αρχιτέκτονας ειδικευμένη σε ξύλινες κατασκευές δούλεψε με τους φοιτητές στις συνδεσμολογίες και ξύλινες κατασκευές, καθηγητής του Τμήματος με γνώσεις στην οικοδομική ξύλου συνέβαλε στη λεπτομερή επίλυση των κατασκευών, αρχιτέκτονας ειδικευμένη στο σχεδιασμό φωτισμού μίλησε στους φοιτητές και δούλεψε μαζί τους στη σχεδίαση φωτισμού για το δημόσιο χώρο και αρχιτέκτονας τοπίου από το Τμήμα Δασών βοήθησε στην επιλογή κατάλληλων φυτών.

Με βάση την παρατήρηση που έγινε και τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε κάποια από τα εμπλεκόμενα μέρη (4 συνεντεύξεις από άτομα διαφορετικών ηλικιών και φύλων), φαίνεται ότι συμμετείχαν ενεργά καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, με εξαίρεση το θερινό εργαστήριο. Υπήρχε ευρεία και ισορροπημένη εκπροσώπηση, ακόμη και στο ανοικτό εργαστήριο που πραγματοποιήθηκε στο Δημαρχείο Λατσιών. Παρατηρήθηκε ενδιαφέρον και δέσμευση στη διαδικασία και σε κάποιο βαθμό δόμηση αισθήματος κοινότητας μεταξύ των συμμετεχόντων και των ομάδων φοιτητών με τις οποίες εργάστηκαν. Αυτό επιβεβαιώνεται, αφού ακόμη και ένα χρόνο μετά τη διαδικασία, κάποιοι κάτοικοι διατηρούν επικοινωνία με ορισμένους φοιτητές και ερευνητές, δείχνοντας ενδιαφέρον για την εξέλιξη του δημόσιου χώρου, αλλά και για συμμετοχή σε παρόμοιες πρωτοβουλίες και δράσεις. Συγκεκριμένα, ένας από τους συμμετέχοντες αναφέρει *«Ανέπτυξα μια σχέση με τους φοιτητές και διδάσκοντες εκεί και αυτό ήταν ευχάριστο»*. Ο συνδυασμός διαδικτυακών και φυσικών εργαλείων φάνηκε να λειτούργησε θετικά, αφού υπήρχαν περιπτώσεις όπου κάποιοι συμμετέχοντες, λόγω περιορισμένου χρόνου, προτίμησαν να συμμετέχουν διαδικτυακά και η ομάδα συζήτησης στο facebook βοήθησε στην εύκολη επικοινωνία και διατήρηση συχνής επαφής σε διαστήματα μεταξύ των συμμετοχικών δραστηριοτήτων. Είναι σαφές ότι τα εργαλεία συμμετοχής κρίθηκαν ως αποτελεσματικά και κατανοητά και η πραγματοποίηση κάποιων δράσεων εντός των ορίων του Δήμου Λατσιών ως προτιμότερη και ευκολότερη για τους κατοίκους. Τα πιο διαδραστικά και άτυπα εργαλεία συμμετοχής όπως τα εργαστήρια με χειροπιαστή εμπειρία, η βιωματική περιήγηση στο χώρο και το εργαστήριο κατασκευής σχολιάστηκαν ως πιο ενδιαφέροντα και παραγωγικά. *«Ήταν αποτελεσματικά.. Το ότι περιλάμβανε κατασκευή και ότι μπορούσες να δεις (το αποτέλεσμα) σε μοντέλο με lego και χαρτόνια βοηθούσε»* ανέφερε κάποιος. *«Είχαμε φτιάξει τα παιχνίδια (μοντέλα και κατασκευή).. Έμαθα το εργαστήριο, είδα πως δουλεύουν οι φοιτητές, μου*

έκαναν εντύπωση τα μηχανήματα, είδα πώς γίνονται οι κατασκευές και πιστεύω βοήθησα, ήταν πολύ ευχάριστο», σχολίασε ο κάτοικος που συμμετείχε στο εργαστήριο κατασκευής.

Εικόνα 7: Θερινό εργαστήριο κατασκευής (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).

Παράλληλα, οι δραστηριότητες κοντά στην περιοχή σχολιάστηκαν θετικά, θεωρώντας ότι η συμμετοχή πιθανώς να ήταν περισσότερη, αν γίνονταν κι άλλες συναντήσεις στα όρια του Δήμου Λατσιών, για ευκολία των κατοίκων. «Βοήθησε η περιήγηση στην περιοχή, νομίζω ήταν πιο εύκολο να είμαστε κοντά και κατανόησαν καλύτερα οι φοιτητές το χώρο», «Αν γινόταν περισσότερο στο χώρο επί τόπου ίσως να συμμετείχαν περισσότεροι, αν ήταν όλες οι συναντήσεις στο Δημαρχείο νομίζω θα ήταν καλύτερα.. Θα πρέπει να είναι τα πράγματα πιο απλά, όχι περίπλοκα, εννοώ η απόσταση κάνει τη διαδικασία πιο εύκολη για τον άλλο» σχολίασαν δύο συμμετέχοντες. Επίσης, ένας από τους συμμετέχοντες σχολίασε ότι πιθανώς να έπρεπε να εκπροσωπηθούν καλύτερα τα νεαρά ζευγάρια της γειτονιάς «Νομίζω χρειαζόταν να συμμετέχουν και άλλα νεαρά ζευγάρια, που τώρα μετακομίζουν στην περιοχή.. Ένα νέο ζευγάρι θα έδινε νέες ιδέες.. Είναι δύσκολο αντιλαμβάνομαι να βρεις άτομα, έχουν δουλειά, υποχρεώσεις, ίσως άτομα που κάνουν εθελοντισμό, στους συνδέσμους γονέων για παράδειγμα, θα κάλυπταν αυτές τις ομάδες». Τέλος, σχολιάστηκε αρνητικά το ότι το έργο δεν προχώρησε σε κατασκευή, αφού θα μπορούσαν να εμπλακούν και άλλα άτομα σε αυτήν, θα υπήρχε καλύτερη ροή της διαδικασίας και απήχηση. Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν «Θα ήθελα να είχαμε εξαρχής το budget (προϋπολογισμό) για να συγκεντρωθούν όλες οι ιδέες με βάση το ποσό και για να πάμε στην υλοποίηση αμέσως, να μην υπήρχε το κενό διάστημα που υπάρχει τώρα, να υπήρχε μια ροή.. Το οικονομικό βέβαια είναι δύσκολο θέμα» και «Αν ξεκινούσε το έργο θα μπορούσες να εμπλέξεις και άλλο κόσμο με διαφορετικούς τρόπους».

Σχετικά με το κίνητρο των συμμετεχόντων και τις απόψεις τους για τη χρησιμότητα της διαδικασίας, φάνηκε ότι θεωρούν αρκετά χρήσιμη τη συμμετοχή τους, κυρίως λόγω του ότι μπορούν να εισακουστούν και να εκφέρουν άποψη για τη γειτονιά τους επηρεάζοντας την

κατασκευή και συμβάλλοντας στην κάλυψη πραγματικών αναγκών. Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν *«Στην Κύπρο υστερούμε πάρα πολύ από το να ασχολούμαστε με τη γειτονιά.. Δεν πίστευα ότι θα μπορούσε η γνώμη μου να μετρήσει για κάτι, ότι θα έχει αντίκτυπο.. Νόμιζα δεν είχα αυτή τη δυνατότητα.. Νομίζω θα αρέσει στον κόσμο να αντιληφθεί ότι αφιερώνοντας κάποιες ώρες μπορεί η γνώμη του να ακουστεί.. Δεν το ξέρουν ότι έχουν αυτή την ευκαιρία, είναι καλό..»*, *«Σίγουρα μου δόθηκε η ευκαιρία να ακουστώ και επηρέασα και την κατασκευή, είναι αρκετά ευχάριστο, έλαβαν υπόψη τι είχα πει»* και *«Είναι χρήσιμο να ξέρει ο αρχιτέκτονας ή ο σχεδιαστής τι ζητά ο κάτοικος, καλύπτονται πραγματικές ανάγκες»*.

Δομή και μεθοδολογία στούντιο ως διαδικασία διδασκαλίας και μαθησιακής εμπειρίας

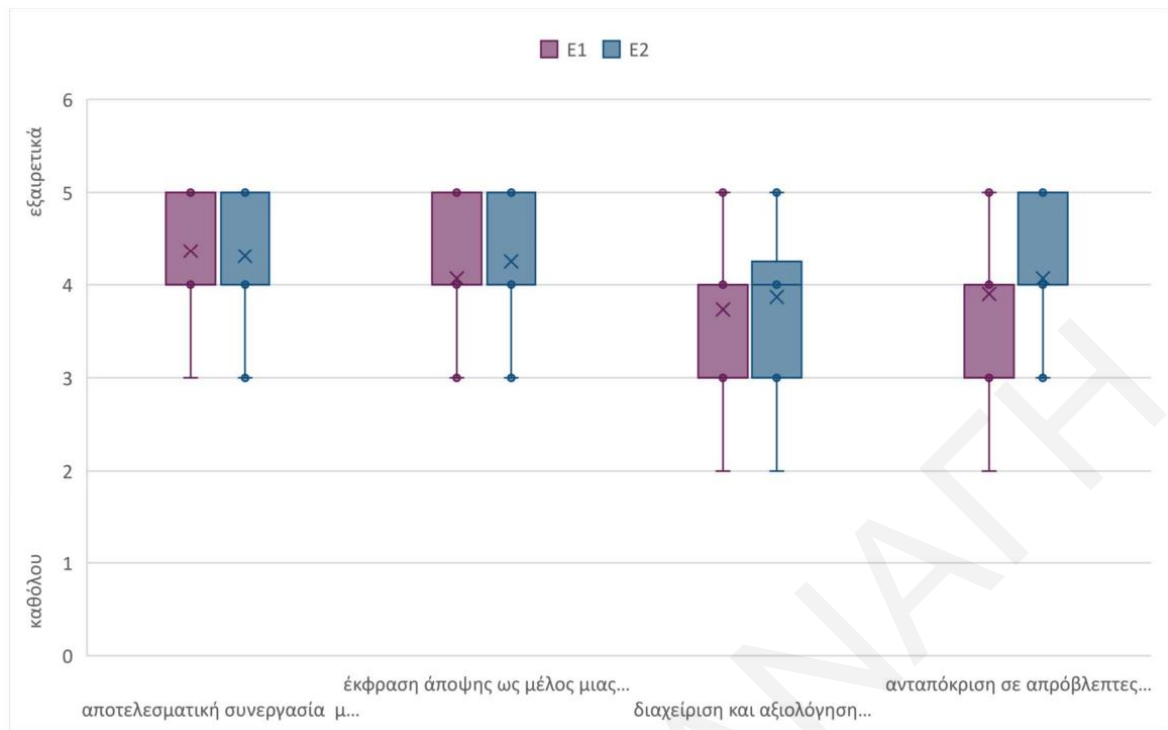
Μέσα από το ημερολόγιο ερευνητή και με βάση τις ομάδες εστίασης που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του στούντιο (10 Φεβρουαρίου 2022) και του θερινού μαθήματος κατασκευής (16 Ιουνίου 2022) μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων-ερευνητών, διερευνήθηκε η διαδικασία διδασκαλίας και η μαθησιακή εμπειρία των φοιτητών. Φάνηκε ότι οι συμμετοχικές δραστηριότητες ενθάρρυναν την ενεργό και δυναμική συμμετοχή των φοιτητών στη μαθησιακή διαδικασία, ειδικά στις περιπτώσεις όπου χρησιμοποιήθηκαν legos και όταν πραγματοποιήθηκαν δραστηριότητες εκτός Πανεπιστημίου, στο Δήμο Λατσιών. Η μεγάλη συμμετοχή των φοιτητών στα δύο προαιρετικά εργαστήρια, έδειξε ότι βρίσκουν ενδιαφέρουσα τη διαδικασία, ενώ οι ίδιοι ανέφεραν ότι η επαφή τους με φοιτητές από άλλα έτη σε κάποια από τα εργαστήρια ήταν πολύ βοηθητική. *«Γνωριστήκαμε και μάθαμε από μεγαλύτερους, μέσω της ανάμειξης με άλλα έτη»* σχολίασαν. Τέλος, το διαδικτυακό εργαλείο microsoft teams φάνηκε να είναι χρήσιμο αφού εξασφάλισε εύκολη και μακροπρόθεσμη πρόσβαση στο μαθησιακό υλικό.

Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια του στούντιο σχολιάστηκε αρνητικά το πιεστικό πρόγραμμα που απαιτούσε σχεδιασμό των χώρων κατοίκησης παράλληλα με το σχεδιασμό του δημόσιου χώρου και ότι ίσως ο χρόνος να μην ήταν αρκετός για τους φοιτητές για να αναπτύξουν εξίσου και τα δύο. Επίσης, κατά τη διάρκεια του θερινού μαθήματος κατασκευής, φάνηκε ότι ήταν δύσκολο να οριστούν σαφή κριτήρια αξιολόγησης των φοιτητών, κυρίως επειδή οι δύο βδομάδες αφορούσαν αποκλειστικά κατασκευή για κάποιες ομάδες, κατά την οποία δεν είναι εύκολο να φανεί ξεκάθαρα η ατομική δουλειά κάθε φοιτητή. Επίσης, μια από τις ομάδες δούλεψε στο γενικό σχέδιο του δημόσιου χώρου, γεγονός που καθιστούσε τη σύγκριση εργασίας σε σχέση με ομάδες που εργάζονταν στην κατασκευή, δυσκολότερη. Επιπλέον, τις εβδομάδες κατασκευής οι φοιτητές σχολίασαν ότι *«Αργούσαν τα υλικά, κάποιες στιγμές δεν υπήρχε σωστή συνεννόηση»* και *«Κάποιες μέρες ήταν πολύ εντατικές και θέλαμε πιο πολύ ελεύθερο χρόνο ξεκούρασης»*, *«Υπήρχε αφόρητη ζέστη και έπρεπε να ξυπνάμε πολύ πρωί, όμως κάποιοι αργούσαν να έρθουν... Υπήρχε θέμα οργάνωσης»*, αναδεικνύοντας την ανάγκη για εξ' αρχής καλύτερο προγραμματισμό.

Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης στο φοιτητή

Όσον αφορά την ανάπτυξη δεξιοτήτων και τα μαθησιακά αποτελέσματα των φοιτητών, πέραν από την παρατήρηση, λήφθηκαν υπόψη τα τρία ερωτηματολόγια που δόθηκαν στους φοιτητές πριν την έναρξη του στούντιο, πριν και μετά το θερινό μάθημα κατασκευής. Το πρώτο ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 26 δευτεροετείς φοιτητές, ενώ τα δύο επόμενα από 30 και 29 φοιτητές αντίστοιχα (δευτεροετείς, τριτοετείς και τεταρτοετείς).

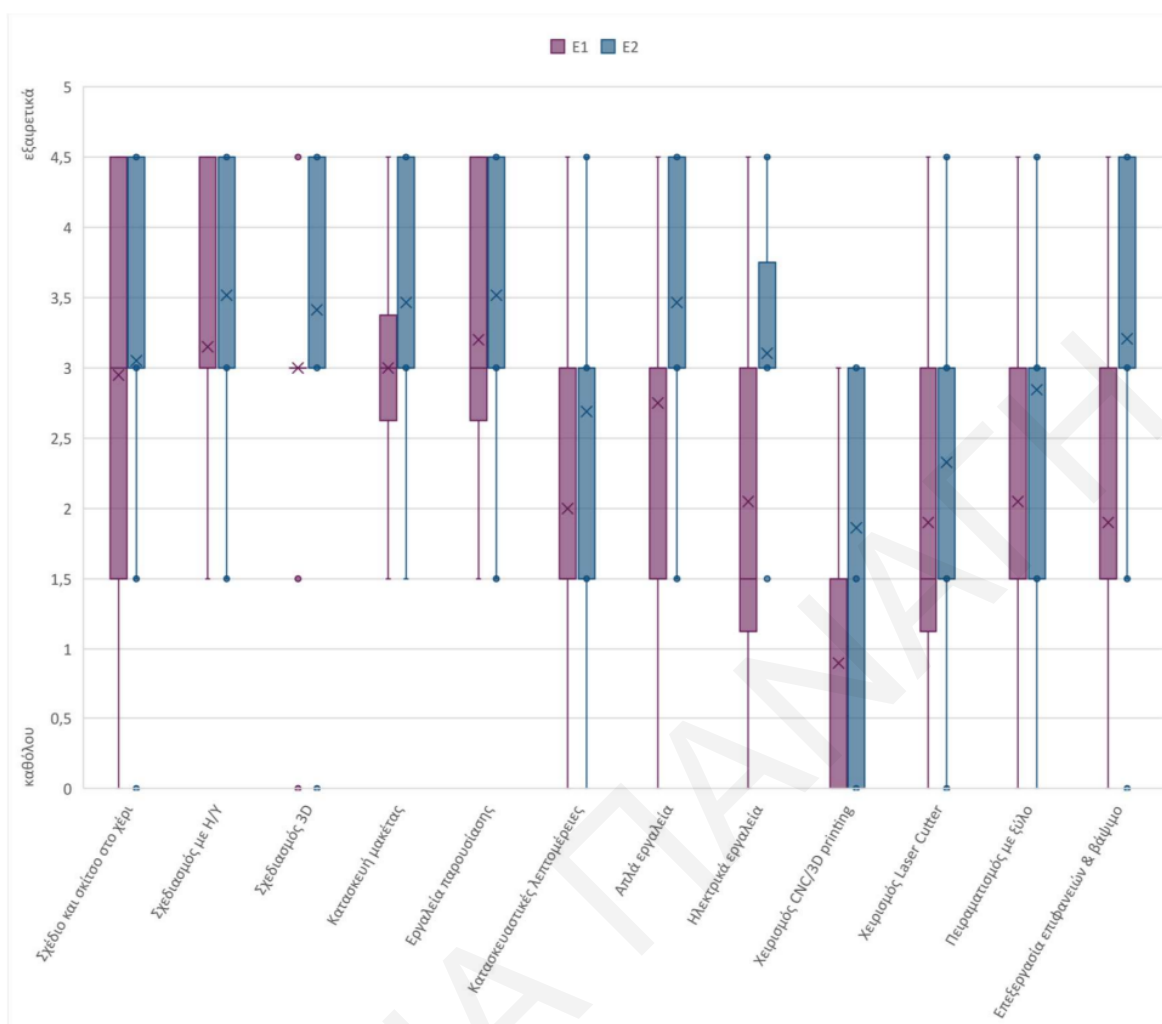
Οι φοιτητές σε απάντησή τους για την έννοια της συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης πριν από την έναρξη του στούντιο, αναφέρθηκαν σε μεγάλο βαθμό στο συμμετοχικό σχεδιασμό, ενώ πολλοί απάντησαν μονολεκτικά ή σχολίασαν ότι δεν γνωρίζουν. Στο ερωτηματολόγιο που έγινε πριν την έναρξη του θερινού μαθήματος, οι δευτεροετείς φοιτητές αναφερόμενοι στις διαδικασίες συν-δημιουργίας, μίλησαν για θέματα κοινωνικής ευθύνης της αρχιτεκτονικής, θέματα βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας. Περισσότεροι από τους μισούς δήλωσαν ότι τέτοιες διαδικασίες ενδυναμώνουν το αίσθημα της κοινότητας τόσο σε ανθρώπινο όσο και σε πολιτικό επίπεδο (53.3%), τοποθετούν τους πολίτες στη θέση του αποφασίζοντος και του δρώντος, και κατ' επέκταση δημιουργούν ένα αίσθημα υπευθυνότητας για το περιβάλλον τους (53.3%) και τέλος, συνιστούν μια άμεση απάντηση σε πραγματικές και πολύπλευρες ανάγκες, ανάγοντας το πανεπιστήμιο σε έναν ενεργό συμμετέχοντα στη ζωή της πόλης (60%). Φαίνεται επίσης ότι μέσα από τη διαδικασία κατασκευής και τελειοποίησης του σχεδιασμού οι φοιτητές άρχισαν να κατανοούν τις προκλήσεις και τους περιορισμούς του σχεδιασμού σε πραγματικά περιβάλλοντα. *«Μας δυσκόλεψαν οι κανονισμοί για τους παιδότοπους, δεν ήξερα ότι υπήρχαν τόσα πρότυπα»*, σχολίασε κάποιος. Μέσα από την αυτό-αξιολόγηση των φοιτητών, είναι σαφές ότι μετά από το θερινό εργαστήριο κατασκευής κάποιες από τις μαλακές-οριζόντιες τους δεξιότητες είχαν βελτιωθεί (Διάγραμμα 10) όπως δεξιότητες διαχείρισης (αξιολόγηση κατάστασης και ανταπόκριση σε απρόβλεπτες καταστάσεις) και κοινωνικές δεξιότητες (έκφραση απόψεων στο πλαίσιο μιας διεπιστημονικής ομάδας), καθώς επίσης και οι ειδικές και πρακτικές δεξιότητές τους (Διάγραμμα 11), όπως το σχέδιο και σκίτσο στο χέρι, σχέδιο με Η/Υ, τρισδιάστατο σχέδιο, κατασκευή μακέτας, κατασκευαστικές λεπτομέρειες, εργαλεία παρουσίασης, χρήση και χειρισμός εργαλείων και μηχανημάτων, πειραματισμός με το ξύλο και επεξεργασία και βάψιμο επιφανειών.

Διάγραμμα 10: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για τις μαλακές-οριζόντιες δεξιότητες τους πριν και μετά το θερινό μάθημα κατασκευής, κατά την Α φάση κυρίως έρευνας (2022).

Σχετικά με το κίνητρο των φοιτητών, παρατηρήθηκε μεγάλο ενδιαφέρον για τη συμμετοχική διαδικασία, δέσμευση και ευθύνη τόσο για τη διαδικασία όσο και για το αποτέλεσμα της. Η δέσμευση αυτή κορυφώθηκε κατά τη διάρκεια του θερινού εργαστηρίου κατασκευής, αφού πολλές ομάδες έδειχναν να παίρνουν πρωτοβουλίες και να ψάχνουν διεξοδικά πρότυπα και νομοθεσίες ώστε να παραδώσουν στο Δήμο Λασιών και στους κατοίκους ένα όσο το δυνατό πιο άρτιο αποτέλεσμα. Μεγάλο μέρος των φοιτητών συμμετείχαν στα προαιρετικά εργαστήρια εκτός ακαδημαϊκών ωρών, ενώ όλοι οι φοιτητές που συμμετείχαν στο καλοκαιρινό εργαστήριο δήλωσαν ότι θα το έκαναν ξανά. Σημαντική είναι και η άποψη των φοιτητών για τη χρησιμότητα και σημαντικότητα της διαδικασίας, αφού μισοί ή περισσότεροι δήλωσαν στα ερωτηματολόγια που δόθηκαν μετά το στούντιο ότι το αποτέλεσμα της συμμετοχικής διαδικασίας χαρακτηρίζεται από λειτουργικότητα, ανθεκτικότητα και βιωσιμότητα, αποδοτικότητα και ευελιξία και ανταποκρίνεται σε θέματα ασφάλειας, προσβασιμότητας και συμπερίληψης.

Από την άλλη, είναι σημαντικό να αναφερθεί το άγχος και η πίεση που προκάλεσε στους φοιτητές το πιεστικό πρόγραμμα, κυρίως κατά τη διάρκεια του στούντιο, όπου η παράλληλη ανάπτυξη των προτάσεων συγκατοίκησης και του δημόσιου χώρου, σε συνδυασμό με τις συμμετοχικές δραστηριότητες και τις παρουσιάσεις, τους έκανε να νιώθουν συχνά «χαμένοι», όπως είπαν χαρακτηριστικά.

Διάγραμμα 11: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για τις ειδικές δεξιότητές τους πριν και μετά το θερινό μάθημα κατασκευής, κατά την Α φάση κυρίως έρευνας (2022).

Όσον αφορά το ρόλο των φοιτητών εντός των ομάδων που δούλεψαν παρατηρήθηκε ότι η αρχικά παθητική τους στάση μετατράπηκε, κατά τη δεύτερη συμμετοχική δραστηριότητα, σε μια πιο ενεργητική σχέση με τους άλλους συμμετέχοντες και ενδιαφερόμενους φορείς, με τους φοιτητές να θέτουν ερωτήματα, να διαπραγματεύονται και να υπερασπίζονται με επιχειρήματα τις ιδέες τους. Κατά την πρώτη ομάδα εστίασης, οι φοιτητές συζήτησαν για το ρόλο τους ως αρχιτέκτονες και κάποιοι σχολίασαν «Είναι καλό να επηρεαζόμαστε από το τι θέλουν (οι χρήστες), αλλά ως ένα σημείο.. Θα πρέπει να βρούμε ένα τρόπο να βελτιώσουμε το περιβάλλον τους, λαμβάνοντας υπόψη τον ίδιο το χώρο» και «Κάποιες φορές δεν πρέπει να τους ακούς αλλά να σε ακούνε.. Να μην αναπαράγουμε τα ίδια μοτίβα, την ίδια έτοιμη συνταγή». Ο προβληματισμός τους για το διευρυμένο ρόλο τους αρχιτέκτονα φαίνεται και μέσα από τα ερωτηματολόγια που απάντησαν μετά από το στούντιο και με το τέλος του θερινού μαθήματος (Πίνακας 8). Το μεγάλο εύρος των απαντήσεων στην ερώτηση «Ποιος πιστεύεις πως πρέπει να είναι ο ρόλος σου ως αρχιτέκτονας μέσα στο πλαίσιο της συν-δημιουργίας και της κατασκευής;» φανερώνει τις υπάρχουσες ιδέες και αντιλήψεις τους,

σε συνδυασμό με τις σκέψεις που άρχισαν να κάνουν μέσω της διαδικασίας του στούντιο και του εργαστηρίου κατασκευής.

	Ερωτηματολόγιο 1	Ερωτηματολόγιο 2
01	«Να εκφράζω τις ιδέες και τις απόψεις μου για το σχεδιασμό και να μαθαίνω νέα πράγματα...»	«Να είμαι υπεύθυνη για την κατασκευή που έχουμε φτιάξει, να αποδέχομαι τις απόψεις και τις ιδέες των πιο έμπειρων αρχιτεκτόνων, να σκέφτομαι την ασφάλεια και το γενικό καλό των πολιτών για την κατασκευή.»
02	«Χρήση των γνώσεων μου.»	«..να δημιουργήσει ένα οικείο και ευέλικτο περιβάλλον για τους χρήστες. Η συμμετοχή των ιδίων.. βοηθούν τον αρχιτέκτονα να κατανοήσει εις βάθος τις πραγματικές ανάγκες για την δημιουργία του βέλτιστου χώρου.. να τον νιώθουν έως ένα κομμάτι της διαδικασίας.»
03	«..έχει την ευθύνη του "ερευνητή", ο οποίος καλείται να αποκρυπτογραφήσει το τοπίο και την καθημερινότητα των χρηστών και να καλύψει όλων τις ανάγκες..»	«το ρόλο του παρατηρητή, του συνεργάτη και να έχω την ικανότητα να ανταποκρίνομαι σε κάθε είδους κριτική.»
04	«Βασικός (δημιουργός και χρήστης).»	«Ακροατής-χρήστης με πιο αστικές επιρροές.»
05	«..είναι σημαντικό να λαμβάνω υπόψη τις ανάγκες του πελάτη. Ταυτόχρονα να μπορώ να διευρύνω τους ορίζοντές μου, συζητώντας και αναπτύσσοντας σχεδιαστικές ιδέες που ίσως δεν θα είχα σκεφτεί.»	«..καλείται με κάποιον άλλο, με την συνοδεία και τη συνδρομή του καθένα ξεχωριστά, από κοινού να λαμβάνονται αποφάσεις για την επερχόμενη κατασκευή που καλούνται να αναλύσουν και να την κτίσουν.. Να είμαστε έτοιμοι να ανταποκριθούμε και να δώσουμε τη καλύτερη δυνατή αποδοτικότητα.»
06	«..να συνεργαστώ μαζί με συμφοιτητές μου αλλά και πολίτες της περιοχής και μέσω των αναγκών τους να σκεφτώ πώς να τις καλύψω.»	«..να συνεργάζομαι μαζί με τους πολίτες και να μπορούμε να φτάσουμε σε ένα αποτέλεσμα το οποίο θα μπορεί να ικανοποιεί όλες τις ανάγκες..»
07	«Καθοδηγητικός/ βοηθητικός ρόλος, μεταφραστής αναγκών χρηστών στο καλύτερο σημείο που μπορείς.. Να αναλαμβάνεις πρωτοβουλία σε σημεία που η εμπειρία σου βοηθά τον σχεδιασμό και να προτείνεις ιδέες λαμβάνοντας υπόψη της προτάσεις των υπολοίπων.. Συμβιβαστικό/ collaborative mindset..»	«μεταφραστής ιδεών.. ρεαλιστική υλοποίηση, προσπαθώντας να δώσω το καλύτερο που μπορώ.. συμβιβασμός, τόσο από το μέρος του αρχιτέκτονα αλλά και του χρήστη.. να λαμβάνει υπόψη επίκαιρα χαρακτηριστικά.. να βελτιώσει την ποιότητα ζωής (περριβαλλοντικά, inclusiveness, budget, trends, target demographic)»
08	«..να κατευθύνω τη διαδικασία σχεδιασμού.»	«..να δώσω καθοδήγηση και καλύτερες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό..»
09	«να λαμβάνει τα σχεδιαστικά υποκείμενα σαν εργαλεία στον σχεδιασμό με απώτερο σκοπό την καλύτερη ποιότητα ζωής..»	«Να λαμβάνει υπόψη ποιος θα χρησιμοποιεί το χώρο και να προσαρμοστεί στις ανάγκες του χρήστη..»
10	«Ενεργή συμμετοχή που βοηθά στην δημιουργία ενός καλύτερου αποτελέσματος.. για την δημιουργία ενός	«Να σκεφτόμαστε όλους τους πιθανούς παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν το σχεδιασμό.»

	βιώσιμου και ασφαλούς περιβάλλοντος.»	
11	«να είναι δραστικός και να χαρακτηρίζεται από αφοσίωση προς το πρότζεκτ και τον υπευθυνότητων που αναλαμβάνω.. να εκφράζω τις απόψεις μου, αλλά να είμαι ανοικτή στο να ακούω και τις απόψεις των συν-δημιουργών..»	«Να είμαι ανοιχτή στο να ακούσω τις απόψεις των συν-δημιουργών μου.. να παίρνω πρωτοβουλία..»
12	«.. να χαρακτηρίζεται κατά κύριο λόγο από έννοιες συνεργασίας μεταξύ μας και με τους φορείς (πχ. κάτοικους), συμπερίληψης ..να ανταποκρίνεται σε θέματα βιωσιμότητας, κατανόησης, σεβασμού..»	«να ανταποκρίνεται σε θέματα συν-δημιουργίας και κατασκευής.. σε πραγματικά ζητήματα που αντανακλούν ανάγκες της καθημερινότητας»
13	«Να συντονίζω με συνεργασία και σωστή επικοινωνία την ομάδα.»	«Να συμπεριλαμβάνω όλα τα άτομα στην δημιουργία του project.»
14	«Να συμμερίζεσαι τις ανάγκες και επιθυμίες των κατοίκων συμπεριλαμβάνοντας τις στο σχεδιασμό και βελτιώνοντας τις.»	«Να λαμβάνεις υπόψη στο σχεδιασμό την κοινωνικοοικονομική κατάσταση.»
15	«..να λάβει υπόψη του το χρήστη.. να φιλτράρει τις πληροφορίες.. το αποτέλεσμα να είναι αρχιτεκτονικά σωστό και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες του χρήστη.»	«να λαμβάνει υπόψη τον χρήστη αλλά ταυτόχρονα να φιλτράρει με την άποψη και τις γνώσεις του.»
16	«..θα κατευθύνει τη διαδικασία της συν-δημιουργίας χωρίς να δίνει αποτέλεσμα ..για συμβουλή και καθοδήγηση.»	«Να υπάρχει ως συμβουλευτική αρχή.. να δείχνει νέους τρόπους σχεδιασμού στους συνανθρώπους του.»
17	«Ένα πολυεργαλείο το οποίο δημιουργεί την ιδέα και έχει ως στόχο να τη μεταδώσει με σχέδια και διάφορα μέσα.»	«Η ανταλλαγή ιδεών και απόψεων μεταξύ των ατόμων της ομάδας για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.»
18	«να ανταλλάξω ιδέες με την ομάδα μου ούτως ώστε να γίνει η καλύτερη δυνατή πρόταση που να εξυπηρετεί τους κατοίκους της περιοχής.»	«..να ξεχωρίζω τις κύριες ανάγκες, ούτως ώστε να είναι πραγματικά λειτουργικός ο χώρος, ενώ ταυτόχρονα να είναι βασισμένος στις επιθυμίες των χρηστών.»
19	«να λειτουργώ περισσότερο ως επιτηρητής και να αφήνω την διαδικασία σχεδιασμού κατά κύριο λόγο στους άμεσα εμπλεκόμενους.. Στο πλαίσιο της κατασκευής να λειτουργώ περισσότερο ως συντονιστής κυρίως λόγο εμπειρίας και γνώσης.»	«Στη συν-δημιουργία ως επόπτης και στην κατασκευή ως συντονιστής.»
20	«Ο αρχιτέκτονας θα πρέπει να μεν να λαμβάνει υπόψη τις γνώμες των κατοίκων αλλά θεωρώ ότι η σκέψη και ο λόγος του έχει το πάνω χέρι στον σχεδιασμό.»	«Πρέπει να έχει βασικό και κύριο λόγο στο σχεδιασμό και στη μελέτη.»

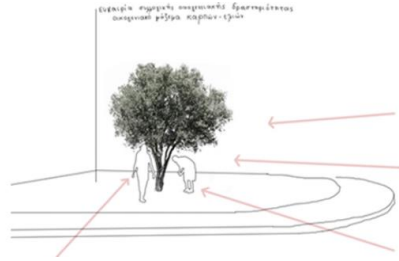
Πίνακας 8: Απαντήσεις στην ερώτηση «Ποιος πιστεύεις πως πρέπει να είναι ο ρόλος σου ως αρχιτέκτονας μέσα στο πλαίσιο της συν-δημιουργίας και της κατασκευής;» στα ερωτηματολόγια που δόθηκαν στους φοιτητές μετά από το στούντιο (E1) και με το τέλος του θερινού μαθήματος κατασκευής (E2) κατά την Α φάση της κυρίως έρευνας (2022).

Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα

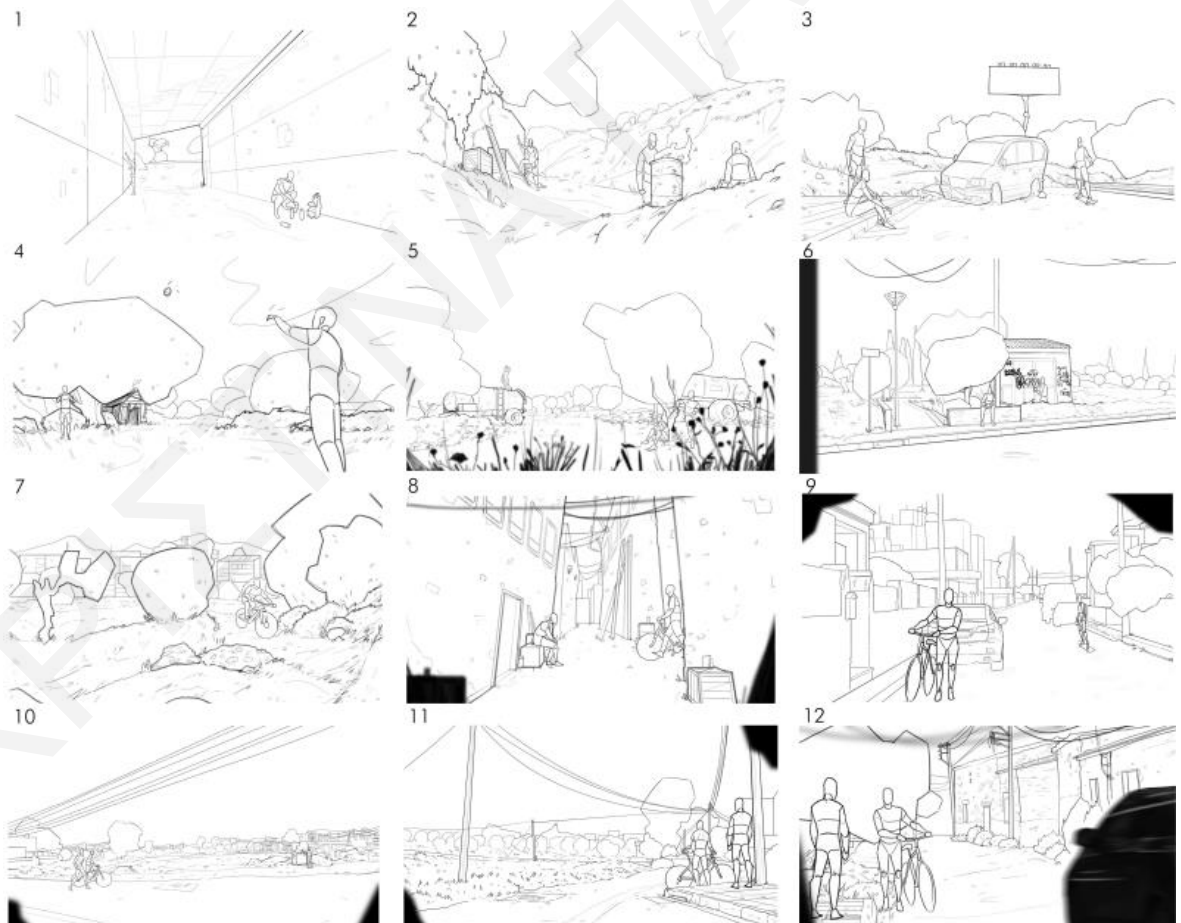
Με βάση την παρατήρηση του σχεδιαστικού αποτελέσματος καθ' όλη τη διάρκεια του εξαμήνου και κατά τις ενδιάμεσες και τελικές παρουσιάσεις των φοιτητών, φαίνεται ότι προτάθηκαν αρκετά συμπεριληπτικές ιδέες που αφορούσαν διάφορες ομάδες χρηστών. Κάποια από τα σενάρια που προτάθηκαν αφορούσαν την ενεργοποίηση και δημιουργία άτυπων χώρων παιχνιδιού, την ενθάρρυνση της καλλιέργειας ως μορφή οικειοποίησης και μνήμης-ταυτότητας του χώρου, την αλληλοβοήθεια και στήριξη μεταξύ των γειτόνων στο πλαίσιο της βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας και την επαναδιατύπωση της σύγχρονης εργασίας από το σπίτι. Υπήρχε επίσης σημαντική εννοιολογική και σχεδιαστική σύνδεση των προτάσεων συγκατοίκησης με το δημόσιο χώρο στην οδό Μήλου σε μια προσπάθεια εξέτασης του δημόσιου χώρου ως κομμάτι της καθημερινής κατοίκησης. Οι ιδέες για το δημόσιο χώρο περιλάμβαναν κυρίως σενάρια περιπάτου και διερεύνηση της έννοιας του παιχνιδιού, εξέταση της φύτευσης και καλλιέργειας ως τρόποι μακροπρόθεσμης εμπλοκής των κατοίκων, ενθάρρυνση άτυπων συναντήσεων και ευκαιριών για αλληλεπίδραση και διερεύνηση της οικειοποίησης μέσα από την εξερεύνηση.

Παρουσιάζοντας την ανάλυση της περιοχής, οι φοιτητές μίλησαν για τις ανάγκες των χρηστών όπως τις εντόπισαν μέσα από τις συμμετοχικές δραστηριότητες και σκιαγράφησαν τα προφίλ των υφιστάμενων χρηστών μιλώντας για την καθημερινότητά τους. Κατά την παρουσίαση των σχεδιαστικών προτάσεών τους, κάποιες ομάδες έδειξαν φωτογραφίες από τα εργαστήρια συν-δημιουργίας μιλώντας για τα όσα πήραν ή ενσωμάτωσαν στο σχεδιασμό και χρησιμοποίησαν φράσεις όπως *«ένα από τα θέματα που μας είπαν ήταν... όμως τελικά αποφασίσαμε..»*, *«αυτό που μας πρότεινε δεν μπορούσε να υλοποιηθεί σε τόσο μικρό χώρο και έτσι καταλήξαμε να προτείνουμε κάτι άλλο..»*, *«μας είπαν ότι μια τέτοια πρόταση θα βοηθήσει..»*.

Ειδικότερα, για το σχεδιαστικό αποτέλεσμα στο δημόσιο χώρο, μέσα από το ερωτηματολόγιο που απάντησαν οι φοιτητές στο τέλος του θερινού εργαστηρίου και την αυτό-αξιολόγηση που έκαναν (Διάγραμμα 12), φάνηκε ότι ένιωθαν αρκετά σίγουροι ότι ο τελικός σχεδιασμός ανταποκρίνεται σε θέματα λειτουργικότητας, ανθεκτικότητας και βιωσιμότητας, αποδοτικότητας, ευελιξίας, ασφάλειας, προσβασιμότητας και συμπερίληψης. Οι κάτοικοι και χρήστες του χώρου, απαντώντας στις συνεντεύξεις όπου κλήθηκαν να αξιολογήσουν το σχεδιαστικό αποτέλεσμα, δήλωσαν ότι θεωρούν ότι ανταποκρίνεται στις ανάγκες τους και θα συμβάλει θετικά στη γειτονιά. *«Νομίζω ανταποκρίνεται στις ανάγκες, ναι... είναι ένας χώρος για τους κατοίκους, για τη βόλτα τους»*, *«..νομίζω θα βοηθήσει τη γειτονιά, έδωσε ευκαιρία στο να αρχίσουμε να κάνουμε γενικά κάτι καλύτερο για τα πάρκα.. είναι κάτι διαφορετικό, πιο σπουδαίο»* και *«η γειτονιά πλασάρεται διαφορετικά, έχει ένα αλλιώτικο πάρκο που ανεβάζει την αξία της..»* δήλωσαν χαρακτηριστικά.

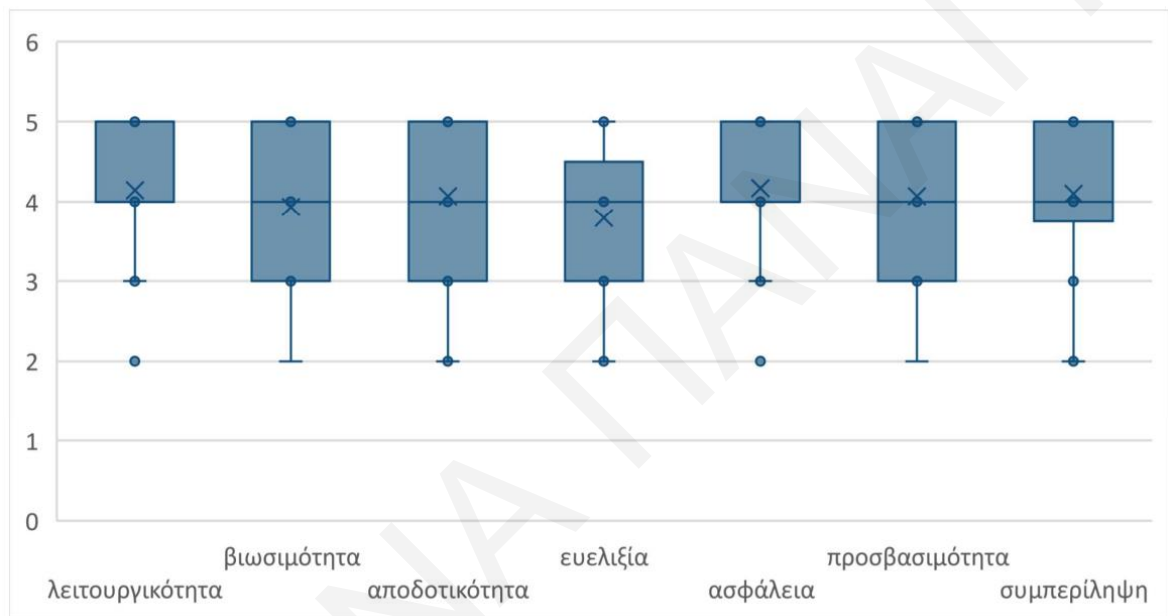

Εικόνα 8: Ανάλυση περιοχής και αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Αναστασία Σπύρου, Στυλιάνα Ιωακείμ, Νικολέττα Βίττη, Ευαγγελία Ιωάννου (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).

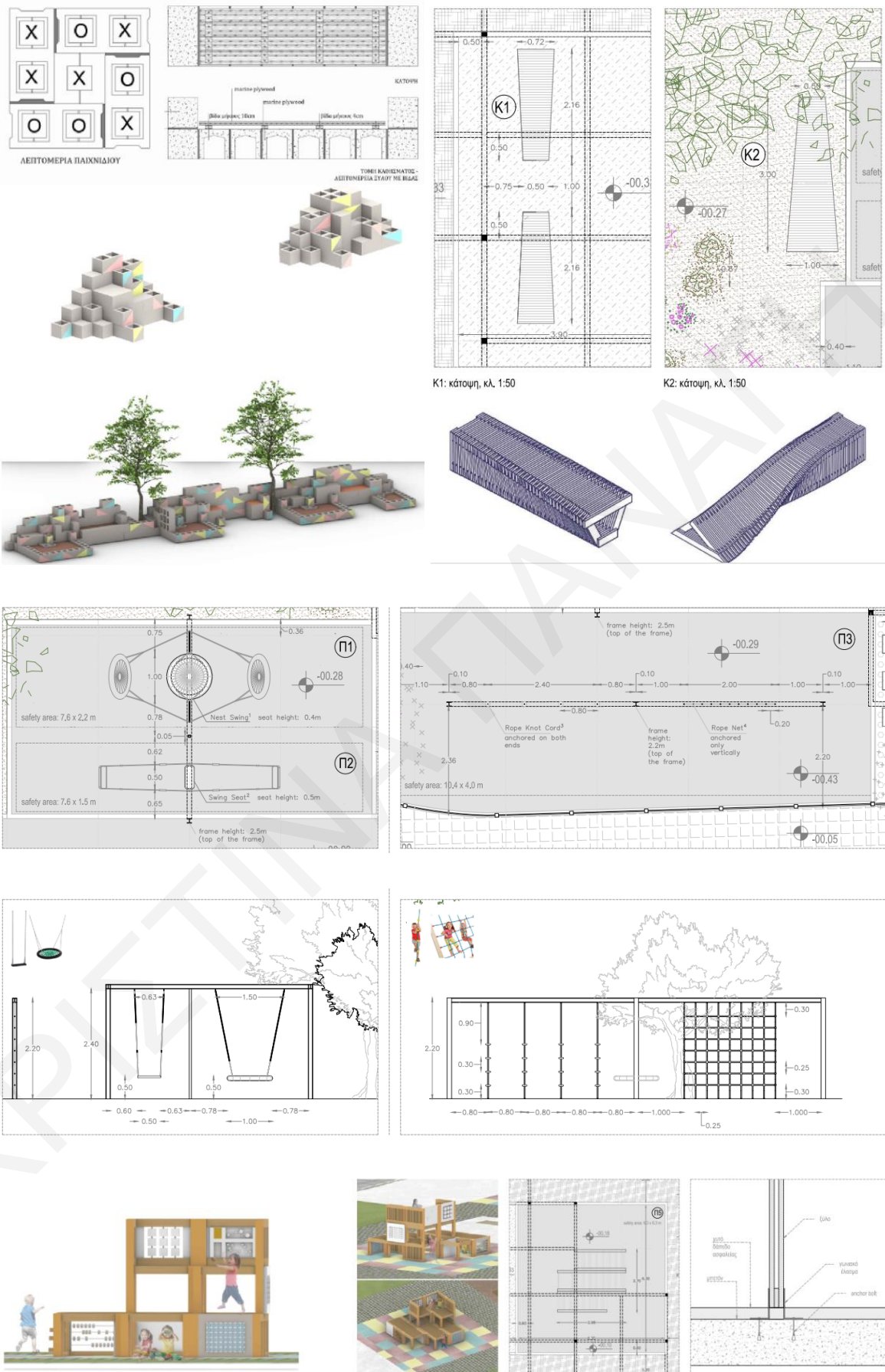
Εικόνα 9: Ανάλυση περιοχής και αρχικά σενάρια - Φοιτητές: Ραφαήλ Σαρμαλλής, Άννα Μαρία Ιωάννου, Βίκτωρας Πιλαβάς, Πέτρος Ραζβαν (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).

Σημαντικά είναι και τα σχόλια που αναγνωρίζουν την αξία της διαδικασίας ανεξάρτητα με το αποτέλεσμα «Προσωπικά κέρδισα περισσότερο από όσα έδωσα.. κερδίσαμε, ναι.. στο τέλος της ημέρας δεν έχει σημασία αν αρέσει ή όχι, αντιλαμβάνομαι όλοι έχουμε διαφορετικές γνώμες, σημασία έχει η διαδικασία, η αλλαγή κουλτούρας.. νομίζω με τον καιρό θα έχει τεράστιο αποτέλεσμα.», «Εφόσον ήταν κάτι που είδαν οι κάτοικοι και έλαβαν μέρος, που έχει την άποψη του κόσμου, θεωρώ ότι το αποτέλεσμα έχει αξία μόνο και μόνο για αυτό.. Έστω και αν εμένα ή κάποιου άλλου δεν μας πολύ ενθουσιάζει, είναι κάτι άλλο, κάτι διαφορετικό, αξίζει γι' αυτό..» και «Θεωρείς ότι είναι δικό σου, είσαι μέρος του και είναι δικό σου και το βλέπεις διαφορετικά».

Διάγραμμα 12: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα του δημόσιου χώρου στην οδό Μήλου, μετά το θερινό μάθημα κατασκευής, κατά την Α φάση κυρίως έρευνας (2022).

Παρόλο που η σύνδεση των προτάσεων συγκατοίκησης με το δημόσιο χώρο ήταν μεγάλη, φαίνεται ότι οι προτάσεις κατοίκησης επηρεάστηκαν μόνο στην αρχή από τη συμμετοχική διαδικασία και τις ανάγκες που εντοπίστηκαν, ενώ στη συνέχεια οι φοιτητές ήταν οι κύριοι στη λήψη αποφάσεων για αυτές. Αυτό πιθανώς να έγινε λόγω του ότι η κατοίκηση παρέμεινε σε σχεδιαστικό επίπεδο και δόθηκε έμφαση στο δημόσιο χώρο κατά τις συμμετοχικές δραστηριότητες. Επίσης, κατά τη διάρκεια του στούντιο, οι προτάσεις για το δημόσιο χώρο ήταν αρκετά μη αποδοτικές και μη πραγματοποιήσιμες σε επίπεδο υλικών και κόστους, ενώ αρκετές ήταν εκτός κλίμακας σε σχέση με την υφιστάμενη περιοχή. Ακόμη και στον τελικό σχεδιασμό του δημόσιου χώρου, υπήρχε ζήτημα με τον προϋπολογισμό. Αυτό οφείλεται στα ασαφή όρια και περιορισμούς που τέθηκαν σε σχέση με την κλίμακα του έργου και την έλλειψη καθορισμού ενός προϋπολογισμού και πλάνου υλοποίησης από την αρχή της διαδικασίας.

Εικόνα 10: Τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα επί μέρους κατασκευών (χώροι φύτευσης, καθίσματα, παιχνίδια) στο δημόσιο χώρο (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).

Εικόνα 11: Τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα δημόσιου χώρου (Α φάση κυρίως έρευνας - 2022).

Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης

Τα εργαλεία συλλογής δεδομένων λειτούργησαν αρκετά θετικά κατά την Α φάση κυρίως έρευνας. Οι συνεντεύξεις των εμπλεκόμενων μερών και οι ομάδες εστίασης κατά τη διάρκεια των μαθημάτων με συμμετοχή φοιτητών και ερευνητών, ενθάρρυναν τον αυθορμητισμό και τη συζήτηση, αφήνοντας πιο ελεύθερα τις απόψεις να ακουστούν. Παρατηρήθηκε επίσης ότι η ενσωμάτωση τέτοιων μεθόδων στη διαδικασία διδασκαλίας (ομάδα εστίασης κατά τη διάρκεια του στούντιο) εξασφαλίζει τη συμμετοχή όλων και διατηρεί μια κανονικότητα που δεν θα υπήρχε υπό άλλες συνθήκες, εξαλείφοντας την αμηχανία που θα μπορούσε να έχει μια συνέντευξη ή μια πιο επίσημη ομάδα εστίασης.

4.2.1 Αναστοχασμός και επανασχεδιασμός πλαισίου (2)

Στον πιο κάτω πίνακα συνοψίζονται τα αποτελέσματα της Α φάσης κυρίως έρευνας (θετικά και αρνητικά) ανά άξονα και υποκατηγορία και οι παράγοντες που πιθανώς συνέβαλαν (Πίνακας 9).

2022	Δομή και μεθοδολογία στούντιο	
	ως διεπιστημονική	(+) ενεργός συμμετοχή καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας

<p>διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής</p> <p>↓</p> <p>HA ερευνητή Σ εμπλεκομένων</p>	<p>ευρεία και ισορροπημένη εκπροσώπηση ενδιαφέρον και δέσμευση στη διαδικασία</p> <p>δόμηση αισθήματος κοινότητας μεταξύ των συμμετεχόντων και των ομάδων φοιτητών</p> <p>συμμετοχή ατόμων από το σπίτι, εύκολη επικοινωνία και διατήρηση συχνής επαφής μέσα από διαδικτυακά εργαλεία</p> <p>αποτελεσματικά εργαλεία συμμετοχής, ειδικά τα διαδραστικά και άτυπα εργαλεία</p> <p>εύκολη πρόσβαση στις δραστηριότητες εντός των ορίων του Δήμου Λασιών</p> <p>μεγάλο κίνητρο για συμμετοχή (χρησιμότητα για έκφραση απόψεων, επηρεασμό κατασκευής και συμβολή στην κάλυψη πραγματικών αναγκών)</p> <p>(-)</p> <p>μικρή συμμετοχή κατά το θερινό εργαστήριο κατασκευής</p> <p>δυσκολία πρόσβασης σε συναντήσεις εκτός του Δήμου Λασιών</p> <p>έλλειψη εκπροσώπησης νεαρών ζευγαριών</p> <p>έλλειψη ροής της διαδικασίας και απήχηση</p> <p>ΓΙΑΤΙ;</p> <p>οι περισσότερες συναντήσεις και το θερινό εργαστήριο κατασκευής γίνονταν στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής</p> <p>δυσκολία στην προσέγγιση νεαρών ζευγαριών (έντονοι ρυθμοί και υποχρεώσεις)</p> <p>το έργο δεν προχώρησε σε κατασκευή λόγω έλλειψης προϋπολογισμού</p>	
<p>ως διαδικασία διδασκαλίας και μαθησιακής εμπειρίας</p> <p>↓</p> <p>HA ερευνητή OE</p>	<p>(+)</p> <p>ενεργός και δυναμική συμμετοχή φοιτητών στη μαθησιακή διαδικασία (κατασκευές με legos, δραστηριότητες εκτός Πανεπιστημίου)</p> <p>μεγάλη συμμετοχή στα προαιρετικά εργαστήρια, ενδιαφέρον για διαδικασία</p> <p>εποικοδομητική επαφή φοιτητών από διάφορα έτη</p> <p>εύκολη και μακροπρόθεσμη πρόσβαση στο μαθησιακό υλικό (microsoft teams)</p> <p>(-)</p> <p>πιεστικό πρόγραμμα και μειωμένος χρόνος</p> <p>αφόρητη ζέστη κατά το θερινό μάθημα κατασκευής</p> <p>θέματα οργάνωσης</p> <p>δυσκολία ορισμού κριτηρίων αξιολόγησης κατά το εργαστήριο κατασκευής</p> <p>ΓΙΑΤΙ;</p> <p>σημαντικός χρόνος δόθηκε στις συμμετοχικές δραστηριότητες</p> <p>ταυτόχρονος σχεδιασμός χώρων κατοίκησης και δημόσιου χώρου που απαιτεί αρκετό χρόνο και έχει υψηλό βαθμό δυσκολίας</p> <p>ανάγκη για εξαρχής καλύτερο προγραμματισμό</p> <p>δυσκολία αποσαφήνισης της ατομικής εργασίας κατά τη διάρκεια της κατασκευής και σύγκρισης μεταξύ ομάδων</p>	
<p>Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης</p>		
<p>στο φοιτητή</p> <p>↓</p> <p>HA ερευνητή E φοιτητών</p>	<p>ανάπτυξη δεξιοτήτων και επίτευξη μαθησιακών αποτελεσμάτων</p>	<p>(+)</p> <p>κατανόηση εννοιών όπως η συν-δημιουργία, η κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής, η βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα</p> <p>κατανόηση προκλήσεων και περιορισμών του</p>

OE		<p>σχεδιασμού σε πραγματικά περιβάλλοντα αναζήτηση τρόπων χρηματοδότησης δημόσιου χώρου μέσα από καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες και μοντέλα εθελοντισμού ή διαχείρισης κοινών</p> <p>ανάπτυξη μαλακών δεξιοτήτων διαχείρισης (αξιολόγηση κατάστασης και ανταπόκριση σε απρόβλεπτες καταστάσεις) και κοινωνικών δεξιοτήτων (έκφραση απόψεων στο πλαίσιο μιας διεπιστημονικής ομάδας)</p> <p>ανάπτυξη ειδικών και πρακτικών δεξιοτήτων μέσω του εργαστηρίου κατασκευής</p>
	Κίνητρο	<p>(+)</p> <p>μεγάλο ενδιαφέρον για τη συμμετοχική διαδικασία</p> <p>δέσμευση και ευθύνη για τη διαδικασία και το αποτέλεσμα της (λήψη πρωτοβουλίας)</p> <p>προαιρετική συμμετοχή σε δραστηριότητες εκτός ακαδημαϊκών ωρών</p> <p>ενδιαφέρον για συμμετοχή ξανά</p> <p>κατανόηση χρησιμότητας και σημαντικότητας της διαδικασίας</p> <p>(-)</p> <p>άγχος και πίεση λόγω φόρτου εργασίας</p> <p>ΓΙΑΤΙ;</p> <p>ταυτόχρονος σχεδιασμός χώρων κατοίκησης και δημόσιου χώρου που απαιτεί αρκετό χρόνο και έχει υψηλό βαθμό δυσκολίας</p>
	στάση σε σχέση με το ρόλο του αρχιτέκτονα	<p>(+)</p> <p>αλλαγή στάσης από παθητικοί ακροατές σε πιο ενεργά μέλη της ομάδας (θέτουν ερωτήματα, διαπραγματεύονται και να υπερασπίζονται με επιχειρήματα τις ιδέες τους)</p> <p>προβληματισμός για το διευρυμένο ρόλο τους αρχιτέκτονα</p>
στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα ↓ ΗΑ ερευνητή Π Σ εμπλεκομένων Ε φοιτητών	<p>(+)</p> <p>αρκετά συμπεριληπτικές ιδέες και σενάρια</p> <p>συσχέτιση αρχικής ανάλυσης με τις ανάγκες και προφίλ των χρηστών και κατοίκων</p> <p>σημαντική εννοιολογική και σχεδιαστική σύνδεση των προτάσεων συγκατοίκησης με το δημόσιο χώρο</p> <p>ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ</p> <p>(-)</p> <p>μόνο οι αρχικές ιδέες και σενάρια επηρεάστηκαν από τη συμμετοχική διαδικασία</p> <p>ΓΙΑΤΙ;</p> <p>κατοίκηση μόνο σε σχεδιαστικό επίπεδο</p> <p>έμφαση στο δημόσιο χώρο κατά τις συμμετοχικές δραστηριότητες.</p> <p>ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ</p> <p>(+)</p> <p>εξέταση θεμάτων λειτουργικότητας, ανθεκτικότητας και</p>	

	<p>βιωσιμότητας, αποδοτικότητας, ευελιξίας, ασφάλειας, προσβασιμότητας και συμπερίληψης στο τελικό αποτέλεσμα ανταπόκριση στις ανάγκες και θετική συμβολή στη γειτονιά αναγνώριση αξίας της συμμετοχικής διαδικασίας ως μέρος του αποτελέσματος</p> <p>(-) μη αποδοτικές και μη πραγματοποιήσιμες αρχικές προτάσεις, εκτός κλίμακας θέματα προϋπολογισμού στο τελικό αποτέλεσμα</p> <p>ΓΙΑΤΙ; ασαφή όρια και περιορισμοί σε σχέση με την κλίμακα του έργου έλλειψη καθορισμένου προϋπολογισμού και πλάνου υλοποίησης από την αρχή της διαδικασίας</p>
Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης	
	<p>(+) αυθορητισμός και ελεύθερη έκφραση απόψεων κατά τις συνεντεύξεις και ομάδες εστίασης συμμετοχή όλων και διατήρηση κανονικότητας κατά τη διάρκεια των ομάδων εστίασης που αποτέλεσαν μέρος της διαδικασίας διδασκαλίας</p>

Πίνακας 9: Αποτελέσματα Α φάσης κυρίως έρευνας ανά άξονα και υποκατηγορία.

Με βάση τον Πίνακα 9, ο επανασχεδιασμός του πλαισίου βασίστηκε σε μια σειρά αλλαγών και βελτιώσεων που αφορούν τη δομή και μεθοδολογία του στούντιο (αποτέλεσμα, συμμετοχικές και διδακτικές δραστηριότητες, τρόπος αξιολόγησης), τη μεθοδολογία έρευνας και τα εργαλεία συλλογής δεδομένων.

Η βασικότερη αλλαγή κατά τον επανασχεδιασμό ήταν η ίδια η δομή του στούντιο και η επιλογή χώρου. Αυτή τη φορά επιλέγεται μια γειτονιά στο Δήμο Λατσιών, δίπλα από το Λύκειο Λατσιών και στόχος είναι να προταθούν μονάδες συγκατοίκησης στα άδεια τεμάχια της γειτονιάς και να σχεδιαστεί και να κατασκευαστεί μια κατασκευή στην αυλή του σχολείου. Το στούντιο γίνεται παράλληλα με ένα άλλο εαρινό μάθημα (APH 403) με τη συμμετοχή τριτοετών και τεταρτοετών φοιτητών. Το στούντιο καταπιάνεται με την έννοια της «συλλογικής κατοίκησης» εξετάζοντας κριτικά το ρόλο του σχολείου στη γειτονιά και διερευνώντας τη σχέση του με την κατοίκηση. Το APH 403 αφορά αποκλειστικά τη συμμετοχική διαδικασία και το σχεδιασμό της κατασκευής στην αυλή του σχολείου που θα αποτελεί το συνδυαστικό κρίκο με τη γειτονιά. Οι φοιτητές των δύο μαθημάτων καλούνται να δουλέψουν μαζί με τους χρήστες του Λυκείου, δουλεύοντας σε παράλληλες ομάδες. Στόχος της νέας δομής είναι η αποφόρτιση των δευτεροετών φοιτητών από το ζητούμενο να σχεδιάσουν τους χώρους συγκατοίκησης και την κατασκευή στο σχολείο και η παράλληλη επαφή τους με τους φοιτητές άλλων ετών, που ήταν πολύ επικοινωνιακή στο εργαστήριο του 2022. Τα δύο μαθήματα ακολουθεί το θερινό μάθημα σε μορφή εργαστηρίου κατασκευής (APH 402, Design&Build workshop) που πραγματοποιείται το καλοκαίρι 2023

για την υλοποίηση μιας από τις προτάσεις στην αυλή του σχολείου, με τη βοήθεια του εργαστηρίου Fab Lab του Πανεπιστημίου Κύπρου. Ο προϋπολογισμός και η υλικότητα της κατασκευής είναι σαφή και καθορισμένα εξ' αρχής, ώστε να προχωρήσει η κατασκευή αμέσως, γεγονός που είναι ευκολότερο και πιο εφικτό, εφόσον η κλίμακα είναι πιο περιορισμένη και η διαδικασία πιο απλοποιημένη λόγω του ότι οι εμπλεκόμενοι φορείς είναι λιγότεροι.

Οι συμμετοχικές δραστηριότητες σχεδιάστηκαν ώστε να πραγματοποιούνται κατά κύριο λόγο στο Λύκειο Λατσιών, να είναι συχνές και να περιλαμβάνουν διαδραστικά και άτυπα μέσα με χειροπιαστή εμπειρία, ευκολύνοντας την πρόσβαση και ενθαρρύνοντας τον αυθορμητισμό και το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων. Ο σχεδιασμός των συμμετοχικών δραστηριοτήτων έγινε πολύ πριν την έναρξη του στούντιο, ώστε να δημιουργηθεί και να κοινοποιηθεί εξ' αρχής σε όλους ένα πλάνο με τις συναντήσεις, για καλύτερο προγραμματισμό και οργάνωση.

Όσον αφορά το θερινό μάθημα κατασκευής, σχεδιάστηκε εξ' αρχής με τρόπο που να είναι πιο ξεκάθαρη η ατομική συμβολή στην κατασκευή, δίνοντας στους φοιτητές ρόλους σε καθημερινή και εβδομαδιαία βάση (διαχειριστές έργου, επιβλέποντες στο site, συντονιστές εκδηλώσεων, μεταφορείς). Επίσης, για να είναι πιο συγκρίσιμη η δουλειά των ομάδων, όλες οι ομάδες είχαν ρόλο εξίσου στην κατασκευή και στο σχεδιαστικό κομμάτι επί μέρους στοιχείων (ομάδα πρασίνου, χρώματος, επικοινωνίας και προώθησης, εφαρμογής (app) και ιστοσελίδας).

Η μεθοδολογία έρευνας και τα εργαλεία συλλογής δεδομένων σχεδιάστηκαν και εμπλουτίστηκαν ξανά, ώστε να εντάσσονται όσο γίνεται πιο αρμονικά στη διαδικασία διδασκαλίας. Προνοήθηκαν χρόνοι εντός του ακαδημαϊκού προγράμματος για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων και σχεδιάστηκαν επί μέρους εργασίες για να ζητηθούν από τους φοιτητές ως τρόπος συλλογής δεδομένων.

4.3 Κυρίως έρευνα - Β φάση (2023)

Δομή και μεθοδολογία στούντιο ως μια διεπιστημονική διαδικασία συν-δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής

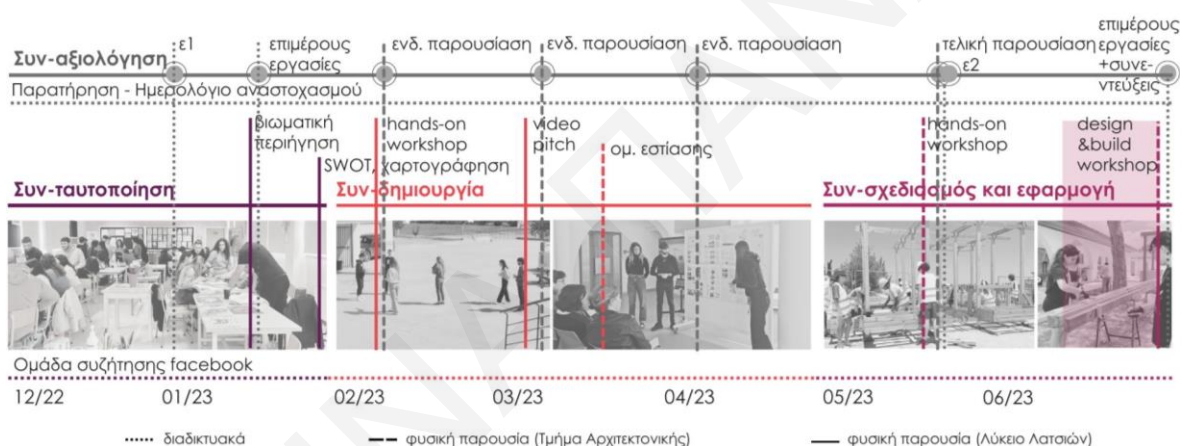
Η Β φάση της κυρίως έρευνας, ξεκίνησε με επικοινωνία μεταξύ του Λυκείου Λατσιών και των διδασκόντων-ερευνητών (Νοέμβριος 2022) ώστε να καθοριστεί το πρόγραμμα και οι λεπτομέρειες των συμμετοχικών δραστηριοτήτων. Στη διαδικασία συμφωνήθηκε ότι θα συμμετέχουν 7-10 μαθητές, η καθηγήτρια τέχνης και ο διευθυντής του σχολείου. Οι φοιτητές του στούντιο (APH 201) και APH 403 συμμετείχαν μαζί στις δραστηριότητες αυτές, χωρισμένοι σε μικτές ομάδες.

Με βάση την Α φάση κυρίως έρευνας και τον επανασχεδιασμό που έγινε, τα εργαλεία συμμετοχής που επιλέχθηκαν ήταν οι συνεντεύξεις (interviews), η χαρτογράφηση (mental maps), οι ομάδες εστίασης (focus groups), η ανάλυση SWOT, η βιωματική περιήγηση, τα εργαστήρια με χειροπιαστή εμπειρία (hands-on workshops), η δημιουργία video pitch και το εργαστήριο κατασκευής (Πίνακας 10).

Εργαλεία	Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Στάδιο κατά την υλοποίηση	Βαθμός εμπλοκής	Επίσημο ή άτυπο εργαλείο	Φυσικό ή διαδικτυακό εργαλείο
Συνέντευξη (interview)	1. ταυτοποίηση διαφορετικών αναγκών, προφίλ χρηστών, προσωπικών απόψεων, καθημερινών ρουτίνων	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	Μεσαίος	πιο άτυπο	φυσικό
Χαρτογράφηση (mental maps)	1. ανάδειξη κοινών σημείων 2. πολυεπίπεδη κατανόηση χώρου και γύρω περιοχής	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	Μεσαίος	πιο άτυπο	φυσικό
Ανάλυση SWOT - δυνατά και αδύνατα σημεία, ευκαιρίες και απειλές (SWOT analysis - strengths, weaknesses, opportunities, threads)	1. ταυτοποίηση διαφορετικών απόψεων για τα δυνατά και αδύνατα σημεία, τις ευκαιρίες και απειλές για την περιοχή	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μεσαίος	πιο άτυπο	φυσικό
Βιωματική περιήγηση	1. ταυτοποίηση χώρου και βιωματική εμπειρία	συν-ταυτοποίηση (συν-αξιολόγηση και κατανόηση)	μεγάλος	άτυπο	φυσικό
Εργαστήριο με χειροπιαστή εμπειρία (hands-on workshops) με κατασκευές με legos, σχέδια και διαγράμματα	1. ανάπτυξη διαφορετικών σεναρίων και ιδεών	συν-δημιουργία (συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή)	μεγάλος	άτυπο	φυσικό

Δημιουργία video pitch	1. ανάπτυξη πρότασης και επιχειρημάτων που τη στηρίζουν	συν-δημιουργία (συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή)	μεγάλος	άτυπο	διαδικτυακό (facebook group)
Ομάδα εστίασης (focus group)	1. αξιολόγηση και επίτευξη σύγκλισης σε μια βέλτιστη λύση	συν-δημιουργία (συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή)	μεσαίος	πιο επίσημο	φυσικό ή / και διαδικτυακό (miro realtime board)
Εργαστήρι κατασκευής	1. κατασκευή 1:1	συν-σχεδιασμός και εφαρμογή	μεγάλος	άτυπο	φυσικό

Πίνακας 10: Εργαλεία συμμετοχής κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).

Εικόνα 12: Δραστηριότητες εφαρμογής και συν-αξιολόγησης κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).

Οι μαθητές του σχολείου ενημερώθηκαν από τους καθηγητές τους και το διευθυντή για τη διαδικασία. Η πρώτη συμμετοχική δραστηριότητα (16 Ιανουαρίου 2023) περιλάμβανε βιωματική περιήγηση στο σχολείο με τους μαθητές, τους καθηγητές και το διευθυντή να ξαναγούν τους φοιτητές. Στη συνέχεια (25 Ιανουαρίου 2023) έγινε ανάλυση SWOT και χαρτογράφηση του σχολείου και της γειτονιάς, περιήγηση στη γειτονιά και χαρτογράφηση του προφίλ των μαθητών και των κατοίκων, σε μια συμμετοχική δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε στο σχολείο. Κάθε μικτή ομάδα φοιτητών, ανέλυσε και αξιολόγησε τα δεδομένα που πήρε και αποφάσισε πού θα δοθεί προτεραιότητα.

Κατά το στάδιο συν-δημιουργίας πραγματοποιήθηκαν δύο συμμετοχικές δραστηριότητες στο σχολείο. Η πρώτη (6 Φεβρουαρίου 2023) περιλάμβανε ανάπτυξη πιθανών σεναρίων και αρχικών ιδεών τόσο για τις προτάσεις κατοίκησης, όσο και για την κατασκευή στο σχολείο, με τη βοήθεια κατασκευών από legos, τουβλάκια, με σχέδια, διαγράμματα και κολάζ. Στη συνέχεια (6 Μαρτίου 2023) φοιτητές και μαθητές δούλεψαν μαζί και κάθε μικτή

ομάδα δημιούργησε το δικό της video pitch, προσπαθώντας με απλό και κατανοητό τρόπο να παρουσιάσει τι προτείνει σε επίπεδο γειτονιάς και στο σχολικό χώρο, ποια η σχέση των δύο, για ποιους απευθύνεται και πώς το φαντάζεται να εξελίσσεται. Τα videos και οι προτάσεις στο σχολικό χώρο (προτάσεις φοιτητών APH 403) αξιολογήθηκαν από τους φοιτητές και των δύο μαθημάτων, τους διδάσκοντες-ερευνητές, τους μαθητές, καθηγητές και το διευθυντή σε μια παρουσίαση που έγινε στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής (15 Μαρτίου 2023). Το έντυπο αξιολόγησης περιλάμβανε χώρο για εισηγήσεις για βελτίωση κάθε πρότασης και κατάταξη των προτάσεων σε σειρά καταλληλότητας. Οι τρεις καταλληλότερες προτάσεις αξιολογήθηκαν ξανά σε ένα μικρό εργαστήριο που πραγματοποιήθηκε στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής (17 Μαΐου 2023) με την προαιρετική συμμετοχή φοιτητών από τα δύο μαθήματα και ψηφίστηκε η πρόταση που προτιμούσαν οι περισσότεροι. Την ίδια μέρα όλοι οι φοιτητές δούλεψαν μαζί και πρότειναν τρόπους βελτίωσης και περαιτέρω εξέλιξης της πρότασης. Μια μεγαλύτερη ομάδα φοιτητών δημιουργήθηκε και δούλεψε αποκλειστικά πάνω στα τελικά σχέδια της πρότασης.

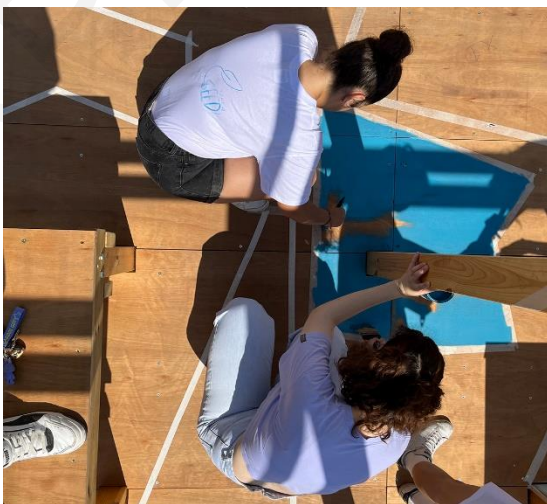

Εικόνα 13: Δραστηριότητες κατά το στάδιο συν-δημιουργίας στο Λύκειο Λατσιών (B φάση κυρίως έρευνας - 2023).

Στο θερινό εργαστήριο κατασκευής που ακολούθησε (12-28 Ιουνίου 2023) οι φοιτητές, χωρισμένοι σε ομάδες, με τη βοήθεια του Fab Lab του Πανεπιστημίου Κύπρου κατασκεύασαν τη ξύλινη κατασκευή στην αυλή του σχολείου, χωρίς όμως τελικά να συμμετέχουν μαθητές και καθηγητές. Οι ομάδες διαμορφώθηκαν ως ακολούθως:

1. Ομάδα πρασίνου: υπεύθυνη για την εύρεση των κατάλληλων τοπικών φυτών που θα εντάχθηκαν στην κατασκευή.
2. Ομάδα χρώματος: υπεύθυνη για το σχεδιασμό των χρωματικών επεμβάσεων πάνω στην κατασκευή, την εύρεση των κατάλληλων αποχρώσεων και βερνικιών.

3. Ομάδα επικοινωνίας και προώθησης: υπεύθυνη να καλύψει (με βίντεο, φωτογραφίες, αφίσες κλπ) τις δραστηριότητες του μαθήματος και να προωθήσει τη δουλειά στο ευρύτερο κοινό μέσω των social media
4. Ομάδα εφαρμογής και ιστοσελίδας: υπεύθυνη για τη δημιουργία εφαρμογής ή ιστοσελίδας που θα ενημερώνει για την κατασκευή, θα ενθαρρύνει τη διαδραστικότητα και θα παραδοθεί στο σχολείο.

Εικόνα 14: Θερινό εργαστήρι κατασκευής (B φάση κυρίως έρευνας - 2023).

Κατά τη διάρκεια του θερινού εργαστηρίου κατασκευής, συμμετείχαν κάποιοι επαγγελματίες, συμβάλλοντας με τις γνώσεις τους και δουλεύοντας με τους φοιτητές. Ένας αρχιτέκτονας με γνώσεις σε ξύλινες κατασκευές δούλεψε με τους φοιτητές στις συνδεσμολογίες και δύο επαγγελματίες σε θέματα εταιρικής ταυτότητας και δημιουργίας ιστοσελίδων δούλεψαν με τις ομάδες επικοινωνίας και προώθησης, εφαρμογής και ιστοσελίδας. Η ομάδα πρασίνου επισκέφθηκε το Τμήμα Δασών, μίλησε με τους υπεύθυνους και επέλεξε φυτά για την κατασκευή.

Με βάση την παρατήρηση που έγινε και τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν στους μαθητές (3 συνεντεύξεις από άτομα διαφορετικών φύλων), φαίνεται να υπήρχε ενεργός συμμετοχή, ενδιαφέρον και δέσμευση στη διαδικασία καθ' όλη τη διάρκεια, με εξαίρεση το θερινό μάθημα κατασκευής. Τα άτυπα εργαλεία συμμετοχής όπως τα εργαστήρια με legos και η δημιουργία video pitch σχολιάστηκαν ως αποτελεσματικότερα, εύκολα και ενδιαφέροντα. *«Μπορούσες να δώσεις παραδείγματα με τις κατασκευές (με lego) και να δείξεις τι εννοείς», «Φτιάχνοντας τις σκηνές για το video γελάσαμε πολύ και περάσαμε καλά.. συζητήσαμε τα θετικά της πρότασης και συμφωνήσαμε ότι θα προχωρήσουμε με αυτή»,* σχολίασαν χαρακτηριστικά δύο άτομα. Τόσο οι δραστηριότητες στο σχολείο όσο και η επίσκεψη στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής σχολιάστηκαν θετικά από τους μαθητές, αν και φάνηκε ότι η επίσκεψη τους απαιτούσε μεγάλη οργάνωση από το σχολείο και προκλήθηκε αργοπορία (μετακίνηση με λεωφορείο). Ένας από τους μαθητές σχολίασε ότι θα μπορούσε να υπάρχει περισσότερη συμμετοχή, μεγαλύτερη και καλύτερη ενημέρωση των μαθητών για το έργο αναφέροντας *«..Θα θέλαμε να ξέραμε καλύτερα εξ' αρχής τα ζητούμενα.. δεν αναφέρθηκε σε αρκετούς μαθητές.. θα μπορούσαν να ενημερωθούν περισσότεροι».*

Δομή και μεθοδολογία στούντιο ως διαδικασία διδασκαλίας και μαθησιακής εμπειρίας

Μέσα από το ημερολόγιο ερευνητή και με βάση τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε φοιτητές (2 συνεντεύξεις) μετά το θερινό μάθημα κατασκευής, φαίνεται ότι οι συμμετοχικές δραστηριότητες εμπλούτισαν θετικά τη διαδικασία διδασκαλίας, αυξάνοντας το ενδιαφέρον των φοιτητών. Οι ίδιοι σχολίασαν ότι υπήρχε σε μεγάλο βαθμό ομαδικότητα, ενεργός συμμετοχή και επικοινωνία μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων. *«Σε αυτό το εξάμηνο υπήρξε σε μεγάλο βαθμό η ομαδικότητα και η εναλλαγή γνώσεων μεταξύ φοιτητών και μαθητών.. Δημιουργήθηκαν αρκετές εμπειρίες και γνώσεις όπου θα κρατήσουμε»* και *«Υπήρχε ένα υγιές, φιλικό κλίμα όπου οδήγησε στην καλύτερη επικοινωνία μεταξύ φοιτητών και καθηγητών.. έπαιξε ρόλο στην δημιουργικότητα και στην πορεία όλων των projects»* αναφέρθηκαν χαρακτηριστικά στα ερωτηματολόγια. Αξιοσημείωτη είναι η μεγάλη συμμετοχή των φοιτητών στις προαιρετικές δραστηριότητες και ο ενθουσιασμός που

έδειξαν, κυρίως κατά τη δημιουργία των videos. Όσον αφορά το θερινό μάθημα κατασκευής οι φοιτητές στις επί μέρους αναστοχαστικές εργασίες που παρέδωσαν σχολίασαν *«Ήταν ένα πολύ διαφορετικό μάθημα το οποίο με βοήθησε πάρα πολύ ώστε να μάθω να κάνω πράγματα τα οποία δεν μου ξανά δόθηκε η ευκαιρία.. Πέρασα πολύ όμορφα και ήταν ένα διασκεδαστικό μάθημα, δεν κατάλαβα καν πώς πέρασε ο καιρός», «Προς έκπληξη μου, πέραν από την κατασκευή μας ανατέθηκαν και άλλες ευθύνες.. κάτι που έκανε πιο ενδιαφέρον το εργαστήρι και που μας έδινε ευκαιρία να “ξεκουραστούμε” και λίγο από την δουλειά στο εργοτάξιο» και «Το μάθημα υπερέβη τις αρχικές μου προσδοκίες και αποτέλεσε μια υπέροχη τόσο εμπειρία αλλά και διαδικασία εκμάθησης σε αρχιτεκτονικά και μη θέματα».* Τέλος, το διαδικτυακό εργαλείο microsoft teams παρατηρήθηκε ότι είναι χρήσιμο στη διαδικασία διδασκαλίας, εξασφαλίζοντας εύκολη και μακροπρόθεσμη πρόσβαση στο μαθησιακό υλικό.

Κατά τη διάρκεια του εξαμήνου, όμως, κρίθηκε αρνητικά από κάποιους φοιτητές του μαθήματος APH 403, η παράλληλη εργασία που είχαν να κάνουν με τους φοιτητές του στούντιο, σχολιάζοντας ότι δεν είναι αρκετά ξεκάθαρο το σημείο που ξεχωρίζουν οι ευθύνες των φοιτητών των δύο μαθημάτων. Επίσης, όσον αφορά την πρόταση που τελικά υλοποιήθηκε ένας φοιτητής σχολίασε ότι θα ήθελε να είχε εμπλακεί με κάποιο τρόπο περισσότερο στο σχεδιαστικό κομμάτι *«Έπρεπε να αποκρυπτογραφήσω το σχέδιο, δεν το ήξερα τόσο καλά όσο αυτοί που το είχαν σχεδιάσει.. αν είχα εμπλακεί στο σχεδιασμό θα ήξερα πιο καλά πως δουλεύει το project.. θα το ένιωθα πιο δικό μου, θα ήμουν πιο αποτελεσματικός».* Σχολιάστηκε επίσης αρνητικά το εντατικό πρόγραμμα και η ζέστη κατά το θερινό μάθημα και υπήρχαν εισηγήσεις για καλύτερο έλεγχο όσον αφορά τον καταμερισμό της δουλειάς και για μεγαλύτερη εμπλοκή εμπειρογνομώνων, σε περισσότερες πτυχές του έργου, ώστε να επιλυθούν ευκολότερα και ουσιαστικότερα επί μέρους θέματα. Τέλος, η έλλειψη εμπλοκής των μαθητών κατά την κατασκευή, δυσαρέστησε τους φοιτητές αναφέροντας χαρακτηριστικά *«Η ελάχιστη έως και καμία εμπλοκή των χρηστών-μαθητών σε όλη αυτή τη διαδικασία (κατασκευής), αποτέλεσε έμμεσα και αποτυχία του συμμετοχικού σχεδιασμού σε σχέση με τις προσδοκίες μας, καθώς δεν υπήρξε καμία ουσιαστική αλληλεπίδραση μαζί τους στο θερινό μάθημα».*

Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης στο φοιτητή

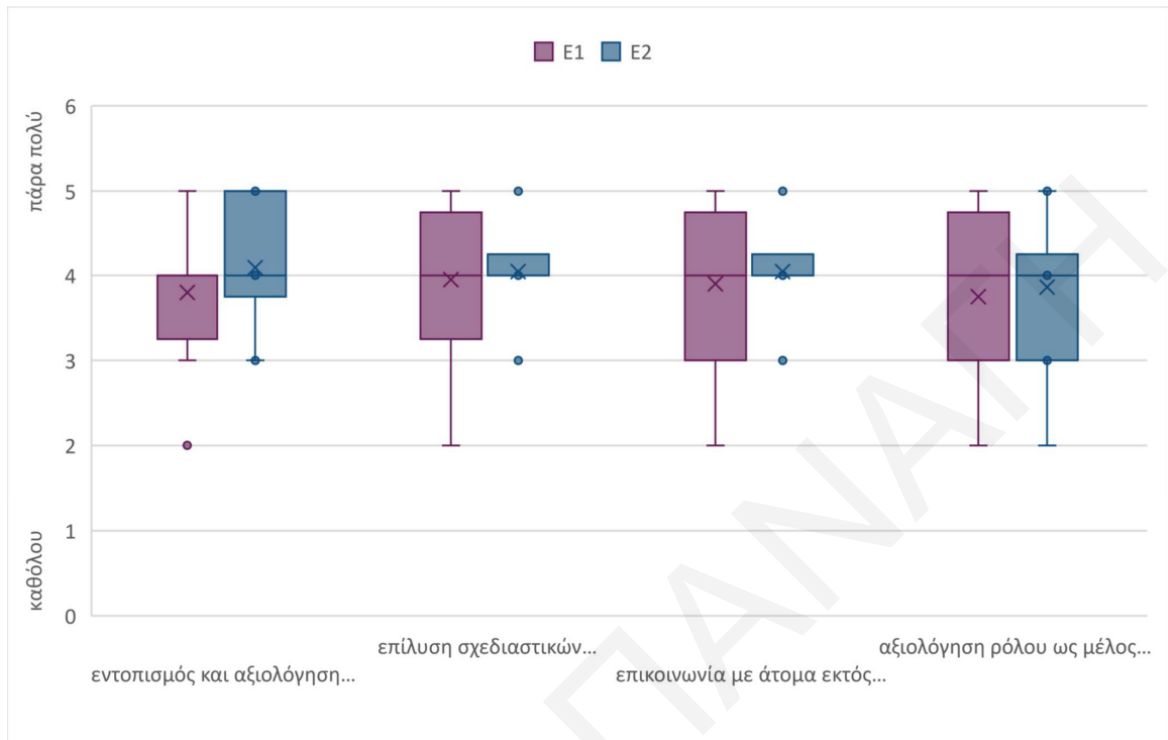
Όσον αφορά την ανάπτυξη δεξιοτήτων και τα μαθησιακά αποτελέσματα των φοιτητών, πέραν από το ημερολόγιο αναστοχασμού ερευνητή, λήφθηκαν υπόψη τα δύο ερωτηματολόγια που δόθηκαν στους φοιτητές πριν και μετά το στούντιο, οι συνεντεύξεις των φοιτητών και οι επί μέρους εργασίες που παρέδωσαν κατά τη διάρκεια του στούντιο και του θερινού μαθήματος κατασκευής. Το πρώτο ερωτηματολόγιο απαντήθηκε από 20 δευτεροετείς φοιτητές, ενώ τα δεύτερο από 22 δευτεροετείς φοιτητές. Οι επί μέρους

εργασίες αφορούσαν τον ορισμό της συν-δημιουργίας στην αρχή και στο τέλος του στούντιο και μια κριτική ανασκόπηση στο τέλος του θερινού μαθήματος.

Οι φοιτητές, προσπαθώντας να ορίσουν τη συν-δημιουργία στην άσκηση που παρέδωσαν στην αρχή και στο τέλος του στούντιο, απάντησαν αρχικά μονολεκτικά και περιορισμένα με λέξεις όπως οι «συλλογικότητα, ομαδικότητα, συνεργασία» να κυριαρχούν. Οι απαντήσεις στο τέλος του στούντιο είχαν περισσότερο περιεχόμενο και καταπιάνονταν με διαφορετικές πτυχές όπως τα θετικά και αρνητικά της διαδικασίας, οι σχέσεις εντός της ομάδας και το αποτέλεσμα.

	Επί μέρους εργασία 1	Επί μέρους εργασία 2
01	«συλλογικότητα, έκφραση, ομαδικότητα, συνεργασία, παραγωγικότητα»	«μια δημιουργική διαδικασία η οποία ενισχύεται με την έκφραση πολλών απόψεων και ιδεών καθώς σε αυτή λαμβάνει μέρος ένα μεγάλο πλήθος ατόμων.. μέσα από τη συνεργασία και το ομαδικό πνεύμα είναι ικανό να δημιουργήσει έργα άξια θαυμασμού τα οποία σε τελική ανάλυση είναι λειτουργικά και βγάζουν προς τα έξω τα χαρακτηριστικά της ομαδικής διαδικασίας αφήνοντας θετικό πρόσημο..»
02	«ομαδικότητα, αποτέλεσμα»	«η συνύπαρξη μεταξύ ατόμων με κοινή δραστηριότητα.. έχουν κοινό στόχο και κοινό αποτέλεσμα.. κυρίαρχα στοιχεία η ομαδικότητα και συνεργασία»
03	«ομαδικότητα, υποχώρηση, συνεργασία, ανταλλαγή ιδεών, βοηθά ο ένας τον άλλο, περιορισμός ατομικής σκέψης»	«..έχει άμεση σχέση με την συνεργασία και ομαδικότητα.. υπάρχουν αρνητικά και θετικά.. αρνητικά είναι ο περιορισμός της σκέψης του κάθε ατόμου ξεχωριστά λόγω της συνεργασίας του με τους υπόλοιπους και θα πρέπει να γίνονται υποχωρήσεις ώστε να υπάρχει σωστή συνεννόηση και ομαλή συνεργασία.. τα θετικά είναι αρκετά, υπάρχει βοήθεια μεταξύ των μελών της ομάδας και με σωστή συνεργασία μπορεί να επιτευχθεί ένα πολύ καλό αποτέλεσμα το οποίο ατομικά δεν θα μπορούσε να γίνει.. γίνεται μια ανταλλαγή ιδεών και έτσι ο καθένας εμπλουτίζει τις γνώσεις και την φαντασία του, αφήνει πίσω το Εγώ και έτσι η ποσότητα αλλά και η ποιότητα της δουλειάς πολλαπλασιάζεται σε σχέση με το ατομικό επίπεδο»
04	«ομαδικότητα, έμπνευση, υποχωρήσεις, παραγωγικότητα, πρόγραμμα»	«συνεργαζόμαστε με τους χρήστες ώστε δημιουργήσουμε κάτι ομαδικό με έμπνευση του σχεδιαστή κάτι μοναδικό και σύμφωνα με της ανάγκες του χρήστη.. αλληλοβοηθούνται ώστε να είναι πιο παραγωγικοί»
05	«ιδέες, ανταλλαγή γνώσεων, καινοτομία, πρωτοτυπία, δημιουργικότητα, ομαδικότητα»	«είναι η ομαδική υλοποίηση ενός έργου.. με τη συνεργασία πολλών αναπτύσσονται καλύτερες σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων δημιουργώντας ένα κλίμα σεβασμού, εναλλαγής γνώσεων και αλληλοκατανόησης.. συμβάλλουν στο να υπάρξουν πολλές μοναδικές ιδέες και καινοτομίες στο έργο»
06	«ομαδικότητα, ανταλλαγή απόψεων/ιδεών, συμβιβασμός, συνεργασία, αλληλεπίδραση»	«προϋποθέτει συμβιβασμό, συνεργασία και ομαδικότητα.. υπάρχουν ανταλλαγές απόψεων και ιδεών οι οποίες συμβάλλουν στην ενίσχυση του project.. υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων καθώς ο ένας συμπληρώνει τον άλλο»

Πίνακας 11: Απαντήσεις για τον ορισμό της συν-δημιουργίας σε επί μέρους εργασίες που παρέδωσαν οι φοιτητές στην αρχή και στο τέλος του στούντιο (EE1) και με το τέλος του θερινού μαθήματος κατασκευής (EE2) κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).

Διάγραμμα 13: Αυτό-αξιολόγηση φοιτητών για τις ικανότητές τους (εντοπισμού και αξιολόγησης παραγόντων και φορέων, επίλυσης σχεδιαστικών προβλημάτων, επικοινωνίας με άτομα εκτός κλάδου, αξιολόγησης ρόλου ως μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας) πριν και μετά το στούντιο, κατά τη Β φάση κυρίως έρευνας (2023).

Στα ερωτηματολόγια που έγιναν πριν και μετά από το στούντιο, οι δευτεροετείς φοιτητές δήλωσαν ότι υπήρξε ανάπτυξη κάποιων ικανοτήτων τους, όπως ικανότητες εντοπισμού και αξιολόγησης παραγόντων και φορέων που επηρεάζουν το σχεδιασμό, επίλυσης σχεδιαστικών προβλημάτων από το σχέδιο μέχρι την κατασκευή, επικοινωνίας με άτομα εκτός κλάδου και πεδίου γνώσης και αξιολόγησης του ρόλου τους ως μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας (Διάγραμμα 13). Σε ερώτησή τους για τις ικανότητες/ δεξιότητες που αποκόμισαν μέσω των δραστηριοτήτων του μαθήματος, 15 από τους 22 φοιτητές αναφέρθηκαν σε μαλακές δεξιότητες (κοινωνικές δεξιότητες, διαχείριση/ επεξεργασία και κριτική σκέψη). Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά σε συνέντευξή του ένας φοιτητής «*Το να έρχεσαι για πρώτη φορά σε επαφή με τους χρήστες του project σου είναι πολύ πρωτόγνωρο και ενδιαφέρον.. πρέπει να αναπτύξεις δεξιότητες επικοινωνίας.. να αποκρυπτογραφήσεις τι θέλουν.. ο χρήστης πολλές φορές δεν ξέρει τι θέλει και πρέπει να βοηθήσεις..*».

	Τι ικανότητες/ δεξιότητες θεωρείς ότι έχεις αποκομίσει μέσω των δραστηριοτήτων του μαθήματος α. που θα σε βοηθήσουν στη μετέπειτα πορεία σου ως μελλοντικός/ή αρχιτέκτονας; β. που θα σε βοηθήσουν σε άλλες πτυχές της ζωής σου πέρα από την αρχιτεκτονική;
01	«να μπορέσω να μιλήσω με ανθρώπους..»

02	«να ακούω τις ανάγκες..»
03	«ομαδικότητα, συνεργασία, κατανόηση, αλληλοσεβασμός, διάλογος»
04	«νομίζω βοήθησε στο να είμαι πιο κοινωνική»
05	«..μου παρείχε εφόδια για να διαμορφώσω μια διαφορετική κριτική αντίληψη των πραγμάτων.. το οποίο μπορώ να υιοθετήσω τόσο στο σχεδιαστικό και αρχιτεκτονικό κομμάτι αλλά και στην προσωπική μου ζωή»
06	«αλλαγή τρόπου σκέψης..»
07	«συνεργασία, υπομονή, γνώσεις»
08	«συνεργασία με τους χρήστες, αλλά και επικοινωνία καθώς είναι σημαντικό για το μέλλον.. βοηθά στην επικοινωνία, συνεργασία και συμβιβασμό στις ανάγκες και τα θέλω και από τις δυο πλευρές»
09	«καλύτερη επικοινωνία και την ικανότητα για πραγματική κατανόηση του προβλήματος»
10	«έμαθα να συνεργάζομαι με άλλους με το να δημιουργήσω κάτι δικό μου σε περιορισμένο χώρο με άλλους γύρω μου.. έμαθα να παίρνω πληροφορίες που βλέπω ή ακούω και να της εφαρμόζω στην ανάλυση χρηστών και περιοχής»
11	«όξυνση φαντασίας, εργασία μέσα στα πλαίσια ομάδας, καλύτερη επικοινωνία με τους γύρω σου, αποδοχή και φιλτράρισμα διαφορετικών απόψεων»
12	«να επεξεργάζομαι πληροφορίες»
13	«να παρατηρώ, να μπορώ να μιλήσω και να συνεργαστώ με τους εμπλεκόμενους φορείς, να μπορώ να κατανοήσω τις ανάγκες του χρήστη, συνεργασία γενικά και το να ακούω τις ιδέες και τις ανάγκες κάποιου άλλου»
14	«προσαρμογή και συμβιβασμός»
15	«συνεργατικό πνεύμα, ανεκτικότητα»

Πίνακας 12: Απαντήσεις για τις ικανότητες/ δεξιότητες που αναπτύχθηκαν μέσω του στούντιο στο ερωτηματολόγιο που δόθηκε στο τέλος του μαθήματος κατά τη Β φάση της κυρίως έρευνας (2023).

Όσον αφορά το θερινό μάθημα κατασκευής, μέσα από την κριτική ανασκόπηση που παρέδωσαν οι φοιτητές φαίνεται ότι αναγνώρισαν την ανάπτυξη των ειδικών και πρακτικών δεξιοτήτων τους που συσχετίζονται με την κατασκευή και τις επί μέρους ομάδες στις οποίες δούλεψαν, κατανοώντας τις προκλήσεις της εργασίας σε πραγματικό περιβάλλον. Συγκεκριμένα ανέφεραν «στο στούντιο σχεδιάζουμε στις ιδανικές παραμέτρους.. εδώ έπρεπε να σχεδιάσουμε με βάση τις υφιστάμενες, πραγματικές παραμέτρους». Για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων τους σχολίασαν «...τεχνικές δεξιότητές όπως η ανάλυση, σχεδίαση

αλλά και εφαρμογή κατασκευαστικών λεπτομερειών και μεθόδων, εμπλουτίστηκε το γνωσιολογικό κομμάτι μου ως προς τα διαφορετικά εργαλεία αλλά και διαχείριση των υλικών..», «βοήθησε να εμπεδώσω όσα γνώριζα ήδη για τις ιδιότητες του ξύλου.. ούσα μέλος της ομάδας της ιστοσελίδας, οι γνώσεις μου σε αυτόν τον τομέα αναπτύχθηκαν σημαντικά..», «..η εμπειρία που αποκτά κανείς στο εργοτάξιο επιτρέπει στο άτομο να αντιλαμβάνεται καλύτερα και πιο πρακτικά τις λεπτομέρειες του σχεδιασμού και της υλοποίησής του» και «..στο εργοτάξιο, έμαθα πολλά πράγματα που αφορούν την υλοποίηση μιας κατασκευής από ξύλο.. δεξιότητες όσον αφορά την μέτρηση, το κόψιμο και την συναρμολόγηση των ξύλων αλλά έχω μάθει και πολλά για την συμπεριφορά του ίδιου του υλικού και την φύση του. Πλέον, το μάτι μου κοιτώντας γύρω μου, μπορεί να εστιάσει περισσότερο στις λεπτομέρειες του περιβάλλοντος μου. Ένα άλλο πολύτιμο μάθημα, ήταν η κατανόηση του τρόπου προσέγγισης των παραγωγών και των προμηθευτών, οι δυσκολίες στην επικοινωνία και ο τρόπος αντιμετώπισης τους έτσι ώστε να υπάρχει μια καλή συνεργασία μεταξύ όλων των εμπλεκόμενων μερών». Οι φοιτητές αναγνώρισαν επίσης την ανάπτυξη μαλακών - οριζόντιων δεξιοτήτων όπως επικοινωνιακές δεξιότητες, συνεργασία, ομαδικότητα, προσαρμοστικότητα και αναστοχαστική ικανότητα ή κριτική σκέψη. «Αποκόμισα επικοινωνιακές δεξιότητες που μπορούσα να χρησιμοποιήσω για την προσέγγιση διαφορετικών ατόμων σε διαφορετικές καταστάσεις..», «..η επαφή με ένα περιβάλλον εργοταξίου ανέπτυξε την οικειότητα μου όσον αφορά την συνεργασία και την ομαδικότητα..» «..πολύ σημαντικό όφελος αυτού του εργαστηρίου, είναι η ενίσχυση του ομαδικού πνεύματος.. χρειάστηκε όλες οι επιμέρους ομάδες να έχουμε τακτική και ουσιαστική επικοινωνία και συνεννόηση, αλλά και στο εργοτάξιο να υπάρχει συνεργασία και ομαδικότητα έτσι ώστε να είμαστε ασφαλείς και αποτελεσματικοί..», «στην κύρια δεξιότητα που πιστεύω ότι αποκόμισα από αυτό το εργαστήριο, την προσαρμοστικότητα.. πάντοτε η ομάδα μας, με προσαρμοστικότητα, ευελιξία και πρακτική σκέψη, κατάφερε να βρει τις λύσεις και να ολοκληρώσει με επιτυχία το έργο» και «έπρεπε να δημιουργήσουμε ένα κώδικα επικοινωνίας μεταξύ μας.. μετά δούλεψε πιο γρήγορα.. αναγκαζόμαστε να βάλουμε ρόλους και να τους εκτελέσουμε, να κάνουμε ένα αναστοχασμό να δούμε τι πήγε σωστά και τι δεν πήγε», σχολίασαν.

Σχετικά με το κίνητρο των φοιτητών, παρατηρήθηκε μεγάλο ενδιαφέρον για τη συμμετοχική διαδικασία και δέσμευση, κυρίως κατά τη διάρκεια του θερινού εργαστηρίου κατασκευής, όπου οι φοιτητές άρχισαν να παίρνουν πρωτοβουλίες. Η προαιρετική συμμετοχή τους σε δραστηριότητες εκτός του ακαδημαϊκού προγράμματος, δείχνει το ενδιαφέρον τους και την ευθύνη που ένιωθαν στο να παραδοθεί η κατασκευή στο σχολείο. Μέσα από την κριτική ανασκόπηση και τις συνεντεύξεις, φάνηκε ότι οι περισσότεροι φοιτητές πίστευαν σε μεγάλο βαθμό στη σημαντικότητα και χρησιμότητα της διαδικασίας για τους εμπλεκόμενους φορείς και την κοινωνία, αναγνωρίζοντας ότι ο σχεδιασμός τους θα έχει αντίκτυπο. «Το πώς

αντιμετωπίζουμε την κατασκευή θα έχει αντίκτυπο σε μια μικρή κοινωνία των μαθητών.. άρα είναι πολύ σημαντικό, έχει τεράστιο ρόλο ο αρχιτέκτονας..» ανέφερε κάποιος φοιτητής, ενώ άλλοι σχολίασαν *«είναι κάτι που θα τους επηρεάσει άμεσα», «εμπλέκονται ενεργά και άρα νοιάζονται για το προϊόν που προκύπτει», «μαθαίνουν να συνεργάζονται και εξελίσσουν την κοινωνία τους».*

Ο ρόλος των φοιτητών από την αρχή του εξαμήνου μέχρι το τέλος, παρατηρήθηκε σταδιακά να αλλάζει. Κατά τις δύο πρώτες συμμετοχικές δραστηριότητες οι φοιτητές ήταν λιγότερο ενεργοί και πιο αμήχανοι, διατυπώνοντας ερωτήσεις γενικού τύπου. Σιγά σιγά άρχισαν να εμβαθύνουν και να ρωτούν πιο στοχευμένα, να εκφράζουν την άποψή τους και να καθοδηγούν τη συζήτηση. Οι ίδιοι αναγνωρίζουν τη συμβολή της διαδικασίας στο να *«ωριμάσουν»* όπως αναφέρουν, και να παίρνουν πρωτοβουλίες ως ουσιαστικά μέλη μιας ομάδας. Αναφορικά με το ρόλο τους ως μελλοντικοί αρχιτέκτονες, ένας φοιτητής αναφέρθηκε στην ανάγκη μετατόπισης το ρόλου του αρχιτέκτονα από αυθεντία σε ισότιμο μέλος με τους χρήστες αναφέροντας *«Πολλές φορές, ο αρχιτέκτονας εμφανίζεται σαν αυθεντία στον σχεδιασμό.. ωστόσο, κατ' εμένα ο αρχιτέκτονας αυθεντία δεν υπάρχει και ούτε πρέπει να υπάρξει.. εξίσου σημαντικό ρόλο και λόγο έχουν οι χρήστες.. ο αρχιτέκτονας προσφέρει στο τραπέζι τις τεχνικές του γνώσεις και την αισθητική του άποψη, ενώ οι χρήστες προσφέρουν την εμπειρία τους σαν ξενιστές του χώρου, τα βιώματα τους και την νοοτροπία τους..»*. Αρκετοί φοιτητές επίσης, αναφέρθηκαν στο ρόλο του αρχιτέκτονα ως σύμβουλος του χρήστη, ως διαμεσολαβητής, ως ενεργός στη διαδικασία κατασκευής, ως μέρος μιας ομάδας και ένας φοιτητής επισημαίνει τη σημασία *«εναλλαγής του ρόλου του αρχιτέκτονα κάθε φορά»*.

Σημαντικός είναι και ο προβληματισμός των φοιτητών όπως φάνηκε μέσα από την κριτική ανασκόπηση, για τη σημασία των κοινών στην κυπριακή κοινωνία, για το ρόλο τους ως μελλοντικοί αρχιτέκτονες και ως πολίτες σε σχέση με αυτό και για την κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής. Όπως ανέφεραν μιλώντας για τα κοινά *«οι χώροι αυτοί (στις γειτονιές) πρέπει να έχουν δυνατότητα προσαρμογής σε όλες τις ανάγκες διαφορετικών κατοίκων και είναι καλό να οι κάτοικοι να έχουν την αίσθηση του «ανήκειν» όταν τους χρησιμοποιούν»* και *«Στη σημερινή κυπριακή κοινωνία, οι άνθρωποι απομακρύνονται ο ένας από τον άλλον ολοένα και πιο πολύ, επικεντρώνονται στην ιδιωτική τους σφαίρα.. Όταν αυτά τα κοινά γίνουν αισθητά μέσα στην κυπριακή κοινωνία, θα μπορέσουμε να καταπολεμήσουμε φαινόμενα όπως η ξενοφοβία και ο ρατσισμός, θα μπορέσουμε να έρθουμε και πάλι κοντά με τους γείτονες μας.. να διευρύνουμε τις γνώσεις μας, να καλλιεργήσουμε τον πολιτισμό μας και να συνεισφέρουμε στην διαμόρφωση καλύτερων συνθηκών ζωής»*. Αναφερόμενοι στο ρόλο τους ως πολίτες σχολίασαν *«..οφείλουμε να αναλαμβάνουμε δράση και να συμμετέχουμε ενεργά στην προώθηση των κοινών και στην φροντίδα διατήρησης τους.. να μη φοβόμαστε να αναλάβουμε ευθύνες που ξεφεύγουν από τον κύκλο του εγώ.»* και ως μελλοντικοί

αρχιτέκτονες είπαν «Ο αρχιτέκτονας.. θα μπορεί να συμβάλει σαν ενωτική δύναμή ανάμεσα στους κρατικούς φορείς με την κοινότητα, γεφυρώνοντας τους.. χρειάζεται η άμεση επαφή τους εκατέρωθεν, μέσα από την έμπρακτη συμμετοχή» και «..μπορούμε να συνεισφέρουμε στην ανάπτυξη διάφορων τέτοιων κοινών μέσα στις κοινωνίες μας.. να μοιραζόμαστε με άλλους τις γνώσεις και τις δεξιότητες μας, αλλά και να δεχόμαστε την γνώμη και την ενεργή συμμετοχή της κοινωνίας στον σχεδιασμό.. ο τρόπος που σχεδιάζουμε δεν πρέπει να προωθεί το ατομικισμό και την απομόνωση μεταξύ των ανθρώπων.. ένα έργο να αποτελέσει σημείο που ενώνει και ενισχύει τις τοπικές μας κοινωνίες». Τόσο με βάση την κριτική ανασκόπηση που παρέδωσαν στο τέλος της κατασκευής όσο και μέσα από τις συνεντεύξεις, φαίνεται ότι αρκετοί αναγνώρισαν την κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής αναφέροντας «προσωπικά πιστεύω ότι ο αρχιτέκτονας έχει μεγάλη ευθύνη για το τι σχεδιάζει.. πρέπει να στέκεται υπεύθυνα μπροστά στην κοινωνία.. δεν είναι μόνο το συμφέρον..», «πρέπει να είναι σε θέση να παρέχει γνώσεις και εμπειρία από την γέννηση μιας ιδέας έως την υλοποίησή της.. να μπορεί να επικοινωνήσει επαρκώς τις ιδέες του και είναι σε θέση να συνεργαστεί με τους χρήστες για να υλοποιήσει το όραμά τους, υπηρετώντας όμως πάνω απ' όλα την κοινωνία» και «..δεν πρέπει να είναι μια μηχανή παραγωγής κτιρίων.. αδιαφορώντας για το ακολουθεί μετά τον σχεδιασμό του κτιρίου.. πρέπει να εντοπίζει τα προβλήματα της κοινωνίας, να έχει συνεχή επαφή με τους χρήστες και να λαμβάνει πολύ σοβαρά τις απόψεις τους και τις επιθυμίες τους, να σχεδιάζει συνεργατικά με αυτούς έργα .. που προσπαθούν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα της σύγχρονης κοινωνίας..».

Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα

Με βάση την παρατήρηση του σχεδιαστικού αποτελέσματος καθ' όλη τη διάρκεια του εξαμήνου και κατά τις ενδιάμεσες και τελικές παρουσιάσεις των φοιτητών, φαίνεται ότι οι προτάσεις κατοίκησης των φοιτητών στο στούντιο ήταν αρκετά συμπεριληπτικές, επηρεάστηκαν αρκετά από τους υφιστάμενους χρήστες της γειτονιάς και τις ρουτίνες των μαθητών, ειδικά σε ότι αφορά το πρόγραμμα και τις κεντρικές ιδέες. Ορισμένα από τα σενάρια που προτάθηκαν, αφορούσαν τη συνύπαρξη μέσω κοινών, δημόσιων και ημι-δημόσιων δραστηριοτήτων, την εργασία ως μέρος της σύγχρονης κατοίκησης, τη φύτευση και καλλιέργεια ως τρόπος μοιράσματος. Σε πολλές περιπτώσεις συζητήθηκε έντονα η σχέση δημόσιου-ιδιωτικού με τους μαθητές του σχολείου και προτάθηκαν πολλοί τρόποι διαχείρισης της ιδιωτικότητας μέσω των ορίων, της χωροθέτησης ή του προγράμματος. Όπως ανέφερε ένας φοιτητής στη συνέντευξη που του έγινε, ερωτηθέντας για τη συμβολή της συμμετοχικής διαδικασίας στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα του στούντιο «κατανόησα τη ρουτίνα των μαθητών, έπρεπε να τη σεβαστούμε και να τους προτείνουμε κάτι για να αναβαθμίσουν τη ρουτίνα αυτή στην υποθετική κατοικία τους, να εντάξουμε στην κατοίκηση συγκεκριμένες συμπεριφορές.. είδαμε το πώς διαχειρίζονται το χρόνο τους ιδιωτικά, πότε

και πώς επιλέγουν (οι μαθητές) να μοιράζονται το χρόνο τους με άλλα άτομα.. εμείς θα το βλέπαμε διαφορετικά, πιο ιδανικά.. μας βοήθησε σαν ομάδα να διαχειριστούμε την κοινωνικοποίηση, τον προσωπικό χώρο και χρόνο.. βάλουμε ένα όριο πιο ρεαλιστικό στο τι μοιράζονται οι χρήστες..». Πέραν από την ανάπτυξη της κεντρικής ιδέας και το πρόγραμμα, κατά τη σχεδιαστική ανάπτυξη των προτάσεων, δεν είχαν λόγο οποιοδήποτε χρήστες ή οι μαθητές, γιατί οι συμμετοχικές δραστηριότητες μετά από τη δεύτερη συνάντηση επικεντρώθηκαν στην κατασκευή στο σχολείο.

Εικόνα 15: Τελική πρόταση συγκατοίκησης - Φοιτητές: Σταύρος Θεοφάνους, Αικατερίνη Λαδά, Ανδρέας Νικολάου, Δημήτρης Παπανικολάου (Β φάση κυρίως έρευνας - 2023).

Εικόνα 16: Τελική πρόταση συγκατοίκησης - Φοιτητές: Σάββας Δημητρίου, Αλκίνοος Ιωάννης Ιωαννίδης, Θεοδώρα Βασίλεβα, Γιώργος Μπέης (B φάση κυρίως έρευνας - 2023).

Εικόνα 17: Τελικό αποτέλεσμα πρότασης «take a seed» στην αυλή του Λυκείου Λατσειών (B φάση κυρίως έρευνας - 2023).

Σχετικά με το σχεδιαστικό αποτέλεσμα του μαθήματος ΑΡΗ 403, τόσο οι αρχικές προτάσεις όσο και η σχεδιαστική ανάπτυξη επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από τις συμμετοχικές δραστηριότητες και τις ανάγκες και εισηγήσεις των μαθητών και καθηγητών. Προτάθηκαν αρκετοί χώροι εκτόνωσης και συνάντησης για τους μαθητές, χώροι σκίασης, χώροι που ενθάρρυναν με κάποιο τρόπο την άτυπη μάθηση και την επέκταση της διδασκαλίας εκτός τάξης. Οι περισσότερες προτάσεις ευνοούσαν την οικειοποίηση από τους μαθητές, την πολύ-λειτουργικότητα και ευελιξία. Υπήρχε επίσης σε μεγάλο βαθμό ρεαλισμός και διατήρηση μιας υλοποιήσιμης κλίμακας αφού λήφθηκαν αρκετά υπόψη παράγοντες όπως η υλικότητα (ξύλο, πανιά, μέταλλο), ο χρόνος και τρόπος υλοποίησης και το κόστος. Το τελικό αποτέλεσμα με το όνομα «take a seed» είχε εμπλουτιστεί με ιδέες από τρεις συνολικά προτάσεις και αφορούσε μια ξύλινη ημι-στεγασμένη κατασκευή στην αυλή, σε συγκεκριμένο σημείο που προτάθηκε από τους καθηγητές και το διευθυντή. Η κατασκευή αυτή είχε ως σκοπό τη συνάντηση και αλληλεπίδραση μαθητών και καθηγητών, την άτυπη μάθηση για διάφορα φυτά και την ενθάρρυνση συμμετοχής της γειτονιάς μέσω της καλλιέργειας. Αφού ολοκληρώθηκε η κατασκευή, οι μαθητές, σε απαντήσεις τους για την αξιολόγηση του αποτελέσματος στις συνεντεύξεις που έγιναν, σχολίασαν θετικά την πρωτοτυπία και

χρησιμότητας της κατασκευής, επισημαίνοντας όμως ότι δεν χρησιμοποιείται όσο περίμεναν, πιθανώς λόγω της έλλειψης αρκετής σκίασης. «Δεν χρησιμοποιείται όσο νόμιζα, λόγω του ήλιου και της ζέστης.. προς στο παρόν φαίνεται κάπως ατελείωτο, ίσως αν μπει κάτι στο πλάι για τον ήλιο να είναι καλύτερα..» και «..ναι, ανταποκρίνεται στις ανάγκες και είναι κάτι διαφορετικό, ωραίο.. αν λυθεί το θέμα του ήλιου σιγά σιγά θα έχει ανταπόκριση», σχολίασαν.

Παρά το γεγονός ότι δόθηκε έμφαση στη σύνδεση της ευρύτερης υφιστάμενης γειτονιάς με την κατασκευή στο σχολείο και προτάθηκε από αρκετές ομάδες η ενεργοποίηση του σχολείου ως σημαντικός χώρος συνύπαρξης και μοιράσματος μεταξύ των κατοίκων, ειδικά τις απογευματινές ώρες, παρατηρήθηκε ότι σχεδόν καμία πρόταση δεν είχε οποιαδήποτε ουσιαστική προγραμματική, εννοιολογική ή σχεδιαστική σύνδεση με τις προτάσεις κατοίκησης, όπως ζητήθηκε. Οι ομάδες των δύο μαθημάτων, ενώ δούλεψαν μαζί, ειδικά στα αρχικά στάδια, τελικά είχαν αυτόνομα και ανεξάρτητα αποτελέσματα.

Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης

Τα εργαλεία συλλογής δεδομένων λειτούργησαν αρκετά θετικά κατά τη Β φάση κυρίως έρευνας. Η ένταξη επί μέρους εργασιών ως απαιτούμενα παραδοτέα κατά τη διάρκεια των μαθημάτων όπως η άσκηση για τον ορισμό της συν-δημιουργίας κατά τη διάρκεια του στούντιο και η κριτική ανασκόπηση στο τέλος του θερινού εργαστηρίου κατασκευής, εξασφάλισαν τη συλλογή δεδομένων από όλους τους φοιτητές και απαντήσεις μετά από σκέψη και αναστοχασμό. Παρόλα αυτά, υπάρχει ο κίνδυνος σε τέτοιες περιπτώσεις, οι απαντήσεις να μην είναι απόλυτα ειλικρινείς, ειδικά σε ότι έχει να κάνει με τις αρνητικές ή προβληματικές πτυχές της διαδικασίας και επιπλέον υπάρχει έλλειψη αυθορμητισμού. Ο συνδυασμός τέτοιων μεθόδων με πιο άτυπες και προφορικές μεθόδους όπως οι συνεντεύξεις ή οι ομάδες εστίασης, θα ήταν προτιμότερος. Όσον αφορά τη συλλογή δεδομένων από τα εμπλεκόμενα μέρη, το τελικό αποτέλεσμα αξιολογήθηκε μόνο με τις συνεντεύξεις που έγιναν, με αποτέλεσμα το δείγμα να είναι περιορισμένο.

4.3.1 Αναστοχασμός και επανασχεδιασμός πλαισίου (3)

Τα αποτελέσματα της Β φάσης κυρίως έρευνας (θετικά και αρνητικά) και οι παράγοντες που πιθανώς συνέβαλαν συνοψίζονται πιο κάτω ανά άξονα και υποκατηγορία (Πίνακας 13).

2023	Δομή και μεθοδολογία στούντιο	
	ως διεπιστημονική διαδικασία συν-	(+) ενεργός συμμετοχή καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας ενδιαφέρον και δέσμευση στη διαδικασία

<p>δημιουργίας και κοινοτικής εμπλοκής ↓ ΗΑ ερευνητή Σ εμπλεκομένων</p>	<p>αποτελεσματικά και ενδιαφέροντα εργαλεία συμμετοχής, ειδικά τα διαδραστικά και άτυπα εργαλεία εύκολη πρόσβαση στις δραστηριότητες στο σχολείο δόμηση αισθήματος κοινότητας μεταξύ μαθητών και φοιτητών</p> <p>(-) περιορισμένη ενημέρωση μαθητών για τη διαδικασία, όχι και τόσο ευρεία συμμετοχή δυσκολία πρόσβασης στη δραστηριότητα στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής έλλειψη συμμετοχής από μαθητές και καθηγητές κατά το θερινό εργαστήρι κατασκευής</p> <p>ΓΙΑΤΙ; έλλειψη ενημέρωσης αρκετών μαθητών και περιορισμένη δυνατότητα συμμετοχής λόγω των μαθημάτων και του σχολικού προγράμματος</p>	
<p>ως διαδικασία διδασκαλίας και μάθησιακής εμπειρίας ↓ ΗΑ ερευνητή Σ φοιτητών</p>	<p>(+) ενδιαφέρουσα μαθησιακή εμπειρία ομαδικότητα, ενεργός συμμετοχή και επικοινωνία μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων μεγάλη συμμετοχή στα προαιρετικά εργαστήρια ενθουσιασμός εύκολη και μακροπρόθεσμη πρόσβαση στο μαθησιακό υλικό (microsoft teams)</p> <p>(-) όχι αρκετά ξεκάθαρες οι ευθύνες και ο διαχωρισμός των δύο μαθημάτων (ΑΡΗ 201, ΑΡΗ 403) όχι αρκετή εμπλοκή από όλους στο σχεδιαστικό κομμάτι της πρότασης που υλοποιήθηκε <u>Θερινό μάθημα κατασκευής</u> εντατικό πρόγραμμα και ζέστη όχι αρκετά ελεγχόμενος ο καταμερισμός εργασίας μικρή εμπλοκή εμπειρογνομόνων καμία αλληλεπίδραση με μαθητές και καθηγητές</p> <p>ΓΙΑΤΙ; δυσκολία αποσαφήνισης μικτής και μη μικτής εργασίας στις ομάδες ΑΡΗ 201 και ΑΡΗ 403 ανάγκη για περισσότερη εμπλοκή ή ενημέρωση όλων για την πρόταση που υλοποιήθηκε ανάγκη για εξ' αρχής ισότιμη οργάνωση ρόλων και καταμερισμού εργασίας κατά την κατασκευή ανάγκη για καλύτερο προγραμματισμό για τη συμμετοχή εμπειρογνομόνων, επαγγελματιών, μαθητών και καθηγητών</p>	
<p>Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης</p>		
<p>στο φοιτητή ↓ ΗΑ ερευνητή Ε φοιτητών Σ φοιτητών ΕΕ</p>	<p>ανάπτυξη δεξιοτήτων και επίτευξη μαθησιακών αποτελεσμάτων</p>	<p>(+) κατανόηση έννοιας της συν-δημιουργίας ανάπτυξη ικανοτήτων εντοπισμού και αξιολόγησης παραγόντων και φορέων που επηρεάζουν το σχεδιασμό, επίλυσης σχεδιαστικών προβλημάτων, επικοινωνίας με άτομα εκτός κλάδου και πεδίου γνώσης και αξιολόγησης ρόλου ως μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας ανάπτυξη μαλακών δεξιοτήτων (κοινωνικές δεξιότητες, διαχείριση/ επεξεργασία και κριτική</p>

		σκέψη) <u>Θερινό μάθημα κατασκευής</u> ανάπτυξη ειδικών και πρακτικών δεξιοτήτων που συσχετίζονται με την κατασκευή και τις επί μέρους ομάδες κατανόηση προκλήσεων της εργασίας σε πραγματικό περιβάλλον ανάπτυξη μαλακών δεξιοτήτων (επικοινωνιακές δεξιότητες, συνεργασία, ομαδικότητα, προσαρμοστικότητα και αναστοχαστική ικανότητα ή κριτική σκέψη)
	Κίνητρο	(+) μεγάλο ενδιαφέρον για τη συμμετοχική διαδικασία δέσμευση και πρωτοβουλία κυρίως κατά τη διάρκεια του θερινού εργαστηρίου κατασκευής λήψη πρωτοβουλίας προαιρετική συμμετοχή σε δραστηριότητες εκτός του ακαδημαϊκού προγράμματος κατανόηση σημαντικότητας και χρησιμότητα της διαδικασίας για τους εμπλεκόμενους φορείς και την κοινωνία και αναγνώριση αντικτύπου
	στάση σε σχέση με το ρόλο του αρχιτέκτονα	(+) αλλαγή στάσης από πιο παθητικά σε πιο ενεργά μέλη της ομάδας (θέτουν στοχευμένα ερωτήματα, εμβαθύνουν, εκφράζουν απόψεις και καθοδηγούν) αναγνώριση ωρίμανσης ρόλου μέσα από τη διαδικασία κατανόηση διευρυμένου και εναλλασσόμενου ρόλου αρχιτέκτονα (σύμβουλος, διαμεσολαβητής, ενεργός στη διαδικασία κατασκευής, ισότιμο μέρος μιας ομάδας) και όχι ως αυθεντία .προβληματισμός για τη σημασία των κοινών στην κυπριακή κοινωνία και το ρόλο του αρχιτέκτονα και πολίτη αναγνώριση κοινωνικής ευθύνης της αρχιτεκτονικής
στο σχεδιαστικό αποτέλεσμα ↓ ΗΑ ερευνητή Π Σ εμπλεκομένων Σ φοιτητών	(-) καμία ουσιαστική προγραμματική, εννοιολογική ή σχεδιαστική σύνδεση πρότασης στο σχολείο με τις προτάσεις κατοίκησης αυτόνομα και ανεξάρτητα αποτελέσματα μεταξύ δύο μαθημάτων ΓΙΑΤΙ; δυσκολία εργασίας στις μικτές ομάδες φοιτητών και από τα δύο μαθήματα (+) ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ αρκετά συμπεριληπτικές ιδέες και σενάρια επηρεασμός από υφιστάμενους χρήστες της γειτονιάς και τις ρουτίνες των μαθητών σε ότι αφορά το πρόγραμμα και τις κεντρικές ιδέες (-) καθόλου επηρεασμός κατά τη σχεδιαστική ανάπτυξη των προτάσεων	

		<p>ΓΙΑΤΙ; οι συμμετοχικές δραστηριότητες μετά από τη δεύτερη συνάντηση επικεντρώθηκαν στην κατασκευή στο σχολείο</p> <p>ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ</p> <p>(+) μεγάλος επηρεασμός αρχικών προτάσεων και σχεδιαστικής ανάπτυξης από τις συμμετοχικές δραστηριότητες έμφαση στη σύνδεση της ευρύτερης γειτονιάς με την κατασκευή στο σχολείο ρεαλισμός και διατήρηση υλοποιήσιμης κλίμακας εξέταση θεμάτων υλικότητας, χρόνου και τρόπου υλοποίησης και κόστους πρωτοτυπία και χρησιμότητα/ ανταπόκριση στις ανάγκες</p> <p>(-) μικρή χρήση της κατασκευής</p> <p>ΓΙΑΤΙ; έλλειψη αρκετής σκίαση</p>
<p>Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης</p>		
		<p>(+) εξασφάλιση συλλογής δεδομένων από όλους τους φοιτητές και απαντήσεις μετά από σκέψη και αναστοχασμό, στις επί μέρους εργασίες</p> <p>(-) κίνδυνος για όχι απόλυτα ειλικρινείς απαντήσεις και έλλειψη αυθορμητισμού στις επιμέρους εργασίες ελλιπής αξιολόγηση τελικού αποτελέσματος</p> <p>ΓΙΑΤΙ; επί μέρους εργασίες ως παραδοτέα ελλιπείς μέθοδοι συλλογής δεδομένων για αξιολόγηση τελικού αποτελέσματος</p>

Πίνακας 13: Αποτελέσματα Β φάσης κυρίως έρευνας ανά άξονα και υποκατηγορία.

Ο επανασχεδιασμός του πλαισίου βασίστηκε στον Πίνακα 13, και αφορά εισηγήσεις για βελτιώσεις σχετικά με τη δομή και μεθοδολογία του στούντιο (αποτέλεσμα, συμμετοχικές και διδακτικές δραστηριότητες), τη μεθοδολογία έρευνας και τα εργαλεία συλλογής δεδομένων.

Όσον αφορά τη δομή και μεθοδολογία του στούντιο, προτείνεται η διατήρηση του χειροπιαστού και άμεσου αποτελέσματος με επιλογή χώρου παρέμβασης που να το επιτρέπει και ο εξαρχής καθορισμός και εύρεση του προϋπολογισμού και της κλίμακας. Προτείνεται η διατήρηση του θερινού μαθήματος κατασκευής, αλλά η διατήρηση ενός μόνο εαρινού μαθήματος, του στούντιο (APH 201), με τροποποίηση των απαιτούμενων σχεδιαστικών αποτελεσμάτων. Θα μπορούσε η κατοίκηση να προσεγγιστεί με την έννοια

της οικειοποίησης στον αστικό χώρο, και να αφορά μικρότερης κλίμακας έργα, ώστε να υπάρχει αρκετός χρόνος από τους δευτεροετείς φοιτητές να εργαστούν στις σχεδιαστικές προτάσεις καταλήγοντας σε μια κλίμακα υλοποίησης και να υπάρχει επηρεασμός από τη συμμετοχική διαδικασία στην ολότητα του σχεδιαστικού αποτελέσματος.

Το θερινό μάθημα κατασκευής θα μπορούσε να περιλαμβάνει μια διαδικασία συν-σχεδιασμού για βελτίωση και εξέλιξη της/των κατασκευή/ών που θα υλοποιηθούν, με την παρουσία όλων των συμμετεχόντων. Προτείνεται καλύτερος προγραμματισμός για μεγαλύτερη συμμετοχή εμπειρογνομώνων και επαγγελματιών (πιθανώς μετά από εισηγήσεις ή πρωτοβουλία των φοιτητών) που θα εμπλουτίσουν το αποτέλεσμα και θα βοηθήσουν στην επίλυση επί μέρους ζητημάτων. Καλύτερος προγραμματισμός προτείνεται και για την ισότιμη οργάνωση των ρόλων των φοιτητών και του καταμερισμού εργασίας κατά την κατασκευή.

Οι συμμετοχικές δραστηριότητες θα ήταν καλό να προγραμματιστούν από νωρίς, να υπάρχει μεγάλη ενημέρωση όλων των πιθανών χρηστών και εμπλεκόμενων φορέων και να δοθεί έμφαση στη συμμετοχή τους κατά τη διαδικασία κατασκευής, πιθανώς οργανώνοντας ημερίδες ή συγκεκριμένες δραστηριότητες για την εμπλοκή τους (π.χ. φύτευση, μπογιάτισμα, κ.ά.). Τα άτυπα και διαδραστικά εργαλεία θα ήταν καλό να διατηρηθούν και να εμπλουτιστούν και η πραγματοποίηση δραστηριοτήτων να γίνεται κυρίως κοντά στο χώρο επέμβασης.

Σχετικά με τη μεθοδολογία έρευνας θα μπορούσαν τα εργαλεία συλλογής δεδομένων που ενσωματώνονται στη διαδικασία διδασκαλίας (επί μέρους εργασίες) να διατηρηθούν, σε συνδυασμό όμως με άλλα εργαλεία, πιο άτυπα, για εξισορρόπηση των περιορισμών τους. Γενικότερα, είναι σημαντικό να υπάρχει συνδυασμός συλλογής δεδομένων για όλους τους άξονες και υποκατηγορίες, τόσο για τους φοιτητές όσο και για τα εμπλεκόμενα μέρη, ώστε να εξασφαλίζεται όσο το δυνατόν τριγωνοποίηση. Για το λόγο αυτό, προτείνεται η ενσωμάτωση εργαλείων συλλογής δεδομένων από τα εμπλεκόμενα μέρη ως μέρος της συμμετοχικής διαδικασίας, όπως για παράδειγμα έντυπα αξιολόγησης, διεξαγωγή συνεντεύξεων από τους φοιτητές στους κατοίκους κ.ά.

4.4 Συμπεράσματα από τα τρία χρόνια σχεδιασμού, εφαρμογής και συν-αξιολόγησης

Με βάση τα τρία χρόνια σχεδιασμού, εφαρμογής και συν-αξιολόγησης του πλαισίου, εντοπίζονται επαναλαμβανόμενα μοτίβα και συσχετίσεις κατά τη διάρκεια των ετών, οριζόντια σε καθέναν από τους τρεις άξονες και τις υποκατηγορίες τους. Εντοπίζονται επίσης κάθετες συσχετίσεις μεταξύ των τριών αξόνων.

4.4.1 Δομή και μεθοδολογία στούντιο

Καθ' όλη τη διάρκεια των ετών φάνηκε ότι είναι απαραίτητη η εξασφάλιση άμεσης χειροπιαστής ωφέλειας για τους συμμετέχοντες, με αποτελέσματα που θα μπορούν να υλοποιούνται άμεσα, δίνοντάς τους ένα αξιοσημείωτο κίνητρο για συμμετοχή, διατηρώντας μια ροή μεταξύ σχεδιασμού και κατασκευής και μεγαλώνοντας την απήχηση της διαδικασίας προς στα έξω. Η δέσμευσή τους στη διαδικασία και η διατήρηση του ενδιαφέροντός τους καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας, συσχετίζεται με την πραγματική άποψή τους για τη χρησιμότητα της διαδικασίας στην έκφραση των απόψεών τους, στον επηρεασμό της κατασκευής και για τη συμβολή τους στην κάλυψη πραγματικών αναγκών.

Η πραγματοποίηση του στούντιο (διδασκαλία και συμμετοχική διαδικασία) με φυσική παρουσία και τον ταυτόχρονο συνδυασμό κάποιων διαδικτυακών εργαλείων φάνηκε να είναι η προτιμότερη, εξισορροπώντας τα δυνατά και αδύνατα σημεία των φυσικών και διαδικτυακών εργαλείων (Haufe et al., 2017). Η φυσική παρουσία εξασφαλίζει την προσωπική επαφή μεταξύ των ατόμων και επαφή με το χώρο, συμβάλλοντας σε μια πιο ενεργό συμμετοχή, στην αλληλεπίδραση και στον αυθορμητισμό και στη δόμηση αισθήματος κοινότητας. Ενθαρρύνει επίσης τη δημιουργία δυναμικών και αυθόρμητων συζητήσεων μεταξύ φοιτητών και διδασκόντων και την ενεργό συμμετοχή των φοιτητών στη μαθησιακή διαδικασία, παρέχοντας μια πιο εμπλουτισμένη μαθησιακή εμπειρία (Φορέας Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας της Ανώτερης Εκπαίδευσης, ΔΙΠΑΕ). Διαδικτυακά εργαλεία όπως το migo, zoom και facebook group συνέβαλαν στη συμμετοχή ατόμων από το σπίτι, στην εύκολη επικοινωνία και διατήρηση συχνής επαφής, ενώ το microsoft teams εξασφάλισε εύκολη και μακροπρόθεσμη πρόσβαση στο μαθησιακό υλικό καθόλη τη διάρκεια των ετών.

Σημαντικός για την κοινοτική εμπλοκή φάνηκε να είναι ο χώρος διεξαγωγής των δραστηριοτήτων, με προτίμηση να γίνονται όσο πιο κοντά στο χώρο παρέμβασης για ευκολότερη και άμεση πρόσβαση των κατοίκων και χρηστών. Επίσης, η χρήση διαδραστικών και πιο άτυπων εργαλείων συμμετοχής, φάνηκε να είναι αποτελεσματικότερη και να αυξάνει το ενδιαφέρον φοιτητών και συμμετεχόντων, ενώ ο συνδυασμός μιας ποικιλίας εργαλείων εξασφάλισε χαμηλά, μεσαία και υψηλά επίπεδα συμμετοχής, κάτι που είναι θεμιτό κατά τη συμμετοχική διαδικασία (Arbter et al., 2007; Haufe et al., 2017). Σημαντική είναι, επίσης, μια εξ' αρχής λεπτομερής οργάνωση των δραστηριοτήτων με τακτές συναντήσεις και η σωστή και έγκαιρη ενημέρωση των εμπλεκόμενων μερών για τη διαδικασία.

Όσον αφορά τη μαθησιακή εμπειρία, είναι σημαντική η διατήρηση ενός εφικτού προγράμματος και πλάνου παραδοτέων και η εξασφάλιση σαφών και ξεκάθαρων κριτηρίων αξιολόγησης (Φορέας Διασφάλισης και Πιστοποίησης της Ποιότητας της Ανώτερης

Εκπαίδευσης, ΔΙΠΑΕ) τόσο κατά τη διάρκεια του στούντιο όσο και στην κατασκευή, μέσω ενός καλύτερου προγραμματισμού. Η επαφή φοιτητών από διάφορα έτη φάνηκε να είναι εποικοδομητική, με την προϋπόθεση ύπαρξης ξεκάθαρων ευθυνών και ισότιμου καταμερισμού εργασίας στην κατασκευή. Οι διαδικασίες συν-δημιουργίας ενθουσίασαν τους φοιτητές, ειδικά οι πιο διαδραστικές και άτυπες, αυξάνοντας τον ενθουσιασμό και το ενδιαφέρον τους και εξασφαλίζοντας την προαιρετική, αλλά μεγάλη συμμετοχή τους σε άλλες δραστηριότητες και εργαστήρια. Σημαντική κατά το στάδιο κατασκευής φάνηκε να είναι η ανάγκη για περισσότερη εμπλοκή ή ενημέρωση όλων των φοιτητών για την τελική πρόταση, ώστε να νιώθουν πιο κατατοπισμένοι και να μπορούν να συμβάλουν με εισηγήσεις και βελτιώσεις. Ακόμη, φάνηκε η ανάγκη για καλύτερο προγραμματισμό για τη συμμετοχή εμπειρογνομώνων, επαγγελματιών και εμπλεκόμενων μερών και η ανάγκη για ένα καλύτερο εξ' αρχής προγραμματισμό για αποφυγή θεμάτων οργάνωσης και μείωση έκθεσης στην αφόρητη ζέστη κατά τους θερινούς μήνες.

4.4.2 Αντίκτυπος παιδαγωγικής προσέγγισης

Είναι σαφές ότι η συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση μπορεί να συμβάλει στην κατανόηση εννοιών όπως η συν-δημιουργία, η κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής, η βιωσιμότητα και η ανθεκτικότητα και να οδηγήσει στην αντίληψη των προκλήσεων και περιορισμών που έχει ο σχεδιασμός σε πραγματικά περιβάλλοντα. Μπορεί επίσης να συμβάλει στην ανάπτυξη ή βελτίωση διάφορων ειδικών και πρακτικών δεξιοτήτων, κυρίως σε σχέση με την κατασκευή, καθώς και στην ανάπτυξη ή βελτίωση μαλακών-οριζόντιων δεξιοτήτων διαχείρισης, κριτικής σκέψης και κοινωνικών δεξιοτήτων. (A Handbook for Live Projects, 2013; Gibbs et al., 2020; NTNU Live Studio: Handbook, 2015; Savic & Kashef, 2013)

Όσον αφορά το κίνητρο των φοιτητών, φάνηκε ότι η συχνή και προσωπική επαφή τους με τους χρήστες και εμπλεκόμενους φορείς και η επί τόπου επαφή με το χώρο, αυξάνει το ενδιαφέρον και την ευχαρίστησή τους, την προσωπική ευθύνη και τη δέσμευσή τους στη διαδικασία. Η αίσθηση χρησιμότητας και σημαντικότητας για τη διαδικασία και το αποτέλεσμα και η αναγνώριση του αντικτύπου της πρότασής τους, συνέβαλε επίσης στην δέσμευση και λήψη πρωτοβουλίας και στην προαιρετική συμμετοχή τους σε δραστηριότητες εκτός του ακαδημαϊκού προγράμματος. Τέλος, είναι σαφές ότι η διατήρηση εφικτών και πραγματοποιήσιμων στόχων, αυξάνουν την αυτοπεποίθησή τους και μειώνουν το άγχος και την πίεση που βιώνουν λόγω φόρτου εργασίας (Huitt, 2011; Savic & Kashef, 2013),

Μέσα από τη συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση, τη συχνή προσωπική επαφή με τους χρήστες της περιοχής και το χώρο διερεύνησης, και τα υψηλά επίπεδα εμπλοκής, οι φοιτητές φάνηκε να ωριμάζουν και να αλλάζουν σταδιακά τη στάση τους μέσα στις ομάδες

στις οποίες εργάστηκαν από πιο παθητικοί ακροατές, σε πιο ενεργά μέλη που θέτουν στοχευμένα ερωτήματα, εμβαθύνουν, εκφράζουν απόψεις τους, διαπραγματεύονται, υπερασπίζονται με επιχειρήματα τις ιδέες τους και καθοδηγούν. Φάνηκε επίσης ότι μπορούν να αρχίσουν να κατανοούν το διευρυμένο και εναλλασσόμενο ρόλο του σύγχρονου αρχιτέκτονα και να προβληματίζονται για τη σημασία των κοινών, το ρόλο του αρχιτέκτονα και του σύγχρονου πολίτη και την κοινωνική ευθύνη της αρχιτεκτονικής.

Οι αρχικές σχεδιαστικές ιδέες και σενάρια που προτάθηκαν από τους φοιτητές τα τρία αυτά χρόνια, φάνηκε να είναι συμπεριληπτικές, να επηρεάζονται από τις ανάγκες της εκάστοτε περιοχής και χρηστών και να βασίζονται σε προεκτάσεις κοινωνικής και περιβαλλοντικής βιωσιμότητας. Παρόλα αυτά, το σχεδιαστικό αποτέλεσμα επηρεάστηκε σημαντικά από τη διαδικασία, μόνο υπό κάποιες προϋποθέσεις. Η συχνή προσωπική επαφή με τα εμπλεκόμενα μέρη μέσω των συμμετοχικών δραστηριοτήτων, η μεγάλη εμπλοκή τους και η επί τόπου επαφή με το χώρο φάνηκε ότι μπορεί να συμβάλει στον επηρεασμό των προτάσεων σε ότι αφορά το πρόγραμμα και τις κεντρικές ιδέες, την ανάπτυξη του σχεδιασμού και την ένταξή τους στο χώρο. Σε περιπτώσεις όπου δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο δημόσιο χώρο ή στην κατασκευή στο σχολείο, φάνηκε ότι οι προτάσεις κατοίκησης αναπτύχθηκαν σχεδιαστικά με τη συμβολή μόνο των φοιτητών και διδασκόντων, γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη για μια ισορροπία στην έμφαση των συμμετοχικών δραστηριοτήτων. Αυτή η ισορροπία μπορεί να συμβάλει επίσης στην ουσιαστική σύνδεση (εννοιολογική, προγραμματική ή/και σχεδιαστική) των προτάσεων συγκατοίκησης με τις πιο δημόσιες προτάσεις, δεδομένης της ομαλής συνεργασίας των φοιτητών, ειδικά αν πρόκειται για διαφορετικές ομάδες και έτη. Σημαντικός επίσης είναι ο καθορισμός σαφών ορίων, προϋπολογισμού και ενός πλάνου υλοποίησης από την αρχή της διαδικασίας για σχεδιασμό προτάσεων με ρεαλισμό, υλοποιήσιμη κλίμακα και εξέταση θεμάτων υλικότητας, χρόνου, τρόπου υλοποίησης και κόστους. Τέλος, είναι κριτικής σημασίας να αναγνωριστεί ότι αν και οι προτάσεις για το δημόσιο χώρο και την κατασκευή στο σχολείο τα δύο χρόνια κυρίως έρευνας αξιολογήθηκαν ως επιτυχημένες σχετικά με την ανταπόκριση στις ανάγκες και τη θετική συμβολή στους χρήστες, υπάρχει πάντα διαφορά κατά την υλοποίηση μιας πρότασης λόγω του απροσδόκητου της συμπεριφοράς των χρηστών και λόγω παραγόντων που μπορεί να επηρεάζουν την πρόταση ή την κατασκευή διαφορετικά από ότι υπολογίστηκε ή προνοήθηκε (π.χ. σκίαση).

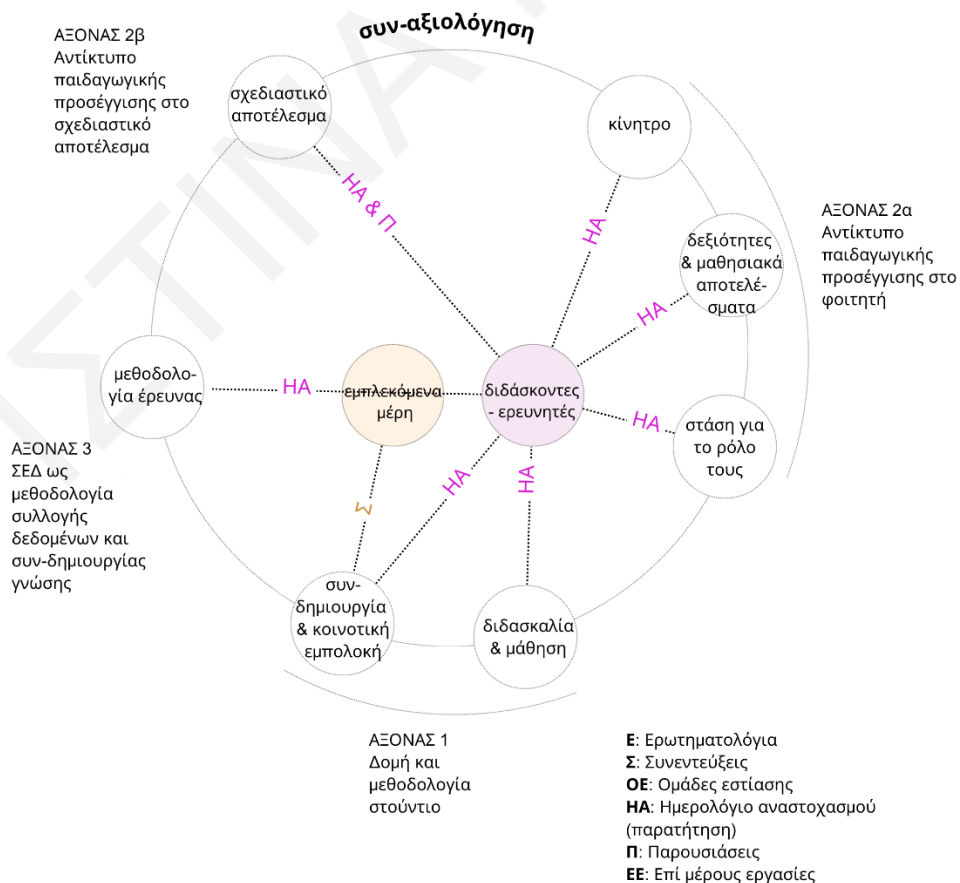
4.4.3 Συμμετοχική έρευνα δράσης ως μεθοδολογία συλλογής δεδομένων και συν-δημιουργίας γνώσης

Η χρήση διαφορετικών εργαλείων συλλογής δεδομένων, βοήθησε στην κατανόηση της καταλληλότητας και αποτελεσματικότητας κάθε εργαλείου σε συγκεκριμένες συνθήκες. Οι μαθητές, για παράδειγμα, είναι πιο πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε συζητήσεις ομάδων

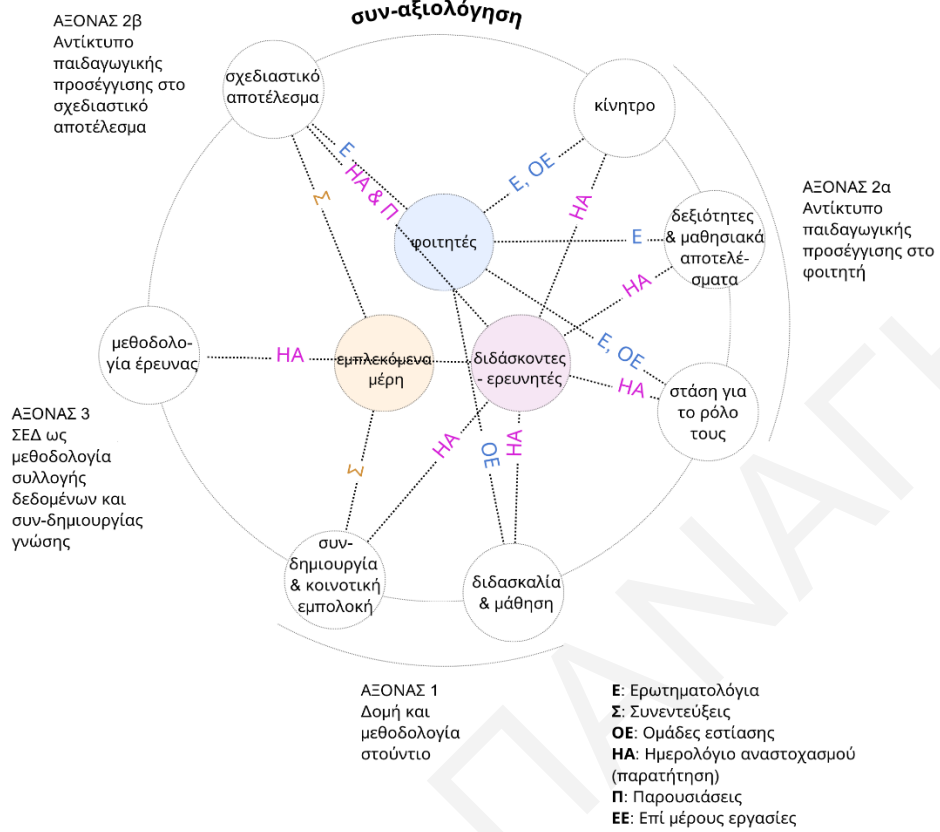
εστίασης και ανεπίσημες συνεντεύξεις παρά σε ερωτηματολόγια ή εργασίες στοχαστικής γραφής. Κατά τη διάρκεια τέτοιων ομάδων εστίασης, οι αντιδράσεις είναι πιο αυθόρμητες, παρέχοντας μια πληθώρα ανεπίσημων πληροφοριών. Τα ερωτηματολόγια πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο απλά και συνοπτικά, να περιλαμβάνουν ερωτήσεις κλίμακας Likert και ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, ώστε να παρέχουν πληροφορίες αυτό-αξιολόγησης και να αναδεικνύουν την άποψη των φοιτητών. Όσον αφορά τη συλλογή δεδομένων από άλλους συμμετέχοντες, είναι κρίσιμο να λαμβάνονται στοιχεία από μια αντιπροσωπευτική και ισορροπημένη ομάδα προκειμένου να υπάρχει όσο το δυνατόν ευρύτερο φάσμα απόψεων.

Για να διασφαλιστεί η βιωσιμότητα και η αποτελεσματικότητα της μεθοδολογίας, είναι απαραίτητο να ενσωματωθούν οι δραστηριότητες συν-αξιολόγησης στις δραστηριότητες εφαρμογής/ υλοποίησης (διδασκτικές διαδικασίες και διαδικασίες συν-δημιουργίας) για καλύτερο προγραμματισμό, μεγαλύτερο δείγμα και ομαλοποίηση της διαδικασίας, ώστε οι συμμετέχοντες να είναι αυθεντικοί και άνετοι, σ' ένα πνεύμα κανονικότητας και έλλειψης αμηχανίας. Αυτό, βέβαια, θα πρέπει να γίνεται σε συνδυασμό με πιο άτυπα και πιθανώς προφορικά εργαλεία συλλογής, όπως οι συνεντεύξεις, σε μια προσπάθεια ανίχνευσης των αυθόρμητων αντιδράσεων, και εξασφάλισης της ειλικρινής και ελεύθερης έκφρασης.

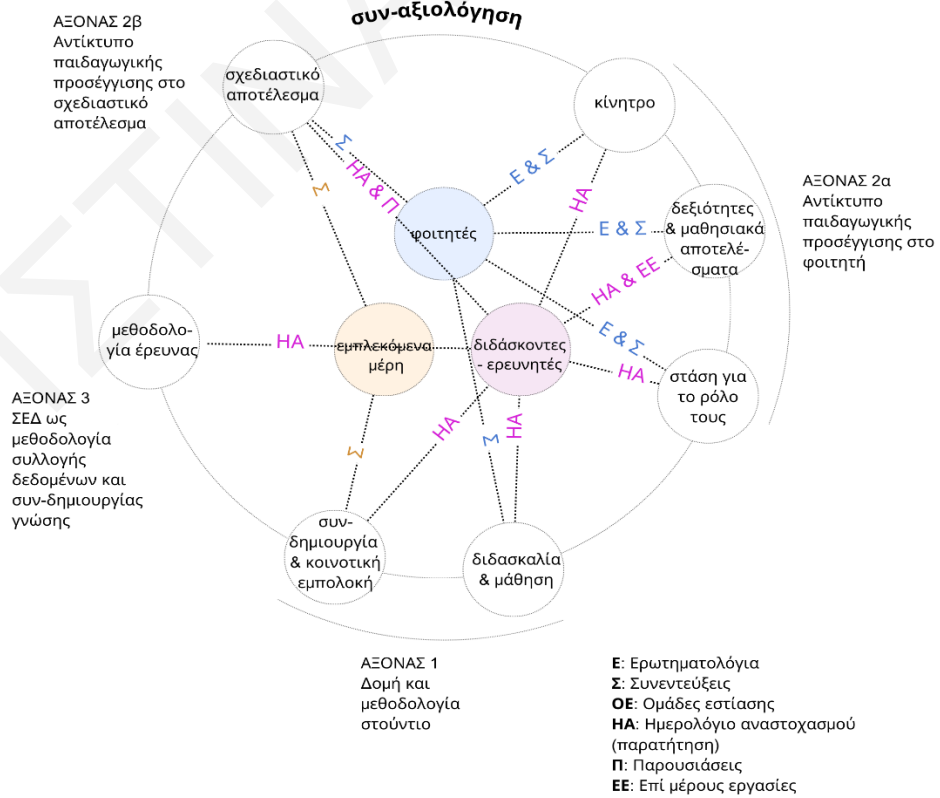
2021

2022

2023

Διάγραμμα 14: Εξέλιξη μεθοδολογίας έρευνας από χρόνο σε χρόνο.

Μέσα από τα τρία χρόνια έρευνας δράσης, αναπτύχθηκε σημαντικά η μεθοδολογία και εξελίχθηκαν σταδιακά τα εργαλεία συλλογής δεδομένων (Διάγραμμα 14).

4.4.4 Κάθετες συσχετίσεις μεταξύ των αξόνων

Η προτεινόμενη δομή και μεθοδολογία του στούντιο έχει άμεσο αντίκτυπο τόσο στο αποτέλεσμα του σχεδιασμού όσο και στους φοιτητές. Η επιλογή των εργαλείων συμμετοχής και διαδικασιών διδασκαλίας, ο προγραμματισμός και η οργάνωση, ο χώρος, η συχνότητα και το είδος των δραστηριοτήτων καθώς και η εστίαση κάθε φορά επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα το σχεδιασμό, τα μαθησιακά αποτελέσματα, το κίνητρο των φοιτητών και τη στάση τους. Επηρεάζουν επίσης τη μαθησιακή εμπειρία και την ενεργό συμμετοχή των φοιτητών. Όσον αφορά την κοινοτική εμπλοκή, η επιλογή των εργαλείων, ο χώρος και η συχνότητα των συμμετοχικών δραστηριοτήτων, επηρεάζουν το επίπεδο εμπλοκής των συμμετεχόντων, τη δέσμευση τους στη διαδικασία, τον ενθουσιασμό και το ενδιαφέρον τους και κατ' επέκταση την ανάπτυξη της αίσθησης της κοινότητας εντός της ομάδας. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας έχει άμεση συσχέτιση με τη δέσμευση στη διαδικασία, αφού ένα καλά δομημένο από αποτέλεσμα με άμεσο πραγματικό όφελος φάνηκε ότι συμβάλει στην ενεργό συμμετοχή τόσο των φοιτητών όσο και των ενδιαφερόμενων μερών.

4.4.5 Η υφιστάμενη πραγματικότητα στην κυπριακή κοινωνία

Μέσα από τα τρία χρόνια σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης του πλαισίου στα κυπριακά δεδομένα, τις προκλήσεις και περιορισμούς που προέκυψαν, είναι σαφής η σχετική έλλειψη παιδείας και κουλτούρας - νοοτροπίας για τα αστικά κοινά. Παρόλο που η Κύπρος, χαρακτηριζόμενη από μια τεταμένη κοινωνικοπολιτική ιστορία, έχει βρεθεί υπό καθεστώς κοινής χρήσης γης και κοινοτικής ιδιοκτησίας, κατά την οθωμανική κυριαρχία (Dietzel, 2016), η άφιξη των Βρετανών έφερε μια βαθιά αλλαγή στα πρότυπα χρήσης γης και ιδιοκτησίας, δίνοντας προτεραιότητα στην ιδιωτική ιδιοκτησία γης, έναντι του δημόσιου και κοινού, οδηγώντας σε μια εξαιρετικά μη βιώσιμη αστική ανάπτυξη, που πραγματοποιήθηκε με διαδικασίες από πάνω προς τα κάτω (Ioannou, 2016), με προεκτάσεις και επιπτώσεις που φτάνουν ως σήμερα.

Η δυσκολία και διστακτικότητα των Κυπρίων πολιτών να συμμετέχουν σε συμμετοχικές διαδικασίες για το κοινό ή δημόσιο καλό και η γενικότερη μέχρι πρόσφατα από πάνω προς τα κάτω νοοτροπία των αυτοδιοικητικών αρχών και φορέων με τις επιπτώσεις της σε πολιτικές και διαδικασίες να φτάνουν μέχρι σήμερα, αποδεικνύει την παγιωμένη κυπριακή νοοτροπία ιδιωτικού συμφέροντος έναντι του κοινού. Το γεγονός αυτό μπορεί να αποτέλεσε μεγάλη πρόκληση και περιορισμό κατά την υλοποίηση της παρούσας έρευνας, όμως ταυτόχρονα, έδωσε μια μεγάλη ευκαιρία για μια συνολική μετατόπιση της νοοτροπίας μέσω της εκπαίδευσης και της ενδυνάμωσης πολιτών και φορέων, με στόχο την μακροπρόθεσμη

δημιουργία μιας κουλτούρας «συν-δημιουργίας αστικών κοινωνιών». Η ατομική συμβολή των πολιτών και η θετική στάση των συμβαλλόμενων αρχών και φορέων, αποτέλεσαν κινητήριο δύναμη για την ευκαιρία αυτή.

4.4.6 Σύγκριση με παρόμοιες διδακτικές απόπειρες στο διεθνή χώρο

Η σύγκριση των αποτελεσμάτων της συγκεκριμένης παιδαγωγικής προσέγγισης στο Τμήμα Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Κύπρου με άλλες παρόμοιες διδακτικές απόπειρες στο διεθνή χώρο, είναι κριτικής σημασίας για τη βελτίωση της δομής και της μεθοδολογίας της, την κατανόηση του βαθμού επιτευξιμότητας ή του αντικτύπου της και τον αναστοχασμό σχετικά με την ίδια την αξιολόγησή της. Στο πλαίσιο αυτό, γίνεται σύγκριση με τις τρεις μελέτες περίπτωσης που αναλύθηκαν προηγουμένως: τα live projects της Σχολής Αρχιτεκτονικής Πανεπιστημίου Σέφιλντ, το Hands-on Bristol της Σχολής Αρχιτεκτονικής Μπρίστολ του Πανεπιστημίου Δυτικής Αγγλίας και το NTNU Live Studio της Σχολής Αρχιτεκτονικής και Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου Επιστημών και Τεχνολογίας της Νορβηγίας.

Όσον αφορά τα μαθησιακά αποτελέσματα, και οι τέσσερις προσεγγίσεις επικεντρώνονται στην καλλιέργεια κριτικής σκέψης, αναστοχασμού και προβληματισμού για το ρόλο του αρχιτέκτονα, την περιβαλλοντική και κοινωνική βιωσιμότητα και την κοινωνική ευθύνη της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Στην περίπτωση του Σέφιλντ δίνεται έμφαση σε θεματικές όπως η δημιουργικότητα και η επιχειρηματικότητα, ομοίως και στην περίπτωση της προτεινόμενης προσέγγισης στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, όπου οι φοιτητές αρχίζουν να αναζητούν τρόπους χρηματοδότησης και υποστήριξης της πρότασής τους μέσα από καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες, χορηγίες, μοντέλα εθελοντισμού ή διαχείρισης κοινωνιών. Μέσα από ένα «ζωντανό» και δυναμικό περιβάλλον μάθησης και μέσω της επαφής των φοιτητών με άλλα άτομα εκτός της ακαδημαϊκής κοινότητας, και στις τέσσερις περιπτώσεις επιδιώκεται η ανάπτυξη και βελτίωση μαλακών δεξιοτήτων διαχείρισης και κοινωνικών ή επικοινωνιακών δεξιοτήτων. Στα τρία διεθνή παραδείγματα, ωστόσο, δεν εντοπίστηκαν δεδομένα που να καθιστούν σαφές εάν και σε ποιο βαθμό τα επιδιωκόμενα μαθησιακά αποτελέσματα επιτυγχάνονται και υπό ποιες προϋποθέσεις.

Σχετικά με τη λειτουργία και δομή των τεσσάρων περιπτώσεων, και συγκεκριμένα όσον αφορά τη σύνθεση της ομάδας, είναι σαφές ότι στην περίπτωση της Κύπρου ο διδάσκοντας έχει ένα πιο ενεργό ρόλο στη διαδικασία και εμπλέκεται αρκετά στη σχέση του φοιτητή με τα εξωτερικά ενδιαφερόμενα μέρη, ειδικότερα στα αρχικά στάδια της διαδικασίας, όπου παρατηρήθηκε διστακτικότητα, μια πιο παθητική στάση και αμηχανία. Στις τρεις άλλες περιπτώσεις ο μέντορας (mentor) έχει ένα εντελώς μη παρεμβατικό ρόλο και οι σχέσεις μέντορα-φοιτητή και πελάτη-φοιτητή είναι εντελώς ανεξάρτητες. Στην περίπτωση του

Σέφιλντ, μάλιστα, αναφέρεται ότι ο μέντορας δεν έχει το ρόλο διδάσκοντα (tutor), ενώ στην περίπτωση της Νορβηγίας γίνεται σαφές ότι οι φοιτητές επικοινωνούν και συνεργάζονται απευθείας με τους πελάτες. Περαιτέρω ενδυνάμωση, εκπαίδευση και έκθεση των φοιτητών και των εμπλεκόμενων μερών (κάτοικοι, διοικητικές αρχές, επαγγελματίες) σε σχέση με τέτοιες διαδικασίες στο κυπριακό πλαίσιο, πιθανώς να μπορεί να δημιουργήσει μια τέτοια εξοικείωση και εμπιστοσύνη στη σχέση τους από τα αρχικά στάδια της διαδικασίας.

Μέσα από τη συν-αξιολόγηση της προτεινόμενης παιδαγωγικής προσέγγισης στο κυπριακό πλαίσιο, φάνηκε ότι ο βαθμός υλοποίησης/ ολοκλήρωσης του αποτελέσματος και η μορφή του επηρεάζουν την κοινοτική εμπλοκή αφού ένα απτό και άμεσο αποτέλεσμα αυξάνει το ενδιαφέρον ή κίνητρο για συμμετοχή και τη δέσμευση στη διαδικασία. Στην περίπτωση του Σέφιλντ και του Μπρίστολ το αποτέλεσμα φαίνεται να έχει διάφορες μορφές και βαθμό υλοποίησης (ολοκληρωμένο, εν μέρη ολοκληρωμένο, αναπτυσσόμενος σχεδιασμός, αρχικός σχεδιασμός) και σε αρκετές περιπτώσεις να περιορίζεται σε πιο στρατηγικές προτάσεις, προτείνοντας οράματα, εργαλειοθήκες ή πλαίσια. Σημαντικοί παράγοντες στη διαφορά αυτή είναι η υφιστάμενη νοοτροπία ή και κουλτούρα κάθε λαού/ περίπτωσης ως προς στην ενασχόληση με τα κοινά έναντι του άμεσου προσωπικού οφέλους.

Συγκρίνοντας την αξιολόγηση που γίνεται στις τέσσερις αυτές περιπτώσεις και με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα, φαίνεται ότι στην περίπτωση του Σέφιλντ η αξιολόγηση πραγματοποιείται λαμβάνοντας δεδομένα από τους φοιτητές, τους πελάτες και το μέντορα. Αφορά την επιτυχία κάθε «live project» ως προς στην ομαδική εργασία εντός της ομάδας φοιτητών, την εκπλήρωση του πλάνου και την παροχή ενός χρήσιμου και κατάλληλου σχεδιαστικού αποτελέσματος, την επικοινωνία και τη διαχείριση εντός της ευρύτερης ομάδας και την αξιολόγηση του αντικτύπου της διαδικασίας στους φοιτητές (κατανόηση και αναστοχασμός). Στην περίπτωση της Νορβηγίας η αξιολόγηση αυτή αφορά μια συζήτηση μεταξύ φοιτητών και μέντορα για την όλη διαδικασία, τα ευρήματα κάθε ομάδας και τη νέα γνώση που δημιουργήθηκε. Η αξιολόγηση που γίνεται στο Μπρίστολ, αποτελεί μέρος ευρύτερης έρευνας που πραγματοποιείται στο συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο. Είναι δομημένη και βασίζεται σε τρεις άξονες: τη σχέση εκπαίδευσης και πρακτικής για τη δημιουργία πραγματικά επαγγελματιών αποφοίτων με επίγνωση της κοινωνικής και ηθικής ευθύνης τους, τα ίδια τα «live projects» ως σημεία έρευνας και παραγωγής γνώσης και τη σχέση μεταξύ της ακαδημαϊκής και της ευρύτερης κοινότητας και της αρχιτεκτονικής πρακτικής διερευνώντας τον αντίκτυπο που έχει η σχέση αυτή στην παραγωγή γνώσης. Όσον αφορά την περίπτωση της Κύπρου, οι τρεις άξονες και οι υποκατηγορίες που διέπουν την προτεινόμενη συν-αξιολόγηση, παρουσιάζουν κάποια κοινά στοιχεία και αλληλοεπικαλύψεις με τα τρία διεθνή παραδείγματα, χωρίς όμως να ταυτίζονται. Το γεγονός αυτό, φανερώνει μια κοινή προσπάθεια αξιολόγησης διαφόρων πτυχών των προσεγγίσεων αυτών, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύει την έλλειψη ενός κοινού πλαισίου και

κατευθυντήριων γραμμών που να καθοδηγεί την αξιολόγηση όλων των παραδειγμάτων, καθώς και την ανάγκη ύπαρξης μιας ανοιχτής κοινής βάσης δεδομένων για πρόσβαση στα αποτελέσματα. Κάτι τέτοιο θα μπορούσε να οδηγήσει σε σύγκριση των αποτελεσμάτων για κάθε άξονα, σε βάθος χρόνου και κατ' επέκταση σε εξαγωγή σαφών και χρήσιμων συμπερασμάτων για τέτοιες προσεγγίσεις σε διεθνές επίπεδο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Συμπεράσματα και συζήτηση

5.1 Ο κοινωνικός ρόλος της ακαδημαϊκής κοινότητας (έρευνας και παιδαγωγικής) μέσα από το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού

Το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού όπως προτείνεται στη συγκεκριμένη διατριβή, σε συνδυασμό με το επακόλουθο εργαστήριο σχεδιασμού και κατασκευής, αποτελούν βασικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα ακαδημαϊκά ιδρύματα μπορούν να επεκτείνουν την επιρροή τους πέρα από τα όρια της αίθουσας διδασκαλίας, έχοντας σημαντικό κοινωνικό αντίκτυπο. Αυτή η συλλογική προσπάθεια μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δήμων και αναπτυξιακών φορέων αντιπροσωπεύει μια προορατική προσέγγιση για την αντιμετώπιση των σύγχρονων αστικών προκλήσεων. Μια τέτοια προσέγγιση μπορεί να αποτελέσει μια δυναμική πλατφόρμα όπου η σύλληψη της αρχιτεκτονικής μετατρέπεται από θεωρητικές συζητήσεις σε πραγματικές πρακτικές, ενώ ταυτόχρονα αξιολογείται κριτικά. Αυτή η καινοτόμος μορφή του στούντιο είναι στοχευμένα δομημένη ώστε να φέρει τους φοιτητές σε επαφή με την πολυπλοκότητα του αστικού περιβάλλοντος σ' ένα ρεαλιστικό και διεπιστημονικό πλαίσιο, ενθαρρύνοντας την ουσιαστική συνεργασία μεταξύ φοιτητών, τοπικών κοινοτήτων, ενδιαφερόμενων φορέων, επαγγελματιών, αυτοδιοικητικών αρχών και εμπειρών αρχιτεκτόνων. Μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία και την κατασκευή, οι φοιτητές καλούνται να ξεπεράσουν τα τυπικά όρια του στούντιο και να ασχοληθούν με το απρόβλεπτο του πραγματικού αστικού τοπίου. Αυτή η μετατόπιση προάγει την ανάπτυξη της κριτικής τους σκέψης, ενθαρρύνοντάς τους να επαναξιολογήσουν κριτικά το ρόλο τους, οδηγεί στη βαθύτερη κατανόηση της πολυπλοκότητας του αστικού περιβάλλοντος και της κοινωνικής ευθύνης της αρχιτεκτονικής.

Μεταβαίνοντας από τον θεωρητικό λόγο στην πρακτική ενασχόληση, το στούντιο δίνει τη δυνατότητα στους φοιτητές να αναλάβουν ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση του αστικού τους περιβάλλοντος. Η μεθοδολογία συν-δημιουργίας που προτείνεται δείχνει τη δυνατότητα του ακαδημαϊκού χώρου να γεφυρώσει το χάσμα θεωρίας - πρακτικής, παράγοντας απτά αποτελέσματα που ωφελούν τόσο τους φοιτητές όσο και τις κοινότητες με τις οποίες συνεργάζονται. Καθώς οι φοιτητές συμμετέχουν ενεργά στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση πραγματικών χώρων στην πόλη, γίνονται ανεκτίμητοι συντελεστές στην ανάπτυξη ενός πιο περιεκτικού, δυναμικού και ανταποκρινόμενου αστικού τοπίου, μετατοπίζοντας το ρόλο τους ως ενεργοί φορείς αλλαγής με κοινωνικό αντίκτυπο στις κοινότητές τους.

Η συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση είναι κρίσιμης σημασίας για το σχηματισμό της επόμενης γενιάς αρχιτεκτόνων και πολεοδόμων, μελλοντικών υπευθύνων χάραξης πολιτικής και λήψης αποφάσεων, πολιτών και κατ' επέκταση, για το μέλλον των πόλεων.

Τόσο η αρχιτεκτονική έρευνα όσο και η παιδαγωγική μπορούν και πρέπει να έχουν ένα από κοινωτικό αντίκτυπο, μέσα από προσεγγίσεις συν-δημιουργίας και συν-διακυβέρνησης, αποτελώντας ουσιαστικούς κόμβους γνώσης και πειραματισμού. Η σχολή αρχιτεκτονικής οφείλει να είναι ενεργός ενδιαφερόμενος φορέας στις αστικές διαδικασίες, αναπτύσσοντας ουσιαστική σχέση με πραγματικές κοινότητες, τοπικές αρχές και φορείς. Μέσα από μια τέτοια σχέση το όφελος είναι μεγάλο, τόσο για την εκπαίδευση των φοιτητών μέσα σ' ένα πραγματικό περιβάλλον με όλες τις προκλήσεις, περιορισμούς και αντίκτυπο που μπορεί αυτό να έχει, όσο και για την παραγωγή νέας γνώσης, μέσα από μια δυναμική και συνεχώς ενημερωμένη διαδικασία που αναγνωρίζει την κοινωνία ως σημαντικό μέρος στη δόμηση της ερευνητικής διαδικασίας και στη συμπαραγωγή γνώσης.

Στο πλαίσιο αυτό, η δημιουργία και η διατήρηση μιας μακροπρόθεσμης σχέσης ενδιαφερόμενων μερών τετραπλού έλικα (quadruple helix) μεταξύ ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, διοικητικών αρχών, επιχειρηματικού κόσμου και κοινωνίας των πολιτών είναι ζωτικής σημασίας για τη λήψη αποφάσεων για τις πόλεις και έχει τη δυνατότητα να ενδυναμώσει, να μεταμορφώσει και να εξελίξει όλους τους συμμετέχοντες, καλλιεργώντας ένα αίσθημα ευθύνης για το αστικό περιβάλλον. Η πόλη μπορεί να θεωρηθεί ως σημαντικός παράγοντας αλλαγής για το ακαδημαϊκό ίδρυμα (έρευνα και εκπαίδευση) και αυτό με τη σειρά του μπορεί να θεωρηθεί παράγοντας αλλαγής για την ίδια την πόλη (Sara and Jones, 2018).

5.1.1 Η συν-δημιουργία ως αποτέλεσμα και όχι ως διαδικασία

Μέσα από την παρούσα διδακτορική διατριβή αναγνωρίζεται και υπογραμμίζεται η αξία της συν-δημιουργίας ως αποτέλεσμα και όχι μόνο ως διαδικασία, αφού συμβάλλει στην κοινωνική βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα, ενισχύοντας την αίσθηση του «ανήκειν». Ανεξαρτήτου αποτελέσματος, η συμμετοχική διαδικασία και κοινοτική εμπλοκή, είναι κριτικής σημασίας τόσο για το σχεδιασμό και τη διακυβέρνηση της πόλης, όσο και για τους ίδιους τους πολίτες, τις τοπικές αρχές και ενδιαφερόμενους φορείς και το πανεπιστημιακό ίδρυμα.

Μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία, τη διεπιστημονικότητα και την κοινοτική εμπλοκή, αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά οι σύγχρονες αστικές προκλήσεις, ενισχύεται η κοινωνική βιωσιμότητα και ανθεκτικότητα, ενώ αναπτύσσονται βιώσιμες και χωρίς αποκλεισμούς λύσεις που αναδεικνύουν την τοπική κουλτούρα και ιστορική κληρονομιά ως αναπόσπαστο και σημαντικό μέρος του δομημένου περιβάλλοντος. Οι πολίτες εκπαιδεύονται και ενδυναμώνονται μέσω της ουσιαστικής συμμετοχής τους στη λήψη αποφάσεων για το περιβάλλον τους, αναπτύσσοντας σταδιακά συμμετοχικές δεξιότητες. Αποκτούν τη δυνατότητα ενεργούς συμμετοχής στη λήψη αποφάσεων μέσω παροχής απόψεων, ενημερωμένης γνώσης και εμπειρίας σχετικά με το περιβάλλον τους και καλλιεργούν αστική

ευθύνη και κοινωνική δέσμευση. Οι τοπικές αρχές και ενδιαφερόμενους φορείς αναπτύσσουν σταδιακά συμμετοχικές δεξιότητες, αναβαθμίζουν τις ικανότητές τους μέσω μιας διαδικασίας δια βίου μάθησης, χτίζοντας δυνατότητες και ανθεκτικότητα σε τρέχουσες και μελλοντικές κρίσεις και προκλήσεις. Τέλος, το ακαδημαϊκό ίδρυμα που συμμετέχει σε μια τέτοια διαδικασία έχει τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της κοινοτικής εμπλοκής και διεπιστημονικότητας στην αρχιτεκτονική παιδαγωγική, εκθέτοντας τους φοιτητές σε μοντέλα μάθησης σε αυθεντικά και ρεαλιστικά πλαίσια και σε καινοτόμες εκπαιδευτικές και ερευνητικές πρακτικές, ενημερώνοντας και βελτιώνοντας τα υφιστάμενα ακαδημαϊκά προγράμματα. Αυτό, συμβάλει στην επαρκή προετοιμασία των μελλοντικών αρχιτεκτόνων μέσω ανάπτυξης βελτιωμένων και καταλληλότερων ειδικών και μαλακών-οριζόντιων δεξιοτήτων, χρήσιμων για την αποτελεσματική ανταπόκριση στις σύγχρονες και μελλοντικές προκλήσεις, διαμορφώνοντας τη στάση τους απέναντι στο ρόλο τους ως μελλοντικοί επαγγελματίες

5.2 Συν-δημιουργία γνώσης βάση τεκμηρίωσης: Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Η επαναλαμβανόμενη κυκλική διαδικασία σχεδιασμού, υλοποίησης, αξιολόγησης, αναστοχασμού και επανασχεδιασμού, όπως προτείνεται μέσα από τη μεθοδολογία, έχει τη δυνατότητα σε βάθος χρόνου να συμβάλει στην οικοδόμηση στέρεας, εμπειριστατωμένης και αξιόπιστης γνώσης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επανεξέταση και επαναπροσδιορισμό των υφιστάμενων εκπαιδευτικών μεθόδων και μεθόδων έρευνας, οδηγώντας σε σχεδιασμό βάση τεκμηρίωσης (evidence-based design). Μια τέτοια δυνατότητα, επιτρέπει την τεχνογνωσία και την ανταπόκριση, έχοντας αντίκτυπο στην παραγωγή της αστικής μορφής, ενισχύει την ανάπτυξη καινοτόμων, αποδοτικών λύσεων χωρίς αποκλεισμούς, δημιουργεί και διατηρεί μακροπρόθεσμες σχέσεις μεταξύ ακαδημαϊκών ιδρυμάτων, φορέων διακυβέρνησης, επαγγελματιών και κοινωνίας των πολιτών για τη λήψη αποφάσεων για τα αστικά περιβάλλοντα. Η δημιουργία μιας μακροπρόθεσμης βάσης δεδομένων με αξιόπιστα στοιχεία πρέπει να είναι επιστημονική και βασισμένη σε «πραγματικά γεγονότα» (“factual”), με έμφαση στην επιστημονική έρευνα, τα εμπειρικά στοιχεία και τις μεθόδους ανάλυσης (Karimi, 2023).

Ο σχεδιασμός βάση τεκμηρίωσης μπορεί να συμβάλει στην αντιμετώπιση σύνθετων αστικών προκλήσεων και στη δημιουργία βιώσιμων και ανταποκρινόμενων λύσεων, χρησιμοποιώντας ερευνητικά αποτελέσματα και εμπειρικά στοιχεία για την ενημέρωση της διαδικασίας σχεδιασμού (Karimi, 2023). Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών στη συν-δημιουργία γνώσεων σχετικά με τη λήψη αποφάσεων για τις αστικές περιοχές είναι σημαντικός και, όπως περιγράφεται στον ορισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 2017 για την επιστήμη των πολιτών, οι πολίτες θα πρέπει να έχουν τη δυνατότητα «να συμμετέχουν

στη λήψη αποφάσεων βάση τεκμηρίωσης (evidence-based decision-making)» (Vohland et al., 2021). Ενώ η οικοδόμηση μιας βάσης δεδομένων, που να αποδεικνύει ότι οι λύσεις που δημιουργούνται μέσα από διαδικασίες συν-δημιουργίας θα είναι επιτυχείς με την πάροδο του χρόνου και θα πρέπει να προωθούνται ή να ενσωματώνονται στην καθημερινή πρακτική, αποτελεί μεγάλη πρόκληση, λόγω της πειραματικής φύσης των τρεχόντων πρακτικών συν-δημιουργίας (Fanzini et al., 2020), η ολοένα αυξανόμενη χρήση των προτύπων και κατευθυντήριων γραμμών που παράγονται σε πιλοτικά και ερευνητικά έργα, αυξάνει τη δυνατότητα ενσωμάτωσης μιας «κληρονομιάς συν-δημιουργίας» σε τοπικά συστήματα αστικού σχεδιασμού βάση τεκμηρίωσης (Mahmoud et al., 2021).

Σε αυτό το πλαίσιο και με βάση τα τρία χρόνια έρευνας δράσης, προτείνεται η περαιτέρω συστηματοποίηση της έρευνας, μέσω της δημιουργίας μιας βάσης δεδομένων όπου να μπορεί κάποιος να έχει μακροπρόθεσμη πρόσβαση σε δεδομένα όπως το είδος και οι ημερομηνίες των συμμετοχικών και διδακτικών δραστηριοτήτων, τα εργαλεία συλλογής δεδομένων, τα ίδια τα δεδομένα που συλλέγονται, ο αριθμός δείγματος (μαθητές, εμπλεκόμενοι φορείς, άλλοι), το έτος έρευνας, το θέμα και ούτω καθεξής. Μια τέτοια βάση δεδομένων θα επιτρέπει, επίσης, τη συσχέτιση μεταξύ ετών, αξόνων και υποκατηγοριών που θα είναι πολύτιμη για την εξαγωγή συμπερασμάτων σε βάθος χρόνου. Οι άξονες και οι υποκατηγορίες που διέπουν τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων θα πρέπει σταδιακά να εμπλουτιστούν και να καθοριστούν εκ νέου, προκειμένου να αναπτυχθεί ένα πλαίσιο που θα καθοδηγεί την επιλογή των εργαλείων συλλογής δεδομένων, τον τρόπο και χρόνο συλλογής. Αυτό το πλαίσιο θα περιλαμβάνει τη συλλογή από φοιτητές, διδάσκοντες - ερευνητές και εμπλεκόμενους φορείς, επιτρέποντας ταυτόχρονα τη μελλοντική συν-αξιολόγηση για λύσεις που υλοποιούνται, ώστε να αναδειχθεί το κατά πόσο και με ποιο τρόπο τελικά ενσωματώνονται στην αστική μορφή και στην καθημερινή ζωή των χρηστών σε βάθος χρόνου.

Κατά τη συστηματοποίηση των παραπάνω, είναι εξίσου σημαντικό να περιλαμβάνονται πλήρη και αυτούσια αποσπάσματα από τα δεδομένα κάθε έτους, προκειμένου να αποφευχθεί η απώλεια της πολυπλοκότητας και της μοναδικότητας που μπορεί να έχουν τα δεδομένα. Για την εξασφάλιση της αξιοπιστίας των δεδομένων, απαιτείται συνεχής αξιολόγηση της ισχύος, της ποιότητας και της εφαρμοσιμότητας των αποδεικτικών στοιχείων (Peavey et al., 2017), γεγονός που καθιστά τη συνεχή έρευνα και αναθεώρηση του πλαισίου συν-αξιολόγησης απαραίτητη. Για το λόγο αυτό, το πλαίσιο συν-αξιολόγησης θα πρέπει μεν να οριστεί σε κάποιο βαθμό, διατηρώντας παράλληλα κάποια ευελιξία, ώστε να επιτρέπεται η βελτίωση, παράκαμψη ή αλλαγή όπου είναι απαραίτητο προκειμένου να αναδειχθεί ο αυθορμητισμός και το απροσδόκητο, χαρακτηριστικά μιας τέτοιας διαδικασίας συν-δημιουργίας.

Συμπερασματικά, το στούντιο αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, όπως προτείνεται στην παρούσα έρευνα, στοχεύει στη συσώρευση ενός σημαντικού όγκου επιστημονικής γνώσης βασισμένης σε τεκμηρίωση, προσφέροντας σημαντικά αποτελέσματα για τον αντίκτυπο της προτεινόμενης παιδαγωγικής προσέγγισης στις δεξιότητες, τις στάσεις και τη συνολική ανάπτυξη των φοιτητών, καθώς και στο παραγόμενο σχεδιαστικό αποτέλεσμα. Μέσω μιας σειράς επαναληπτικών κύκλων συμμετοχικής έρευνας δράσης (ΣΕΔ) και μιας ακλόνητης δέσμευσης για συνεχή προβληματισμό και τελειοποίηση, φοιτητές, εκπαιδευτικοί και άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς, συλλέγουν, αναλύουν και ερμηνεύουν από κοινού δεδομένα που προέρχονται από τις βιωματικές εμπειρίες τους. Αυτή η προσέγγιση συλλογής δεδομένων χρησιμεύει ως πλούσια πηγή αποδεικτικών στοιχείων, ρίχνοντας φως στις πολύπλευρες επιπτώσεις της παιδαγωγικής προσέγγισης. Η δέσμευση για συνεχή προβληματισμό και βελτίωση είναι ο ακρογωνιαίος λίθος του στούντιο, σε αυτό το πλαίσιο, αναγνωρίζοντας την εξελισσόμενη φύση των αστικών πλαισίων και τις δυναμικές ανάγκες της κοινωνίας. Η δομή και μεθοδολογία του στούντιο έχει σχεδιαστεί ώστε να προσαρμόζεται και να βελτιώνεται μέσω της ΣΕΔ, με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν σε κάθε κύκλο σχεδιασμού, εφαρμογής και αξιολόγησης. Αυτή η επαναληπτική διαδικασία διασφαλίζει ότι η παιδαγωγική προσέγγιση παραμένει ανταποκρινόμενη, σχετική και αποτελεσματική στην αντιμετώπιση των σύγχρονων αστικών προκλήσεων. Η τεκμηριωμένη γνώση που συγκεντρώνεται μέσω του στούντιο εκτείνεται πέρα από τη σφαίρα του ακαδημαϊκού χώρου, έχει τη δυνατότητα να ενημερώνει τις αστικές πολιτικές, να επηρεάζει τις επαγγελματικές πρακτικές και να συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη των αστικών περιοχών, οδηγώντας μακροπρόθεσμα σε θετικές αλλαγές για τον αστικό σχεδιασμό και διακυβέρνηση.

5.2.1 Ο ρόλος του διδάσκοντα-ερευνητή

Η αναστοχαστικότητα της διαδικασίας της συμμετοχικής έρευνας δράσης και ο διπλός ρόλος του διδάσκοντα-ερευνητή τον οδηγεί σε αυτο-αξιολόγηση, προσωπική αλλαγή, και επανατοποθέτηση, σε σχέση με τη στάση/ ρόλο του απέναντι στους φοιτητές, την διδακτική και συμμετοχική διαδικασία/ πρακτική. Το μέγεθος της παρέμβασης, συμβουλευτικής ή υποστήριξης που μπορεί να παρέχει στο πλαίσιο μιας τέτοιας διαδικασίας και οι τρόποι με τους οποίους επιλέγει να εκφέρει άποψη βρίσκονται υπό εξέταση. Μέσα από τον αναστοχασμό, ο ρόλος του είναι υπό αμφισβήτηση, γεγονός που οδηγεί στην προσωπική εξέλιξη και αυτοπραγμάτωση, προϋπόθεση και στόχος ενός αφοσιωμένου διδάσκοντα (hooks, 1994).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α:

Πιλοτική έρευνα (2021)

Α.1 Συν-αξιολόγηση: Δομή συνεντεύξεων σε εμπλεκόμενους φορείς

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΔΟΜΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΣΕ ΧΡΗΣΤΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΟΥΣ ΦΟΡΕΙΣ

Πώς αξιολογείς τη γενικότερη εμπειρία συμμετοχής σου;

- σχολίασε την ευκολία/δυσκολία συμμετοχής με τα συγκεκριμένα εργαλεία (zoom meetings/ teams meetings/ miro platform/google forms)
- θεωρείς ότι τα εργαλεία συμμετοχής ήταν κατανοητά και αποτελεσματικά;

Ποια τα σχόλιά σου για το ενδιαφέρον/ κίνητρο σου να συμμετέχεις;

Ποια η άποψη σου για την όλη διαδικασία και το αποτέλεσμα της; Τι θεωρείς πήγε καλά και τι όχι; Ποιες οι εισηγήσεις και τα σχόλια σου για βελτίωση;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β:

Α Φάση κυρίως έρευνας (2022)

Β.1 Εφαρμογή: Οδηγίες συμμετοχικών δραστηριοτήτων

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ [IMPLEMENTATION]

Η εφαρμογή συμμετοχικού πλαισίου γίνεται α) κατά τη διάρκεια του Εαρινού Εξαμήνου 2022 στο πλαίσιο του εργαστηρίου αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (design studio) APH 201 του Πανεπιστημίου Κύπρου με δευτεροετείς φοιτητές αρχιτεκτονικής και β) κατά τη διάρκεια ενός καλοκαιρινού εντατικού εργαστηρίου αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (summer intensive workshop) το καλοκαίρι του 2022.

βήμα Ε1

συν-ταυτοποίηση και συν-επικύρωση (co-identification and co-validation)

Βιωματική και εμπειρική ανάλυση του χώρου. Εντοπισμός αναγκών, ελλείψεων, δυνατών και αδύνατων σημείων και ευκαιριών προς ανάπτυξη.

20.01.2022 - 1η συνάντηση [hands-on workshop]

Δραστηριότητα 1

Γνωριμία - Icebreaking - Ερωτηματολόγια

Γνωριμία ομάδας - βασικές ερωτήσεις

(προφίλ των εμπλεκόμενων / σχέση με την περιοχή μελέτης /
ιδιαίτερα χαρακτηριστικά / τρόπος ζωής / ρουτίνες..)

Ερωτηματολόγια σε εμπλεκόμενους φορείς και χρήστες

Δραστηριότητα 2 “χαρτογράφηση”

Συμμετοχική σταδιακή χαρτογράφηση (Participatory Incremental Mapping - PIM) Η συγκεκριμένη δραστηριότητα δίνει μια πολυδιάστατη κατανόηση της περιοχής σε διαφορετικές κλίμακες και μέσα από διάφορες οπτικές.

Τι θα χρειαστείτε:

- 1 Χάρτες ή/και αεροφωτογραφίες σε διαφορετικές κλίμακες (προτεινόμενες κλίμακες, 1:1000, 1:500, 1:100)
- 2 Ρυζόχαρτο για να τοποθετείται πάνω από τους χάρτες
- 3 Σελοτέιπ ή χαρτότελα
- 4 Μαρκαδόροι, μολύβια, χρωματιστά μολύβια

Ορισμοί:

Για κλίμακες 1:100 και 1:500:

- 1 Μονοπάτια (paths): γραμμικά στοιχεία που ενώνουν χωρικές δομές και ιεραρχούνται σε πρωτεύοντα, δευτερεύοντα κλπ. (π.χ. δρόμοι, πεζόδρομοι, γέφυρες, ακτογραμμές..)
- 2 Όρια (boundaries): στοιχεία που διακόπτουν τη χωρική δομή και οριοθετούν μέσω φυσικών ή νοητών χαρακτηριστικών (π.χ. βουνό, ποταμός, αυτοκινητόδρομος, μη προσβάσιμες περιοχές..)
- 3 Ορόσημα (landmarks): Σημαντικά χωρικά στοιχεία που προσδίδουν ταυτότητα στην περιοχή και χρησιμοποιούνται για να προσανατολίσουν. Τα στοιχεία αυτά μπορεί να είναι κτίρια, πολιτιστικά ή ιστορικά στοιχεία, περιβαλλοντικά στοιχεία κλπ. (π.χ. άγαλμα, κυκλικός κόμβος, εκκλησία..)
- 4 Κόμβοι (nodes): Περιοχές όπου υπάρχει συνάθροιση ορόσημων ή συνδυασμός μονοπατιών
- 5 Ζώνες (Zones): Περιοχές με κοινά χαρακτηριστικά

Για κλίμακα 1:100

- 1 Χωρικές αφηγήσεις “narratives” και μνήμες
- 2 Βιωματική αντίληψη χώρου (μυρωδιές, ήχοι, εικόνες, συναισθήματα..)
- 3 Υφές, χρώματα, υλικότητες, φως..
- 4 Προσπελασιμότητα, χώροι κίνησης, χώροι στάσης, ορατότητα, όρια..
- 5 Άλλα χαρακτηριστικά

Οδηγίες:

- 1 Χαρτογραφήστε τα πιο πάνω στοιχεία στην ευρύτερη κλίμακα (1:1000) ή/και κλίμακα γειτονιάς (1:500)
- 2 Χαρτογραφήστε τα πιο πάνω στοιχεία στην κλίμακα 1:100
- 3 “Σφραγίστε” τους χάρτες σας με τα αντιπροσωπευτικά αυτοκόλλητα που έχετε δημιουργήσει
- 3 Τοποθετήστε τις χαρτογραφήσεις όλων των ομάδων μαζί (το ένα ρυζόχαρτο δίπλα από το άλλο)
- 4 Παρατηρήστε και συζητήστε τις διάφορες διαστρωματώσεις στις διάφορες κλίμακες (Garel, Ramalho, Martinuzzi, Chong, Ren, Guarneri, Saraiva de Melo Pinheiro and Torner, 2021)

Δραστηριότητα 3 **“αξιολόγηση”**

Ανάλυση δυνατών και αδύνατων σημείων, ευκαιριών και απειλών (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats analysis - SWOT)

Μέσα από τη συγκεκριμένη δραστηριότητα εντοπίζονται και οπτικοποιούνται τα θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά της περιοχής, οι δυνατότητες και οι απειλές.

Τι θα χρειαστείτε:

- 1 Χαρτί σε μέγεθος A3 ή A2
- 2 Μολύβια, στυλό, χρωματιστά μολύβια
- 3 Sticky notes σε διάφορα χρώματα

Ορισμοί:

1 Τα δυνατά σημεία (strengths) είναι τα πλεονεκτήματα που καθιστούν ξεχωριστή την περιοχή (καθαριότητα, χαμηλή εγκληματικότητα κλπ.) Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της περιοχής; Τι γίνεται με επιτυχία; Ποιες είναι οι δυνάμεις της περιοχής;

2 Τα αδύνατα σημεία (weaknesses) είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει μια περιοχή (σκουπίδια, έλλειψη χώρων στάθμευσης κλπ.) Τι μπορεί να διορθωθεί; Ποια είναι τα κύρια προβλήματα και οι ελλείψεις; Τι δυσκολεύει την κατοίκηση στην περιοχή;

3 Οι ευκαιρίες (opportunities) αναφέρονται σε κρυμμένες δυναμικές που μπορούν να αξιοποιηθούν και να μετατραπούν σε δυνατά σημεία (διαθέσιμοι πόροι, χώροι, δυναμικές κλπ.) Ποιες ευκαιρίες ή συνθήκες μπορούν να βελτιώσουν την περιοχή; Ποιες είναι οι αναδυόμενες αλλαγές που μπορούν να βελτιώσουν την περιοχή;

4 Οι απειλές (threats) είναι εξωτερικά θέματα ή προβλήματα που μπορεί να επηρεάσουν την περιοχή αρνητικά (κλείσιμο επιχειρήσεων, υποβάθμιση δημόσιων χώρων, κρίσεις κλπ.) Ποιες ευρύτερες προκλήσεις επηρεάζουν την περιοχή;

Οδηγίες:

1 Χωρίστε το χαρτί σε 4 μέρη

2 Σε κάθε μέρος βάλτε ένα τίτλο: Δυνατά σημεία (Strengths), Αδύνατα Σημεία (Weaknesses), Ευκαιρίες (Opportunities), Απειλές (Threats)

3 Καταγράψτε σε sticky notes και κολλήστε στο ανάλογο μέρος τα δυνατά και αδύνατα σημεία της γειτονιάς, τις ευκαιρίες και απειλές

Η καταγραφή των δυνατών σημείων και ευκαιριών μπορεί να γίνει σε ένα χρώμα sticky notes και η καταγραφή των αδύνατων σημείων και απειλών σε άλλο.

4 Τοποθετήστε τις καταγραφές όλων των ομάδων μαζί και συζητήστε σε σχέση με αυτά τα τέσσερα θέματα.

(Findeisen, Hansestadt Bremen and Glotz-Richter, 2019; Garel, Ramalho, Martinuzzi, Chong, Ren, Guarneri, Saraiva de Melo Pinheiro and Torner, 2021)

Δραστηριότητα 4 **“περιηγήσου”**

Η περιήγηση στη γειτονιά δίνει τη δυνατότητα ανταλλαγής ιδεών και απόψεων, βιωματικής εμπειρίας και άτυπης συζήτησης.

Τι θα χρειαστείτε:

- 1 Φωτογραφικές μηχανές ή κινητά
- 2 Σημειωματάριο και στυλό
- 3 Χάρτης της γειτονιάς

βήμα E2

συν-ανάπτυξη και συν-επιλογή (co-development and co-selection)

Ανάπτυξη πιθανών λύσεων και σεναρίων, συζήτηση, αξιολόγηση και ανατροφοδότηση.

10.02.2022 - 2η συνάντηση [hands-on workshop]

Δραστηριότητα “οραματίσου”

Ανάπτυξη σεναρίων (Scenarios Development)

Η συγκεκριμένη δραστηριότητα οδηγεί στη δημιουργία και οπτικοποίηση πιθανών σεναρίων και αρχικών λύσεων-ιδεών λαμβάνοντας υπόψη την ανάλυση SWOT, την ανάλυση της περιοχής και τη βιωσιμότητα (οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική) (Keseru, Bulckaen, & Macharis, 2016).

Οι συμμετέχοντες καλούνται να αναπτύξουν με δημιουργικότητα πιθανά σενάρια για το δημόσιο χώρο που να ανταποκρίνονται στην ανάλυση δυνατών και αδύνατων σημείων, ευκαιριών και απειλών. Τα σενάρια θα επικεντρώνονται στο συγκεκριμένο τεμάχιο και μπορούν να επεκτείνονται σε επίπεδο γειτονιάς.

Τι θα χρειαστείτε:

- 1 Μοντέλο / χάρτης γειτονιάς κλ.1:100 σε laser cut
- 2 Μαρκαδόροι, μολύβια, στυλό, χρωματιστά μολύβια
- 3 Sticky notes σε διάφορα χρώματα
- 4 Lego και φιγούρες από lego (αυτοκίνητα/δέντρα/άνθρωποι..)
- 5 Διάφορα χαρτόνια ή άλλα καθημερινά υλικά που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν (πώματα / κουμπιά / κασόνια / σπύρτόκουτα..)
- 6 Ψαλίδια, σελοτέιπ / κόλλα

designed by Freepik
(www.freepik.com)

Οδηγίες:

1 Συζητήστε με την ομάδα σας τα συμπεράσματά σας από την ανάλυση SWOT (δυνατά και αδύνατα σημεία, ευκαιρίες και απειλές) και την ανάλυση της περιοχής

2 Με βάση τα συμπεράσματα από την ανάλυση SWOT και την ανάλυση της περιοχής συζητήστε με την ομάδα σας το/τα δικό/ά σας πιθανό/ά σενάριο/α για το δημόσιο χώρο στην περιοχή μελέτης και πώς αυτό/ά ανταποκρίνεται/ονται σε θέματα βιωσιμότητας (οικονομικής, κοινωνικής και περιβαλλοντικής)

3 Χρησιμοποιήστε δημιουργικά τα διαθέσιμα υλικά για να οπτικοποιήσετε τις αρχικές σας ιδέες και λύσεις στο τρισδιάστατο μοντέλο. Μπορείτε να φτιάξετε κατασκευές με Lego/χαρτόνια/άλλα υλικά και να χρησιμοποιήσετε φιγούρες και ο,τιδήποτε άλλο θεωρείτε ότι αντικατοπτρίζει πιο καλά την πρότασή σας. Μπορείτε να σημειώσετε με λέξεις (key words) και διαγράμματα τις βασικές σχέσεις και στόχους που θέλετε να πετύχετε.

4 Χρησιμοποιήστε τα sticky notes για να καταγράψετε πώς ανταποκρίνεται η πρότασή σας

α) στα θέματα που προέκυψαν από την ανάλυση SWOT

β) σε θέματα που προέκυψαν από την ανάλυση περιοχής

γ) σε θέματα βιωσιμότητας

5 Παρουσιάστε στις υπόλοιπες ομάδες και συμμετέχοντες τις προτάσεις σας και συζητήστε πώς μπορούν να εξελιχθούν

(Garel, Ramalho, Martinuzzi, Chong, Ren, Guarneri, Saraiva de Melo Pinheiro and Torner, 2021; González Mendoza, 2020)

<https://openlivinglabdays.com/2019/06/18/scaling-towards-sustainable-mobility/>

<https://openlivinglabdays.com/2019/06/20/co-creation-using-the-game-our-move/>

<http://www.planningforreal.org.uk/news/page/6/>

<https://www.playthecity.eu/projects>

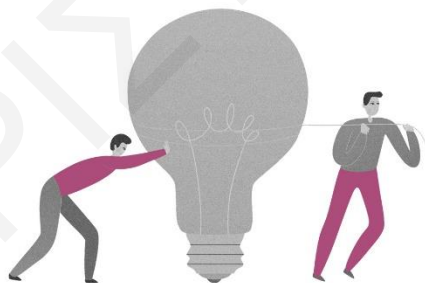
14.03.2022 - 3η συνάντηση [hands-on workshop]

Δραστηριότητα

“ανάπτυξε”

Ανάπτυξη και επεξεργασία πρότασης για το δημόσιο χώρο

Η δραστηριότητα αυτή αποσκοπεί στην εξερεύνηση και επεξεργασία μιας συγκεκριμένης πρότασης για το δημόσιο χώρο. Οι ομάδες καλούνται να αναπτύξουν μια κεντρική ιδέα και να προτείνουν ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα βασισμένο στην ανάλυση της περιοχής μελέτης, στις ανάγκες των κατοίκων και στη δική τους τοποθέτηση για το δημόσιο χώρο της γειτονιάς στα προάστια.

designed by Freepik (www.freepik.com)

Τι θα χρειαστείτε:

- 1 Σχέδια πρότασης σε κλ. 1.100 που να δείχνουν προγραμματικές προθέσεις και κεντρικά ζητήματα που απασχολούν κάθε ομάδα
- 2 Μοντέλο πρότασης σε κλίμακα 1.100 τοποθετημένο στο μοντέλο της γειτονιάς
- 3 Σχεδιαστικές αναφορές που να ανταποκρίνονται στην κεντρική ιδέα και στις σχεδιαστικές προθέσεις κάθε ομάδας
- 4 Ηλεκτρονικοί υπολογιστές για πρόσβαση στο Miro
https://miro.com/welcomeonboard/TFpCTFJyMnEwbkdBRW9qM-jRaTIN0TUVISDVYQXdiNGVmeXFCbWd4MTdRc3hOVUw0WXRm-NmNGRUd4UXRpdHA5Q3wzMDc0NDU3MzQ5ODY1MjY2Mzg3?invite_link_id=7162477003
- 5 Μαρκαδόροι, στυλό, μολύβια, χρωματιστά μολύβια

Οδηγίες:

- 1 Συζητήστε με την ομάδα σας, καταγράψτε στο Miro στην καρτέλα με τα ονόματά σας και συζητήστε με τους κατοίκους της περιοχής.
Α. **Τι** προτείνετε; Ποιες είναι οι σημαντικές πτυχές της πρότασής σας; Ποιες δραστηριότητες προτείνετε; Ποιες είναι οι προθέσεις σας και ποια η κεντρική σας ιδέα;
Β. **Γιατί** η ιδέα σας είναι σημαντική; Σε ποια θέματα ανταποκρίνεται η πρότασή σας για το δημόσιο χώρο όπως έχουν προκύψει μέσα από την ανάλυση της περιοχής, την επαφή σας με τους εμπλεκόμενους φορείς (πληροφορίες από ANEL, ανάγκες κατοίκων, πληροφορίες από το Δήμαρχο) και τη δική σας τοποθέτηση για το δημόσιο χώρο;
2. Δώστε ένα πιθανό τίτλο στην πρόταση σας και καταγράψτε τον στην καρτέλα σας στο Miro.
3. Παρουσιάστε τις προθέσεις σας μέσα από τα σχέδια και το μοντέλο σας στους κατοίκους της περιοχής. Εξερευνήστε μέσα από αναφορές σχεδιαστικές προθέσεις και ιδέες.
4. Συζητήστε με τους κατοίκους της περιοχής τον τρόπο ανάπτυξης της πρότασής σας και πάρτε ανατροφοδότηση για τις προθέσεις και για τις δραστηριότητες που προτείνετε.
5. Καταγράψτε στο Miro τα σχόλια που παίρνετε και πώς αυτά θα επηρεάσουν την πρότασή σας.

14.04.2022 - 4η συνάντηση

Δραστηριότητα “αξιολόγησε και κατάταξε”

Παρουσίαση ολοκληρωμένων προτάσεων από τους φοιτητές για το δημόσιο χώρο και αξιολόγηση με σκοπό την επιλογή της καταλληλότερης πρότασης ή προτάσεων

Οδηγίες για φοιτητές:

1 Σε ένα κάθετο πάνελο διαστάσεων 594X1640 παρουσιάστε την πρότασή σας στο δημόσιο χώρο (κεντρική ιδέα, πρόγραμμα, προθέσεις, ολοκληρωμένη ιδέα). Το πάνελο θα πρέπει να περιλαμβάνει:

- τίτλο πρότασης
 - επεξηγηματικά σκίτσα της κεντρικής ιδέας
 - ολοκληρωμένα σχέδια 1:100 (κατόψεις, τομές)
 - τρισδιάστατες απεικονίσεις της πρότασης ή/και φωτογραφίες μακέτας
 - κείμενο 150-200 λέξεων που θα περιγράφει την κεντρική ιδέα σας
- 2 Εκτυπώστε και αναρτήστε το πάνελο σας
3 Ανεβάστε το στο Miro στο link <https://miro.com/app/board/uXjVO-IV6-88=/>

Οδηγίες για κατοίκους και άλλα μέλη της ομάδας:

1 Για κάθε μια από τις προτάσεις καταγράψτε τα θετικά στοιχεία που την χαρακτηρίζουν κατά την άποψή σας ή οποιαδήποτε άλλα σχόλια σε σχέση με την καταλληλότητα της ως προς:

- τις ανάγκες της γειτονιάς (SWOT analysis)
 - το χρόνο υλοποίησης
 - τον τρόπο υλοποίησης
 - κοινωνικούς παράγοντες
 - αισθητικούς παράγοντες
 - πρακτικούς παράγοντες
 - θέματα συντήρησης
- και ο,τιδήποτε άλλο θεωρείτε σημαντικό

designed by Freepik (www.freepik.com)

πρόταση Α Παναγιώτα, Μαργαρίτα, Κωνσταντίνος, Χριστίνα

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

πρόταση Β Μιχάλης, Μισέλ, Γιώργος, Ελευθερία

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

πρόταση C Άννα Μαρία, Ραφαήλ, Πέτρος, Βίκτωρας

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

πρόταση D Πάνη, Κυριακή, Μαρία

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

πρόταση E Παναγιώτης, Γωγώ, Ντειβιντ, Μαρία

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

πρόταση F Χρίστος, Φλωρεντία, Αλίνα, Δέσποινα

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

πρόταση G Γεωργία, Κατερίνα, Φοίβος

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

πρόταση H Αναστασία, Στυλιάννα, Νικολέττα, Ευαγγελία

Θετικά στοιχεία / σχόλια

.....

.....

.....

.....

.....

2 Αξιολογήστε και κατατάξτε τις προτάσεις σε σειρά καταλληλότητας με βάση τα θετικά στοιχεία που έχετε καταγράψει (1=περισσότερο κατάλληλη 8=λιγότερο κατάλληλη)

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8

designed by Freepik
(www.freepik.com)

B.2 Συν-αξιολόγηση:

B.2.1 Δομή συνεντεύξεων σε κατοίκους

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΔΟΜΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΣΕ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ

Πώς αξιολογείς τη γενικότερη εμπειρία συμμετοχής σου;

- θεωρείς ότι τα εργαλεία συμμετοχής που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κατανοητά και αποτελεσματικά;
- τι εισηγείσαι για να υπήρχε περισσότερο ενδιαφέρον, και αποτελεσματικότητα;
- πώς πιστεύεις θα μπορούσε η όλη διαδικασία να είναι πιο συμπεριληπτική και για να υπήρχε περισσότερη διαφάνεια;

Ποια η άποψη σου για την όλη διαδικασία ή παρόμοιες πρωτοβουλίες; Θεωρείς ότι σε επηρέασε στον τρόπο που σκέφτεσαι για τη γειτονιά και το σχεδιασμό της;

Πώς αξιολογείς το αποτέλεσμα της διαδικασίας; Τι θεωρείς πήγε καλά και τι όχι;

- θεωρείς ότι ανταποκρίνεται στις ανάγκες της γειτονιάς και των κατοίκων;
- πιστεύεις ότι αφορά ένα ευρύ φάσμα χρηστών;
- ποια θετικά/ αρνητικά εντοπίζεις;
- ποιες οι εισηγήσεις σου;

Β.2.2 Δομή ερωτηματολογίων σε φοιτητές

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

Εργαστήρι Design&Build-2022

Ερωτηματολόγιο 2

Αυτό το ερωτηματολόγιο αφορά τη συμμετοχή σου στο καλοκαιρινό co-creation design & build workshop και σκοπό έχει να βοηθήσει στη διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το πόσο ωφέλιμα είναι μαθήματα που βασίζονται στη συνδημιουργία και στον 1:1 πειραματισμό. Απάντησε με ειλικρίνεια και με βάση τις οδηγίες της κάθε ερώτησης. Οι απαντήσεις που θα δώσεις θα χρησιμοποιηθούν ανώνυμα ως μέρος διδακτορικής έρευνας.

* Υποδεικνύει απαιτούμενη ερώτηση

Δεξιότητες και εμπειρία

Αυτή η ενότητα αφορά τις γνώσεις, τις δεξιότητες και την εμπειρία που έχεις ως τώρα, είτε προέρχονται καθαρά μέσα από τις δραστηριότητες της σχολής, είτε όχι, συμπεριλαμβανομένου και του καλοκαιρινού workshop που μόλις ολοκληρώθηκε. Αφορά επίσης τον τρόπο που προτιμάς να δουλεύεις.

1. Αξιολόγησε τις γνώσεις που έχεις ως τώρα στις παρακάτω πρακτικές/ κατασκευαστικές δεξιότητες: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	Καθόλου	Βασική	Επαρκής	Εξαιρετική
Σχέδιο και σκίτσο στο χέρι	☐	☐	☐	☐
CAD (σχεδιασμός με Η/Υ)	☐	☐	☐	☐
Σχεδιασμός 3D (Rhino, SketchUp κλπ)	☐	☐	☐	☐
Κατασκευή μακέτας	☐	☐	☐	☐
Εργαλεία παρουσίασης (Adobe Suite, PowerPoint κλπ)	☐	☐	☐	☐
Παρουσίαση (ιεράρχηση οπτικής πληροφορίας, λόγος κλπ)	☐	☐	☐	☐
Κατανόηση και σχεδιασμός κατασκευαστικών λεπτομερειών	☐	☐	☐	☐
Απλά εργαλεία (σφυριά, κατσαβίδια, σκαρπέλα κλπ)	☐	☐	☐	☐
Ηλεκτρικά εργαλεία (δραπανοκατσαβίδια, πριόνια κλπ.)	☐	☐	☐	☐
Χειρισμός CNC/3D printing (προετοιμασία αρχείου κλπ)	☐	☐	☐	☐
Χειρισμός Laser Cutter	☐	☐	☐	☐

Πειραματισμός με

<https://docs.google.com/forms/d/10WF85hkNiG98WOawAv66BAgSH9yVP5twYB0cF4z2PQE/edit>

2/17

Είσοδος (πχ επισκευή με επίπεδο (πχ επισκευή κατασκευών απλών κατασκευών κλπ)	☐	☐	☐	☐
συνθέσεων κλπ) Προετοιμασία και Προετοιμασία και Επεξεργασία Επιφανειών (λείανση, εφαρμογή καταλλών κετανοποίηση, εφαρμογή παραχηματικών πρόσθετων κλπ) και βάψωση κλπ) και ραψιμο Τεχνικές χύτευσης ή καλύψιματος (πχ γυψος)	☐	☐	☐	☐

2. Έχεις κάποια άλλη δεξιότητα που δεν αναφέρεται παραπάνω; Αν ναι, συμπλήρωσέ τη εδώ (αν έχεις παραπάνω από μία, ανέφερε τις όλες):

Στάση (attitude) και τρόπος εργασίας

Σημείωσε το βαθμό με τον οποίο συμφωνείς ή διαφωνείς με τις παρακάτω δηλώσεις.
Δεν υπάρχει σωστή ή λάθος απάντηση!

3. 1. Προτιμώ να δουλεύω μόνος/η στις εργασίες της σχολής *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

4. 2. Προτιμώ να δουλεύω σε ομάδα στις εργασίες της σχολής *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

5. 3. Πιστεύω πως είναι βοηθητικό να δουλεύω σε ομάδα, γιατί ανταλλάσσω ιδέες με τους/τις συναδέλφους μου και εξελίσσω τις δεξιότητές μου πιο εύκολα *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

6. 4. Πιστεύω πως είναι καλύτερα να δουλεύω μόνος/η γιατί έχω την ευκαιρία να εξερευνήσω τις ιδέες μου στο δικό μου ρυθμό *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

7. 5. Η εμπειρία μου από την τελευταία ομαδική εργασία (καλοκαιρινό workshop) είναι θετική *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

8. 6. Πιστεύω πως οι εργασίες της σχολής είναι σε μεγάλο βαθμό πεδίο ανταγωνισμού *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

9. 7. Πιστεύω πως ο βαθμός ανταγωνιστικότητας σε μαθήματα αντίστοιχα με αυτό του καλοκαιρινού workshop είναι: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

Μεγαλύτερος

Περίπου το ίδιο

Μικρότερος

Άλλο: _____

10. 8. Νιώθω πιο άνετα όταν μου ζητείται να παρουσιάσω/μοιραστώ μια ιδέα ή ένα σχέδιο που θεωρώ ότι βρίσκεται ήδη σε αρκετά εξελιγμένο στάδιο *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

11. 9. Πιστεύω πως όποτε μοιράζομαι τις ιδέες μου θα έχω την ευκαιρία να ακούσω πράγματα τα οποία ενδεχομένως να μην είχα σκεφτεί *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

12. 10. Ο τρόπος που επικοινωνώ τις ιδέες μου (πχ. σκίτσα, σχέδια, μακέτες, κείμενα κλπ) έχει αποδειχθεί επιτυχής, οπότε δύσκολα θα τον άλλαζα *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

13. 11. Αρκετές φορές πειραματίζομαι με τον τρόπο που θα επικοινωνήσω μια ιδέα *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

14. 12. Όταν δέχομαι κριτικά σχόλια μπορώ να τα αξιολογήσω και να ανταποκριθώ προσαρμόζοντας την ιδέα μου όπως και όπου κρίνω απαραίτητο ή ακόμα και αλλάζοντας την τελείως *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

15. 13. Βρίσκω σχετικά δύσκολο το να προσαρμόσω ή και να αλλάξω τελείως την ιδέα μου, γιατί θεωρώ πως η ιδέα αυτή αντικατοπτρίζει τις αρχές και την αισθητική μου *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

16. Ποιές δεξιότητες πιστεύεις ότι απέκτησες/βελτίωσες μέσα από το καλοκαιρινό workshop?

Διαδικασίες συνδημιουργίας (co-creation) και κατασκευής (design & build)

Η ενότητα αυτή αφορά το πως αντιλαμβάνεσαι τη σημασία τέτοιων διαδικασιών τόσο για εσένα (Α) όσο και για τους κατοίκους και τους χρήστες της περιοχής (Β), όπως αυτή διαμορφώθηκε μέσα από τη συμμετοχή σου στο καλοκαιρινό workshop. Σημείωσε το βαθμό με τον οποίο συμφωνείς ή διαφωνείς με τις παρακάτω δηλώσεις:

17. A1. Νιώθω ότι μέσω του workshop βελτίωσα τις ατομικές μου δεξιότητες επικοινωνίας και έκφρασης *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

18. A2. Νιώθω ότι βελτίωσα την ικανότητά μου να εργάζομαι ως μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

19. A3. Νιώθω πως ανέπτυξα την ικανότητά μου να συνεργάζομαι με τους συναδέλφους μου *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

20. A4. Νιώθω πως έγινα καλύτερος/η στο να εργάζομαι αυτόνομα και να αναλαμβάνω πρωτοβουλίες, παράλληλα με τη συλλογική εργασία *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

21. A5. Νιώθω πως βελτίωσα την κριτική και αναλυτική μου σκέψη *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

22. A6. Νιώθω πως βελτίωσα τον τρόπο και την ευελιξία με την οποία ανταποκρίνομαι σε πολύπλευρες και πραγματικές ανάγκες *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

23. A6. Νιώθω πως μπορώ να αντιληφθώ καλύτερα τις κοινωνικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές προεκτάσεις των σχεδιαστικών μου αποφάσεων *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

24. A7. Νιώθω πως μπορώ να αντιληφθώ καλύτερα το βαθμό στον οποίο ο σχεδιασμός που προτείνω είναι πραγματοποιήσιμος με βάση τους διαθέσιμους ανθρώπινους και υλικούς πόρους *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

25. A8. Πιστεύω πως κατάφερα να γίνω πιο εφευρετικός/η και δημιουργικός/η *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

26. A9. Νιώθω πως μπορώ να επεξεργάζομαι και να ανταποκρίνομαι στην κριτική καλύτερα σε σχέση με πριν το workshop *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

27. B1. Πιστεύω πως τέτοιες διαδικασίες ενδυναμώνουν το αίσθημα της κοινότητας τόσο σε ανθρώπινο όσο και σε πολιτικό επίπεδο *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

28. B2α. Πιστεύω πως το σχεδιαστικό και κατασκευασμένο αποτέλεσμα της ομάδας μου χαρακτηρίζεται από λειτουργικότητα (functionality). *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

29. B2β. Πιστεύω πως το σχεδιαστικό και κατασκευασμένο αποτέλεσμα της ομάδας μου χαρακτηρίζεται από ανθεκτικότητα και βιωσιμότητα (sustainability). *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

30. B2γ. Πιστεύω πως το σχεδιαστικό και κατασκευασμένο αποτέλεσμα της ομάδας μου χαρακτηρίζεται από αποδοτικότητα (efficiency) *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

31. B2δ. Πιστεύω πως το σχεδιαστικό και κατασκευασμένο αποτέλεσμα της ομάδας μου χαρακτηρίζεται από ευελιξία (flexibility) *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

32. B3α. Πιστεύω πως το σχεδιαστικό και κατασκευασμένο αποτέλεσμα της ομάδας μου ανταποκρίνεται σε θέματα ασφάλειας (safety and security). *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

33. B3β. Πιστεύω πως το σχεδιαστικό και κατασκευασμένο αποτέλεσμα της ομάδας μου ανταποκρίνεται σε θέματα προσβασιμότητας (accessibility). *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

34. B3γ. Πιστεύω πως το σχεδιαστικό και κατασκευασμένο αποτέλεσμα της ομάδας μου ανταποκρίνεται σε θέματα συμπερίληψης (inclusiveness) *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

35. B4. Τέτοιες διαδικασίες τοποθετούν τους πολίτες στη θέση του αποφασίζοντος και του δρώντος, και κατ' επέκταση δημιουργούν ένα αίσθημα υπευθυνότητας για το περιβάλλον τους *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

36. B5. Τέτοιες διαδικασίες συνιστούν μια άμεση απάντηση σε πραγματικές και πολύπλευρες ανάγκες, ανάγοντας το πανεπιστήμιο σε έναν ενεργό συμμετέχοντα στη ζωή της πόλης *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

37. Ποιός πιστεύεις πως πρέπει να είναι ο ρόλος σου ως αρχιτέκτονας μέσα στο πλαίσιο της συνδημιουργίας (co-creation) και της κατασκευής (design & build)? *

Συμμετοχή στο co-creation design & build workshop: στάση (attitude)

Η ενότητα αυτή αφορά τη στάση που έχεις απέναντί στο workshop που μόλις ξεκίνησε.

38. 1. Νιώθω αρκετά ικανός/ή να συνεργαστώ αποτελεσματικά με τους εμπλεκόμενους φορείς και χρήστες σε επίπεδο ανταλλαγής ιδεών και συνδημιουργίας *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια: Συμφωνώ απόλυτα

39. 2. Νιώθω αρκετά ικανός/ή να επικοινωνήσω και να συνεργαστώ αποτελεσματικά με τους εμπλεκόμενους φορείς (stakeholders) σε επίπεδο συνεργασίας στην κατασκευή. Συγκεκριμένα: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Είμαι ουδέτερος/η	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
Με επαγγελματίες του χώρου της κατασκευής	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους διδάσκοντες του workshop	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους κατοίκους	☐	☐	☐	☐	☐
Με τις αρμόδιες αρχές (Δήμος Λατσιών)	☐	☐	☐	☐	☐

40. 3. Νιώθω αρκετά ικανός/ή να εκφράσω την άποψή μου ως μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

41. 4. Νιώθω αρκετά ικανός/ή να διαχειριστώ και να αξιολογήσω όλους τους παράγοντες που επηρεάζουν την τελική κατασκευή (πχ. προϋπολογισμό, ιδιότητες και διαχείριση υλικών, κατασκευαστικά σχέδια, χρονοδιάγραμμα κλπ) *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

42. 5. Νιώθω αρκετά ικανός/ή να ανταποκριθώ σε απρόβλεπτες καταστάσεις με *
ετοιμότητα, δημιουργικότητα και ενσυναίσθηση

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Δια Συμφωνώ απόλυτα

43. Τι σου προκάλεσε το περισσότερο άγχος κατά τη διάρκεια του workshop; *

44. Τι θα μπορούσε να βελτιωθεί στο επόμενο workshop; *

45. Ποια είναι τα σημαντικότερα εφόδια που πιστεύεις ότι σου έδωσε αυτό το workshop; (Επίλεξε 3) *

Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν.

- Απέκτησα πρακτικές/κατασκευαστικές δεξιότητες
- Ήρθα σε επαφή με επαγγελματίες και φορείς που μπορεί να μου φανούν χρήσιμοι σαν επαφές για την επαγγελματική μου σταδιοδρομία
- Συνέβαλα με άμεσο τρόπο στη βελτίωση της ποιότητας ζωής μιας γειτονιάς
- Πλέον μπορώ να αναγνωρίζω καλύτερα τις πρακτικές, κοινωνικές και πολιτικές προκλήσεις του σχεδιασμού
- Γνώρισα ανθρώπους που μοιράζονται το ενδιαφέρον μου για τέτοιου είδους διαδικασίες
- Βελτίωσα την ετοιμότητα και τη δημιουργικότητα με την οποία ανταποκρίνομαι σε απρόβλεπτες καταστάσεις
- Άλλο: _____

46. Πώς νιώθεις όσον αφορά τη συμμετοχή σου σ' αυτό το workshop; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ Πολύ ενθουσιασμένος/η

47. Θα συμμετείχες ξανά σε κάτι παρόμοιο; *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- Ναι
- Όχι

48. Γράψε εδώ τον προσωπικό κωδικό που έλαβες στην αρχή του workshop *

Αυτό το περιεχόμενο δεν έχει δημιουργηθεί και δεν έχει εγκριθεί από την Google.

Google Φόρμες

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

B.2.3 Δομή ομάδων εστίασης

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΟΜΑΔΕΣ ΕΣΤΙΑΣΗΣ

Στούντιο (Φεβρουάριος 2022)

Πώς αξιολογείτε τις συμμετοχικές δραστηριότητες ως προς στην αποτελεσματικότητά τους;

- θεωρείτε ότι είναι χρήσιμες για την ανάπτυξη των προτάσεών σας;
- πώς αξιολογείτε τα εργαλεία συμμετοχής;

Ποια η άποψή σας για τη συμμετοχή και κοινοτική εμπλοκή στο σχεδιασμό;

- ποιοι έχουν ή θα πρέπει να έχουν κύριο ρόλο στη λήψη αποφάσεων για την πόλη και το σχεδιασμό της;
- τι αντιλαμβάνεστε για τα αστικά κοινά στην Κύπρο;

Ποιος ο ρόλος σας μέσα σε αυτή τη διαδικασία; Ποιος ο ρόλος του αρχιτέκτονα γενικότερα στη σχεδιαστική διαδικασία;

Τι σας δυσκόλεψε μέχρι τώρα στο μάθημα; Τι βρήκατε ενδιαφέρον;

Εργαστήρι κατασκευής (Ιούνιος 2022)

Πώς αξιολογείτε το εργαστήρι μέχρι σήμερα (οργάνωση και περιεχόμενο);

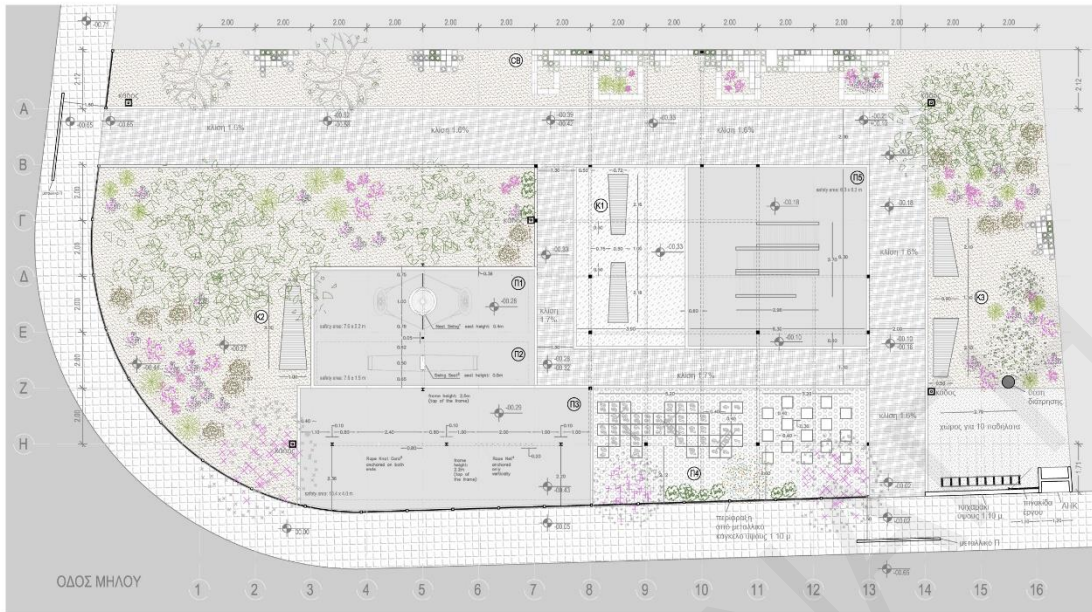
- θετικά και αρνητικά, εισηγήσεις
- πώς είναι η εμπειρία σας;
- θα ξανασυμμετείχατε σε κάτι παρόμοιο, ναι ή όχι και γιατί;

Τι έχετε αποκομίσει ως τώρα από τη συμμετοχή σας;

- πού νομίζετε θα σας χρειαστούν οι δεξιότητες ή οι γνώσεις που αποκτήσατε;

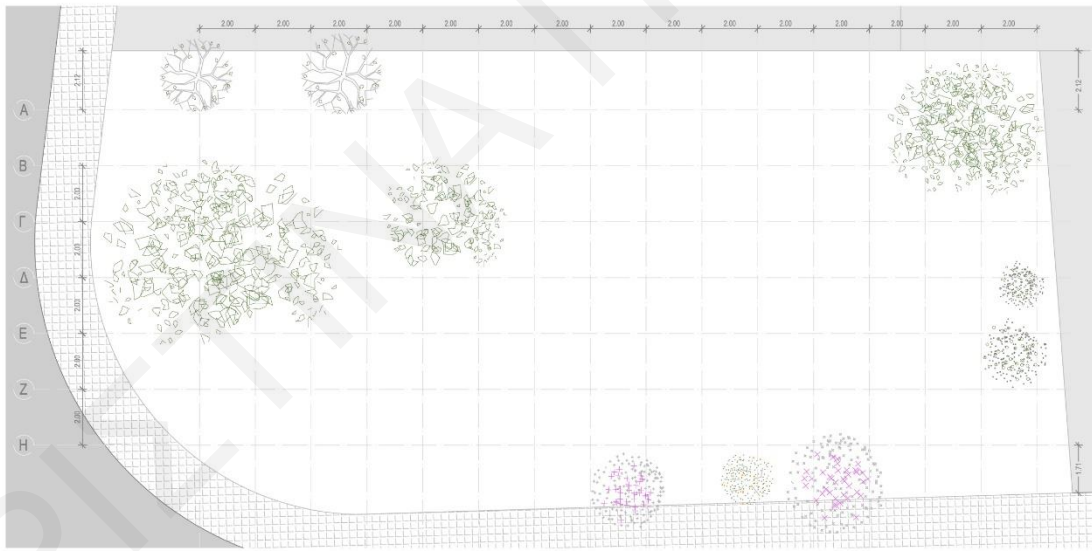
Β.3 Σχεδιαστικό αποτέλεσμα δημόσιου χώρου

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

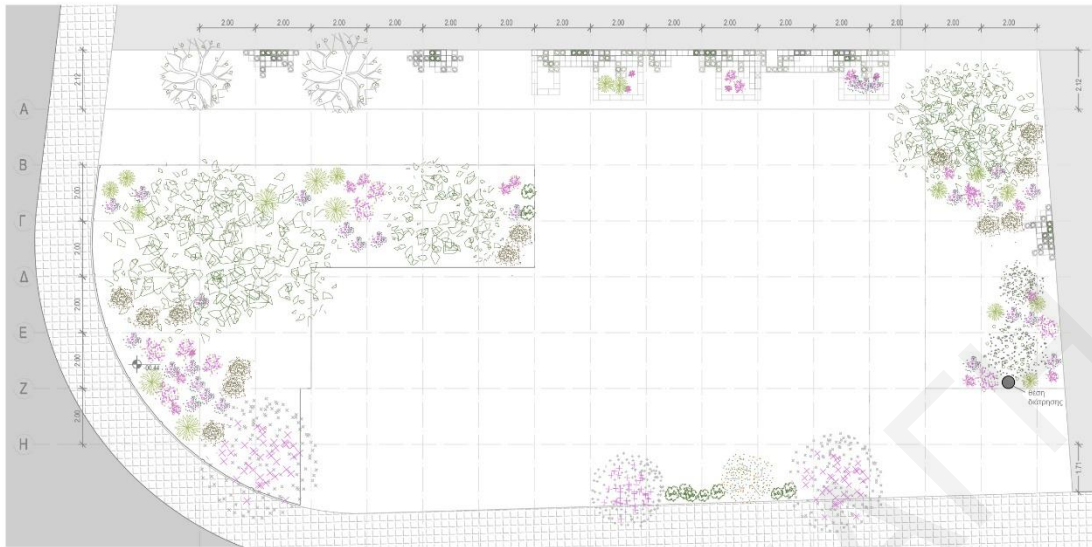
- χώμα
- γρασίδι
- στραγγιζόμενο χαλίκι
- πατημένο χώμα (πουρί)
- χυτό μαλακό δάπεδο
- μπετόν

έργο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ	 προτεινόμενα υψόμετρα υψιστάμενα υψόμετρα	 ημερομηνία ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022	κλίμακα 1:100 @ A3	σχέδιο ΚΑΤΟΧΗ	 A01
---	--	---	------------------------------	-------------------------	----------------

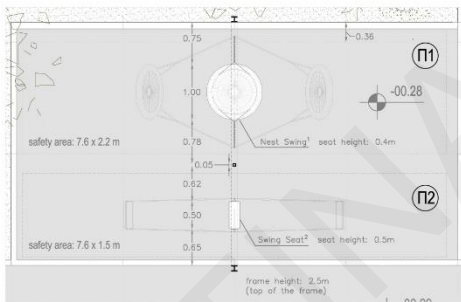

- olea europaea*
- jascaranda mimosifolia*
- ficus*
- citrus limon*
- callistemon citrinus*

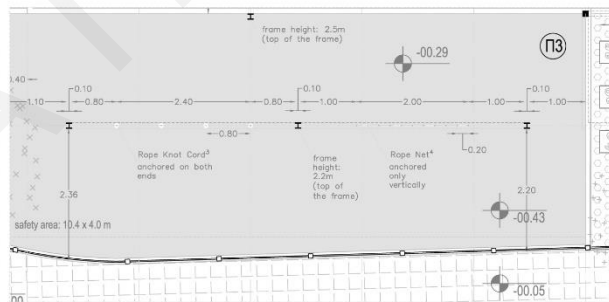
έργο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ	 προτεινόμενα υψόμετρα υψιστάμενα υψόμετρα	 ημερομηνία ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022	κλίμακα 1:100 @ A3	σχέδιο ΒΛΑΣΤΗΣΗ (ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗ)	 A03
---	--	---	------------------------------	--	----------------

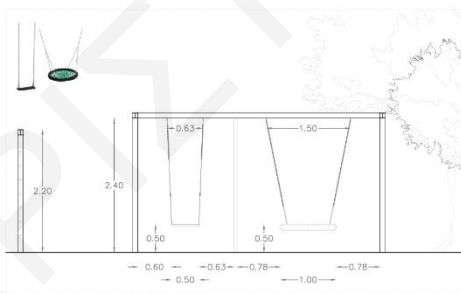
<p>Έργο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ</p>	<p>προτεινόμενα υψόμετρα υψιστάδεμα υψόμετρα</p>	<p>ημερομηνία ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022</p>	<p>κλίμακα 1:100 @ A3</p>	<p>σχέδιο ΒΛΑΣΤΗΣΗ (ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ)</p>	<p>arealabo STUDIO</p>	<p>A04</p>
--	--	--------------------------------------	-------------------------------	---	----------------------------	-------------------

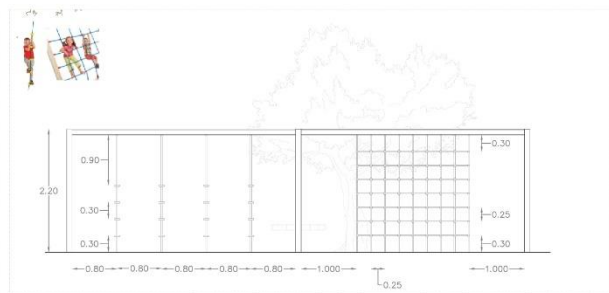
Π1, Π2: κάτοψη

Π3: κάτοψη

Π1, Π2: βορριοανατολική όψη

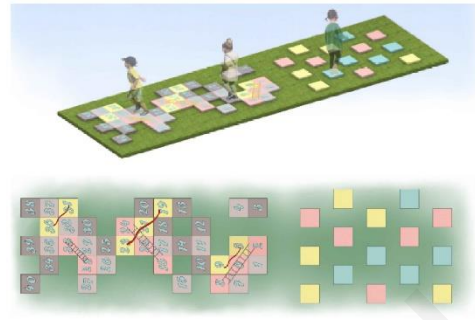

Π3: νοτιοανατολική όψη

<p>Έργο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ</p>	<p>ημερομηνία ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022</p>	<p>κλίμακα 1:50 @ A3</p>	<p>σχέδιο Π1, Π2, Π3: ΚΟΥΝΙΕΣ & ΑΝΑΡΡΗΤΗΞΗ</p>	<p>arealabo STUDIO</p>	<p>A05</p>
--	--------------------------------------	------------------------------	--	----------------------------	-------------------

Π4: κάτοψη, κλ. 1:50

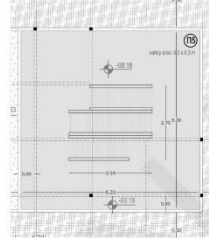

Π4: τρισδιάστατη απεικόνιση

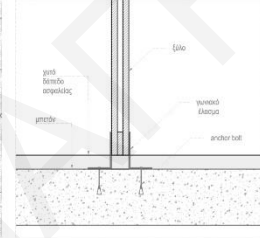
Π5: Βα δοθεί από το Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Αρχιτεκτονικής: να τοποθετηθεί στο κέντρο του χώρου ασφαλείας

Π5: τρισδιάστατη απεικόνιση

Π5: κάτοψη, κλ. 1:100

Π5: λεπτομέρεια στήριξης, κλ. 1:10

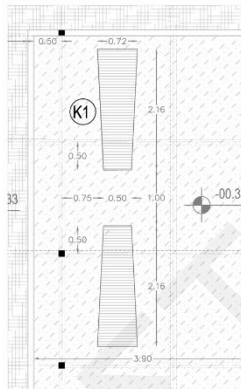
Έργο
ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ

ημερομηνία
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022

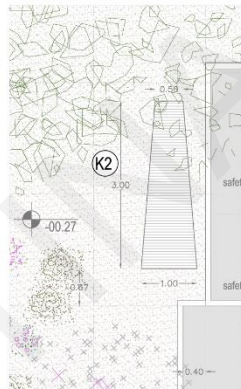
σχέδιο
Π4, Π5:
ΑΝΝΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ

creative
STUDIO
A06

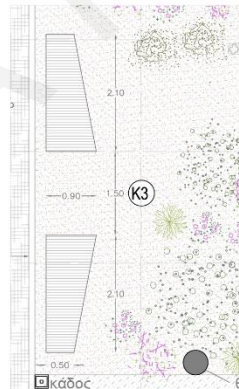
Κ1, Κ2, Κ3: Βα δοθούν από το Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Αρχιτεκτονικής

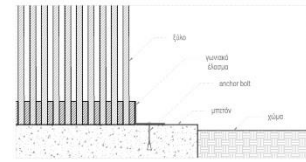
Κ1: κάτοψη, κλ. 1:50

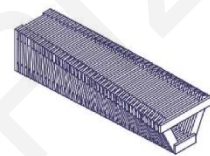
Κ2: κάτοψη, κλ. 1:50

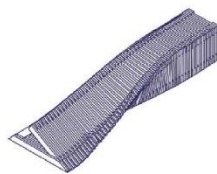
Κ3: κάτοψη, κλ. 1:50

Λεπτομέρεια στήριξης στις 2 άκρες σε κάθε κάθισμα, κλ. 1:10

Κ1: τρισδιάστατη απεικόνιση

Κ2: τρισδιάστατη απεικόνιση

Κ3: τρισδιάστατη απεικόνιση

Έργο
ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ

ημερομηνία
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022

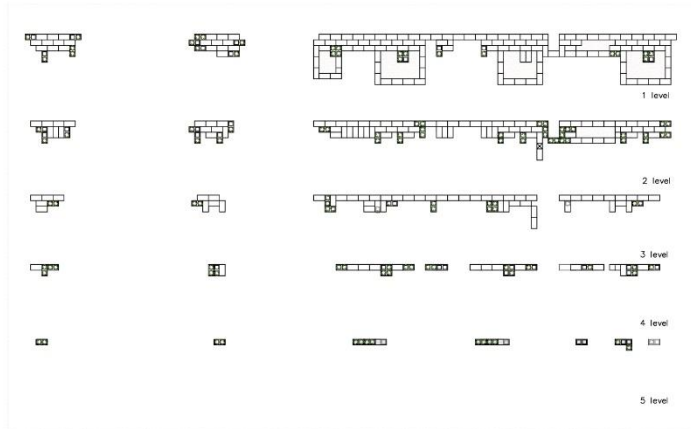
σχέδιο
Κ1, Κ2, Κ3:
ΚΑΘΙΣΜΑΤΑ

creative
STUDIO
A07

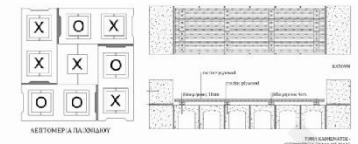
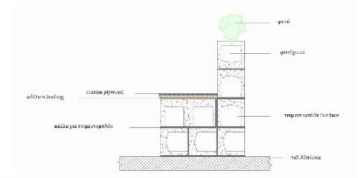
CB: να κατασκευαστούν από το Πανεπιστήμιο Κύπρου, Τμήμα Αρχιτεκτονικής

CB: κάτοψη, κλ. 1:100

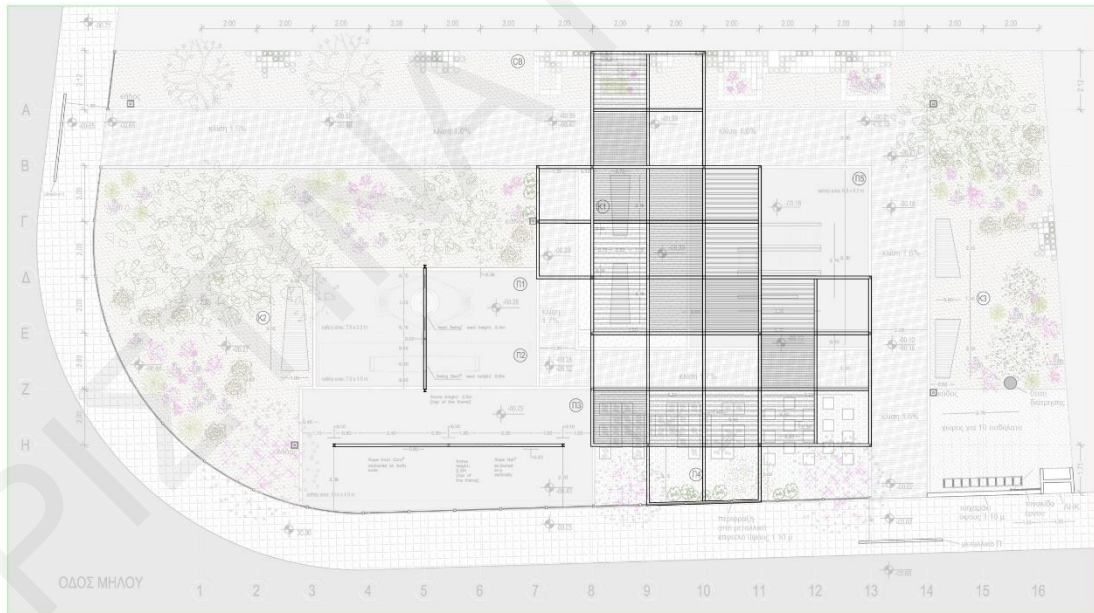

CB: κάτοψη, κλ. 1:100

CB: τρισδιάστατη απεικόνιση και λεπτομέρειες

<p>έργο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ</p>	<p>ημερομηνία ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022</p>		<p>σχέδιο CB: ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ ΜΕ BLOCKS</p> <p>A08</p>
--	--------------------------------------	--	---

<p>έργο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΧΩΡΟΣ ΣΤΗΝ ΟΔΟ ΜΗΛΟΥ ΣΤΑ ΛΑΤΣΙΑ</p>	<p>προτεινόμενα υψόμετρα υψιστάμενα υψόμετρα</p>	<p>ημερομηνία ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2022</p>	<p>κλίμακα 1:100 @ A3</p>	<p>σχέδιο ΚΑΤΟΧΗ ΣΤΕΦΑΣΤΡΟΥ</p> <p>A02</p>
--	--	--------------------------------------	-------------------------------	--

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ:

Β Φάση κυρίως έρευνας (2023)

Γ.1 Εφαρμογή: Οδηγίες συμμετοχικών δραστηριοτήτων

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

3

Συν-ταυτοποίηση αναγκών και χρηστών (Needs and users co-identification)

6 Φεβρουαρίου 2023, 10.00πμ-1.00μμ

Λύκειο Λατσιών (15 μαθητές)

Στόχοι:

1 ταυτοποίηση των αναγκών/ δυνατών και αδύνατων σημείων στο σχολικό χώρο και στην ευρύτερη περιοχή/ γειτονιά

2 ανάδειξη δυναμικών/ ευκαιριών του σχολικού χώρου και της ευρύτερης περιοχής/ γειτονιάς

3 ταυτοποίηση καθημερινότητας, ρουτίνας, ενδιαφερόντων των μαθητών ή άλλων χρηστών της γειτονιάς

4 αναζήτηση προοπτικών μοιράσματος και συλλογικότητας
α) σε επίπεδο γειτονιάς
β) στη σχέση σχολείου - γειτονιάς/ κατοικιών

Πρόγραμμα:

10.00-11.15	SITE&USER ANALYSIS
11.30-13.00	IMAGINE YOUR PLACE

Τι θα χρειαστείτε;

- 1 laptop - πρόσβαση στο Miro -> σχέδια και χάρτες που έχετε ετοιμάσει μέχρι στιγμής (στο Miro)
- 2 μαρκαδόροι, χρωματιστά μολύβια, μολύβια
- 3 Lego και φιγούρες από lego (αυτοκίνητα/δέντρα/άνθρωποι..)
- 4 Διάφορα χαρτόνια ή άλλα καθημερινά υλικά που να μπορούν χρησιμοποιηθούν (πώματα/ κουμπιά/ κασόνια/ σπυρτόκουτα..)

SITE&USER ANALYSIS

1 Συζητήστε με τους μαθητές του σχολείου σχετικά με τη ρουτίνα και την καθημερινότητά τους. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης βοηθήστε τους μαθητές του σχολείου να δημιουργήσουν τα δικά τους storyboards (σκίτσα, σχέδια, κόμικς) σε χαρτί A2 που να δείχνουν την καθημερινή/ εβδομαία ρουτίνα τους. Χρησιμοποιήστε διάφορες ερωτήσεις ώστε να διαμορφώσετε μια όσον το δυνατό πιο πλήρη εικόνα για αυτούς. Εστιάστε σε πτυχές που μπορεί να σας ενδιαφέρουν ως ομάδα (π.χ. ενδιαφέροντα, δραστηριότητες, ζωή στη γειτονιά, ζωή στο σχολείο, κ.ά.)

2 Ανεβάστε στο Miro και συζητήστε με την ομάδα σας τα στοιχεία που συλλέξατε μέχρι στιγμής σχετικά με τα σημαντικά χαρακτηριστικά, τις προκλήσεις, ανάγκες και δυναμικές

- α) της συγκεκριμένης περιοχής και γειτονιάς
- β) του σχολικού χώρου

Σημειώστε με sticky notes, λέξεις, βέλη, διαγράμματα τα νέα στοιχεία που προκύπτουν από τη συζήτηση μεταξύ σας και με τους μαθητές.

Ποιες πτυχές/θεματικές θεωρείτε σημαντικές; Γιατί;

Τι άλλο θέλετε να διερευνήσετε και με ποιους τρόπους;

Τι συμπεράσματα μπορείτε να εξαγάγετε από την ανάλυσή σας;

IMAGINE YOUR PLACE

Με βάση τη συζήτηση για την ανάλυση της περιοχής και τη ρουτίνα/καθημερινότητα των μαθητών:

1 Κάθε ομάδα μαθητών και ταυτόχρονα, κάθε ομάδα φοιτητών, σχεδιάστε την ιδεατή σας γειτονιά και το πώς φαντάζεστε το ρόλο του σχολείου μέσα σε αυτή (σκίτσα, σχέδια, κατόψεις, τομές, προοπτικά, λέξεις-κλειδιά).

2 Συζητήστε και αντιπαραβάλετε τα δύο σχέδια (μαθητές-φοιτητές), και σημειώστε πιθανές λέξεις-κλειδιά, έννοιες, συναισθήματα που αντιπροσωπεύουν αυτό που βλέπετε σε κάθε περίπτωση (π.χ. αίσθηση κοινότητας, ασφάλεια, παιχνίδι, συνεργασία, γνώση, πράσινο..).

3 Με βάση τις λέξεις αυτές και τη μεταξύ σας συζήτηση σκεφτείτε και αποτυπώστε όλοι μαζί σαν ομάδα:

α Πώς θα μπορούσε να αναπτυχθεί η συγκεκριμένη γειτονιά και ποια θα μπορούσε να είναι η σχέση του Λυκείου Λατσιών με αυτή (πιθανές στρατηγικές, δραστηριότητες, σχέσεις);

β Ποιες κατασκευές στο σχολείο και σε ποια σημεία μπορούν να απαντήσουν σε συγκεκριμένες ανάγκες/ευκαιρίες που εντοπίσατε και πώς μπορούν να συμβάλουν στο να αποκτήσει το Λύκειο το ρόλο που έχετε φανταστεί στη συγκεκριμένη γειτονιά ή ευρύτερη περιοχή;

Αποτυπώστε την ιδέα σας σαν ομάδα ως μια μακέτα (χρησιμοποιώντας lego ή άλλα διαθέσιμα υλικά), συνδυαστικά με διάφορα σχέδια που θα δημιουργήσετε (κατόψεις, τομές, προοπτικά, σκίτσα).

Φωτογραφήστε την μακέτα σας.

4

Συν-ανάπτυξη ιδεών και σεναρίων (Scenarios and ideas co-development)

6 Μαρτίου 2023, 10.00πμ-1.00μμ

Λύκειο Λατσιών (15 μαθητές)

Στόχοι:

1 ανάπτυξη ιδεών και σεναρίων που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των χρηστών, στις ευκαιρίες και προκλήσεις του σχολικού χώρου και της γειτονιάς και παρουσίασή τους σε ένα video-pitch 3'.

Πρόγραμμα:

10.00-10.20	Παρουσίαση σχετικών videos
10.30-11.30	VIDEO ELEVATOR PITCH

VIDEO ELEVATOR PITCH

Τι θα χρειαστείτε;

- 1 κινητά τηλέφωνα/laptops
- 2 σημειωματάριο, μολυβια, χρωματιστά μολύβια
- 3 ό,τι άλλο θεωρείτε ότι μπορεί να βοηθήσει στο video

Οδηγίες:

- 1 Συζητήστε με την ομάδα σας και προσδιορίστε με σαφήνεια
α. **τι** είναι αυτό που προτείνετε σε επίπεδο γειτονιάς (κατοίκηση) και στο σχολικό χώρο; Ποια η σχέση μεταξύ τους;
β. **για ποιους** χρήστες/ομάδες χρηστών το προτείνετε;
γ. **πώς** η πρότασή σας θα υλοποιηθεί;
- 2 Συζητήστε με την ομάδα σας και προσδιορίστε με σαφήνεια πώς τα πιο πάνω απορρέουν από την ανάλυση της περιοχής και τις ανάγκες των χρηστών
- 3 Αποφασίστε πώς θα παρουσιάσετε/αφηγηθείτε την ιστορία/

σενάριο σας ώστε να είναι απλή, σαφής, κατανοητή. Επιλέξτε κατάλληλο ύφος/στυλ για το pitch σας και οργανώστε πρόχειρα τις σκηνές σας σε ένα storyboard.

4. Τραβήξτε τα πλάνα σας και δημιουργήστε τις σκηνές σας, μαζεύοντας αρκετό υλικό ώστε να μπορείτε να δημιουργήσετε και να επεξεργαστείτε αργότερα το video σας.

5. Δημιουργήστε το video σας και αναρτήστε το στο Miro μέχρι τις 13 Μαρτίου στο πιο κάτω link
https://miro.com/app/board/uXjVPm65AP0=?share_link_id=455889463912

Γ.2 Συν-αξιολόγηση:

Γ.2.1 Δομή συνεντεύξεων σε μαθητές και φοιτητές

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΔΟΜΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΣΕ ΦΟΙΤΗΤΕΣ

Στούντιο

- πώς κρίνεις τη γενικότερη εμπειρία σου στο στούντιο; τι βρήκες ενδιαφέρον και τι όχι; υπήρχε κάτι που σε δυσκόλεψε; ποιες οι εισηγήσεις σου για βελτίωση;
- πώς οι συμμετοχικές δραστηριότητες επηρέασαν το σχεδιασμό και το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα εσένα και της ομάδας σου;
- τι αποκόμισες από τις συμμετοχικές δραστηριότητες;

Εργαστήρι κατασκευής

- πώς σου φάνηκε το εργαστήρι κατασκευής; τι σου άρεσε και τι όχι; υπήρχε κάτι που σε δυσκόλεψε; ποιες οι εισηγήσεις σου για επόμενα εργαστήρια (οργάνωση, περιεχόμενο..);
- τι αποκόμισες;
 - θεωρείς ότι οι δεξιότητες που πήρες σε βοήθησαν και σε άλλους τομείς εκτός από το πεδίο σπουδών σου ή σε προσωπικό επίπεδο ή θα σε βοηθήσουν στο μέλλον;
 - σε ποια σημεία παρατήρησες να άλλαξες κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου

Πώς φαντάζεσαι τον εαυτό σου και το ρόλο σου στο μέλλον;

- σε κοινωνικό επίπεδο πώς φαντάζεσαι/ ήθελες να είναι ο ρόλος σου;
- θεωρείς ότι την άποψη σου αυτή επηρέασαν τα συγκεκριμένα μαθήματα; αν ναι πώς;

Ποιους παράγοντες (απτούς ή όχι) θεωρείς πιο σημαντικούς κατά το σχεδιασμό;

Τι σημαίνουν για εσένα τα κοινά; Πώς αντιλαμβάνεσαι αυτόν τον όρο;

- ποια η άποψη σου για τα κοινά στην Κύπρο; θεωρείς ότι η Λευκωσία θα μπορούσε να είναι στο μέλλον μια πόλη που βασίζεται στα κοινά; υπό ποιες προϋποθέσεις;
- πώς θα μπορούσες να συμβάλεις εσύ ως πολίτης και μελλοντικός επαγγελματίας;

ΔΟΜΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ ΣΕ ΜΑΘΗΤΕΣ (ΧΡΗΣΤΕΣ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ)

Πώς αξιολογείς τη γενικότερη εμπειρία συμμετοχής σου;

- θεωρείς ότι τα εργαλεία συμμετοχής που χρησιμοποιήθηκαν ήταν κατανοητά και αποτελεσματικά;
- τι εισηγείσαι για να υπήρχε περισσότερο ενδιαφέρον, και αποτελεσματικότητα;
- πώς πιστεύεις θα μπορούσε η όλη διαδικασία να είναι πιο συμπεριληπτική και για να υπήρχε περισσότερη διαφάνεια;

Ποια η άποψη σου για την όλη διαδικασία ή παρόμοιες πρωτοβουλίες; Θεωρείς ότι σε επηρέασε στον τρόπο που σκέφτεσαι για τη γειτονιά και το σχεδιασμό της;

Πώς αξιολογείς το αποτέλεσμα της διαδικασίας; Τι θεωρείς πήγε καλά και τι όχι;

- θεωρείς ότι ανταποκρίνεται στις ανάγκες της γειτονιάς και των κατοίκων;
- πιστεύεις ότι αφορά ένα ευρύ φάσμα χρηστών;
- ποια θετικά/ αρνητικά εντοπίζεις;
- ποιες οι εισηγήσεις σου;

Γ.2.2 Δομή ερωτηματολογίων σε φοιτητές

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

APH 201, 403-2023 Ερωτηματολόγιο 1

Αυτό το ερωτηματολόγιο αφορά τη συμμετοχή σου στο APH 201 και APH403 και σκοπό έχει να βοηθήσει στη διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το πόσο ωφέλιμα είναι μαθήματα που βασίζονται στη συν-δημιουργία από το σχεδιασμό ως την κατασκευή. Απάντησε με ειλικρίνεια και με βάση τις οδηγίες της κάθε ερώτησης. Οι απαντήσεις που θα δώσεις θα χρησιμοποιηθούν ανώνυμα ως μέρος διδακτορικής έρευνας, αλλά και για τη συνεχή βελτίωση του μαθήματος.

* Υποδεικνύει απαιτούμενη ερώτηση

Προσωπικά στοιχεία

1. Μάθημα *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- APH 201
 APH 403

2. Έτος σπουδών *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

- 2ο
 3ο
 4ο
 Άλλο: _____

3. Έχεις συμμετάσχει ξανά σε μάθημα/εργαστήριο που αφορά συμμετοχικό σχεδιασμό και διαδικασίες συν-δημιουργίας; Αν ναι, ποιά/α; *

4. Έχεις συμμετάσχει ξανά σε μάθημα/εργαστήριο που αφορά κατασκευή και τον 1:1 πειραματισμό; Αν ναι, ποιό/α; *

ΜΕΡΟΣ Α

5. Πώς ορίζεις τη συν-δημιουργία (co-creation) και τη συμμετοχή (participation) στη σχεδιαστική διαδικασία και με ποιους τρόπους θεωρείς ότι μπορεί να επιτευχθεί;

6. Πώς ορίζεις την έννοια των κοινών (commons) και ποιά είναι κατά τη γνώμη σου η σημασία τους στο πλαίσιο της γειτονιάς ή της πόλης;

ΜΕΡΟΣ Β

7. 1. Νιώθω ικανός/ή να συνεργαστώ, να διαπραγματευτώ και να συζητήσω με άλλα άτομα κατανοώντας τις ανάγκες και τις προτάσεις τους, ιεραρχώντας την πληροφορία που παίρνω με ετοιμότητα, δημιουργικότητα και ενσυναίσθηση. Πιο συγκεκριμένα, νιώθω ικανός/ή να συνεργαστώ: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Με τους/τις συμφοιτητές/τριες μου από διαφορετικά έτη	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους/τις διδάσκοντες/ουσες	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους μαθητές του Λυκείου Λασιών	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους καθηγητές του Λυκείου Λασιών	☐	☐	☐	☐	☐
Με άτομα από άλλα πεδία και ειδικότητες	☐	☐	☐	☐	☐

8. 2. Πώς θεωρείς μπορείς να επεξεργαστείς και να ενσωματώσεις στο σχεδιασμό σου τις πληροφορίες που λαμβάνεις από τα εμπλεκόμενα μέρη και χρήστες του σχολικού χώρου; *

9. 3. Νιώθω ικανός/ή να διαχειριστώ και να αξιολογήσω όλους τους παράγοντες που επηρεάζουν την τελική κατασκευή (πχ. προϋπολογισμό, ιδιότητες και διαχείριση υλικών, κατασκευαστικά σχέδια, χρονοδιάγραμμα κλπ) *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ. Πάρα πολύ

10. 4. Νιώθω ικανός/ή να επιλύσω τα σχεδιαστικά προβλήματα που θα τεθούν, από το σχεδιασμό ως και την κατασκευή. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ. Πάρα πολύ

11. 5. Νιώθω ικανός/ή να επικοινωνήσω επιτυχώς τις ιδέες μου σε άτομα που ανήκουν σε διαφορετικά πεδία γνώσης. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ. Πάρα πολύ

12. 6. Νιώθω ικανός/ή να αναλογιστώ και να αξιολογήσω το ρόλο μου ως αρχιτέκτονας/μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ Πάρα πολύ

ΜΕΡΟΣ Γ

Σε όλες τις παρακάτω ερωτήσεις, μπορείς να απαντήσεις είτε με keywords είτε με προτάσεις.

13. 1. Τι πιστεύεις πως θα σου προσφέρει η συμμετοχή σου α) στα εργαστήρια συν-δημιουργίας (Ιανουάριος - Μάρτιος) και β) στο εργαστήριο της κατασκευής (Απρίλιος); (Απάντησε για κάθε σκέλος ξεχωριστά) *

14. 2. Πώς πιστεύεις ότι επωφελούνται τα άτομα (φοιτητές, χρήστες χώρου, άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς) που συμμετέχουν α) στις διαδικασίες συν-δημιουργίας και β) στις διαδικασίες κατασκευής; (Απάντησε για κάθε σκέλος ξεχωριστά) *

15. 3. Πώς νιώθεις που θα ασχοληθείς με διαδικασίες συν-δημιουργίας τους προσεχείς μήνες; *

16. 4. Πώς νιώθεις που θα ασχοληθείς με διαδικασίες κατασκευής τους προσεχείς μήνες; *

Ανώνυμη ταυτότητα

Μπορείς να βρεις τον προσωπικό σου κωδικό έρευνας εδώ: [Ερωτηματολόγιο_κωδικό_2023.pdf](#)

17. Γράψε εδώ τον προσωπικό σου κωδικό έρευνας:

Αυτό το περιεχόμενο δεν έχει δημιουργηθεί και δεν έχει εγκριθεί από την Google.

Google Φόρμες

ΑΡΗ 201-2023 Ερωτηματολόγιο 2

Αυτό το ερωτηματολόγιο αφορά τη συμμετοχή σου στο ΑΡΗ 201 και σκοπό έχει να βοηθήσει στη διεξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το πόσο ωφέλιμα είναι μαθήματα που βασίζονται στη συν-δημιουργία. Απάντησε με ειλικρίνεια και με βάση τις οδηγίες της κάθε ερώτησης. Οι απαντήσεις που θα δώσεις θα χρησιμοποιηθούν ανώνυμα ως μέρος διδακτορικής έρευνας, αλλά και για τη συνεχή βελτίωση του μαθήματος.

* Υποδεικνύει απαιτούμενη ερώτηση

ΜΕΡΟΣ Α

Σε όλες τις παρακάτω ερωτήσεις, μπορείς να απαντήσεις είτε με keywords είτε με προτάσεις.

1. 1. Έχοντας ολοκληρώσει το στούντιο, πώς ορίζεις την έννοια της **κατοίκησης**; *

2. 2. Έχοντας ολοκληρώσει το στούντιο, πώς ορίζεις την έννοια της **συγκατοίκησης**; *

3. 3. Πώς ορίζεις τη **συν-δημιουργία** (co-creation) και τη **συμμετοχή** (participation) στη σχεδιαστική διαδικασία και με ποιους τρόπους θεωρείς ότι μπορεί να επιτευχθεί; *

4. 4. Πώς ορίζεις την έννοια των **κοινών** (commons) και ποιά είναι κατά τη γνώμη σου η σημασία τους στο πλαίσιο της γειτονιάς ή της πόλης;

5. 5. Πώς πιστεύεις ότι επωφελούνται οι εμπλεκόμενοι φορείς/ συμμετέχοντες από διαδικασίες συν-δημιουργίας που αφορούν τα αστικά κοινά;

ΜΕΡΟΣ Β

6. 1. Νιώθω ικανός/ή να συνεργαστώ, να διαπραγματευτώ και να συζητήσω με άλλα άτομα κατανοώντας τις ανάγκες και τις προτάσεις τους, ιεραρχώντας την πληροφορία που παίρνω με ετοιμότητα, δημιουργικότητα και ενσυναίσθηση. Πιο συγκεκριμένα, νιώθω ικανός/ή να συνεργαστώ: *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη ανά σειρά.

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
Με τους/τις συμφοιτητές/τριες μου από διαφορετικά έτη	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους/τις διδάσκοντες/ουσες	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους μαθητές του Λυκείου Λασιών	☐	☐	☐	☐	☐
Με τους καθηγητές του Λυκείου Λασιών	☐	☐	☐	☐	☐
Με άτομα από άλλα πεδία και ειδικότητες	☐	☐	☐	☐	☐

7. 2. Πώς θεωρείς ότι μπορείς να επεξεργαστείς και να ενσωματώσεις στο σχεδιασμό σου τις πληροφορίες που λαμβάνεις από τα εμπλεκόμενα μέρη και χρήστες του σχολικού χώρου; *

8. 3. Τι ικανότητες/ δεξιότητες θεωρείς ότι έχεις αποκομίσει μέσω των δραστηριοτήτων του μαθήματος (εισαγωγικές διαλέξεις, ταινίες, μικρές ασκήσεις, project, δραστηριότητες συν-δημιουργίας ..) *
- α. που θα σε βοηθήσουν στη μετέπειτα πορεία σου ως μελλοντικός/ή αρχιτέκτονας;
- β. που θα σε βοηθήσουν σε άλλες πτυχές της ζωής σου πέρα από την αρχιτεκτονική;

9. 4. Νιώθω ικανός/ή να εντοπίσω και να αξιολογήσω όλους τους πιθανούς παράγοντες και φορείς που επηρεάζουν μια σχεδιαστική πρόταση. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ. Πάρα πολύ

10. 5. Νιώθω ικανός/ή να επιλύσω τα σχεδιαστικά προβλήματα που θα τεθούν, από το σχεδιασμό ως και την κατασκευή. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ Πάρα πολύ

11. 6. Νιώθω ικανός/ή να επικοινωνήσω επιτυχώς τις ιδέες μου σε άτομα που εκτός του κλάδου /πεδίου γνώσης μου. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ Πάρα πολύ

12. 7. Νιώθω ικανός/ή να αναλογιστώ και να αξιολογήσω το ρόλο μου ως αρχιτέκτονας/μέλος μιας διεπιστημονικής ομάδας. *

Να επισημαίνεται μόνο μία έλλειψη.

1 2 3 4 5

Καθ Πάρα πολύ

ΜΕΡΟΣ Γ

Σε όλες τις παρακάτω ερωτήσεις, μπορείς να απαντήσεις είτε με keywords είτε με προτάσεις.

13. 1. Τι πιστεύεις πως σου προσέφερε η συμμετοχή σου στα εργαστήρια συν-δημιουργίας; *

14. 2. Πώς πιστεύεις ότι έχουν επωφεληθεί τα άτομα (φοιτητές, χρήστες χώρου, άλλοι εμπλεκόμενοι φορείς) που συμμετείχαν στις διαδικασίες συν-δημιουργίας; *

15. 3. Ανάπτυξε σε μια μικρή παράγραφο τα **συναισθήματα** και τις **εμπειρίες** σου από τη συμμετοχή σου στις διαδικασίες συν-δημιουργίας αυτό το εξάμηνο. *

Ανώνυμη ταυτότητα

Μπορείς να βρεις τον προσωπικό σου κωδικό έρευνας εδώ: [Ερωτηματολόγιο_κωδικό_2023.pdf](#)

16. Γράψε εδώ τον προσωπικό σου κωδικό έρευνας: *

Αυτό το περιεχόμενο δεν έχει δημιουργηθεί και δεν έχει εγκριθεί από την Google.

Γ.2.3 Δομή κριτικής ανασκόπησης

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

ΔΟΜΗ ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗΣ

Ο στόχος των παρακάτω ερωτήσεων είναι να σκεφτείτε κριτικά την εμπειρία του APH 402 όσον αφορά 1) το τι αποκομίσατε (δεξιότητες, γνώσεις, τρόπο σκέψης κτλ) ως συμμετέχοντες/ουσες, 2) τον πιθανό αντίκτυπο που έχουν τέτοιες δραστηριότητες στο ρόλο του αρχιτέκτονα στην κυπριακή κοινωνία και 3) το ρόλο και τη σημασία των κοινών (αστικών, γνώσης κλπ) στις κυπριακές πόλεις. Απάντησε σε όλες αναλυτικά και με ειλικρίνεια, είτε σε κάθε ερώτηση ξεχωριστά, είτε συνθέτοντας ένα ενιαίο κείμενο.

- Τι πιστεύεις ότι έχεις αποκομίσει από τη συμμετοχή σου στο APH402 σε επίπεδο γνώσης και δεξιοτήτων; Τι θεωρείς πιο σημαντικό και γιατί;
- Ποιος θεωρείς είναι ο ρόλος ενός αρχιτέκτονα στη σχεδιαστική διαδικασία και διαδικασία κατασκευής; Ποιος είναι ο αντίκτυπος εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων σαν το APH402 στο ρόλο αυτό; Κάνε αναφορά στη σχέση αρχιτέκτονα-χρήστη, στα στάδια σχεδιασμού και υλοποίησης μιας ιδέας και το ρόλο του αρχιτέκτονα στην κυπριακή κοινωνία.
- Ποιος πιστεύεις πως θα πρέπει να είναι ο ρόλος των κοινών (αστικών, γνώσης κλπ) στις σύγχρονες κυπριακές πόλεις και κοινωνίες; Πώς φαντάζεσαι τη συμβολή σου, είτε ως πολίτης είτε ως αρχιτέκτονας στην ανάπτυξη αυτού του ρόλου?

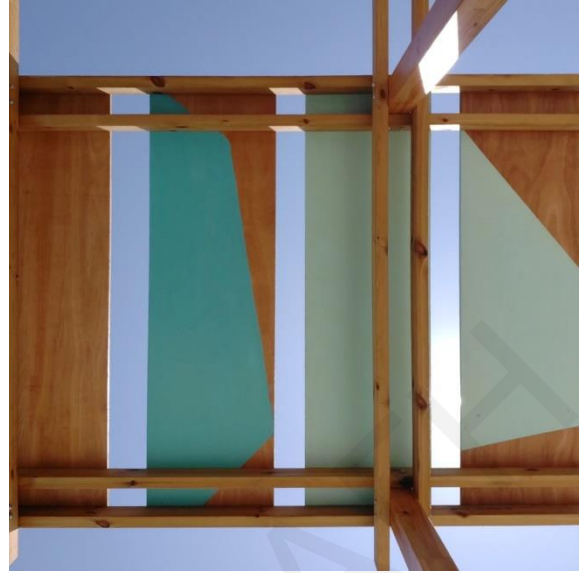
Bonus:

- Ποιες ήταν οι προσδοκίες σου για το μάθημα; Τι πήγε καλά και τι δεν πήγε; Τι θα μπορούσε να αλλάξει/βελτιωθεί;

Ανεβάστε τις απαντήσεις σε μορφή αρχείου pdf ή doc μέχρι τις 07/07/2023 στο φάκελο 7.CRITICAL REFLECTIONS με όνομα αρχείου το ονοματεπώνυμό σας.

Γ.3 Σχεδιαστικό αποτέλεσμα κατασκευής στην αυλή του σχολείου

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΠΑΝΑΓΗ

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- A Handbook for Live Projects*. (2013). Sheffield, UK: The University of Sheffield.
- Anaxagorou, G. C. (2019). Everyday public spaces in urban neighborhoods: the case of Limassol.
- Andersen, L. B., Danholt, P., Halskov, K., Hansen, N. B., & Lauritsen, P. (2015). Participation as a matter of concern in participatory design. *CoDesign*, 11(3-4), 250-261.
- Anderson, J., & Priest, C. (2012, May). Developing a live projects network and flexible methodology for live projects. In Live Projects Pedagogy International Symposium.
- Anderson, J., & Priest, C. (2014). Developing an inclusive definition, typological analysis and online resource for Live Projects. *Architecture Live Projects: Pedagogy into Practice*. New York: Routledge, 9-17.
- Arbter, K., Purker, M. H. E., Tappeiner, G., & Trattnigg, R. (2007). The Public Participation Manual: Shaping the Future Together. Vienna: Austrian Ministry of Environment & ÖGUT.
- Arnstein, S. R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of planners*, 35(4), 216-224.
- Awan, N., Schneider, T., & Till, J. (2013). *Spatial agency: Other ways of doing architecture*. Routledge.
- Balestrini, M., Rogers, Y., Hassan, C., Creus, J., King, M., & Marshall, P. (2017). A city in common: a framework to orchestrate large-scale citizen engagement around urban issues. In *Proceedings of the 2017 CHI conference on human factors in computing systems* (pp. 2282-2294
- Bautista-Puig, N., Benayas, J., Mañana-Rodríguez, J., Suárez, M., & Sanz-Casado, E. (2022). The role of urban resilience in research and its contribution to sustainability. *Cities*, 126, 103715.
- Bergvall-Kåreborn, B., Eriksson, C. I., Ståhlbröst, A., & Svensson, J. (2009). A milieu for innovation: defining living labs. In *ISPIM Innovation Symposium: 06/12/2009-09/12/2009*.

- Bollier, D., & Helfrich, S. (Eds.). (2014). *The wealth of the commons: A world beyond market and state*. Levellers Press.
- Bouzguenda, I., Alalouch, C., & Fava, N. (2019). Towards smart sustainable cities: A review of the role digital citizen participation could play in advancing social sustainability. *Sustainable Cities and Society*, 50, 101627.
- Bulkeley, H., Coenen, L., Frantzeskaki, N., Hartmann, C., Kronsell, A., Mai, L., ... & Palgan, Y. V. (2016). Urban living labs: governing urban sustainability transitions. *Current opinion in environmental sustainability*, 22, 13-17.
- Butterworth, C. (2013). *A Live Currency: introducing 'The SSoA Live Projects Handbook'*.
- Calderon, C., & Chelleri, L. (2013). Social processes in the production of public spaces: Structuring forces and actors in the renewal of a deprived neighbourhood in Barcelona. *Journal of Urban Design*, 18(3), 409-428
- Carr, S. (1992). *Public space*. Cambridge University Press.
- Cavaye, J. (2004). Governance and community engagement: The Australian experience. *Participatory governance: Planning, conflict mediation and public decision making in civil society*, 85-102.
- Charalambous N., & Kyriazis G. (2018). *INTER ACTIONS Housing Design in Uncertain Environments*. Berlin: Jovis Verlag GmbH.
- Christodoulou, N., Papallas, A., Kostic, Z., & Nacke, L. E. (2018). Information visualisation, gamification and immersive technologies in participatory planning. In *Extended Abstracts of the 2018 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1-4).
- Colantonio, A. (2010). Urban social sustainability themes and assessment methods. *Proceedings of the Institution of Civil Engineers-Urban Design and Planning*, 163(2), 79-88.
- Delli Priscoli, J. (2003). Participation, consensus building and conflict management training course. *UNESCOIHP-WWAP. IHP-VI Technical documents in Hydrology, PC-CP s*, (22).
- Dempsey, N., Bramley, G., Power, S., & Brown, C. (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable development*, 19(5), 289-300.

- Denicke-Polcher, S., & Khonsari, T. (2015). Architecture of multiple authorship.
- Dietzel, I. (2016). Sharing Traditions of Land Use and Ownership: Considering the “Ground” for Coexistence and Conflict in Pre-modern Cyprus. In R. Bryant (Ed.), *Post-Ottoman Coexistence* (pp. 41–58). Berghahn Books.
- Doucet, I., & Janssens, N. (2011). *Transdisciplinary Knowledge Production: Towards Hybrid Modes of Inquiry in Architecture and Urbanism*. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-0104-5>
- Dutton, T. A. (1991). The hidden curriculum and the design studio: Toward a critical studio pedagogy. *Voices in architectural education: Cultural politics and pedagogy*, 165-194.
- EIT Urban Mobility. (2020). <https://www.eiturbanmobility.eu/>
- Esteban, T. (2020). Building resilience through collective engagement. *Architecture_MPS*, 17(1), 1-15.
- Evans, J. (2016). Trials and tribulations: Problematizing the city through/as urban experimentation. *Geography Compass*, 10(10), 429-443.
- Foucault, M. (1991) *Η μικροφυσική της εξουσίας*, Αθήνα: Ύψιλον.
- Fukuyama F. 2000. *The Great Disruption: Human Nature and the Reconstitution of Social Order*. Profile: London.
- Gibbs, J., Rice, L., Sara, R. (2020). Live projects: A guide to good practice Live Project Handbook Contents.
- González Mendoza, B., (2020). *Building Participatory Accountability Systems for City Policies: Handbook*. UN-HABITAT.
- Grum, B., & Kobal Grum, D. (2020). Concepts of social sustainability based on social infrastructure and quality of life. *Facilities*, 38(11/12), 783-800
- Habraken, J. (2007). To tend a Garden: Thoughts on the strengths and limits of design pedagogy. In A. Salama & N. Wilkinson (Eds.), *Design studio pedagogy: Horizons for the future* (pp.11-17). Gateshead, UK: Urban International Press.
- Harriss, H., & Widder, L. (Eds.). (2014). *Architecture live projects: Pedagogy into practice*. Routledge.

- Harvey, D. (2011). The future of the commons. *Radical history review*, 2011(109), 101-107.
- Haufe, N., Franta, L., Dangschat, J., & Witthöft, G. (2017). Handbook for Participation Strategies for Mobility Issues in Neighbourhoods.
- Haufe, N., Franta, L., & Dangschat, J. (2018). *Mobility Labs in Practice. Implementing Neighbourhood Mobility Labs* (No. D2. 2).
- Hensel, M. U. (2013). Performance-oriented design as a framework for renovating architectural practice and innovating research by design. In *Design Innovation for the Built Environment* (pp. 121-143). Routledge.
- hooks, bell. (1994). *Teaching to Transgress: Education and the Practice of Freedom*. Routledge.
- Huitt, W. (2011). Motivation to learn: An overview. Educational psychology interactive. Valdosta, GA: Valdosta State University.
- Ioannou, B. (2016). Post-colonial urban development and planning in cyprus: Shifting visions and realities of early suburbia. *Urban Planning*, 1(4), 79–88. <https://doi.org/10.17645/up.v1i4.768>.
- Johnson, C., & Osborne, S. P. (2003). Local strategic partnerships, neighbourhood renewal, and the limits to co-governance. *Public money and management*, 23(3), 147-154.
- Juujärvi, S., & Lund, V. (2016). Enhancing early innovation in an urban living lab: Lessons from Espoo, Finland.
- Karimi, K. (2023). *TWIN2EXPAND Virtual training session: Introduction to evidence-based urban design and planning*, Chalmers University of Technology and University College London.
- Kearns, A., & Forrest, R. (2000). Social cohesion and multilevel urban governance. *Urban studies*, 37(5-6), 995-1017.
- Kemmis, S. (1991). Improving education through action research in Zuber-SkerritOrtrun. *Action research in Higher Education*, Griffith University, Brisbane.
- Kemmis, S. (2006). Participatory action research and the public sphere. *Educational action research*, 14(4), 459-476.
- Kemmis, S. & McTaggart, R. (1990). *The Action Research Planner*. Australia: Deakin University.

- Kemmis, S., & McTaggart, R. (2000). Participatory action research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of qualitative research* (2nd ed., pp. 567-607). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Klein, J. T., Grossenbacher-Mansuy, W., Häberli, R., Bill, A., Scholz, R., & Welti, M. (2001). *Transdisciplinarity: Joint Problem Solving among Science, Technology, and Society An Effective Way for Managing Complexity*. https://doi.org/10.1007/978-3-0348-8419-8_2
- Koch, A., Schwennsen, K., Dutton, T. A., & Smith, D. (2002). The Redesign of Studio Culture: A Report of the AIAS Studio Culture Task Force.
- Kooiman, J. (2002). Governing as governance. *Governing as governance*, 1-264.
- Kukulska-Hulme, A., Bossu, C., Charitonos, K., Coughlan, T., Deacon, A., Deane, N., Ferguson, R., Herodotou, C., Huang, C-W., Mayisela, T., Rets, I., Sargent, J., Scanlon, E., Small, J., Walji, S., Weller, M., & Whitelock, D. (2023). *Innovating Pedagogy 2023: Open University Innovation Report 11*. Milton Keynes: The Open University.
- Lave, J., & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge university press.
- Lefebvre, H. (1968) *Δικαίωμα στην πόλη* (2007), Αθήνα: Κουκίδα.
- Leyden, K. M., Slevin, A., Grey, T., Hynes, M., Frisbaek, F., & Silke, R. (2017). Public and stakeholder engagement and the built environment: a review. *Current environmental health reports*, 4, 267-277.
- Live Projects Network. (2023). <https://liveprojectsnetwork.org/>
- LopezDeAsiain, M., & Díaz-García, V. (2020). The importance of the participatory dimension in urban resilience improvement processes. *Sustainability*, 12(18), 7305.
- Lorne, C., 2017. Spatial agency and practising architecture beyond buildings. *Social & Cultural Geography*, 18(2), pp.268-287.
- Lunce, L. M. (2006). Simulations: Bringing the benefits of situated learning to the traditional classroom. *Journal of Applied Educational Technology*, 3(1), 37-45.
- Lund, D.H., 2018. Co-creation in urban governance: From inclusion to innovation. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 22(2), pp.3-17.

- Mahmoud, I.H., Morello, E., Ludlow, D. and Salvia, G., 2021. Co-creation pathways to inform shared governance of urban living labs in practice: lessons from three european projects. *Frontiers in sustainable cities*, 3, p.690458.
- Manzini, E., & Rizzo, F. (2011). Small projects/large changes: Participatory design as an open participated process. *CoDesign*, 7(3-4), 199-215.
- Marcuse, P. & Van Kempen, R. (eds.) (2000). *Globalizing Cities: A New Spatial Order?* London & Cambridge: Blackwell Publishers.
- Marouli, C., Misseyanni, A., Papadopoulou, P., & Lytras, M. D. (2018). A new vision for higher education: Lessons from education for the environment and sustainability. In *Active learning strategies in higher education: Teaching for leadership, innovation, and creativity* (pp. 361-387). Emerald Publishing Limited.
- Maturana, B., Salama, A. M., & McInnery, A. (2021). Architecture, urbanism and health in a post-pandemic virtual world. *Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 15(1), 1-9.
- McCormick, K., & Hartmann, C. (2017). The emerging landscape of urban living labs: Characteristics, practices and examples.
- McTaggart, R. (1997). Guiding principles for participatory action research. *Participatory action research: International contexts and consequences*, 25-43.
- Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and urban planning*, 147, 38-49.
- Menny, M., Palgan, Y. V., & McCormick, K. (2018). Urban living labs and the role of users in co-creation. *GAIA-Ecological Perspectives for Science and Society*, 27(1), 68-77.
- Miessen, M. (2010). *The nightmare of participation*. Sternberg Press.
- Miessen, M. (2017). *Crossbenching: towards a proactive mode of participation as a Critical Spatial Practice* (Doctoral dissertation, Goldsmiths, University of London).
- Morrow, R. (2014). Live Project love: building a framework for Live Projects. In *Architecture Live Projects: Pedagogy into Practice* (pp. xviii-xxiii). Taylor and Francis.
- Morrow, R., & Brown, J. B. (2012). Live projects as critical pedagogies. *Live Projects: Designing with People*, 232-274.

- Mostafa, M. A., & El-Gohary, N. M. (2014). Stakeholder-sensitive social welfare-oriented benefit analysis for sustainable infrastructure project development. *Journal of Construction Engineering and Management*, 140(9), 04014038.
- Mouffe, C. (2000). *The democratic paradox*. verso.
- Natarajan, L., & Short, M. (Eds.). (2023). *Engaged Urban Pedagogy: Participatory practices in planning and place-making*. UCL Press.
- Nesti, G. (2018). Co-production for innovation: the urban living lab experience. *Policy and Society*, 37(3), 310-325.
- Omoleke, S. A., Bayugo, Y. V., Oyene, U. E., Abrahams, J., Gobat, N., Good, S., ... & Ekwunife, O. I. (2021). WHO community engagement package: a reinforcement of an inclusive approach to global public health. *International Journal of Epidemiology and Health Sciences*, 2(7).
- Parker, P., & Schmidt, S. (2017). Enabling urban commons. *CoDesign*, 13(3), 202-213
- Phocas, M. C. (2015). Interdisciplinary Technology-Driven Design Processes in Architecture. *Archi DOCT*, 3(1), 10-19.
- Pieterse, E. A. (2000). *Participatory urban governance: Practical approaches, regional trends, and UMP experiences* (Vol. 25). UN-HABITAT.
- Pinel, S. L., & Urie, R. (2017). Learning reflective planning: the application of participatory action research principles to planning studio design and assessment. *Journal of Architectural and Planning Research*, 32-48.
- Polèse, M., Stren, R. E., & Stren, R. (Eds.). (2000). *The social sustainability of cities: Diversity and the management of change*. University of Toronto press.
- Puerari, E., de Koning, J. I. J. C., von Wirth, T., Karré, P. M., Mulder, I. J., & Loorbach, D. A. (2018). Co-creation dynamics in Urban Living Labs. *Sustainability (Switzerland)*, 10(6). <https://doi.org/10.3390/su10061893>
- Rapaport, C., Hornik-Lurie, T., Cohen, O., Lahad, M., Leykin, D., & Aharonson-Daniel, L. (2018). The relationship between community type and community resilience. *International journal of disaster risk reduction*, 31, 470-477.
- Rehm, J. T., & Gadenne, V. (2013). *Intuitive predictions and professional forecasts: Cognitive processes and social consequences* (Vol. 20). Elsevier.

- Renn, O., Webler, T., Rakel, H., Dienel, P., & Johnson, B. (1993). Public participation in decision making: a three-step procedure. *Policy sciences*, 26, 189-214.
- Salama, A. M. (2008). A theory for integrating knowledge in architectural design education. *ArchNet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, 2(1), 100-128.
- Salama, A. M. (2013). Seeking responsive forms of pedagogy in architectural education. *Field*, 5(1), 9-30.
- Salama, A. M. (2005, January). Skill-based/knowledge-based architectural pedagogies: An argument for creating humane environments. In *7th International Conference on Humane Habitat-ICHH*.
- Salama, A. M., (2021). Transdisciplinary thinking for conceptualising borders and boundaries. In *The Dialectics of Urban and Architectural Boundaries in the Middle East and the Mediterranean* (pp. 1-8). Springer Nature Switzerland AG.
- Salama, A. M., & Alshuwaikhat, H. (2006). A trans-disciplinary approach for a comprehensive understanding of sustainable affordable housing. *Global Built Environment Review*, 5(3), 35-50
- Sanoff, H. (1988). Participatory design in focus. *Architecture and Behavior*, 4(1), 27-42
- Sara, R. (2004). *Between studio and street: The role of the live project in architectural education* (Doctoral dissertation, University of Sheffield).
- Sara, R., & Jones, M. (2018). The university as agent of change in the city: co-creation of live community architecture. *International Journal of Architectural Research*, 12(1), 326-337.
- Savic, M., & Kashef, M. (2013). Learning outcomes in affective domain within contemporary architectural curricula. *International Journal of Technology and Design Education*, 23, 987-1004.
- Schneider, T., & Till, J. (2009). Beyond discourse: Notes on spatial agency. *Footprint*, 97-112.
- Schön, D. A. (1988). Toward a marriage of artistry & applied science in the architectural design studio. *Journal of Architectural Education*, 41(4), 4-10.
- Simonsen, J., & Hertzum, M. (2012). Sustained participatory design: Extending the iterative approach. *Design issues*, 28(3), 10-21.

- Somerville, P., & Haines, N. (2008). Prospects for local co-governance. *Local Government Studies*, 34(1), 61-79.
- Stein, D. (1998). *Situated learning in adult education* (pp. 640-646). ERIC Clearinghouse on Adult, Career, and Vocational Education, Center on Education and Training for Employment, College of Education, the Ohio State University.
- Stewart, J., & Lithgow, S. (2015). Problems and prospects in community engagement in urban planning and decision-making: three case studies from the Australian Capital Territory. *Policy Studies*, 36(1), 18-34.
- Stonorov, T. (Ed.). (2017). *The design-build studio: Crafting meaningful work in architecture education*. Routledge.
- Stratigea, A. (2016). Theory and methods of participatory planning.
- Talen, E. (1999). Sense of community and neighbourhood form: An assessment of the social doctrine of new urbanism. *Urban studies*, 36(8), 1361-1379.
- The Cyprus Agency of Quality Assurance and Accreditation in Higher Education. (n.d.). <https://www.dipae.ac.cy/index.php/en/>
- The University of Sheffield. (2021). *Live Projects*. <https://liveprojects.ssoa.info/>
- Till, J., & Schneider, T. (2012). Invisible agency. *Architectural Design*, 82(4), 38-43.
- Tran, T. T. H. (2009). Why is action research suitable for education?. *VNU Journal of Foreign Studies*, 25(2).
- Tzonis, A. (2014). A framework for architectural education. *Frontiers of Architectural Research*, 3(4), 477-479.
- Van Asselt Marjolein, B. A., & Rijkens-Klomp, N. (2002). A look in the mirror: reflection on participation in integrated assessment from a methodological perspective. *Global environmental change*, 12(3), 167-184.
- Vohland, K., Land-Zandstra, A., Ceccaroni, L., Lemmens, R., Perelló, J., Ponti, M., ... & Wagenknecht, K. (2021). *The science of citizen science* (p. 529). Springer Nature.
- Voytenko, Y., McCormick, K., Evans, J., & Schliwa, G. (2016). Urban living labs for sustainability and low carbon cities in Europe: Towards a research agenda. *Journal of cleaner production*, 123, 45-54.

Walter, M. (2009). Participatory Action Research. *Social Research Methods*.

Wates, N. (2014). *The community planning handbook: how people can shape their cities, towns and villages in any part of the world*. Routledge.

Williams, M. J. (2018). Urban commons are more-than-property. *Geographical Research*, 56(1), 16-25

Zeng, X., Yu, Y., Yang, S., Lv, Y., & Sarker, M. N. I. (2022). Urban resilience for urban sustainability: Concepts, dimensions, and perspectives. *Sustainability*, 14(5), 2481.